

CONSILIUL JUDEȚEAN MUREȘ
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ MUREȘ

LIBRARIA

STUDII ȘI CERCETĂRI DE BIBLIOLOGIE

ANUAR

II.

TÂRGU-MUREȘ
2003

CONSILIUL JUDEȚEAN MUREȘ
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ MUREȘ

LIBRĂRIA

ANUAR
II

STUDII ȘI CERCETĂRI DE BIBLIOLOGIE

Târgu-Mureș
2003

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dimitrie Poptămaș
director

Monica Avram
secretar de redacție

Redactori:

Mihail Art. Mircea

Mariana Ciurca

Radu Mihail

Liliana Moldovan

Tehnoredactor:

Alexandru Tcaciuc

ISSN 1583 - 4468

Anuarul *LIBRARIA* este editat de Biblioteca Județeană Mureș
4300 Târgu-Mureș, str. G.Enescu nr.2
Telefon 0265-162631, Fax 0265-164384, E-mail: bjmures@rdslink.ro

Tipografia MEDIAPRINT SRL
4300 Târgu-Mureș, str. Livezeni nr. 6
Tel./Fax: 0265-255.382, e-mail: mediaprint@fx.ro

CUPRINS

DIMITRIE POPTĂMAȘ (Biblioteca Județeană Mureș) – **Biblioteca Județeană Mureș la 90 de ani** (*Mureș County Library at 90 Anniversary*)

BIBLIOTECONOMICA

LILIANA MOLDOVAN (Biblioteca Județeană Mureș) – **Aspecte ale teoriei comunicării** (*Aspects of Communication Theory*)

CSIKI EMESE (Biblioteca Județeană Mureș) – **Subtilitățile receptării mesajului scris** (*Subtleties of Receiving the Written Messages*)

MARIANA ISTRATE (Biblioteca Județeană Mureș) – **O opinie asupra rolului culturii, în contextul integrării europene** (*An Opinion Concerning the Role of Culture in the Process of European Integration*)

LETIȚIA POPESCU (Biblioteca Județeană Mureș) – **Evoluții și probleme ale catalogării în biblioteca contemporană** (*The Evolution and the Problems of Cataloguing in Contemporary Libraries*)

ADRIANA POPA (Biblioteca Județeană Mureș) – **Circulația fondului de carte la secția de Împrumut carte pentru adulți – Științe socio-umane – Un studiu asupra intereselor de lectură ale utilizatorilor în perioada iulie 1998 - iulie 2003** (*Book Circulation at the Socio-Humanistic Section. A Study Concerning Reading Interest in the Period July 1998 – July 2003*)

Drd. ing. MELANIA SUCIU (Biblioteca Județeană Mureș) – **Soft-uri pentru bibliotecă** (*Programmes for libraries*)

ALEXANDRU TCACIUC (Biblioteca Județeană Mureș) – **Cartea electronică** (*Electronic book*)

VIOREL BLEAHU (Biblioteca Județeană Mureș) – **Internet – Duhul din sticlă** (*Internet – “The Spirit of the Bottle”*)

PROFILURI

ANA HANCU (Muzeul Județean Mureș) – **Noi informații referitoare la preotul Ioan Munteanu din Mădărașu de Câmpie**
(*New Informations Concerning Ioan Munteanu, the Priest*)

Dr. CORINA TEODOR (Universitatea „Petru Maior” Târgu-Mureș) – **Augustin Bunea – un istoric exemplar** (*Augustin Bunea – An Exemplar Historian*)

MONICA AVRAM (Biblioteca Județeană Mureș) – **Ion Chinezu și Gândul său Românesc – în lumina dedicațiilor păstrate la Biblioteca Județeană Mureș** (*Ion Chinezu and His Review Gând Românesc – Seen Through the Dedications Preserved at Mureș County Library*)

DANIELA DEAC (Biblioteca „Teodor Murășanu” Turda) – **Scriitorul Andrei Fischof și pluritatea etnoculturală** (*Andrei Fischof – the Writer and His Multicultural Concerns*)

FÜLÖP MÁRIA (Biblioteca Județeană Mureș) – **Mészáros József 75. születésnapjára** (*Mészáros József at His 75 Anniversary*)

CARTE VECHÉ

CARMEN MUNTEANU (Biblioteca Județeană Mureș) – **Ediții ale clasicului Marcus Tullius Cicero în colecțiile Fondului Teleki-Bolyai al Bibliotecii Județene Mureș**
(*Éditions de Marcus Tullius Cicero retrouvées dans les collections du Fond Teleki-Bolyai de la Bibliothèque du Département de Mureș*)

Prof. drd. FLORICA-ELISABETA NUȚIU (Biblioteca Centrală a U.M.F. Târgu-Mureș) – **Palia de la Orăștie și Biblia de la Blaj – monumente de seamă ale literaturii religioase românești**
(*Palia de la Orăștie and Biblia de la Blaj – Important Monuments of Romanian Religious Literature*)

ELENA DAMIAN (Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca) –
Filologi francezi renaștenști în fondurile Bibliotecii Academice Clujene (*The Works of French Philologists from the Age of Renaissance in the Collections of Academic Library from Cluj-Napoca*)

ELENA DAMIAN (Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca) –
Cartea franceză de matematică din epoca Renașterii în colecțiile Bibliotecii Academice Clujene (*French Mathematics Books from the Age of Renaissance in the Collections of Biblioteca Academică Clujeană*)

GEORGETA CHIRILĂ (Universitatea „Petru Maior” Târgu-Mureș) -
Evoluția tiparului românesc în Țările Române în secolul al XVI-lea (*The Evolution of Printing in Valahia, Transylvania and Moldavia During the 16th Century*)

LUANA TROIA (Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” Iași) – **Informații geografice într-o carte de secol șaptesprezece** (*Geographical Informations in a Book from the 17th Century*)

BÁNYAI RÉKA (Biblioteca Județeană Mureș) – **Ediții vestite ale Bibliei la Biblioteca Teleki-Bolyai** (*Famous Bibles at Teleki-Bolyai Library*)

Dr. MIHAI ALIN GHERMAN (Univ. „1 Decembrie 1918” Alba Iulia”) – **Verșul vlădicului Maier – un text preiluminist necunoscut** (*Verșul Vlădicului Maier – An Unknown Pre-Enlightenment Text*)

Dr. MIRCEA POPA (Univ. „1 Decembrie 1918” Alba Iulia”) – **Din istoria cărții românești: culegerile de cântece naționale și de petrecere** (*Pages from the History of Romanian Books – The Collections of National Folk and Earthly Songs*)

SANDA IONESCU (București) – **Carte de patrimoniu unicat?** (*A Unique Patrimonial Book?*)

Drd. DANIEL BOROȘ (Inst. de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” Târgu-Mureș) – **Imaginea evreilor în Calendarele populare românești.**

Sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea (*The Jews as They Were Seen in Calendarele populare românești. The End of the 19th Century – the Beginning of the 20th Century*)

MELINTE ȘERBAN (Târgu-Mureș) – **Istoriografia culturii românești mureșene** (*The Historiography of Romanian Culture from Mureș County*)

BIBLIOGRAFICA

DIMITRIE POPTĂMAȘ (Biblioteca Județeană Mureș) – **O bibliografie a eseului românesc contemporan (1944-1976)** (*A Bibliography of Romanian Contemporary Essay*)

ANA TODEA (Biblioteca Județeană Mureș) – **Criterii folosite în elaborarea dicționarului bio-bibliografic „Oameni de știință mureșeni”** (*Criteria Used in Order to Edit the Bio-Bibliographical Dictionary “Scientists from Mureș County”*)

AGYAGÁSI HAJNAL (Biblioteca Județeană Mureș) – **Indicele bibliografic al revistei Igaz Szó** (*Bibliographical Index of the Review Igaz Szó*)

NOTE DE LECTURĂ

Fülöp Mária, *Județul Mureș în cărți – Maros Megye a Könyvekben 1990-1999*. (Ana Todea)

Bibliografia cărților, albumelor și hărților editate în județul Mureș – A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképék bibliográfiája, 1996-2000. (Ana Todea)

Corina Teodor, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920*. (Monica Avram)

Pompiliu Teodor, *Introducere în istoria istoriografiei din România*. (Ina Bogătean)

Dumitru Bălăeț, *Civilizația de bibliotecă*. (Mihail Art. Mircea)

Biblioteca Județeană Mureș la 90 de ani

În urmă cu un an, aniversam două secole de lectură publică la Târgu-Mureș¹. Actul lecturii aici decurgea din instituirea și deschiderea Bibliotecii Teleki (1802), care cuprindea valoroasa colecție de cărți și documente ale cancelarului Transilvaniei, Samuel Teleki (1734-1822) constituită într-o viață de om, oferită cu generozitate publicului. Biblioteca era adăpostită în clădirea cunoscută sub denumirea Teleki-Teka, căreia i-a fost alăturată o aripă special amenajată în acest scop. Făceam atunci convenita precizare privitoare la modul în care această instituție a reușit să-și exercite funcția de bibliotecă publică. Am avut în vedere profilul colecțiilor și accesibilitatea publicului la ele.

Este binecunoscut faptul că Biblioteca Teleki s-a constituit din cărți pe care fondatorul le-a procurat în anii de studii în mari centre ale culturii europene și în timpul peregrinării sale prin diferite țări. Aproape că nu îi scapă nimic din ce avea mai valoros civilizația cărții în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Biblioteca ar putea fi apreciată ca o mare citadelă a culturii universale prin valoarea colecțiilor, selecția și raritatea lor. Nu s-a făcut deloc economie atunci când, în capitala imperiului – Viena – important centru istoric și cultural aflat în permanentă legătură cu pulsul marilor orașe ale Europei, erau oferite produse ale tiparului. Cartea făcea parte din formația omului politic și de cultură, motiv pentru care nu a avut niciodată îndoieli sau rețineri privitoare la achiziții. Pe lângă cerințele personale de ordin intelectual, cărțile cuprindeau informații de valoare care meritau să fie transmise posterității, intenție care implică actul de responsabilă cultură. În argumentarea mea privind neîndeplinirea funcției publice în sensul modern al procesului de lectură, am în vedere nivelul relativ ridicat al conținutului colecțiilor, sistarea actualizării colecțiilor prin achiziții după anul 1820, ca și limbile în care sunt tipărite: latină, germană, franceză, engleză, italiană etc. (mai puțin accesibile publicului), ca și conservarea fizică impecabilă a cărților (care dovedește consultarea lor

¹ *Biblioteca Județeană Mureș*. Caiet documentar elaborat cu prilejul împlinirii a 200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureș, 1802-2002. Târgu-Mureș, Casa de Editură Mureș, [2002]; *Libraria*. Anuar I, Lucrările simpozionului național „200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureș”, Târgu-Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 2002; *Emlékkönyv a Teleki Téka alapításának 200. évfordulójára 1802-2002*, Szerkesztette: Dr. Deé Nagy Anikó, Sebestyén-Spielmann Mihály, Vakarcs Mihály, Basel-Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2002 (Teleki Téka Alapítvány).

restrânsă). La toate acestea se adaugă nivelul relativ redus de instruire a majorității populației la vremea respectivă.

Dovada cea mai pregnantă că situația se prezenta în acest fel la Târgu-Mureș o reprezintă insistențele autorităților locale pentru o instituție de cultură atotcuprinzătoare în cadrul căreia, în mod distinct, să funcționeze o bibliotecă publică. Proiectul este pus în aplicare în anul 1907, când Francisc Iosif, împărat al Austriei și rege apostolic al Ungariei (1867), aniversa 40 de ani de domnie pe tronul Ungariei. Târgu-Mureșul este primul centru din Transilvania care a beneficiat de un asemenea proiect.² Palatul Culturii, cum avea să se numească, a fost ridicat între anii 1911-1913. Impozanta clădire proiectată de arhitecții Komor Marozell (1868-1944) și Jakab Dezső (1864-1932), în stil secesion, s-a ridicat în piața centrală a orașului și în vecinătatea Primăriei, a cărei clădire a fost construită în baza aceluiași proiect. Menirea Palatului Culturii era să adăpostească biblioteca, conservatorul, muzeul etnografic, o școală pentru limbi străine, sală pentru conferințe și o sală pentru concerte. Partea decorativă, realizare de excepție (basoreliefuluri, pictură și vitraliile realizate de Körösfai K. Aladár, Roth Micsa și Nagy Sándor) dă deplinătate clădirii, fiind apreciată astăzi ca monument de artă și arhitectură.

Biblioteca publică urma să funcționeze în aripa stângă a clădirii, unde în prima etapă ocupa o suprafață de 706 mp, cu posibilități de extindere, având ca intrare curtea situată în stânga clădirii³. De la început, instituția a fost dotată cu mobilier modern, rafturi de cărți reglabile pentru diferitele formate, galantare prevăzute cu sticlă pentru rarități și valori bibliofile, mese de lectură și scaune pentru 60 de locuri, vitrine pentru cărți și periodice. Capacitatea de depozitare a fost apreciată încă de la început la 300 de mii de volume. Bibliotecar a fost desemnat Molnár Gábor, de profesie jurist, personalitate influentă și respectată a orașului, unul dintre susținătorii financiari ai realizării proiectului clădirii. În prealabil, viitorul custode al bibliotecii a urmat un curs de biblioteconomie la Budapesta, astfel încât instituția să fie organizată după cele mai actuale criterii ale timpului, referitoare la: aranjarea pe formate a cărților, sistemul de împrumut cu buzunăraș, catalogul alfabetic combinat cu subiecte etc. Pentru asigurarea lecturii, încă înainte de deschidere (noiembrie 1913) s-a făcut apel pentru donații de cărți. De la început au fost instituite două registre, de donații și cumpărături, care serveau și de inventar, și un altul, de cotare care consta într-o singură cifră arabă, urmând cronologia intrării publicațiilor, aplicată cu un numerator pe foaia

² Traian Popa, *Monografia orașului Târgu-Mureș*. Tipografia „Corvin”, 1932, p. 287-288.

³ Traian Dușa, *Palatul Culturii din Târgu-Mureș*. București, Editura Meridiane, 1970, p. 17, 46-48.

de titlu și următoarea, precum și pe o etichetă de pe cotorul cărții. Înainte de punerea în circulație a publicațiilor, acestea erau legate (compactate) pentru a le prelungi durata de folosire, iar pe interiorul tablelor (coperților) era lipită o foaie de termene pentru restituirea împrumuturilor, precum și un extras din regulamentul privind grija pe care cititorul trebuia să o aibă față de carte, cu indicarea actului legislativ care ocrotește aceste bunuri publice. Cu această dată, în baza normelor de funcționare, biblioteca devine accesibilă, în mod gratuit, tuturor celor care doreau să se folosească de serviciile ei, indiferent de vârstă, pregătire, sex, religie sau naționalitate. Fondul de carte era menit a asigura lectura populației cu lucrări care să folosească instruirii la toate nivelurile, dar și lecturii de divertisment.⁴

Din anul 1922 lui Molnár Gabor îi este asociat Aurel Filimon, originar din Monor (jud. Bistrița-Năsăud), personalitate pluridisciplinară, cu studii universitare la Budapesta și Berlin și o practică la Muzeul Național de Artă Veche Românească și Antichități din București, condus de Al. Tzigara-Samurçaș. Astfel, Biblioteca orașului sau a Palatului Culturii cum i se mai spunea, și-a început activitatea sporindu-și an de an zestrea cu noi publicații, întărindu-și astfel capacitatea de cuprindere a documentelor, sporind gradul de informare și cunoaștere al locuitorilor prin lectură. Primelor donații li se alătură sumele bugetare anuale prevăzute de primărie din care se făceau achiziții de cărți în raport cu cerințele lecturii și care, împreună cu donațiile, se constituiau într-o colecție echilibrată, enciclopedică, din care nu lipseau nici raritățile bibliofile, care se remarcă prin vechime, număr de exemplare, legătură și care dădeau deplinătate și valoare instituției cărții. Corespunzător cerințelor impuse de Unirea Transilvaniei cu România și consecințelor sale (dezvoltarea învățământului în limba română, introducerea noii administrații) fondului de carte i se alătură cel în limba română. Astfel, colecțiile se dezvoltă armonios în conformitate cu interesele de lectură și limbile vorbite în oraș, în principal română și maghiară.

Creșterea colecțiilor era asigurată din bugetul propriu acordat de Primăria orașului, cât și din donații. Pentru procurarea de publicații era desemnată o comisie numită de primărie din care făceau parte persoane de mare reputație intelectuală, români și maghiari, profesori, un bibliotecar și șeful Serviciului Cultural al Primăriei, în persoana lui Ștefan Ieremia. Toate publicațiile procurate prin achizițiile din bugetul de stat trebuiau să poarte girul acestei comisii. În

⁴ Dimitrie Poptămaș și Mészáros József, *Biblioteca Județeană Mureș*. Târgu-Mureș, Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă al Județului Mureș, 1979, p. 7.

majoritatea cazurilor ele erau obținute din librăriile locale „Revesz” și „Bucur” ori din alte oferte.

Deficitul de carte românească din bibliotecă, pe care profesorul Ion Chinezu de la Liceul „Al. Papiu Ilarian” îl semnala la un moment dat în gazeta *Mureșul* (anul I, nr. 1, 1922), ca o consecință a noilor realități politice și culturale, s-a încercat a fi remediat prin solicitarea de donații, care, în perioada interbelică, s-au dovedit mai generoase decât achizițiile de la buget. În șirul donatorilor de carte românească se înscrie Ministerul Muncii și Ocrotirilor Sociale, prin Gr. Trancu-Iași, ministru, care trimite o primă tranșă de cărți în anul 1924 după mai multe semnalări privind lipsa acestora din bibliotecă.

O prodigioasă activitate în solicitarea de carte îi revine lui Aurel Filimon, prin legăturile cu instituțiile statului din timpul activării sale în București. El efectuează numeroase deplasări la Fundația Culturală Carol II, Comisiunea Monumentelor Istorice, Academia Română, Ministerul Cultelor și Artelor, Casa Școalelor, Institutul de Geologie, Ministerul Industriei și Comerțului, Institutul Zootehnic și multe altele. Fiecare deplasare la București se solda cu aducerea a sute de cărți deosebit de valoroase pentru sporirea capacității de informare și cunoaștere pentru public. La acestea se adaugă strădaniile pentru informațiile curente obținute prin presa cotidiană centrală: *Curentul*, *Cuvântul*, *Adevărul*, *Universul*, *Dimineața* etc. Pentru completarea fondului bibliotecii cu publicații retrospective, Filimon vizitează numeroase parohii din județul Mureș unde descoperă publicații periodice cu valoare informativ-documentară deosebită, între care colecții cuprinzând ani compacți din *Gazeta de Transilvania*, *Telegraful Român*, *Concordia*, *Observatorul*, *Tribuna*, pentru care adresează numeroase memorii Mitropoliei Greco-Catolice din Blaj și celei Ortodoxe din Sibiu, pentru a obține acordul acestora de a renunța la ele, având în vedere importanța și utilitatea lor într-o mare bibliotecă. Multe dintre ele fac parte astăzi din colecțiile instituției datorită perseverenței bibliotecarului care, în numeroase cazuri, își irosea concediul de odihnă și salariul pentru obținerea de publicații. Aurel Filimon rămâne modelul de dăruire nobilei profesii de bibliolog prin eforturile sale, prin interesul său de cercetător al vechilor tipărituri și al autodidactului în biblioteconomie (constituirea și organizarea bibliotecilor), în care sens conlucrarea cu Molnár Gabor și-a dovedit eficiența.⁵ De asemenea, nu putem trece cu vederea importanța dată instituției de către eruditul edil, primarul Dr. Emil Aurel Dandea în cele două legislaturi 1922-1926 și 1934-1937. În dările de seamă anuale ale orașului, biblioteca este tratată în mod distinct din punct de

⁵ *Aurel Filimon – consacrare și destin*. Volum îngrijit de Mihal Art. Mircea, Dimitrie Poptămaș și Melinte Șerban. Târgu-Mureș, Fundația Culturală „Vasile Netea”, 2001, p. 81-102.

vedere al creșterii colecțiilor, atragerea publicului la lectură, frecvența și publicațiile consultate în sala de lectură și prin împrumut, indicatori de bază acceptați și în bibliometrie. Importanța pe care primarul o acordă instituției cărții rezultă și din alocațiile bugetare și interesul de rezolvare favorabilă a memoriilor emise din partea directorului bibliotecii.⁶

A doua Conflagrație mondială, pune instituția mureșeană la mari încercări. Urmare a Dictatului de la Viena, din septembrie 1940 Târgu-Mureșul trece sub ocupație maghiară. Aurel Filimon, devenit director în urma retragerii din activitate a lui Molnár Gábor (1936), este concediat. Cu toate insistențele sale și bunele recomandări ale colaboratorului și mentorului său spiritual făcute către Ministerul Culturii din Ungaria, i se refuză cererea de a lucra în continuare în bibliotecă, fiind nevoit să ia calea pribegiei, în refugiu la București. Aici este solicitat în organizarea unor expoziții de artă populară românească (Viena, Stuttgart, Köln, Frankfurt pe Main, Veneția) menite să confirme permanența românească în Transilvania. În urma bombardamentelor din 4 aprilie 1944 i-a fost distrusă locuința, urmând să se retragă în localitatea Rapoltu Mare, unde se stinge din viață la 3 martie 1946.⁷ Custode al Bibliotecii orașenești este numit prof. Vigh Károly căruia i se impune să pună în aplicare noul plan al ocupanților: retragerea din circulație a tuturor cărților românești, înlocuirea cotelor în depozite cu cărți în limba maghiară, pregătirea împachetării valorilor bibliofile pentru a fi protejate, date fiind succesele în înaintare a trupelor aliate în vederea eliberării Ardealului; coletele au fost însă surprinse înainte de evacuare, cărțile rămânând astfel în patrimoniul bibliotecii.

După război, instituția cade sub influența activității ideologizante a sovieticilor. Prin cataloagele de cărți interzise sunt retrase din circulație publicațiile apreciate de noul regim ca periculoase. (*Publicații interzise până la 1 mai 1948*, București, 1948). În recomandările de început ale catalogului se menționa că: „Odată cu lichidarea regimului fascist din România s-a pus problema lichidării tuturor moștenirilor pe care acesta le lăsase în urma sa. Una dintre cele mai grele moșteniri era aceea a enormei cantități de material tipărit propagandistic”, cum era apreciat produsul unei culturi acumulate în timp îndelungat.

⁶ Dr. Emil Dandea. *Dare de seamă despre starea generală a orașului Municipal Târgu-Mureș* în anul... și activitatea Consiliului. 1923-1935. [Au apărut: vol. 1. 1923; vol. 2. 1924; vol. 3, 1925; vol. 4/13. 1934; vol. 14. 1935]. Târgu-Mureș, Tipografia comunală.

⁷ Aurelia Veronica Filimon. *Consacrare și destin*. În *Aurel Filimon – consacrare și destin*, p. 37-38.

Treptat, se instaura cea mai aspră dictatură, cu mare influență asupra circulației ideilor și a libertății de informare și gândire. Odată cu ele au fost retrase și opere ale clasicilor literaturii române și maghiare. Cărțile de orientare fascistă, horthystă, legionară sau cele care contraveneau noului regim au fost depozitate în condiții de garanție, fără acces la public. O altă categorie de cărți erau însemnate cu „R” (retrase) ori cu o ștampilă „documentar”, fiind accesibile numai unor oameni de încredere. În aceste condiții a apărut H. C. M. 1542/1951 care stabilea rețeaua de biblioteci publice raportate la noua organizare teritorială (sătești, comunale, orașenești, raionale și regionale) și atribuțiile lor.

Așa se întâmplă că, de pe o zi pe alta, Biblioteca orașenească devine Bibliotecă Regională. În funcția de director a fost numit Rácz Béla, fost director al cooperativei „Solidaritatea”, care nu beneficiase de prea multă pregătire culturală, dar era apreciat pentru orientarea sa procomunistă și care, urma să pună în aplicare noua politică de ideologizare comunistă a bibliotecii. Parțial, spațiile devenite libere în urma retragerii publicațiilor socotite periculoase erau de acum ocupate cu numărul mare de broșuri apărute în editurile P. C. R., Cartea Rusă, Arlus, ESPLA și în bună parte traduceri din limba rusă, noua literatură așa zisă realist-socialistă românească, maghiară ori străină, prin care se urmărea schimbarea din temelii a mentalităților constituite și consolidate în vechiul regim căzut în disgrație.

Rácz Béla este înlocuit de la conducerea Bibliotecii Regionale în toamna anului 1956 cu Bartok Ibolya, tânără energică, care a simțit ce au însemnat lagărele de exterminare naziste, cunoscătoare a mai multor limbi de circulație internațională și care a lucrat o scurtă perioadă de timp la Biblioteca Raională Ciuc. Cu firea sa inteligentă și spiritul ei organizatoric a impus instituția târgumureșeană în rândul bibliotecilor publice prin introducerea aranjării tematice a cărților în depozit în conformitate cu CZU (Clasificarea Zecimală Universală), ediția adaptată la bibliotecile sovietice.⁸ Sub aspectul colecțiilor, biblioteca se îmbogățește prin numeroase confiscări, în special din unități școlare și bisericești de la Orăștie și până la Sighetul Marmației, cărți în majoritate fără circulație la public. Tot acum, biblioteca este distinsă cu premiul doi pe țară în întrecerea așa-zisă „stahanovistă” pe anul 1956.

⁸ S-au tradus din limba rusă: *Clasificarea Zecimală*, București, Ministerul Culturii, 1954 și *Tehnică de bibliotecă*, adaptare pentru România după A. V. Clenov, București, Ministerul Culturii, 1954. Ambele lucrări aveau menirea de a scoate în evidență ideologia marxist-leninistă. În acest scop au fost introduși indici de importanță prin scoaterea în evidență a teoreticienilor ideologiei comuniste. S-au prevăzut grupe care să scoată în evidență activitatea partidelor comuniste din România și Uniunea Sovietică. Indicilor literari le-a fost alăturat R(română) și S(sovietică) etc.

Bartók Ibolya își curmă viața la câteva zile după la numirea în funcția de director, succesoare fiind numită Halász Borbála, profesoară la catedra de științe sociale a Institutului Medico-Farmaceutic din Târgu-Mureș, care provenea dintr-o familie de social-democrați mureșeni, în timpul căreia serviciile bibliotecii au înregistrat succese însemnate. Receptivă la introducerea noului în organizarea lecturii, se distinge prin consolidarea secției pentru copii (înființată în anul 1952 în parcul „Lazár Ödön”, astăzi Piața Teatrului Național), prin mutarea ei în Palatul Culturii; a înființat secția de „Carte tehnică”; biblioteca a reocupat etajul II al clădirii, având o suprafață de 358 mp. Au fost înregistrate creșteri semnificative în privința personalului, colecțiilor, prin achiziții, donații și confiscări de fonduri, cele mai importante fiind cel al juristului Lányi Oszkár, al Bibliotecii Gimnaziului Unitarian din Cristurul Secuiesc și al Bibliotecii Mănăstirii Franciscanilor din Lăzarea.

O importantă activitate s-a materializat în revenirea la așezarea publicațiilor pe format în depozitele sălii de lectură. Pentru o mai bună servire a publicului se introduce accesul liber la raft al cititorului, ceea ce reprezintă un progres în modernizare, față de servirea cărților din depozit, la ghișeu sau tejghea. O activitate aparte în organizarea lecturii în timpul acestui directorat o reprezintă bibliotecile de casă la domiciliul unor familii, cu bibliotecare voluntare și publicații din fondurile de carte ale Bibliotecii Regionale. Aceste biblioteci înregistrau un mare număr de cititori, unele dintre ele devenind puncte de întâlniri cu scriitori, dezbateri asupra cărților cu însemnate implicații în acțiunea de culturalizare. În timpul directoratului doamnei Halász, Bibliotecii Regionale îi revin premii de valoare în principalele concursuri organizate de Ministerul Învățământului și Culturii, respectiv a Comitetului de Cultură și Artă de mai târziu, 1958 (**Nici o casă de țaran muncitor fără cititor**), 1960, 1962, 1964 (**Biblioteca în slujba construcției socialiste**). În anul 1965 Halász Borbála este suspendată din funcție.

Rând pe rând, destinele bibliotecii sunt hotărâte în anii următori de Ștefan Stănoiu, profesor, filolog, care, după o scurtă perioadă de timp (un an) este înlocuit cu Solomon Frățilă, profesor, filolog, fost director de liceu o perioadă de timp, inspector școlar, inspector în Comitetul de Cultură și Artă al județului Mureș; Romeo Pojan, jurist, activist de partid, fost șef al Secției de propagandă a Comitetului Județean al P. C. R.; Prof. Iulius Moldovan, filolog, personalitate cu certe valențe intelectuale, fost director de liceu (Sărmaș), inspector al Comitetului Județean de Cultură al Județului Mureș și o lungă perioadă de timp președinte al acestuia. În timpul său, cultura a înregistrat succese remarcabile prin tipărirea unor lucrări importante din punct de vedere informativ, între care *Profiluri mureșene* I-II, apariția revistei *Vatra*, dezvelirea monumentului ecvestru „Avram Iancu”, construcția Teatrului Național din Târgu-Mureș,

instituția care îl atrage, după cinci ani de bibliotecă fiind numit director al acesteia. Din anul 1985 Biblioteca Județeană Mureș este condusă de autorul acestor aprecieri.

Prin revenirea la organizarea pe județe a României, bibliotecile regionale devin municipale (1968-1974), păstrându-și în continuare funcțiile metodice. În anul 1974 se revine la includerea în titulatură a funcției de îndrumare teritorială devenind bibliotecă județeană, titulatură păstrată până în zilele noastre.⁹

Privită în ansamblul ei, această perioadă care însumează aproape 40 de ani de activitate este marcată de rezultate remarcabile. Biblioteca își sporește personalul, fondul de carte, care se dezvoltă considerabil prin procurări de publicații din alocațiile de la buget, dar mai ales din donații și selecții periodice din depozitele Fondului de Rezervă Națională al Bibliotecii Centrale de Stat, organizate la București, Săliște și Cluj. Este organizat fondul de publicații periodice prin separarea lor din fondul general, așezarea pe patru formate, alcătuirea mijloacelor de informare, a cataloagelor: alfabetic, sistematic, cronologic, geografic și topografic. Se organizează fondurile provenite din alte biblioteci, se orânduiesc pe formate și se inventariază. Tot acum se reconstituie fondul inițial al bibliotecii, în forma în care a fost organizat inițial, și se reinventariază.

Biblioteca își extinde spațiul de împrumut cu acces liber la raft în încăperile de la parterul Palatului. Sunt organizate depozitele de la subsolul clădirii (dublete ale secției de împrumut carte pentru adulți, depozit pentru publicațiile sălii de lectură în prelungire, depozit pentru dublete periodice și depozit pentru fondul permanent).

Serviciul metodic și bibliografic, deosebit de dinamic, impulsionează activitatea de lectură în mediul rural. Au loc numeroase întâlniri cu scriitori, se elaborează materiale bibliografice, metodice și literare. Apar cataloage colective de cărți și periodice străine și tematice existente în colecțiile bibliotecilor. În cadrul diversificării serviciilor pentru public menționăm refacerea secției „Cartea Tehnică” (a cărei activitate a fost întreruptă o perioadă de timp din lipsă de spațiu), înființarea secției de artă (muzică și teatrologie) și a patru biblioteci filiale în cartierele mai populate ale municipiului (Tudor Vladimirescu, Bulevardul 1848, Aleea Carpați și Aleea Cornișa).¹⁰

⁹ Decretul 703 din 28 dec. 1973 privind stabilirea normelor unitare de structură pentru unitățile culturale educative. În: Colecția de legi și decrete, vol. IV, 1 oct.-31 dec., 1974, p. 809-839.

¹⁰ A se vedea pentru această perioadă Dimitrie Poptămaș și Mészáros József, *op. cit.*

Tot în această perioadă de timp, în anul 1974, Biblioteca Teleki-Bolyai cu cele două colecții de bază de excepțională valoare științifică și documentară, națională și universală, trece în administrarea Bibliotecii Județene Mureș. Fondurile alăturate ale celor două biblioteci dau deplinătate și unitate instituției și colecțiilor, în conformitate cu tradițiile de lectură ale populației, o impun pe plan național și internațional, cu reale posibilități de lectură, studiu și cercetare.

Revoluția din Decembrie 1989 a determinat o reorientare generală în organizarea bibliotecii și a lecturii publice. Chiar dacă nu am procedat la o separare a fondurilor în categoriile „S” și „D” în conformitate cu instrucțiunile forurilor tutelare¹¹, situație confirmată la un control cu puține luni înainte de acest moment, abia acum începea libertatea accesului neîngrădit la informație. Colecțiile noastre au rămas unitare atât din punct de vedere al depozitării, cât și al principalelor instrumente de informare a publicului, respectiv cataloagele alfabetic și sistematic. Putem vorbi de acum de o democratizarea a actului de cultură în sine.

Biblioteca a fost la un moment dat invadată de publicații de mai mică sau mai mare valoare. Reținerea în colecții s-a făcut în mod selectiv, opțiunea fiind pentru cele din urmă. Pentru prima dată în existența sa, biblioteca își constituie un fond de referință de excepție constând în dicționare, lexicoane, enciclopedii la care cu ani în urmă nu puteam visa nici cu gândul. Diversificarea editurilor ne-a impus mai mare rigoare în aplicarea criteriului selectiv în achizițiile de publicații.

Cea mai mare realizare a anilor postrevoluționari o constituie procesul de informatizare a serviciilor de bibliotecă. Am adoptat un soft specific din Marea Britanie aflat acum sub licența IME-București, denumit TINLIB, acceptat de mai multe biblioteci județene, inclusiv de Biblioteca Națională a României.

Anul 1994 a însemnat pentru Biblioteca Județeană Mureș instituirea bazei de date, constituită din toate intrările de documente. S-a organizat rețeaua de calculatoare, au fost instalate în toate secțiile de relații cu publicul terminale în vederea regăsirii publicațiilor. Dată fiind insuficiența echipamentului și lipsa de familiarizare a cititorilor cu acesta, după această dată, cataloagelor tradiționale le-am alăturat buletinele bilunare *Cărți noi*, intrate în colecțiile bibliotecii.

Tot acum a fost extinsă secția de împrumut carte pentru adulți la mezaninul clădirii, cu fondurile de literatură.

¹¹ „S”(secret) și „D”(documentar). Pe baza Normelor Nr. 85 din 18 februarie 1981, privind clasificarea, păstrarea și circulația fondului special de tipărituri și alte materiale grafice și audiovizuale din biblioteci și anticariate emise de CCES se stabilesc două categorii de fonduri: 1) de circulație curentă și 2) de circulație specială.

La loc de cinste este situată activitatea de editare și tipărire a unor lucrări de specialitate prin care ne dezvăluim colecțiile, rezultat al unor cercetări bibliografice ori de înregistrare. După ani de zile, preocupările de studiere și identificare a vechilor tipărituri se soldează cu *Catalogul Cărților tipărite în secolul al XVI-lea în Biblioteca Teleki-Bolyai*, realizatori Spielmann-Sebestyén Mihály, Dr. Balazs Lajos, Ambrus Hedvig și Meszaros Ovidia. Presa locală este cuprinsă în seria de *Bibliografii mureșene, Publicațiile periodice mureșene, 1795-1972* volum alcătuit de Dimitrie Poptâmaș și Mózes Iulia. Tot în această serie au apărut: *Bibliografia publicațiilor periodice, 23 dec. 1989-31 dec. 1994*, continuată de un alt volum pentru anii 1995-2000, iar cărțile au fost cuprinse în *Bibliografia cărților, albumelor și hărților editate în județul Mureș, 1990-1995* lucrare continuată într-un nou volum pentru anii 1996-2000, rezultat al achizițiilor publicațiilor locale, exemplarelor de depozit legal și cercetării unor surse particulare sau comerciale ori în alte biblioteci, în evidența, descrierea și clasarea bibliografelor Fülöp Mária și Anna-Maria Vintilă. De mare interes pentru public este dicționarul biobibliografic realizat de Ana Cosma *Scriitori români mureșeni*. Între ultimele apariții menționăm bibliografia *Județul Mureș în cărți 1990-1999*, o cercetare realizată de Fülöp Mária. Mai adăugăm aici culegerea de studii și comunicări, precum și selecția de texte ale unuia din ctitorii instituției, sugestiv intitulată *Aurel Filimon – consacrare și destin*, precum și primul anuar al Bibliotecii Județene Mureș, *Libraria*, consacrat celor 200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureș.¹²

¹² *Catalogus librorum sedecimo Saeculo Impressorum Bibliothecae Teleki-Bolyai. Novum Forum Siculorum*. Tom. I-II. Composerunt: Spielmann-Sebestyén Mihaly et Dr. Balázs Lajos, Ambrus Hedvig, Mészáros Ovidia, Târgu-Mureș-Neumark am Miresch-Marosvásárhely, Lyra, 2001. (Biblioteca Județeană Mureș); Dimitrie Poptâmaș și Mózes Iulia. *Publicațiile periodice mureșene 1795-1972. Maros megyei időszaki kiadványok bibliográfiája*. Studiu introductiv de Vasile Netea. Postfață de Dimitrie Poptâmaș. Târgu-Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 2000. (*Bibliografii mureșene*, 3); *Bibliografia publicațiilor periodice 23 dec. 1989-31 dec. 1994. Időszaki kiadványok bibliográfiája*. Târgu-Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 2001; *Bibliografia cărților, albumelor și hărților editate în județul Mureș 1990-1995. A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája*. Târgu-Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 1997. (*Bibliografii mureșene*, 2); *Idem*, 1996-2000, Târgu-Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 2000 (*Caiete mureșene*, 6); Fülöp Mária. *Județul Mureș în cărți – Maros Megye a könyvekben 1990-1999*. Bibliografie. Cu o postfață de Dimitrie Poptâmaș. Târgu-Mureș-Marosvásárhely, Biblioteca Județeană Mureș, 2002 (*Caiete mureșene*, 5); Ana Cosma. *Scriitori români mureșeni*. Dicționar biobibliografic. Târgu-Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 2000;

O activitate aparte provenită din obligațiile noastre morale și spirituale privește sprijinul pe care îl acordăm românilor din afara granițelor, vitregiți de accesul la cărți românești. Am răspuns favorabil inițiativei Bibliotecii Județene „Octavian Goga” din Cluj-Napoca și am contribuit moral și material la instituirea și dotarea primei biblioteci românești din Chișinău, „Transilvania” (28 aug. 1991). An de an, acesta a fost locul de contact intelectual între personalități ale creației literare ardelenne și basarabene.

Din anul 1996 ne-am asumat instituirea și patronarea unei biblioteci, a șasea de acest fel din Chișinău, în marele și frumosul cartier Râșcani. Situată la un parter de bloc (suprafață cca 400 mp), dotată cu mobilier modern, am constituit, în bună parte din donații, un fond de carte retrospectiv reprezentativ, care acum se cifrează la peste 32 de mii de volume. Anual, aici desfășurăm activități românești comune, axate pe ultimele apariții editoriale, participăm la manifestări, între care simpozioane, sesiuni de comunicări, dezbateri profesionale, medalioane literar-artistice, programe culturale închinete unor personalități și evenimente. Utilitatea acestei filiale a Bibliotecii municipale „B. P. Hasdeu”, pe al cărei frontispiciu este inscripționat *Biblioteca „Târgu-Mureș”* este, dovedită prin numărul mare de utilizatori (peste 16. 000 anual) și cele peste 500 de mii de volume consultate anual de aceștia pentru a-și potoli interesele de cunoaștere și cultură după vechile tipare tradiționale, la care se adaugă plusul de modernizare al zilelor pe care le trăim.

Biblioteca Județeană Mureș își desfășoară activitatea sub auspiciile și finanțarea Consiliului Județean Mureș care și-a asumat rolul de ordonator principal de credite, este receptiv la doleanțele noastre, conștient fiind de importanța, dimensiunea și valoarea acestei unități din subordinea sa.

Acum, la 90 de ani de la deschiderea bibliotecii, privim încrezători înainte, în mileniul al treilea, cu convingerea că instituția cărții rămâne una viabilă, chiar și în condițiile în care, în mod dirijat, electronica se impune în privința comunicării, tezurizării și informatizării ei. Suntem conștienți de faptul că am acumulat o mare cantitate de documente, multe din ele urmând a fi cuprinse în instrumente de informare, fie tradiționale (cataloge) fie în baze de date automatizate, în vederea informării și facilitării accesului publicului la acesta. Tot atât de importantă este prelucrarea automatizată retrospectivă a întregului patrimoniu. Considerăm necesară extinderea spațiului de depozitare, în condițiile în care biblioteca noastră se apropie de un milion de documente, unități de inventar. Este necesară îmbunătățirea condițiilor de consultare a documentelor,

Aurel Filimon – consacrare și destin. Volum îngrijit de Mihail Art. Mircea, Dimitrie Poptâmaș, Melinte Șerban. Prefață de Melinte Șerban. Târgu-Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 2001.

atât a celor tradiționale cât și a celor electronice, în spații corespunzătoare, modernizate (iluminat, încălzit, aerisit, silențiozitate etc.). Nu ar fi lipsită de importanță nici ideea unei construcții noi, o bibliotecă reprezentativă, într-o localitate în care lectura are o mare tradiție, unde instituția cărții are o istorie multiseculară, locul în care educația și instrucția au devenit o prioritate. Biblioteca județeană mureșeană se înscrie fără rezerve între marile edificii ale spiritului, cu mari perspective în tot ceea ce înseamnă formare, informare, cunoaștere, cultură și divertisment, procese indispensabile în mersul galopant spre o viață a împlinirilor pe care ni le dorim atât de mult, într-o lume în care schimbarea este o trăsătură caracteristică.

DIMITRIE POPTĂMAȘ,
director
Biblioteca Județeană Mureș

ANEXA 1

SITUAȚIA
privind principalii indicatori de activitate ai
Bibliotecii Județene Mureș pe 90 de ani (1913-2003)

Anul	Cărți intrate	Cititori	Cărți consultate	Frecvența
1913	2872	582	4430	2215
1914	4757	1036	81453	27151
1915	1341	906	61961	33583
1916	1327	676	61705	29022
1917	514	672	53432	23696
1918	221	308	36123	16514
1919	1102	744	57490	26456
1920	100	387	49465	20803
1921	583	320	46223	19246
1922	507	397	43799	18210
1923	636	321	36439	16663
1924	555	891	27957	11667
1925	955	845	28100	11591
1926	388	904	35145	14875
1927	675	497	16342	5293
1928	448	236	19094	5048
1929	611	320	18336	4170
1930	26	271	20194	4367
1931	77	237	20224	4587
1932	690	126	6331	1488
1933	} 842 ¹³	133	6151	1495
1934	}	149	7291 ¹⁴	1762 ¹⁴
1935	109 ¹⁵	301	8427	1929 ¹⁴
1936	651 ¹⁵	322	11631	2909
1937	1053 ¹⁵	394	9422	2088

¹³ Cifra cumulează anii 1933-1934

¹⁴ Cifre aproximative.

¹⁵ Anul financiar este pe doi ani calendaristici (ex. 1934 / 1935).

1939	173 ¹⁵	362	10055	3245
1940	8817	147	4670	1632
1941	845	1081	40437	20774
1942	1399	1388	59844	29922
1943	1202	1567	61221	30707
1944	2870	1288	28906	14597
1945	2415	875	21452	10426
1946	1716	1620	42279	20935
1947	436	1580	46117	22984
1948	452	1101	28496	14248
1949	1670	756	26386	13193
1950	3576	1406	48253	33002
1951	4259	1136	50861	43503
1952	7058	1818	46608	33648
1953	11415	4576	65136	54507
1954	9877	6350	83740	85175
1955	21199	9088	114102	89182
1956	11756	10042	157309	98034
1957	10993	11322	190948	127570
1958	11334	12009	222818	123405
1959	12890	12058	243649	129341
1960	16489	12043	252895	98535
1961	16291	15714	315246	138794
1962	17410	16840	319998	142639
1963	13627	12861	268890	123432
1964	18507	10462	269379	130564
1965	11305	11476	294376	123883
1966	10986	9381	278642	108096
1967	13087	10129	297151	111018
1968	15599	10760	300283	116110
1969	14900	11719	305612	124068
1970	13698	11982	329063	126043
1971	18574	12464	340585	128225
1972	15355	12882	337692	132934
1973	19387	12995	362542	146872
1974	16370	13904	370041	149702
1975	18979	14134	393261	154967

1976	17363	17279	443603	177942
1977	16629	18147	466456	185832
1978	32808 ¹⁶	18574	471437	180933
1979	55295 ¹⁷	18808	478644	184071
1980	21024	21614	516054	183605
1981	23992	20396	526679	184105
1982	14004	18550	383433	143426
1983	16814	20212	508841	167757
1984	18368	20486	551751	181505
1985	13070	20780	538004	185266
1986	15240	21321	559471	196786
1987	14370	22899	581188	207625
1988	14255	23262	582525	212743
1989	11760	23369	574168	209124
1990	17381	14886	340039	117976
1991	11466	15706	430089	147108
1992	11655	16859	458377	160305
1993	13882	17714	479919	183556
1994	8834	19635	473147	190961
1995	9287	21563	518537	216666
1996	12263	21825	496258	213583
1997	11296	22879	507252	226020
1998	11343	24123	507718	233608
1999	10415	25592	527381	243388
2000	10740	27693	508766	246373
2001	11448	21945	498080	229066
2002	14390	21796	470328	203599
2003	-	T19124	449957	204381

¹⁶ 13720 volume provin din inventarierea unor confiscări mai vechi.

¹⁷ 37142 volume provin din inventarierea unor confiscări mai vechi.

ANEXA 2

PERSONALUL Bibliotecii Județene Mureș în anul 2003

Director

Prof. **Dimitrie Poptămaș**, bibliotecar, I A, S

SERVICIUL RELAȚII CU PUBLICUL

Șef serviciu

Prof. **Mihail Art. Mircea**, bibliotecar I A, S,

Împrumut carte adulți

Prof. Avram Olivia Monica, bibliotecar II, S

Istrate Mariana, licențiată în drept, bibliotecar, II, S

Ing. Popa Adriana, bibliotecar II, S

Agyagási Hajnal, bibliotecară II, SSD

Todea Ana, bibliotecară I A, STP

Aldea Laura, bibliotecară I, M

Chircea Aranka, bibliotecară I, M

Lazăr Ana Maria, bibliotecară I, M

Mureșan Maria, bibliotecară I, M

Tero Ana, bibliotecară I, M

Secția pentru copii și tineret

Prof. Macarie Angela, bibliotecară, I A, S

Ing. Cătană Emilia, bibliotecară II, S

Bleahu Simona, bibliotecar I, M

Înv. Masca Anica, bibliotecar I, M

Illyes Claudia, bibliotecară debutantă, M

Secția de carte tehnico-științifică

Ing. Macarie Cristian, bibliotecar II, S

Ing. Fall Maria Magda, bibliotecar II, S

Vidican Emilia, bibliotecar I A, STP

Sala de lectură generală

Prof. Haja Dana, bibliotecară II, S

Pop Ana Gabriela, licențiată în drept, bibliotecară II, S

Puia Lucia, bibliotecară I A, STP

Bleahu Viorel, bibliotecar I, M

Petelei Klára, bibliotecară I, M

Szabó Brigita, bibliotecară I, M

Sală de lectură pentru periodice, fond permanent

Prof. Ciurca Mariana, bibliotecară I A, S

Prof. Mihail Radu, bibliotecar II, S

Secția de artă

Prof. Buda Georgeta, bibliotecară, I, SSD

Biblioteci filiale

Prof. Cozma Olimpia, bibliotecară I, SSD (Cartierul „1848”)

Ing. David Gabriela, bibliotecară I, S (Casa de Cultură „Mihai Eminescu”)

Hosu Felicia, bibliotecară I, M (Cartierul „Tudor Vladimirescu”)

Lokodi Anna, bibliotecară debutantă, M (Cartierul „Aleea Carpați”)

SERVICIUL COMPLETARE, EVIDENȚA, INFORMARE BIBLIOGRAFICĂ, COLECȚII SPECIALE

șef serviciu

Prof. **Spielmann Mihaly**, bibliotecar I A, S,

Completare, evidență și prelucrarea colecțiilor

Ing. drd. Suciu Melania, bibliotecară II, S

Prof. Moldovan Liliana, bibliotecară I, S

Ing. Bakos Erika, bibliotecară, I, S

Prof. Csiki Emese, bibliotecară II, S

Biblioteca Teleki-Bolyai

Prof. Mesaroș Ovidia, bibliotecară I A, S

Prof. Muntean Carmen, bibliotecară I A, S

Prof. Kovács Bányai Réka, bibliotecară I A, S

Prof. Kimpian Ana Maria, bibliotecară II, S

Informare bibliografică

Prof. Hodoș Elena, bibliotecară I A, S

Vintilă Anna-Maria, bibliotecară I, SSD

Informatizare, prelucrare automată a colecțiilor

Ing. Popescu Letiția, bibliotecară I, S

Sing. Tcaciuc Alexandru, informatician I, SSD

Prof. Mureșan Tereza, bibliotecară I, SSD

Avram Horia Ioan, bibliotecar I, M

Îndrumare metodică

Prof. Popescu Mircea, bibliotecar I A, S

Conservare-Restaurare

Prof. Kelemen Sándor, conservator I, SSD

Prof. Spinei Radu, restaurator I

COMPARTIMENTUL ADMINISTRATIV

conducătoarea compartimentului,

Stângaciu Viorica, contabilă șefă

Magyarosi Bianca, contabilă III, STP

Cotoară Diana, secretar-dactilografă I, STP

Gabor Anna, legătoare manuală carte, I, G
Gal Alberta, legătoare manuală carte I, G
Zogorean Valentin, conducător auto II, G
Cizmás Sándor, fochist II, M
Michi Genoveva, îngrijitoare I, G
Barabás Tünde, îngrijitoare I, G
Aszalos Anna, îngrijitoare I M
Costin Elena, îngrijitoare II, M
Kádár Magda, muncitoare necalificată, G

Notă:

S - Studii superioare

SSD - Studii superioare de scurtă durată

STP - Studii tehnice postliceale

M - Studii medii

G - Studii generale

Mures County Library at 90 Anniversary

Abstract

At the beginning of the new millennium Mures, County Library celebrated both two hundred years of public reading at Târgu-Mures and ninety years of existence. The first anniversary is connected to Teleki Library, one of the most valuable European cultural treasure. It was the private library of count Teleki Samuel (1734-1822) and contains some of the most important books that could be found during the 18th and 19th century. In 1802 Teleki decides to share his library to all those interested in reading.

The second anniversary refers to the building of the so-called Cultural Palace and the inauguration of City Library. The Cultural Palace was built between 1911-1913 according to the plans made by Komor Marozell and Jakab Dezső. Its role was to shelter the City Library, the local Music Academy, the Museum of Ethnography, a school for foreign languages, a conference hall and a concert hall. Its impressive ornamentation — paintings, bas-reliefs, stained glass windows etc. — realised by Körösfai K. Aladár, Roth Micsa and Nagy Sándor, transformed the building into a real artistic monument.

The library was very well organized on modern bases: sixty places at the reading-hall, modern furniture, glass cases for exhibitions etc. Its capacity of storing books was about 300 thousand unities.

The first responsible for the library's well function was Molnár Gabor, one of the financial upholders of the building. In 1922, Aurel Filimon also began his activity at this library; he tried and succeeded in enriching the library's collections with a lot of valorous books.

After the tragic moments from the beginning of the 40's, a lot of changes took place in this library: Filimon was fired and the new manager became Vigh Károly, who had to comply with the new requests: the withdrawal of Romanian books, the donation of bibliophile values etc. After World War, the institution had to obey to Sovietic influences and, in this way, began the most dramatic period of cultural censorship.

According to the new rules, in 1951 the City Library became Regional Library and Rác BÉla was appointed as manager. He was succeeded by Bártok Ibolya, Halász Borbála, Stefan Stănoiu, Solomon Frătilă, Romeo Pojan, Iulius Moldovan; in 1985 the library's manager became Dimitrie Poptămas.

In 1974 the Regional Library became County Library and among its duties, it had to be a kind of supervisor for all the libraries from Mures County. In the same year, Teleki Library was subordinated to County Library.

Today, Mures County Library is considered to be the largest county library from our country, because of its impressive number of books (almost one million). It is organized on several services: public relations, bibliographical service, aquisition, special collections etc. It has an important role in public education considering the books it can offer. More than that, Mures County Library has its contribution in enriching the editorial activity of our county.

BIBLIOTECONOMICA

Aspecte ale teoriei comunicării

LILIANA MOLDOVAN
Biblioteca Județeană Mureș

Gânditorii de marcă ai sfârșitului de secol XX au avut într-un fel sau altul tangențe cu problemele ridicate de teoriile comunicării. Ei își afirmă convingerea că, în esență, cultura este alcătuită dintr-o mulțime enormă de comunicări. Odată cu reformele gnoseologice practicate în această perioadă la nivelul științelor psiho-sociale, care și-au accentuat caracterul interdisciplinar, raportul informație-comunicare devine tot mai frecvent prezent în marile dezbateri teoretice și constituie tema principală a numeroase cărți editate în ultima vreme. Fiecare din ele prezintă diferite aspecte psihologice, sociologice sau lingvistice care fac posibilă circumscrierea domeniului științelor informației și comunicării. Puse față în față, între disciplinele sus-amintite s-a stabilit pentru prima dată un dialog pertinent determinat de încercările de soluționare a tuturor fenomenelor de comunicare. Cercetările întreprinse pe parcursul ultimelor decenii ale secolului de care tocmai ne-am despărțit asupra situațiilor și tehnicilor de comunicare au avut un dublu scop. Mai întâi, au urmărit să ofere o definiție autentică a proceselor de comunicare umană; în al doilea rând, au căutat să expună o perspectivă cât mai largă asupra celor mai bune condiții necesare constituirii unor relații comunicaționale eficiente. Ca rezultat al acestor analize s-a constituit teoria comunicării, singura în măsură să explice în ce constă specificul relațiilor de comunicare dintre oameni și care este sursa farmecului exercitat asupra teoreticienilor de multiplele abordări care vizează problematica circulației informațiilor de la expeditor la destinatar. Întrucât nu putem parcurge în întregime traseul evoluției teoriilor comunicării, rămâne să studiem câteva din problemele ridicate de noua disciplină. Oricare din produsele culturale aduce un element nou, prezintă ceva despre care nu s-a vorbit încă. Este rândul teoriei informației să se prezinte, să debuteze pe marea scenă a cunoașterii umane.

Relația informație comunicare

Raportul informație comunicare, ce formează nucleul științelor comunicării, a stat la baza formulării unor numeroase puncte de vedere privind circuitul parcurs de informație pentru a ajunge de la sursă la destinatar. În esență, informația este un produs al comunicării iar comunicarea este un act

social. Dezvoltându-se în mod spectaculos, științele comunicării și informației abordează pe larg toate formele de transmitere a informațiilor începând cu formele orale, continuând cu informațiile scrise, transmise prin intermediul editurilor și bibliotecilor, ajungând la cunoștințele prezentate prin intermediul mass-mediei.

Constituirea teoriilor comunicării într-o știință de sine stătătoare este rezultatul eforturilor conjugate ale unor specialiști din domeniul lingvisticii, filosofiei, psihologiei, sociologiei și chiar din sfera criticii literare. Printre semnatarii actului de naștere al noii discipline se numără: Shannon, Ricoeur, Sartre, Gadamer și deja celebrul Umberto Eco.

O teorie filosofică a informației, de exemplu, va încerca să surprindă bogăția de aspecte specifice fenomenelor comunicării plecând de la afirmarea faptului că informația este în primul rând reflectare, este informație cu sens. Eficiența comunicării este mereu legată de problema surprinderii sensului, de înțelegerea faptului că, prin comunicare, ni se transmite o informație despre un obiect oarecare al reflectării.

De asemenea, relația informație-cunoaștere a reprezentat un punct de mare atracție pentru filosofi. Oamenii, cred gnoseologii, vorbesc pentru a se explica și ascultă pentru a cunoaște. În procesul comunicării ei jonglează cu enorme cantități de informații și devin, în funcție de felul în care se raportează la informație, când receptori, când emițători de idei. Cunoașterea are rolul de a permite informației să se actualizeze, să se „așeze” într-un anumit context cultural. Cunoașterea presupune organizarea informațiilor, sistematizarea lor în vederea transmiterii coerente a acestora.

Transmiterea cunoștințelor, respectiv a informațiilor, este însoțită întotdeauna de riscul receptării eronate a sensului. Pentru a surprinde esența mesajului se recurge la explicație. Ea operează cu determinisme, cauzalități și finalități și face posibilă înțelegerea. Aceasta din urmă introduce dimensiunea subiectivă în lanțul informațional creat între emițător și receptor. Există o anumită tendință a receptorului de a respinge conținutul mesajului. Tot ceea ce nu corespunde structurii mentale și cognitive a destinatarului este interpretat ca ceva străin înțelegerii subiective atâta timp cât nu intervine explicarea. Psihologia cognitivă a demonstrat că există trei niveluri de înțelegere, și anume înțelegere rațională, cognitivă și afectivă. Când vorbim de receptarea cognitivă a mesajului înțelegerea devine posibilă doar în spațiul aceleiași paradigme.

Plecând de la aceste precizări problema comunicării poate fi circumscrisă în toată complexitatea ei, iar o privire atentă asupra evoluției teoriilor comunicării dezvăluie faptul că fenomenul comunicării a ajuns obiect de analiză și clasificare din foarte multe perspective.

Dacă privim informația ca pe un caz particular al cugetării înseamnă că ea se naște în și prin procesul gândirii subiective. Subiectivitatea, ca premisă a

comunicării, intervine atunci când emițătorul alege un anumit sistem de semne, o numită rețea de coduri pentru a-și face cunoscute rezultatele reflectării. Dar informația trebuie să fie obiectivă în măsura în care este adecvată obiectului reflectat. Toate analizele referitoare la caracterul complex al opoziției obiectiv-subiectiv ajung la concluzia că informația este fenomen de relație și prezintă comunicarea ca un sistem de conexiuni de semne și semnificații.

Cu studierea semnelor și semnalelor se ocupă filosofia limbajului care definește comunicarea drept un schimb de informații accesibile prin intermediul limbajului, acesta din urmă fiind definit ca un sistem comunicațional alcătuit din semne și semnale. Există tot atâtea tipuri de limbaje câte tipuri de comunicare există. Indiferent de specificul său fiecare limbaj este în cele din urmă mijlocul sau mai exact suportul transmiterii unui mesaj. În urma procesului comunicării rezultă întotdeauna un mesaj considerat de Emilian M. Dobrescu, unul din reprezentanții români ai sociologiei comunicării, „*un ansamblu de informații prezentate într-o formă simbolică.*” Autorul român se referă la faptul că mesajul este compus dintr-un număr de coduri, el folosește termenii de codificator și decodificator pentru a desemna persoanele care împărtășesc aceeași experiență comunicațională.

Punctele cheie ale procesului comunicării, așa cum sunt stabilite de filosofia limbajului sunt emițătorul și receptorul, mai exact cel care codifică și transmite un mesaj și cel care primește și decodifică mesajul. Ne putem imagina mesajul ca un fel „existență abstractă” căreia cel care codifică îi dă forma concretă sub care poate fi transmis, iar emițătorul îi surprinde conținutul în urma unui efort de decodare. Dacă limbajul poate fi abstract, sensul nu este, el îi aduce pe transmițătorii și receptorii unui mesaj la un numitor comun din momentul în care folosesc coduri similare, rezultate din experiențe culturale asemănătoare. Sub influența scrierilor lui Michel Foucault structuraliștii utilizează termenul de „discurs” pentru a explica mecanismele receptării mesajelor. Noua teorie presupune că discursurile „*sunt produse ale formațiunilor sociale, istorice și instituționale*” iar indivizii sunt „scene” pe care sunt reproduse și interpretate discursurile produse social și istoric consacrate. La nivel subiectiv observăm cum textele particulare preiau elemente din discursurile sociale, apoi le articulează și le îmbogățesc cu elemente originale. Teoria discursului menționează că noi, ca entități culturale, „locuim” în variate spații discursive ca cele de clasă, gen, națiune, familie, vârstă, individualitate și suntem supuși conflictelor ideologice dintre discursuri. Atenția filosofilor se concentrează mai ales asupra discursurilor specifice cum sunt discursurile literare, mediatice sau științifice.

Cuplurile de termeni: destinatar-expeditor, receptor-emițător, cititor-autor sunt folosiți de lingvistul Roman Jakobson pentru a demonstra că relația dintre cele două părți are un caracter dialectic. Aceasta înseamnă că atât autorii comunicării verbale (emițătorul și receptorul) cât și cei care formează poliul mesajului scris (autorul și cititorul) se influențează reciproc. Oricât de ciudat ar părea, expeditorul caută să stabilească o relație de adecvare cu receptorul care va afecta în egală măsură forma și conținutul comunicării. În privința relației autor-cititor vom atrage deocamdată atenția asupra influenței lor reciproce. Ambii vin spre text cu propria lor experiență culturală. Astfel, cititorul ajunge aproape la fel de creativ ca și scriitorul, iar acesta din urmă încearcă să-și impună „autoritatea” asupra lectorului.

Jakobson a fost pasionat și de psiholingvistică, cercetările sale fiind dedicate stabilirii funcțiilor comunicării. Sunt cunoscute comparațiile pe care le face între funcția expresivă, funcția persuasivă, funcția referențială, funcția metalingvistică, specifice tuturor formelor de comunicare. Dintre autorii români Mihai Coman face distincție între funcția de informare, de interpretare, de legătură, funcția culturalizatoare și funcția de divertisment, abordând comunicarea din perspectiva puternicului ei caracter socio-cultural.

Desigur, orice încercare de clasificare a funcțiilor comunicării poartă amprenta unei anumite etape de dezvoltare socială, ca rezultat al unei evoluții istorice specifice. În acest sens, este interesant să menționăm că, spre deosebire de sociologul român, anticul Aristotel credea că orice comunicare publică îndeplinește cel puțin trei funcții: o funcție politică, o funcție judiciară și o funcție epideictică sau demonstrativă. Este lesne de sesizat că atributele comunicării sunt complementare și decurg din anumite nevoi cu caracter motivațional. La baza intervențiilor de natură teleologică, motivațională stau situații de comunicare specifice care acordă informării un solid caracter relațional.

Definită ca fenomen relațional, comunicarea poate fi înțeleasă sub patru rapoarte: raportul intrapersonal, care vizează dialogul interior; raportul interpersonal care se stabilește între o persoană emițătoare și un destinatar al mesajului; raportul de grup, care implică participarea unui număr mai mare de persoane, și, în sfârșit, raportul de masă unde comunicarea se desfășoară între grupuri foarte mari de indivizi și se adresează unui public numeros.

În acest context, se evidențiază ca formă aparte de comunicare, dialogul cu transcendentul. Indiferent că este vorba de comunicare individuală sau colectivă, directă sau mediată, mesajul adresat divinității este însoțit de invocări verbale, de gesturi ritualice, de muzică și ofrande simbolice. Mai mult, dacă situațiile comunicaționale prezentate anterior se circumscriu unei reprezentări spațiale pe orizontală, comunicării religioase îi este proprie o reprezentare verticală.

În general, un act de comunicare presupune existența unui emițător și al unui receptor. Receptorul primește informațiile prin intermediul unui „canal” constituit dintr-o mulțime de semne logic structurate pe care emițătorul le alege în vederea transmiterii unor informații. Stabilirea unei relații valoroase între destinatar și expeditor depinde de găsirea de către cei doi actori aflați într-o relație comunicațională a unor complexe de semne asemănătoare.

Ca primă observație, este necesar să amintim că procesele de comunicare sunt fenomene de interacțiune cu un evident caracter social, prin intermediul cărora se realizează schimburi de informații și semnificații între doi sau mai mulți interlocutori. Ele stau la baza legăturilor sociale, a tranzacțiilor informaționale dintre persoane. Trăind în mediu social este imposibil să nu comunicăm, aici orice interacțiune, orice comportament având semnificația unui mesaj. Iată marile concluzii ale psiho-sociologiei comunicării.

Despre varietatea modelelor comunicaționale

În continuare, dacă spațiul restrâns destinat acestei prezentări ne împiedică să realizăm o trecere în revistă a tuturor modelelor comunicaționale propuse de științele comunicării de-a lungul timpului ne vom opri asupra diferențelor dintre discursul științific și cel artistic, asupra specificului comunicării verbale, mai precis asupra diferențelor dintre comunicarea orală și cea scrisă.

Analizele psihologice de ultimă oră evidențiază că modalitățile de comunicare prezentate în prima parte a studiului de față poartă amprenta unui stil specific de comunicare dependent atât de conținutul mesajului, de limbajul în care se transmite acesta, cât și de profilul psihologic al emițătorului. Din această perspectivă se poate realiza o comparație între limbajul artistic, respectiv comunicările cu valoare estetică și limbajul științific, respectiv comunicările de natură logico-pragmatică.

Limbajul științei are un caracter obiectiv, este lipsit de încărcătură emoțională și dezvoltă idei univoce. Limbajul artei se constituie dintr-o multitudine de sensuri și posedă un real fundament subiectiv și creator. În ciuda unor delimitări stricte, conservatoare, între informațiile științifice și mesajele cu conținut artistic există multiple asemănări privind modalitățile de desfășurare proprii acestor tipuri de comunicare. Adesea, stilul sobru al comunicărilor științifice este considerat rece și impersonal. În zilele noastre însă, se discută tot mai mult despre intuiția omului de știință, despre talentul său profesional și calitățile sale stilistice. Bineînțeles, caracterul logic, profund realist și pragmatic al discursului științific presupune din partea teoreticianului un efort de diminuare a impulsurilor artistice, creatoare, în favoarea demonstrațiilor concrete, legate nemijlocit de rezultatele cunoașterii perceptive. În științele exacte, indiferent că se realizează o comunicare orală

sau scrisă, specialiștii recurg la demonstrații, la expuneri sistematice și la analize critice pentru a-și susține ideile. Demonstrația conferă credibilitate discursului științific, îi întărește caracterul persuasiv, în plus stimulează înțelegerea de către receptor a subiectului comunicării. Înțelegerea devine cheia de boltă a oricărei prelegeri științifice și reprezintă pentru persoana care transmite informațiile recompensa supremă. Descifrarea sensului comunicării apare încă o dată ca principal „motor” care face posibilă continuarea dialogului.

Pe de altă parte, artistul creator este convins că dialogul estetic pe care îl inițiază poartă în mod necesar amprenta experienței sale artistice unice. În calitate de emițător, el se bucură de deplina libertate de exprimare datorată stilului său propriu de gândire și aptitudinilor creatoare inedite pe care le exploatează în mod original. Unicitatea informațiilor artistice este măsura gradului lor de originalitate. Formarea unui stil de expresie personal, incofundabil, devine condiție esențială a pătrunderii creatorului de artă în sfera culturii universale.

Dintr-o altă perspectivă, Abraham Moles face distincție între comunicările sonore, ca vorbirea și muzica, și comunicările vizuale, unde include, alături de discursurile specifice artelor plastice, și comunicările de semne ale textului tipărit. Important este că sistemele culturale specifice lumii contemporane utilizează cel puțin unul dintre canalele de comunicare prezentate mai sus și se supun unui model general de comunicare, redus la nivelul raportului dintre emițător și destinatar. Ca model liniar, lanțul emițător-canal-receptor poate fi studiat din punctul de vedere al numărului emițătorilor și receptorilor.

Se formează mai multe situații comunicaționale care presupun fie existența unui emițător și al unui receptor, fie interacțiunea dintre un receptor și mai mulți interlocutori, ori întâlnirea dintre mai mulți emițători cu un public receptor. Fiind forme superioare de activitate comunicațională, aceste situații de schimb informațional se supun unor tehnici și legi specifice de comunicare studiate cu conștiințiozitate de marii maeștrii ai artei comunicării.

Ne vom oprim mai întâi asupra **comunicării orale**, care se adresează unui auditoriu mai mult sau mai puțin numeros. Comunicarea nu este un fenomen mecanic, ci unul foarte complex, care antrenează procese subtile de gândire și vorbire cu efecte psihologice imediate sau de durată dependente de modalitatea în care reacționează receptorul în fața unui mesaj dat. Interpretarea psihologică a comunicării pleacă de la premisa că exprimarea verbală nu are un caracter izolat, ci este întotdeauna însoțită de subtile canale de comunicare, ce cuprind gesturile, mimica și poziția corporală. Chiar și tăcerea este considerată act de comunicare atunci când vehiculează o anumită semnificație.

Pe fondul unor motivații personale, oamenii practică diferite forme de comunicare orală. Este vorba în primul rând despre confesiune. Apărută inițial în mediul religios creștin, confesiunea era practică în biserică cu scopul autoevaluării morale a celui care vorbea. Odată cu constituirea psihanalizei, confesiunea devine o practică terapeutică des întâlnită astăzi în cabinetele de psihiatrie. Esențială în cazul confesiunii este prezența emițătorului în calitate de subiect al comunicării. Actul mărturisirii îmbracă uneori forme scrise în cazul corespondenței și a jurnalelor literare. Nevoia de dialog a oamenilor este cel mai bine pusă în valoare în cadrul conversației. Stabilită între doi parteneri sau practică în cadrul unor grupuri de emițători și receptori conversația este considerată „o formă tipică de acțiune și interacțiune comunicativă”. De multe ori, interacțiunea comunicativă ia forma unui discurs adresat unui auditoriu specific. Pe măsura dezvoltării vieții sociale au apărut diferite tipuri de discurs precum discursul politic, discursul academic, discursul juridic sau discursul ocazional. Au luat naștere oratoria și retorica, care stabilesc regulile exercitării artei vorbirii în public. Prezența publicului în procesul comunicării orale, dinamica interacțiunilor dintre emițător și receptori, conferă comunicării orale trăsături specifice. Comunicarea publică vizează atenția și memoria receptorilor. Atenția poate fi captată și cu ajutorul limbajelor non-verbale și trebuie reactivată mereu prin evitarea monotoniei. În plus, pe parcursul discursului, ideile esențiale trebuie repetate mereu, fără a dăuna atmosferei emoționale și dispoziției receptive impuse publicului, datorită personalității carismatice a emițătorului și a calității intelectuale a discursului rostit.

Relațiile informaționale declanșează în mod inevitabil procese subtile de gândire și de vorbire, respectiv scriere cu efecte psihologice imediate sau de durată: cineva percepe un anumit eveniment și reacționează într-o anumită situație, prin anumite mijloace, care îi permit să demonstreze că a receptat corect mesajul în totalitatea lui.

Comunicarea scrisă vizează producerea unui text de către un autor. Din perspectiva științelor comunicării, autorul este emițătorul mesajelor redactate în scris, iar cititorul este receptor. În procesul lecturării, destinatarului îi revine sarcina de a interpreta, de a nuanța și a amplifica conținutul mesajului transmis în scris.

Este inutil să subliniem că oamenii sunt făcuți pentru a se exprima, că orice manifestare creatoare a lor se realizează pe fundalul unei evoluții culturale specifice. Dar fenomenele culturale, ca sisteme de semne, ca „fapte de comunicație” se caracterizează nu doar prin oralitate, ci și prin posibilitatea identificării lor ca rezultate ale culturii scrise. Atâta timp cât cultura scrisă este și va rămâne un atribut de netăgăduit al societății contemporane, eforturile specialiștilor de a suprinde specificul comunicării transmise în scris sunt pe

deplin justificate. Aria de cuprindere a culturii scrise este extraordinar de largă și include opere literare, lucrări și tratate științifice, studii de filosofie, lucrările de corespondență, precum și genurile publicistice. Dacă literatura este rezultatul creației individuale, operele științifice pot fi produse ale creației colective, dezvoltând ca și în cazul discursului oratoric raporturi comunicaționale între emițători colectivi și publicul receptor. În linii mari, o comunicare scrisă presupune conceperea unui text în vederea transmiterii lui către potențiali receptori.

Cultura scrisă este legată de mijloace de comunicare și receptare a mesajelor total diferite față de sistemul transmiterii orale a cunoștințelor. O particularitate de prim ordin a mesajului scris se referă la posibilitatea destinatarului de a reveni asupra textului, de a-i reconstitui elementele din perspectiva variatelor unghiuri interpretative la care are acces. Spre deosebire de discursul oral unde lectorul stabilește ritmul transmiterii materialului comunicat, textul scris este, prin definiție, stabil iar cititorul este liber să găsească un ritm personal de receptare a mesajului, potrivit mecanismelor proprii de gândire și interpretare. Caracterul interactiv al comunicării nu mai este în cazul de față atât de evident. La prima vedere, gradul de implicare al lectorului în procesul de înțelegere a ideilor transmise este ușor diminuat. Susținătorii teoriei decodării, în frunte cu Umberto Eco sugerează contrariul, stabilind că scriitorul îl va supune întodeauna pe receptorul mesajului la un efort de interpretare, la un proces de decodificare a gândurilor exprimate în scris. Aceștia caută să stabilească în ce măsură contribuie autorul, prin abstractizare, la ocultarea sensurilor existente într-o comunicare scrisă. Interesul specialiștilor se oprește mai ales asupra operelor literare a căror forță sugestivă este binecunoscută. Cuvintele au asupra cititorilor experimentați a puternică influență artistică, greu de sesizat de către individualitățile pragmatice dominate de gândirea logică. Așa se explică, de pildă, de ce pentru poeți folosirea cuvintelor devine dacă nu un scop în sine, un veritabil mijloc de a sensibiliza sufletul omenesc.

Gândirea artistică este sursa conceperii și transmiterii unor mesaje cu un grad tot mai adânc de abstractizare și codificare, iar sarcina stabilirii particularităților ei revine științelor lecturii, singurele în măsură să spună ce este o lectură „pertinentă”. Să ofere răspunsuri la chestiuni legate de rolul autorului în geneza textului, să pună întrebări referitoare locul pe care îl ocupă cititorul în procesul receptării fragmentelor lecturate. Se ajunge la concluzia că cititul nu este și nu poate fi altceva decât un act comunicațional de receptare a unui mesaj scris. Mai mult, constată specialiștii, lectura poate avea un caracter individual și non-verbal sau un caracter colectiv și verbal. Teoreticienii nu se contrazic în acest caz dacă ne gândim că în cultura românească anterioară

secolului al XIX-lea lectura colectivă era la modă în cadrul unor societăți literare.

Spre exemplu, în eseu *Ce este literatură?* Sartre vede în procesul receptării operelor literare un efort conjugat al autorului și cititorului de a inventa tot felul de proceduri de codificare și de decodificare a mesajelor. Rolul scriitorului nu se încheie o dată cu scrierea volumului, autorul răspunde direct de eficiența comunicării, de potențialul semantico-artistic al operei care, la rândul său, îl conduce pe cititor în direcția „adevăratei” receptări a sensurilor existente în operele literare. Pe de altă parte, în cazul textului tipărit eficiența comunicării depinde de măsura în care receptorul se încarcă, la nivelul conștiinței cognitive și estetice, cu noi semnificații inexistente anterior sau prezente doar în stare latentă de eternă posibilitate. Problematika informației semiologice, adică a informației aflată sub influența unui număr relativ ridicat de sensuri a fost pe larg analizată de Umberto Eco în volumul *Opera deschisă* unde citim, potrivit spuselor autorului, că „se poate vorbi de informație, ca valoare, care constă în bogăția de alegeri posibile cu puțință de identificat la nivelul mesajului semnificant, informație care este redusă numai când mesajul semnificant, raportat la anumite lexicuri, devine mesaj-semnificație, și deci, alegere definitivă făcută de destinatar.” (Eco, Umberto, *Opera deschisă*, Editura Paralela 45, Ediția a 2-a, Pitești, 2002)

Evantaiul semantic al comunicărilor redactate în scris, mai ales dacă luăm în considerare textele literare, este mult mai amplu decât în cazul discursului retoric. Persoanele care receptează mesajul oral au oricând libertatea de a cere lămuriri în legătură cu intențiile oratorului. Cititorul aflat în imposibilitatea de a dialoga cu autorul trebuie să se concentreze mai mult pentru a ajunge la miezul lecturii, a surprinde sensul ocultat în text. Timpul necesar înțelegerii operei literare nu este întotdeauna echivalent cu perioada necesară parcurgerii mesajului. Pentru a reuși să înțeleagă în mod corespunzător conținutul unui roman mai greu de abordat cititorul va fi nevoit să se împrietenească cu textul, să-și facă frazele accesibile reformulându-le, trecându-le printr-un registru comprehensiv personal și accesibil.

Așa se explică de ce cititorul concentrat în direcția surprinderii semnificației unei idei intuiește aproape cu exactitate ideea următoare, mai exact, îi ghicește sensul înaintea receptării ei concrete ca frază tipărită. Este o trăsătură universală a semnificației de a genera noi semnificații, de a anticipa cursul dezvoltării discursului.

Dacă mesajul se adresează întotdeauna unui receptor, indiferent dacă acesta este prezent sau nu, înseamnă că orice carte este „dialogică”. Este orientată spre un presupus destinatar considerat ca obiect teleologic. Scrierea oricărui text nu a fost și nu va fi niciodată un scop în sine, conținutul

documentelor este făcut pentru a fi citit și receptat, adică pentru a semnifica ceva pentru altcineva.

Derrida abordează o nouă politică a semnificației când stabilește, pe la începutul anilor '80, că dincolo de semnificație nu există nimic, nu există „experiență”, nu există „realitate” întrucât acestea sunt reprezentate deja, fie în interiorul unei conștiințe individuale, fie ca rezultat al participării individului la o conștiință colectivă, care rezultă în urma unui proces de semnificare. Postulatul, formulat de părintele postmodernismului, că lumea întregă este un text se aplică mai ales asupra scrisului, respectiv asupra cititului. Lecturarea cărților pune față în față bagajul de semnificații al celui care scrie și experiența intelectuală urmată de bagajul de semnificații culturale al celui care citește. Derrida caută să amelioreze opoziția dintre acești doi poli, susținând că e imposibil să găsești semnificații eronate cu privire la un text deoarece el include, aprioric, toate semnificațiile posibile referitoare la el. În plus, există realmente șansa ca scriitorul și cititorul să îmbrățișeze relativ la textul comunicat unul și același înțeles. Raportul stabilit între cititori și paginile citite se bazează pe tradiții individuale și colective de lectură în virtutea cărora noi citim un text prin intermediul interpretărilor depozitate deja în el și a celor impuse de critica literară. Dacă lectura implică o ușoară deformare a sensului nu trebuie să acordăm credit interpretărilor bazate pe tradiție în defavoarea dialogului sincer cu textul însuși.

Raportul întreținut de cititori cu textele citite, lecturile noastre, se bazează pe tradiții de lectură, în virtutea cărora noi nu citim cu adevărat textul în forma lui inițială, ci mai curând prin intermediul interpretărilor prezente în text, interpusse între noi și text, ceea ce vrea să însemne că: a citi corect înseamnă a lua în considerare tradițiile de lectură generate de textul însuși.

Autorul stabilește sensul operei literare, dar oricât de controlat ar fi el, proiectul autorului poate da naștere și la „altceva”, la alte semnificații necuprinse inițial în fragmentele redactate. Pe de altă parte, există o rezistență internă a textului care limitează numărul interpretărilor, în acest fel autorul protejează sensul originar cu atât mai mult cu cât acest sens primar este ceea ce căutăm citind. Nerespectarea autonomiei semantice a textului ar fi pentru interpret o greșală de neiertat, de aceea cititorul, potrivit unui principiu fundamental al teoriei receptării, va fi mereu atent să nu producă modificări în spațiul creator destinat exclusiv scriitorului.

Bazele teoriei receptării au fost puse, printre alții, și de istoricul literar Hans Robert Jauss care a întreprins numeroase investigații asupra textelor literare. El ajunge la concluzia surprinzătoare că din primul moment al lecturării operei, autorul este despărțit de textul pe care l-a creat și pe care l-a dăruit cu un sens originar. Pentru Jauss orice producție literară se caracterizează prin dinamism, în funcție de optica în care este interpretată.

Vorbind de productivitate criticul literar accentuează asupra „*mișcării interpretative*” depozitată în text: cititorul se apropie de scrierea subordonată unui sens prealabil cu bagajul personal de sensuri și semnificații, cu propriul său talent interpretativ. Acesta din urmă parcurge paginile cărții într-un stil propriu, interpretează fragmentele, le rescrie, le îmbogățește sau le sărăcește semantic în funcție de capacitățile sale intelectuale și puterea de abstractizare. Lectura lui va fi superioară dacă va contribui la dezvoltarea sensului, la eliberarea de noi semnificații. Astfel pusă în mișcare de un cititor-hermeneut lectura nu-și va pierde dinamismul și va rămâne un proces generator de înțelesuri suplimentare. De fapt, lectura poate fi considerată o formă de comunicare activă sau pasivă în măsura în care receptorul, respectiv cititorul, interpretează sau nu ideile transmise în scris. Actul creator al prozatorului, poetului sau memorialistului este un proces individual prin excelență. Nici o operă literară nu are valoare în sine, creația nu reprezintă un scop în sine, ea este făcută pentru a fi receptată. Autorul știe atunci când scrie că va intra în dialog cu posibili săi cititori. Mai mult, relația de comunicare dintre creator și receptor mijlocită de mesajul artistic transmis, îl transformă pe beneficiarul mesajului într-un „partener indispensabil” al operei literare. Scriitorul știe că lucrează pentru viitorii săi receptori, este conștient de faptul că aceștia îi vor interpreta mesajul, vor decodifica limbajul artistic în care este scrisă cartea. Dacă limbajul face legătura dintre comunicare și conștiința cititorul va filtra în mod obligatoriu mesajul literar prin conștiința sa estetică.

Literatura este o formă distinctă și specializată de comunicare, ea are la bază procedurile creației artistice și exploatează la maximum posibilitățile comunicaționale oferite de limbajul artistic. Normele de comunicare lingvistică sunt astfel manipulate încât, pe de o parte să se producă o ocultare a sensului, iar pe de altă parte să se realizeze o evidențiere a lui.

Evidențierea are loc în poezie prin respectarea unor reguli stilistice deosebite privind topica și ritmul versurilor astfel încât textul să dobândească o remarcabilă putere expresivă și să se obțină efecte retorice importante. Pe baza lor, limbajul poetic se eliberează definitiv de modalitățile banale, ușor încorsetate, de exprimare folosite în contextul unei comunicări obișnuite. Discursul poetic ar putea fi definit ca un text care încalcă regulile comunicării cotidiene și își stabilește propriile reguli sintactice utilizând cu măiestrie mijloacele limbajului poetic: metaforic și metaforizant.

Menirea operei literare de a informa, de a comunica sentimente și emoții se împlinește cel mai bine prin aplicarea, mai mult sau mai puțin controlată, a „metodologiei” lecturii active. Numai relizând o lectură activă, adică o lectură hermeneutică, de tip interpretativ, beneficiarii comunicărilor literare vor contribui la asigurarea nemuririi cărților și vor deveni parteneri credibili ai unui

dialog peste timp și spațiu, depășind barierele lingvistice și pătrunzând în diferite spații culturale.

Mass-media ca mijloc de comunicare

Până nu de mult cărțile reprezentau singurele instrumente de comunicare scrisă, cu caracter public și individual. O dată cu apariția presei, informațiile au pătruns mai adânc în rândul populației prin intermediul ziarelor și revistelor care au început să formeze și să deformeze opinia publică. Ca urmare a nevoii de informare rapidă a oamenilor au fost inventate radioul, televiziunea și, nu în ultimul rând, uriașele rețele de calculatoare, încurajând astfel schimbul cultural dintre popoare, contribuind la construirea unei veritabile culturi enciclopedice.

Pe parcursul dezvoltării lor științele comunicării au rezervat mass-mediei un capitol cuprinzător. S-a stabilit de la bun început că în interiorul sistemelor mass-media avem de a face cu un singur emițător și mai mulți receptori, mai exact cu un public receptor. Publicul formează o comunitate de indivizi puși în situația de a recepta o informație cu conținut identic. Publicul experimentează o situație comunicațională comună legată de însușirea unor mesaje politice, culturale, educaționale și publicitare. Membrii care alcătuiesc publicul pot avea păreri diferite, atitudini și interese diverse relativ la informațiile transmise. Publicul percepe informațiile din mass-media prin intermediul comentatorilor de televiziune și al editorialiștilor de ziare și reviste, aceștia din urmă exercitând o puternică influență asupra oamenilor, devenind adevărate vedete. Reporterilor și moderatorilor de televiziune, li se atribuie în funcție de fascinația și puterea pe care o exercită un statut excepțional. Publicul nu citește pur și simplu articolele ziaristului, nu îl ascultă sau îl urmărește pe prezentatorul emisiunilor de radio și televiziune, publicul vrea să cunoască viața privată a vedetei de televiziune, dorește să afle ce se petrece în această lume a elitelor.

Întâlnim situații în care discursul audio-vizual este receptat incomplet sau chiar incorect dacă nu se adresează unui public adecvat. În acest sens, specialiștii americani atrag atenția că nu întotdeauna comunicările mass-media se realizează cu succes. Eficiența comunicării depinde în mare măsură de capacitatea de înțelegere a oamenilor care receptează mesajul. Putem spune că există tot atâtea categorii de public câte tipuri de mesaje există. Se transmit emisiuni care se adresează publicului infantil, altele vizează tineretul, după cum o mare parte a emisiunilor sunt transmise pentru publicul matur. El reprezintă majoritatea grupurilor destinate în cadrul cărora sociologii disting mai multe subcategorii: elita, clasa de mijloc, oamenii de condiție modestă. În general, indiferent de gradul de specializare al publicului adult producătorii de emisiuni trebuie să știe că în vederea îmbunătățirii relației cu mass-media e bine să

satisfacă așteptările unui receptor cu un nivel cultural mediu. Acest public manifestă o mai slabă preocupare intelectuală, nu gustă întotdeauna umorul subtil și jocurile de cuvinte, se interesează de senzational, de viața vedetelor, urmărește cu interes concursurile televizate mai ales pe cele interactive cu posibilități de câștig material imediat. Dimpotrivă, publicul instruit formează o categorie mai restrânsă care, prin prisma unui sistem de valori bine structurat, face o selecție a informațiilor apărute în presa scrisă și televiziune, are capacitatea de a aprecia calitatea comunicărilor jurnalistice și nu acordă reprezentanților presei un credit nemăsurat. Cele două categorii de public pot avea în legătură cu același mesaj păreri diferite. Sociologia comunicării pune problema contextului comunicării care se referă la o serie de factori ce pot împiedica sau pot favoriza receptarea exactă a mesajului emis. Interesele și opiniile emițătorilor pot fi sau nu pot fi congruente cu opiniile, dispozițiile și reacțiile receptorilor.

Pornind de la premisa imensei asemănări dintre limbajul vorbit și comunicarea televizată, John Fiske și John Hartley, autorii volumului *Semnele televiziunii*, oferă o perspectivă nouă, inspirată de teoriile sociologice și psihologice din științele comunicării, perspectiva semiologică asupra discursului televizat. Cei doi autori împărtășesc convingerea că limbajul este și va rămâne întotdeauna mijlocul prin care omul își va face intrarea în societate și va lua aminte de lumea din care face parte.

Televiziunea este o formă de limbaj, prin urmare poate fi supusă analizei semiotice. Termenii filosofiei limbajului, introduși de Paul Ricoeur: semnificație, semnificat, semnificant, sens discursiv, codificare și decodificare sunt folosiți cu iscusință de John Fiske și John Hartley pentru aplica o critică constructivă celui mai progresist tip de comunicare inventat de om, comunicarea mediatică. Sub aspect teleologic, cartea urmărește să modifice atitudinea publicului cu privire la funcțiile televiziunii. Publicul trebuie să înțeleagă că definiția televiziunii ca fiind „*ceva ce face oamenii să stea și să observe*” trebuie înlocuită cu observația academică despre caracterul codificat al acestui nou canal de comunicare.

Informațiile transmise prin intermediul televizorului alcătuiesc un imens univers de semne, iar semnificațiile lor se cer descifrate cu ajutorul unor sisteme de coduri convenționale. Televiziunea, „*un mijloc de comunicare puternic convenționalizat*”, folosește în special coduri logice și coduri estetice de comunicare. Convenția joacă un rol hotărâtor aici, ea impune constrângeri în privința codurilor estetice și mai ales a celor logice, le face, astfel, mai ușor de decodificat.

Comunicarea jurnalistică se încadrează în sfera comunicărilor publice și presupune existența unor grupuri mari de receptori. Discursul jurnalistic are

nevoie de contactul intelectual cu publicul pentru a se realiza iar conținutul concret al mesajului publicistic trebuie susținut prin demonstrație și argumentare. O trăsătură esențială a stilului publicistic de dialogare este contactul direct cu realitatea. Pentru a dobândi credibilitate jurnalistul va pătrunde în esența faptelor și evenimentelor despre care ne informează. Relatările sale vor porni întotdeauna de la „informația senzorială” rezultată în urma contactului nemijlocit cu realitatea cotidiană. În procesul transmiterii de informații publicistul își valorifică atât talentele cognitive cât și pe cele artistice, creatoare și dezvăluie legăturile cauzale dintre evenimentele relatate surprinzând semnificația lor cu ajutorul imaginilor artistice. În jurnalistică se recurge la metafore pentru a comunica mai mult și mai bine. Științele informării nu pot ignora faptul că mesajele din presă sunt alcătuite din două părți: știrea propriu-zisă și comentariile furnizate în legătură cu ea. În lucrarea *Jurnalistul universal*, David Randall sintetizează proprietățile generale ale discursului de presă care trebuie redactat într-un limbaj atractiv și se caracterizează prin precizie, claritate și planificare. De altfel, proșpețimea relatărilor din presă și televiziune, sinceritatea reporterului și orientarea lui spre o analiză pertinentă a conținutului de idei devin criterii de apreciere a calității actelor de comunicare publicistică. Mesajele din presa scrisă și mass-media combină modalitățile științifice și artistice de redare a faptelor și evenimentelor concrete și cuprinde informații bogate, pe înțelesul publicului larg care apreciază limbajul natural cu influențe metaforice și își schimbă opiniile în funcție de convingerile și aprecierile celui care se exprimă publicistic.

Observații finale

Suntem de părere că, indiferent de complexitatea abordărilor și diversitatea concluziilor stabilite de reprezentanți marcanti ai științelor comunicării, esențială rămâne problema calității proceselor de informare indiferent de situațiile concrete în care se realizează. Pentru ca o comunicare să fie eficientă, concluzionează Jean-Claude Abirc în cartea sa de psihologie a comunicării, „*este necesar: să ascuți, să observi, să analizezi, să controlezi și să te exprimi*”. Mai departe scrie același autor: „*Să ascuți, adică să iei în considerare punctul de vedere al celuilalt. Să observi, altfel spus să fii atent la toate evenimentele. Să analizezi, în scopul de a discerne partea observabilă de cea ascunsă.*” (Jean-Claude Abric, *Psihologia comunicării*, Iași : Polirom, 2002, p. 193).

Pe ultima sută de metri, insistăm asupra faptului că întotdeauna comunicarea trebuie înțeleasă ca o formă aparte de interacțiune socială, că ea se bazează pe stabilirea unor raporturi de exprimare personală și informare între emițător și destinatar: într-un proces de comunicare sunt implicați

indivizi sau grupuri de indivizi care trebuie să se concentreze asupra procedeele de codare și decodare a informațiilor. Comunicarea între doi sau mai mulți participanți implică utilizarea unui limbaj comun care să permită înțelegerea, necesită o experiență comunicațională apropiată precum și existența unei tehnologii care să asigure condițiile favorabile transmiterii unor mesaje de reală complexitate.

Teoriile și problemele amintite în studiul de față pot constitui teme de meditație și interes pentru investigații mai ample. În acest context am încercat să stabilim care sunt orientările generale din domeniul științelor comunicării plecând de la premisa antropologică potrivit căreia omul este o ființă care comunică folosind în special limbajul vorbit. Cuvântul este în fond marea descoperire a omenirii: obișnuit sau încărcat de expresii metaforice, el are puterea de a da naștere aceluși schimb neîntrerupt de informații care a stat la baza formării și dezvoltării omului ca ființă culturală.

BIBLIOGRAFIE

- ❖ Abric, Jean-Claude, *Psihologia comunicării: Teorii și metode*. Iași: Editura Polirom, 2002.
- ❖ Cadioli, Alberto, *Editorul și cititorii săi*. Pitești : Editura Paralela 45.
- ❖ Craia, Sultana, *Teoria comunicării*. Editura Fundației România de Măine, 2000.
- ❖ Ecco, Umberto, *Opera deschisă*. Pitești : Editura Paralela 45, 2002.
- ❖ Kramar, Mihai, *Psihologia stilurilor de gândire și acțiune umană*. Iași : Polirom, 2002.
- ❖ O’Sullivan, Tim, Hartley, John, Saunders, Dany, *Concepte fundamentale din științele comunicării și studiile culturale*. Iași : Editura Polirom, 2002.
- ❖ Sârghie, Anca, *Lectura și studiul*. Sibiu : Editura “Alma Mater”, 2002.

Aspects of Communication Theory

Abstract

Beginning with the last decades of the 20th century, we are able to observe a continuous proliferation of all the theories connected with the large domain of communicational sciences. In order to clarify the content of this quite new domain, a lot of scholars – linguists, sociologists, philosophers, psychologists – tried and succeeded in building interesting theories on this matter. Among them Shanon, Derrida, Ricoeur, Jakobson, Sartre, Heidegger and Umberto Ecco tried to give us genuine definitions of the process of

human communications and also to emphasize the best conditions of a more efficient communications. As a result of these analyses they have stated the communication theory as the best way of explaining the relationships and communication between people.

We consider that the most important aspect of this process of communication is the quality of information. We must understand communication as a special way of social interaction, as a personal expression that emphasize the relation between transmitter and receiver, because a process like this involves individuals or groups who have to concentrate upon the spreading of information. More than that, the researchers consider that communication between at least two speakers involves many conditions: the use of a common language; communicational experience; the existence of favourable conditions.

We must see and understand communication under four aspects: individual dialogue, when a man speaks to himself; dialogue between two people, between a transmitter and a receiver; collective dialogue, that involves a large number of people; mass dialogue, between large groups of transmitters, on one hand, and a numerous public, on the other hand.

A communicational situation involves at least a transmitter and a receiver, and both of them are subjected to special laws and techniques.

The researchers use to take into consideration the differences between written communication and verbal one, between the number of the persons involved in the communicational process. From a psychological point of view, it is considered that verbal communication does not suppose an isolated nature, but it involves some secondary aspects, such as gestures, mimicry, body language. Even silence is considered to be a way of communication, especially when it involves a certain signification. An obvious difference between these two types of communication refers to the fact that a verbal communication implies a specific rhythm of transmitting the message, while a written communication involves some kind of constancy / stability; in this way, the receiver chooses a personal rhythm of picking up informations.

Written communication implies a large area of spreading and includes literary works, scientific papers, philosophy, correspondence, journalism etc. Their purpose is to spread informations, to teach us about various subjects and problems. But they are able to attain their object only if the reader-receiver understands the importance of the active reading.

There are some obvious differences between literary works and journalistic papers. While literature involves some kind of emotional implication, an interpretative reading, journalism is a type of public communication, requires the existence of a large audience and its message must be completed with demonstrations and arguments. Concerning this

problem, David Randall refers in his work *Jurnalistic universal* to the characteristics of journalistic communication: lucidity, accuracy, planning.

We are neither interested in communicational type, verbal or written, nor if we deal with one or more speakers. All that matters is that communication process was and will be an essential aspect of human interaction.

Subtilitățile receptării mesajului scris

CSIKI EMESE
Biblioteca Județeană Mureș

Moto:

*„...fiecare descoperă ceea ce era spiritual
și cultural pregătit să descopere...”
Mircea Eliade*

Argument

Când eram mică, născut nu-mi puteam explica, de ce au cărțile Introducere, Prefață ... sau alte forme ale prezentării unui text. Mi se părea un obstacol în calea mea de a „devora” cartea. Îmi aduc aminte și acum de furia cu care întorceam acele foi, și mă enervam cumplit atunci când eram îndemnată să citesc și acele pagini. Susțineam că eu nu am nevoie să știu ce gândesc alții despre acea carte, și că n-o să le permit să-mi spună ei ce să cred despre ea. Doream să citesc „*așa cum știu eu!*”!

Niciodată nu mi-am pus problema că s-ar putea să „nu citesc bine”. Nimeni nu ne-a învățat despre cum trebuie să lecturăm o carte. Fiecare, după propriile posibilități...

Și astfel am ajuns la aspectul pe care vreau să-l dezbat, deoarece manualele de specialitate nu fac referire la el, dar – dacă ținem seama de complexitatea lui, precum și de imposibilitatea de a-l încadra în anumite reguli – nici nu este de mirare.

Care este adevăratul meu rol în prelucrarea cărților? Cum stabilesc eu care este domeniul de care într-adevăr aparține mesajul acelei cărți? Oare nu greșesc?

Trebuie să recunosc că, de multe ori, mi-ar fi foarte greu dacă aș fi singură în fața cărților. Și dilema mea nu este numai față de mine, ci și față de utilizatori.

Sarcina mea este de a le facilita accesul la baza de date de care dispunem.

Din momentul în care am pus mâna pe o carte și până îi scriu cota, în acea perioadă de timp stau față în față două entități de sine stătătoare: mesajul cărții și personalitatea mea, cu tot ceea ce înseamnă ele.

Singura condiție ca această confruntare să fie fructuoasă este să comunicăm! Iar comunicarea înseamnă o paletă de factori psihologici, de condiții interne și externe, de simpatie și animozitate, de apropiere și alienare...

Lecturarea

Înainte de a face legătura dintre **personalitate** și performanța de **a lectura**, aș dori să prezint succint prima dintre ele, mai ales dacă ne gândim că ea – personalitatea – este cea care își pune amprenta asupra a tot ceea ce rămâne după noi.

Una dintre finalitățile psihologiei este abordarea personalității, a componentelor sale.

Personalitatea – pentru o „vizualizare” mai confortabilă – poate fi asemuită cu o piramidă. Scheletul acestei piramide poate fi acea binecunoscută piramidă a trebuințelor, elaborată de Maslow, cel care a formulat reușita expresie legată de personalitate, și anume: „*Omul trebuie să devină ceea ce este capabil să fie!*”

De-a lungul dezvoltării atât a psihologiei, cât și a celorlalte științe complementare acesteia, s-a cristalizat ideea constituției tripartite a personalității: temperament, aptitudini și caracter, care sunt totodată și elementele constituente ale ei.

Arhitectonica complexă, precum și „finețea” acestui edificiu este dată de calitatea interacțiunilor dintre aceste elemente, de mecanismele care conduc la aceste interacțiuni – la o asemenea arhitectonică – și, nu în ultimul rând, de interacțiunile dintre interacțiunile primare.

Omul nu se naște cu personalitate, ci devine o personalitate; iar personalitatea – ca și concept – își limitează referințele la un altul, căci cineva poate fi o personalitate numai comparativ cu alții.

Ce rol are comunicarea în acest edificiu? Covârșitoare. Și cred că, astfel, am spus totul.

Lectura

Lectura reprezintă un fenomen deopotrivă social și psihologic, dar în primul rând un proces de comunicare : „*toate sensurile termenului de lectură includ semnificația de transmite și comunicare*” (Nicolae Robine).

Există două accepții majore ale conceptului de „lectură”: una, restrânsă la comunicarea scriptică, cealaltă, extinsă la orice tip de comunicare.

În primul sens, prin lectură se înțelege ansamblul activităților perceptive și cognitive, vizând identificarea și comprehensiunea mesajelor transmise scriptic.

Cel de-al doilea sens al termenului e foarte larg și se referă la identificarea și comprehensiunea mesajelor transmise cu ajutorul altor sisteme semnificante decât scrisul – grafismul. În acest înțeles, lectura devine o formă universală a semiologiei, un mod de a instaura – mai mult sau mai puțin arbitrar – semnificații, de a corela conținutul unor expresii date.

La originea cuvântului de „lectură” este rădăcina indo-europeană „leg” (cu sensul de „împreunare, reunire”), conservată în greaca veche (*Légein*), latină și albaneză. În limbile moderne, termenul vine din latinescul târziu „lectura” (derivat din *lectum*, supin al lui *legere*, impus în defavoarea latinescului clasic *lectionis*), trecut în franceză, în secolul al XIV-lea, sub forma *lecture*, de unde a migrat în engleză și în alte limbi. (2, p. 13-14)

În limba română, sinonimul termenului de *lectură* este *citirea* în pofida faptului că există o discordanță între ele, generată de diferiți autori și anume: citirea este o receptare nespecializată, superficială, pe când lectura este considerată a fi o receptare specializată, în profunzime. Relația dintre *receptare* și *lectură* pare a fi aceea dintre general și particular. Mulți cercetători consideră *receptarea* ca fiind „supraordonată”, iar *lectura* „subordonată”.

Conceptul de *receptare* e mai familiar cercetătorilor, având o conotație „defensivă”, deoarece implică o anumită deschidere a subiectului către exterior. A „recepta” înseamnă: a primi, a fi afectat de, a lăsa să intre, a înregistra, a capta etc., adică acest termen sugerează reacția subiectului față de text.

Lectura este conținutul a ceea ce se comunică, gândirea autorului transmisă cititorului. Acest conținut există independent de cititor. Nu putem vorbi despre lectură decât atunci când, atât pentru autor cât și pentru cititor, există un cod comun, coduri comune (semnele, limba, limbajul, cultura). Tocmai datorită acestor coduri comune există înțelegerea și participarea la unul și același conținut de gândire.

Textul și limba

Textul, așa cum indică și etimologia lui, *textus* = țesătură, este un ansamblu interrelațional, caracterizat de continuitate și stabilitatea sensului, continuitatea lui fiind dată de relațiile logico-temporale ori cauzale dintre fraze, fie de tip semantic, fie de tip sintactic.

Textul, indiferent de întinderea sa, constituie un întreg de sine-stătător, acest caracter derivând din desfășurarea completă a temei. Condiția „normală” a unui text este „închiderea”, dispunerea sa între limite stabile, marcate ferm: prin punctuație, inserturi metatextuale, titluri și subtitluri etc.

Funcția unui text constă în instrucțiunea dată receptorului cu privire la modul în care emitentul dorește să fie înțeles. Această instrucțiune este formulată uneori explicit prin inserturi metatextuale: subtitluri indicând genul,

comentarii explicative, ori prin semnalizări intertextuale, dar întotdeauna există o distanță între ce spune autorul și ce trebuie înțeles din text.

Calitatea și receptabilitatea mesajului transmis prin text depinde în mare măsură de limba folosită de autor. Limba, care stă la baza lingvisticii, este de fapt un sistem de semne, iar semnul lingvistic este o entitate biplană, constituită din:

- un concept = semnificație
- imagine acustică = semnificant

Cele două elemente constituente sunt indisociabile, de unde – prin deducție logică – se poate concluziona că un concept oarecare nu este „semnificație” decât și numai în măsura în care este asociat de un suport sonor, (semnificant), iar o emisiune de sunete ale vocii umane nu este „semnificant” decât și numai în măsura în care este asociată de un concept, (semnificație): conceptul de „fluture” este o semnificație în limba română numai în măsura în care este asociat de secvența de sunete f-l-u-t-u-r-e, iar această secvență de sunete este un semnificant al limbii române numai în măsura în care îi corespunde un concept, anume acela de „fluture”.

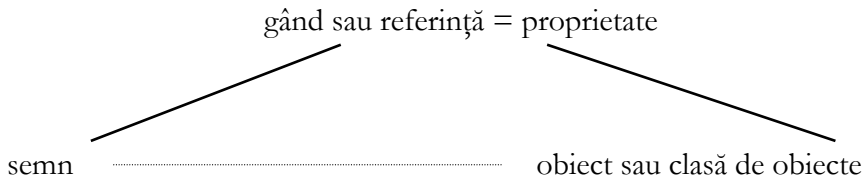
Suportul psihologic al acestei dezbateri se bazează pe faptul că lectura / citirea presupune folosirea limbajului intern, care apare și se dezvoltă vertiginos odată cu școlarizarea, prin învățarea scris-cititului. Întreaga evoluție a gândirii se dezvoltă de-a lungul și prin intermediul vorbirii – a limbajului, care prin multiplele sale forme revine din nou la comunicare, la omniprezența comunicare!

Analizând neuropsihologic creierul uman – acest univers înfricoșător – s-au delimitat diferite centre, fiecare având roluri diferite, unul fiind responsabil cu decodarea mesajelor scrise, altul cu al semnelor ortografice, și un altul cu sunetele percepute etc. Una dintre caracteristicile extraordinare ale legăturii dintre aceste centre este că lezarea unuia nu cauzează pierderea celorlalte funcții, adică un dislexic înțelege perfect un mesaj sonor, mesajul fiind transmis de semnele sale specifice.

Revenind la analiza lingvistică se poate susține că semnul – în general – este ceva (în cazul semnelor lingvistice: cuvântul), care „stă în locul” obiectului (obiectelor) la care se referă.

Este suficient de intuitiv să spunem că o enumerare a tuturor obiectelor care sunt în relație cu un semn oarecare nu este posibilă, întrucât nu avem posibilitatea să știm care sunt toate obiectele în legătură cu care a fost folosit vreodată un semn, și cu atât mai puțin – în cazul unei limbi care continuă să se vorbească – nu putem ști care vor fi obiectele în legătură cu care acesta va fi folosit. Noi nu suntem decât în măsură să cunoaștem un număr limitat de obiecte în legătură cu care a fost folosit un anumit semn și să știm că există și alte obiecte în legătură cu care semnul respectiv a fost și / sau va fi folosit.

Găsirea unui sens anume depinde de factorii intrinseci ai cititorului, și poate fi schematizată astfel:

Diferiți autori au realizat diferite tipologii ale lecturii ca de exemplu: lectura-viciu, lectura-plăcere, lectura-muncă, din perspectiva celor care „găsesc în ea un fel de opiu prin care se eliberează de lumea reală”, după cum afirmă André Maurois.

N. Georgescu-Tistu, pornind de la modul de abordare a textului, face următoarea clasificare: lectura analitică, pornind de la opera întreagă spre părțile componente; lectura sintetică, unde analiza pornește de la părțile componente; lectura critică, în care cititorul se declară mai mult sau mai puțin motivat, de acord sau nu cu autorul.

Costache Olăreanu, abordând tipul de lectură obiectivă – cartea fiind considerată exclusiv sursă de informații – face o tipologie a acestui fel de lectură: lectura de studiu sau lectura de învățare; lectura complementară sau de informare; lectura de consultare, aplicată tuturor tipurilor de materiale de referință.

La rândul său, Paul Cornea face o analiză a tipurilor de lectură de care dispune cititorul adult și avizat: lectura liniară, lectura receptivă, lectura literară, lectura informativă, lectura exploratorie, lectura de cercetare, lectura rapidă.

Dintre acestea mă voi referi mai pe larg la două dintre ele, care sunt esențiale în munca de prelucrare a colecțiilor dintr-o bibliotecă, și anume:

❖ **lectura receptivă**, care este caracterizată prin performarea integrală, însă cu suplețe, a parcursului intelectual, variind considerabil viteza lecturii, revenind cu atenție la elementele importante (introducere, concluzii) pentru a putea recepta în profunzime textul. Acest tip de lectură este unul intensiv, analitic, asimilator, fiind caracteristic lecturii unor manuale, cursuri sau lecturi de specialitate.

❖ **lectura informativă**, care este o lectură selectivă care vizează obținerea unei idei de ansamblu asupra textului. În acest tip de lectură, lectorul analizează textul în căutarea unor concepte, a unor puncte-cheie, încercând să înțeleagă sensul fără să-l aprofundeze (care este informația esențială, ce urmărește autorul, cum este organizată opera, etc). În acest caz, randamentul depinde de

cunoștințele prealabile despre autor și problematică, ca și de antrenamentul, discernământul și buna condiție fizică și psihică a cititorului.

Concluzionând cele expuse mai înainte, se poate afirma că oricare ar fi modalitatea sau mijlocul de transmitere, lectura este o comunicare de la autor la cititor, ea reprezentând, simultan și succesiv, toate elementele comunicării. Lectura, ca orice activitate intelectuală trebuie să se bazeze în mod obiectiv pe informații obținute făcând apel la lectură, deci la elementele culturii scrise. Prin lectură, omul încearcă să capteze și să descifreze un mesaj care, ca în orice sistem de comunicare, înseamnă determinarea unui sens, a unei semnificații. Această receptare nu se reduce numai la perceperea exactă a unui text; ea declanșează multiple procese psihice. În primul rând, apelând la memorie, se declanșează un proces de actualizare a vechilor cunoștințe, dar și de noi asocieri, datorate ideilor cuprinse în acest text. În al doilea rând, lectura determină judecăți și raționamente care consolidează și duc la descoperirea de noi adevăruri. În al treilea rând, descifrarea semnificației unui text înseamnă tot atâtea răspunsuri afective care se traduc prin sentimentul de mulțumire sau printr-o stare de desfătare, ori de nemulțumire, insatisfacție sau plictiseală.

Nu aș dori să termin înainte de a aminti că Mircea Eliade s-a ocupat și de lectură, căutând să argumenteze faptul că lectura ar trebui să fie, pentru omul contemporan, un mijloc de educație a culturii spiritului. Reputatul filozof arată că oamenii se interesează foarte puțin de lecturile esențiale, care pot face din viață o creștere neconținută sau o moarte spirituală timpurie. Din punct de vedere spiritual, majoritatea oamenilor au vârsta adolescentului, gândesc și simt astfel: cu aceleași formule, cu aceleași superstiții. Cauza? O proastă alimentație spirituală.

Tehnicile și mijloacele alimentării spirituale sunt prea puțin cunoscute și folosite. Nu există, după Mircea Eliade, nici un manual cu ajutorul căruia cineva să poată învăța arta de a crește spiritual : „*Nu avem încă un Manual de introducere generală în lectură, un manual care să transforme acest viciu modern al lecturii într-o tehnică, într-un instrument de alimentare spirituală. Lectura este pentru omul contemporan un viciu sau o osândă. Citim ca să trecem examenele, ca să omorâm timpul sau citim din profesiune. Lectura ar putea implica și funcții mai nobile. Lectura ar putea fi un mijloc de alimentare spirituală continuă, nu numai un instrument de informație sau de contemplație estetică.*”

Lectorul

Orice text, ca suport material al unei încărcături simbolice, se adresează unui destinatar, fie numit, fie nenumit, iar lectorul, ca beneficiar al mesajului transmis de autor are de îndeplinit câteva sarcini. Înainte de toate, trebuie să

înțeală, să afle ce vor să *spună* semnificații, care se traduc prin *decodificarea* semnelor și *interpretarea* lor. Lectorul nu este o mașină care descifrează automat, în limitele unui program învățat, ci un subiect dotat cu inițiativă și capacitate opțională; din mai multe piste posibile de sens, el o alege pe cea mai plauzibilă ori pe cea corespunzătoare obiectivului urmărit. Aceasta înseamnă, de fapt, că procesul comprehensiunii – ca unul din scopurile finale ale lecturii – depinde de capacitatea sa intelectuală, dar și de gradul în care stăpânește codurile, de ceea ce se numește „competență lectorală”.

O altă funcție îndeplinită de cititor, în parte inconștient ori semiconștient, în parte lucid, este de a *evalua*, cu alte cuvinte de a lua atitudine față de textul pe care-l performează, din punct de vedere afectiv (reacții emotive) și axiologic (judecări de valorizare de tipul: îmi place / nu-mi place, aprob / dezaprob etc.). Ca expresie a determinărilor de ordin psihologic și ideologic, evaluarea este nemijlocit legată de personalitatea lectorului și de apartenența sa socio-culturală. Trebuie menționat că în procesul lecturii, comprehensiunea și evaluarea funcționează solidar, stimulându-se reciproc, astfel încât separarea lor este posibilă mai mult în planul teoretic, decât în cel practic.

Cea de-a treia funcțiune a lectorului este *cooperarea*, care rezultă din primele două: de vreme ce finalizarea actului de comunicare scriptică atârână de competența și structura personalității, este firesc ca emitentul unui text să ia în considerare ambii parametri, chiar din faza elaborării. Cititorul / lectorul desăvârșește de fapt opera în direcția propriei sale personalități, el fiind în întregime implicat în actul lecturii, cu întreaga sa cultură, cu mediul social în care trăiește, cu dispozițiile psihologice ale momentului. El reconstruiește un alt mesaj în care se amestecă o parte a gândirii autorului și una a propriei sale gândiri. Pentru a participa la conținutul unei cărți nu este suficient să știi să citești, lectura unei opere necesită un nivel cultural mai ridicat și presupune însușirea unor deprinderi de lectură. Lectura operei parcurge trei faze succesive: intuiția globală, determinată de o reacție spontană, analiza și sinteza finală.

Folosindu-se de același algoritm mental ca și în cazul tipurilor de lectură, lectorii sunt și ei categorizați după rolul pe care-l îndeplinesc de-a lungul explorării unui text. Cea mai minuțioasă tipizare mi s-a părut a fi cea a lui Paul Cornea, care i-a numit pe: lectorul „alter ego”: „*primul cititor al rândurilor pe care le scriu sunt eu însumi*”, caz în care lectura coincide aproape cu elaborarea textului; lectorul vizat: destinatarul, este cel pe care-l are nemijlocit în vedere autorul; lectorul prezumtiv: lectorul pe care autorul îl revendică fără a-l cunoaște, fiind cazul unui lector idealizat; lectorul virtual care este un abstract, cu rolul de a prestructura potențialitățile semantice ale textului; lectorul înscris

este cititorul reprezentat „în carne și oase” în text; lectorul real (empiric), care este cititorul propriu-zis, dotat cu o identitate socio-culturală precisă, cel care citește efectiv textul.

Pe lângă aceste aspecte nu pot să nu amintesc de rolul formativ al lecturii asupra lectorului. Ne aflăm din nou în fața celebrului paradox: „*Cu cât știi mai multe, cu atât îți dai seama mai bine, câte nu știi!*” La fel se întâmplă și cu citirea.

În pofida abundenței de informații degajate pe canalele audiovizualului, cea mai formatoare rămâne citirea. Oricând, de-a lungul vieții. Chiar și în momentele de epuizare. Acea „reîncărcare” a energiei psihice care este posibilă prin anumite stereotipii, care nu necesită un efort intelectual în plus se poate realiza și prin lecturarea unor cărți „ușoare”. În fond, biblioterapia face parte din categoria terapiilor! Recitirea unor opere nu face decât să continue, să aprofundeze procesul de asimilare.

Ar fi oare exagerat dacă am încerca să stabilim care este cel mai „prețios” cititor? Dacă la baza acestei încercări ar sta definiția dată de Paul Valery: „*Ceea ce rămâne după ce se uită totul, este cultura*”, aș îndrăzni să-i numesc pe acei cititori care uită cărțile, care asimilează atât de personal gândurile sau emoțiile autorilor citiți, încât nici nu-și mai amintesc de unde le-au luat. Asemenea cititori izbutesc să transforme funcția aceasta dificilă a lecturii într-o funcție organică, naturală, imitând gestul naturii, căci, după cum se știe, natura nu păstrează niciodată contururile sau formele obiectelor asimilate, memoria lor, ci transformă neconținut substanțe. Evoluează!

Toată tehnica lecturii constă în această virtute a transformării substanței cărților. Ceea ce se numește asimilare, este tocmai procesul obscur de transformare.

În concepția lui Mircea Eliade, verificarea lecturii trebuie să-l facă pe cititor să ajungă de la o tehnică simplă a lecturii la arta lecturii, etapă care presupune capacitatea de discernere a valorilor. „*Ne simțim mai bogați, mai vii, mai umani, după o anumită carte?*” - asta e întrebarea pe care trebuie fiecare să și-o pună. *Lectura nu ajunge o artă decât în clipa când știe să prevadă valorile și să distingă emoțiile estetice. Ca și orice altă activitate a spiritului omenesc, arta lecturii nu ajunge o artă nobilă decât prin puterea sa de a prevedea erorile și mediocritățile și prin virtutea de a economisi timpul. Gustul format pentru lectura clasicilor, prin recitirea cărților mari și a cărților favorite este cel mai sigur mijloc de a evita experiențele inutile. Un om care știe să citească nu înseamnă numai omul care recunoaște și cultivă cărțile bune, ci mai ales înseamnă omul care știe să recunoască și să evite cărțile mediocre și lecturile inutile.*”

Comprehensiunea

În conformitate cu DEX, explicația pentru termenul de *comprehensiune* este :

- capacitatea de a pătrunde, de a înțelege ceva, înțelegere, pătrundere sau
- conținut; menționând că la originea cuvântului stă termenul *compréhension* din limba franceză, sau latinescul *comprehensio*.

În fond, aceasta este capacitatea care stă la baza determinării corecte a „locului” unei cărți, chiar înainte de a căuta și de a compune indicii care vor finaliza drumul parcurs de o carte până în rafturile bibliotecii.

Dar pentru a aborda problema lecturii dintr-o perspectivă frontală, pentru a o studia ca un proces, ca totalitatea comportamentală finalizată, în ordinea naturală și logică a fazelor ei, de la contactul vizual cu semnele grafice până la formarea deplină a sensului, la reprezentare și la trăire este nevoie să se facă o referire la toate cele descrise mai înainte. Este vorba așadar de elucidarea mecanismelor cognitive și a celor aferente, de ordin emoțional, pe care le pune în joc parcurgerea traiectului dintre percepție și comprehensiune, dintre a percepe și a pricepe.

Se pune problema, dacă noi – lectorii – trebuie să „descoperim” sensul unor cuvinte, sau dimpotrivă, trebuie să-l „construim”. Ce înseamnă *exact* cuvântul în lanțul verbal, depinde de influența cuvintelor care-l perced și-i succed (mecanism sintagmatic), de memoria celorlalte care i-ar putea lua locul (mecanism paradigmatic, amintit deja în capitolul anterior) de situație (enuțare) și de conotație.

Acești termeni, extremi de fapt, dramatizează opoziția a două atitudini pe care practica lecturii cel mai adesea le asociază. De fapt, a „construi” un sens nu echivalează cu a „inventă”, iar a „descoperi” nu e sinonim cu a găsi sensul de-a gata. Oricărui cititor i se cere un spirit cooperativ, iar un procent de investiție personală și creativitate este necesar oricărei lecturi, numai că acest procent crește considerabil dinspre referențial spre autoreferențial. Cel care „construiește” se bazează pe un set de convenții automatizate, și cel care „descoperă” este obligat să-și pună la contribuție resursele imaginative. Pe orice treaptă, și sub orice formă, lectura este un comportament productiv și finalizat.

Modelul procesului lecturii poate fi sintetizat astfel:

- a) percepția (vizuală), implicând pronunțarea și semnificația cuvintelor;
- b) comprehensiunea: sesizarea clară a conținutului semantic, care implică:
 - comprehensiunea literară;
 - determinarea semnificațiilor implicite;
 - degajarea implicațiilor și sensurilor dincolo de ceea ce ele postulează imediat;

c) reacția față de ideile autorului și evaluarea lor: opinii critice, răspunsuri emoționale, concluzii finale.

Deoarece din acest model doar primele două au legătură cu procesele care vizează receptarea unui mesaj din punct de vedere psihologic, numai ele vor fi dezbătute.

Percepția, fie ea de orice fel, este un mecanism constructiv, un ansamblu de informații selectate și structurate. Psihologia modernă, în opoziție cu psihologia tradițională, consideră percepția un demers constructiv, nu doar de pură înregistrare. În momentul contactului ocular, subiectul nu este un spectator pasiv, ci unul care identifică și structurează. Mecanismul fiziologic al percepției pune în lumină dubla conexiune a organelor de simț: cu centrii cerebrale de o parte, iar pe de altă parte cu formațiile reticulare, de care depinde dimensiunea intensivă a conduitelor, deci cu atenția și emoția.

Pentru cine stăpânește codul, nu există un moment al privirii literelor și un altul al semiotizării; „vederea” cuvântului trimite instantaneu la semnificație. Este adevărat că „recunoașterea” este un act semiotic, iar „comprehensiunea” unul semantic, însă în recunoaștere intră indici semantici, iar sensul încorporează aspecte perceptive, încât, deși analizabile separat, percepția și comprehensiunea trebuie considerate ca activități profund interrelaționate. De fapt, problemele cele mai serioase le ridică modul de a trata comprehensiunea. Nici nu este de mirare, deoarece ea – comprehensiunea – constituie momentul esențial al lecturii, întrucât totalizează activitățile cognitive.

Actul fundamental al comprehensiunii poate fi definit ca o „negociere a sensului”: cititorul își acomodează codurile și cunoștințele specificității textului, producând continuu interferențe spre a reduce distanța inevitabilă dintre ceea ce posedă în repertoriu și cu ceea ce este confruntat; el înregistrează semnificațiile parțiale (ale cuvintelor, propozițiilor, frazelor) în ipoteze globale, iar pe acestea le verifică pe măsura înaintării. Comprehensiunea decurge astfel ca o suită de întrebări și răspunsuri, neîncetat coroborate în scopul stabilirii satisfăcătoare a sensului.

Caracteristică comprehensiunii este procesualitatea, adică desfășurarea ei în timp. Ea trebuie studiată ca un parcurs, ale cărui etape decurg necesar una din alta, și nu ca o reprezentare a textului în totalitatea sa.

De fapt, paralel cu înțelegerea cuvântului (propoziției, frazei) se desfășoară o operație de evaluare: fiecare informație este apreciată în funcție de parametrii afectivi. Fenomenele de evaluare sîcceed, sub raport logic, formarea sensului. Totuși, viteza reacției este atât de mare încât aparența este de quasiconcomitență. Aproximativ în momentul în care sesizăm despre ce este vorba în text și, eventual, ne reprezentăm imaginea verbală, un mecanism involuntar de comutare disjunctivă semnalează „plăcerea” sau „neplăcerea”, „aprobarea” sau „dezaprobarea”: această conduită modelatoare și intensivă este

emoția; ea acompaniază întreg procesul comprehensiunii, influențându-l uneori considerabil. Când este puternică, tinde să îngusteze cercul conștiinței, concentrându-l pe cititor asupra obiectului-stimul și expulzând din raza vederii sale interioare celelalte idei ori simțăminte. Iar când se conturează pe fondul unei scheme asimilatorii rezultate din contactul durabil cu o categorie specifică de obiecte, devine emoție estetică. La fel cu orice altă formă a afectivității, încheagată în jurul unui conținut informațional determinat, emoția artistică funcționează circular: filtrează imaginile sugerate de performarea perceptivă și cognitivă a textului, care, la rândul lor, o declanșează.

Pe măsură ce lectura progresează, iar cititorul este din ce în ce mai angajat în confruntarea cu textul, comprehensiunea tinde să se apropie tot mai mult de receptare. Cu toate că cele două demersuri interacționează, deosebirea fundamentală dintre ele rămâne: în cel dintâi predomină procesele cognitive, iar în cel de-al doilea, cele emoționale și valorizante.

Unii psihologi consideră că afectivitatea, ca investiție energetică, are rolul de a accelera sau de a încetini formarea structurilor cognitive scoțându-le în prim plan sau eclipsându-le, fără a le modifica însă substanța intimă. A subaprecia rolul afectivității este tot atât de inadmisibil cât a subaprecia rolul cogniției. Cu toate acestea, problema formării sensului rămâne prioritar de natură semantică; ea este negociabilă, înscrisă în orizontul unor norme – fie și evazive – și al unui acord – fie și precar – între ele.

În spatele termenului „negocierea sensului” se întrevede, de fapt, o operație extrem de complexă, care presupune competență, flexibilitate asociativă și experiență de lectură, precum și adaptarea unei atitudini vigilente față de propriile presupuneri.

Faptul că nu avem acces la absolut, că tot ceea ce cunoaștem este limitat, nu ne justifică, și este imperios necesar să deplasăm aceste limite cât mai departe posibil. Tot ceea ce înseamnă lectura și drumul de a o explora nu duc spre haos, ci spre un șantier. Iar vechea problemă filologică de a ști cum trebuie înțeles textul spre a fi bine înțeles, va continua să se afle la ordinea zilei. Tocmai pentru că trăim în inima relativului, chiar dacă avansăm cu pași mărunți, chiar dacă știm că ieșirile în caz de incendiu sunt blocate, nu ne rămâne decât se mergem, să continuăm a merge.

Cu toate că am încercat să fac o oarecare delimitare între părțile componente ale acestei lucrări, această împărțire îmi este imposibilă, și ca atare am tratat de fapt în fiecare parte un pic din problema globală la care m-am oprit: receptarea corectă a mesajului dintr-o carte, ceea ce este esența muncii de prelucrare.

De fapt, toate aspectele psihologice, mentale la care m-am referit mai înainte sunt inter-dependente unele de altele și ținesc spre acea capacitate care

încă nu s-a subliniat: **capacitatea de analiză și sinteză**. Capacitate care este absolut indispensabilă în această îndeletnicire bibliotecară.

Ca să se poată reda cât mai exact posibil informațiile cuprinse într-o carte, toate acele impresii, gânduri, sentimente, convingeri și certitudini care conviețuiesc între cele două coperte ale ei, este necesară „traducerea” lor la limbajul indicilor, care este un limbaj exact, inconfundabil și comun pentru o anumită categorie de persoane.

Există însă un aspect care își lasă fără îndoială amprenta, și aceasta este subiectivitatea noastră, a fiecăruia, care depinde de acele predispoziții, aspecte, tendințe care stau la baza acestei lucrări. O modalitate de a o evita este baza de date deja existentă a bibliotecii, tradiția ei, care constituie o bază indispensabilă.

În loc de concluzii

Aș fi putut tot atât de bine să încep lucrarea mea cu aceste cuvinte: arta de a citi este arta de a gândi, plus încă ceva. În consecință, ele au aceleași reguli. Trebuie să citești pe îndelete, cu prudență, făcându-ți mereu obiecții.

A citi înseamnă a cugeta împreună cu altcineva, a înțelege gândirea altuia și a intui gândirea pe care el ne-o sugerează, conformă sau contrară lui.

Sunt într-un tot în asentimentul lui Émile Faguet, care spune la un moment dat :

... „Poate că sunt fericiți cei care n-au nevoie de o carte ca să cugete și, evident, foarte nenorociți cei care, citind, se mulțumesc numai cu ce gândește autorul; nu înțeleg ce plăcere pot avea aceștia și nici nu pot să mi-o închipui. Dar pentru cei care se află între cele două extreme, și socotesc că e cazul celor mai mulți dintre noi, cartea, această mică mobilă* a inteligenței noastre, acest mic instrument care activează înțelegerea noastră, acest motor al spiritului care vine în ajutorul lenei și mai ales în ajutorul insuficienței noastre și care ne dă plăcuta bucurie de a crede că gândim atunci când, poate, nu gândim deloc; cartea este un prieten prețios și foarte drag.”...

În afara faptului că am îndrăgit instantaneu această carte, cu ea totul este în ordine. „Merge” la sociologia lecturii.

Dar ce mă fac atunci când un filozof african face referiri critice asupra operei literare scandinave prin prisma religiei budiste? Desigur, e o ipoteză doar, dar dacă ar scrie cineva despre asta... Va trebui să citesc foarte bine!

Ce păcat că fiecărei cărți îi revine o singură cotă!

Ce bine că există „ Vedetele de subiect”!

*N.A. – Consider că traducerea din franceză utilizează eronat termenul de „mobilă” în loc de „mobil”, ca mijloc de transmitere...

BIBLIOGRAFIE

- ❖ Barthes, Roland, *Plăcerea textului*. Cluj : Editura Echinoc, 1994.
- ❖ Cornea, Paul, *Introducere în teoria lecturii*. Iași : Polirom, 1998.
- ❖ Eliade, Mircea, *Taina Indiei. Texte inedite*. București : Editura Icar, 1991.
- ❖ Faguet, Émile, *Arta de a citi*. București : Editura Albatros, s.a.
- ❖ Poenaru, Romeo, *Să citim mai repede și mai eficient*. București : Editura Științifică, 1990.
- ❖ Preda, Vasile, *Explorarea vizuală. Cercetări fundamentale și aplicative*. București : Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
- ❖ Sachelare, Octavian, *De la mentalitatea bibliofagă la „Evenimentul Zilei”*: (eseuri sociologice). Pitești : Editura Paralela 45, 1997.
- ❖ Slama-Cazacu, Tatiana, *Introducere în psiholingvistică*. București : Editura Științifică, 1968.
- ❖ **Teorii ale limbajului. Teorii ale învățării. Dezbaterile dintre Jean Piaget și Noam Chomsky**. București : Editura Politică, 1988.
- ❖ Vasiliu, Emanuel, **Sens, adevăr analitic, cunoaștere**. București : Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
- ❖ Vlad, Ion, **În labirintul lecturii**. Cluj-Napoca : Editura Dacia, 1999.

Subtleties of Receiving the Written Messages

Abstract

There is a strong connection between human personality and the pleasure of reading; although humans do not born with personality, they become one while reading – communication in a larger sense – is part of it. For a better understanding of what he reads, or it is transmitted to him, man considers that it is absolutely necessary the existence of a perfect communion between the reader and the transmitter of the message, and also the use of a common language.

During decades, scientists tried to give definitions to different types of reading: vicious-reading, work-reading, pleasure-reading (A. Maurois); analitical-reading, critical-reading (N. Georgescu-Tistu); learning-reading, informational-reading, consultation-reading (C. Olăreanu). There are generally accepted types of reading, used in everyday life, but the most important types, used especially in a library, are analitical-reading and informational-reading (P. Cornea), because they allow a faster understanding of a book.

The reader, at his turn, has some obligations: to understand the message, to value it and to explain it. He must not take everything he reads for granted; he must not let the writer think for him. Reading must become a stimulant for thinking, some kind of „spiritual food” that will help the reader to evolve.

We may say that the reason for reading is not important; it does not matter if we read because we love to, because we have to or because we are bored; all that matters is that BOOK is probably the best way of spiritual progress.

O opinie asupra rolului culturii, în contextul integrării europene

MARIANA ISTRATE
Biblioteca Județeană Mureș

Odată cu includerea celui mai mare val al extinderii - 8 state estice - în structurile europene, în zilele de 12 și 13 decembrie 2002 la Copenhaga, România a obținut, în fine, ceea ce-și dorea: acceptarea datei de 2007 ca termen țintă de aderare.

Perioada de care dispunem este foarte scurtă, ambițiosul țel este dificil de atins, dar nu imposibil. Reușita depinde de utilizarea la maximum a avantajelor și de minimizarea dezavantajelor.

Neîncercând să subapreciez importanța factorului economic, care, alăturat celui politic, reprezintă un veritabil călcâi ahilian a cărui imunizare ne va permite, într-adevăr, să batem la porțile Uniunii, voi exprima totuși un punct de vedere ce consideră cultura drept mijlocul care ne-ar putea permite să și intrăm.

Este adevărat, trăim vremuri în care utilitarismul predomină, iar valorile morale și spirituale ale omenirii par să fie în mare măsură desconsiderate, dar, după cum remarca o personalitate de talia lui Vasile Pârvan „*soarele dăător de viață și sănătate al unui neam e cultura, și fără ea nu-i cu putință înaintarea temeinică în celelalte domenii de activitate: economică, socială și politică.*”

Și istoria ne-a demonstrat-o cu prisosință; să ne reamintim doar de momentele de după 1848 când cultura s-a alăturat și a slujit procesului de constituire a statului național, a facilitat înzestrarea societății cu instituțiile moderne corespunzătoare, sau când, cu sprijinul culturii, a fost desăvârșită pregătirea generațiilor care au înfăptuit Unirea, au creat România modernă și au cucerit Independența.¹

¹ Al. Husar. *Ideea europeană*. Iași, Institutul European pentru Cooperare Cultural Științifică, 1993, p. 8.

² A se vedea studiul efectuat de Georgeta Lăcrămioara Loghin: *Cetățeanul român - un sprijin sau un obstacol în calea integrării României în Uniunea Europeană?* În: *Un concept românesc privind viitorul Uniunii Europene*. Iași, Editura Polirom, 2001.

Cred că și în actualul context, cultura are un important rol de jucat, în special în următoarele două direcții:

- pregătirea cetățeanului român în calitate de viitor cetățean european;
- promovarea unei imagini reale a valorilor naționale.

Cultura și cetățeanul român

Una din cele mai dificile reforme prin care trebuie să treacă astăzi România este cea a mentalităților. Trecerea societății românești de la un sistem totalitarist la un sistem democratic a dus la multe schimbări în statutul cetățeanului. Eram obișnuiți să îndeplinim cu conștiinciozitate obligațiile, să dăm dovadă de supunere. 45 de ani de comunism au creat din oameni niște marionete ușor de mânuit. Este greu să revenim la normal.

În prezent, s-a produs o schimbare în beneficiul libertăților pe care le posedăm, dar încă nu știm să profităm de aceste libertăți. Un fapt îmbucurător: cu toții dorim realizarea acestui mare deziderat – integrarea în UE, dar încă nu suntem conștienți că noi avem sarcina să soluționăm astfel de probleme. Continuăm să credem că acestea rămân în sarcina autorităților. Această gândire nu este una democratică, denotă un mare deficit de cultură civică.² Autoritățile trebuie să găsească în cetățean un sprijin. Dar pentru aceasta trebuie să înlocuim vechile valori, care persistă în gândirea noastră, cu valorile europene, care pot și trebuie să fie cultivate.

Din păcate, încă suntem foarte departe de mentalitatea europeană. Este o rațiune pentru care țările civilizate refuză să ne accepte ca țară membră. Cu mentalitatea „*las' că-i bine și așa*”, nu vom ajunge departe. Incompetența, lipsa de punctualitate și cuvânt, proasta creștere, pot fi niște obstacole serioase. Poate că par niște banalități, dar ... „*cu un astfel de tip uman răspândit la scară națională, integrarea europeană este imposibilă*” remarca Adrian Marino.³

Citeam undeva că un sociolog a explicat uimitoarea prosperitate a germanilor din ultimele decenii, prin deprinderea lor de a fi punctuali...Sau am auzit o știre la televizor referitoare la faptul că în Japonia, ministrul transporturilor, mi se pare, își cerea scuze pentru întârzierea de câteva minute într-un an a unui tren de mare viteză. Sunt fapte care invită la reflecții.

Soluția ce se întrevede constă în ridicarea nivelului general de instruire, de cultură și de civilizație.

³ Adrian Marino. *Pentru Europa. Integrarea României: Aspecte ideologice și culturale*. Iași, Editura Polirom, 1995, p.50

O parte din această datorie cade pe umerii sistemului educațional. Din păcate, acest sector nu primește atenția cuvenită. România continuă să aloce un procent foarte mic cheltuielilor de educație față de celelalte țări est-europene.

Constituția României prevede că învățământul de stat este gratuit, potrivit legii. În opinia mea, acest principiu nu se respectă. Elevii sunt obligați să-și cumpere manuale, studenții trebuie să plătească taxe: pentru admitere, pentru restanțe, pentru licență. Se percep taxe pentru cursurile postuniversitare, pentru masterat, pentru doctorat. A doua facultate se plătește. Consecințele sunt grave: creșterea inegalității de șansă în privința școlii, care se manifestă prin scăderea drastică a ratei de participare școlară în mediile sărace și numărul extrem de mic de tineri din mediul rural care urmează liceul și facultatea.⁴

Este bine știut faptul că tinerii români obțin rezultate de excepție în cadrul concursurilor internaționale. Stimularea lor lasă de dorit! Nu se obțin nici măcar recompense similare cu cele ale performerilor sportivi. Este unul din motivele pentru care cei foarte capabili pleacă din țară. Eu cred că nu ne putem permite acest lux!

Oricât de scumpă este știința, tot este mai ieftină decât neștiința, spunea Grigore Moisil!

O bună politică în sistemul educațional nu ne-ar ajuta doar „să intrăm în Europa”, ne-ar ajuta să ne și menținem. Învățământul trebuie privit ca o investiție pe termen lung. Se poate cita în acest sens cazul Finlandei, care mizând pe educație și pe înalta tehnologie se numără printre marii actori ai pieței telecomunicațiilor internaționale, ai pieței informaticii.⁵

Cultura română și „Europa”

Am studiat de curând un pliant al Uniunii Europene (*Enlarging the European Union*) în care se făcea o prezentare a câtorva țări candidate. Despre fiecare se scriau 5-6 fraze. Din cele 5 fraze despre țara noastră, una vorbea despre legenda contelui Dracula care „is associated with Romania”!!?

Deci în mai 2001 Uniunea Europeană asociază imaginea României cu cea a lui Vlad Dracul! De ce nu cu a lui Vuia, a lui Iorga, a lui Enescu sau a lui Brâncuși?

⁴ Marian Preda. *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*. Iași, Editura Polirom, 2002, p.142

⁵ Mihai Șora în dialog cu Sorin Antohi. *Mai avem un viitor? România la început de milenii*. Iași, Editura Polirom, 2001, p. 147.

⁶ Mioara Pop. *Lucian Blaga în marile enciclopedii ale lumii*. În: *Libraria*, nr.1, Biblioteca Județeană Mureș, Târgu-Mureș, 2002.

Întâmplarea îndeamnă la reflecții. Occidentul să fie de vină că atâta știe despre noi, sau noi suntem de vină că nu promovăm o imagine reală?

Dacă ar fi un caz izolat, ar putea fi trecut cu vederea, dar...în 1998 englezii au publicat un CD reeditat în 2000 la British Library referitor la toate incunabilele din Europa. Toate, mai puțin cele din ...România, care atunci nu avea un catalog național al incunabilelor. Oare Europa poate face abstracție de Biblioteca Telekiana? Sau de colecția lui Brukenthal? În România există cam 1600-1700 de incunabile!

Nu mă abțin de la un ultim exemplu: cum apare *Lucian Blaga în marile enciclopedii ale lumii?*⁶ Autoarea face o „constatare simplă: *Lucian Blaga este încă insuficient cunoscut și apar date eronate în dicționare.*”

Șirul exemplurilor ar putea continua, din păcate, reflectând o tristă realitate: cultura și civilizația românească sunt ignorate în Europa, datorită, în parte, jumătății de secol de comunism prin care am trecut. Aceasta nu este însă o justificare pentru a fi desconsiderați de către cei din vest doar pe motivul că am fost frustrați atâta timp de mijloacele moderne de existență. Noi nu suntem mai puțin europeni decât alții; avem un potențial intelectual foarte ridicat, dar suntem încă lipsiți de mijloacele materiale.

Totuși, în pofida slabelor performanțe economice, există alte modalități de a ne păstra șansele de integrare. Cred că din punct de vedere cultural ne putem permite, și ar trebui să avem, un statut de ofertant activ. Cultura română corespunde tuturor semnalmentelor marilor culturi europene, trebuie însă privită fără idei preconcepute. Consider că promovarea valorilor culturale românești reprezintă cea mai importantă modalitate de a ne face cunoscuți Europei.

An Opinion Concerning the Role of Culture in the Process of European Integration

Abstract

The author expresses a personal opinion concerning the role of culture in European integration. She strongly believes that culture, as always, has a very important contribution to the spreading of Romanian values and civilisation.

She considers that there are two ways, two directions in which culture might act: the training of Romanian citizen as a future European citizen; the spreading of the real cultural Romanian values.

Evoluții și probleme ale catalogării în biblioteca contemporană

LEȚIȚIA POPESCU
Biblioteca Județeană Mureș

În contextul varietății informaționale biblioteca este constrânsă să se adapteze cerințelor utilizatorilor săi, prin urmare, se impune trecerea de la metode tradiționale de informare (fișe, cataloage) la metode ce folosesc tehnologia informației: baze de date, servicii moderne în rețea etc.

Etapele de dezvoltare a serviciilor bazate pe tehnologia informației sunt în principal:

Etapa zero: arată că toate operațiunile de bibliotecă sunt efectuate manual. Nu sunt introduse noi tehnologii informaționale.

Etapa întâi: 1. Automatizarea serviciilor de bibliotecă:

- catalogare, evidență;
- circulație;
- controlul depozitelor;
- achiziția.

2. Proiectarea și producția OPAC (On Line Public Access Catalogue) și accesul OPAC al utilizatorilor.

Etapa a 2-a: 1. Accesul la baza de date on-line pentru Personal și utilizatori și realizarea bazelor de date accesabile de la distanță.

2. Conectarea Internet pentru personalul bibliotecii.

3. Conectarea Internet pentru utilizatori.

Etapa a 3-a: 1. Serviciile de server Web folosind home-page-ul bibliotecii pentru utilizatorii la distanță:

- informare;
- catalogare;
- e-mail;
- comandă și furnizare de documente.

Studiile efectuate arată că în urmă cu câțiva ani, multe biblioteci se aflau în etapa zero, adică nu erau informatizate. Gradul de informatizare varia mult de la o țară la alta, dar era mult mai ridicat în Marea Britanie și în țările nordice.

În România, procesul de automatizare și informatizare a cuprins în principal marile biblioteci: Biblioteca Națională a României, bibliotecile

universitare, bibliotecile județene, bibliotecile institutelor de cercetare și documentare, Biblioteca Academiei Române.

În prezent, există o serie de bariere care afectează toate bibliotecile în folosirea noilor servicii și surselor de informare. Acestea sunt:

1. bariere ale cadrului administrativ;
2. bariere financiare;
3. bariere legale, mai ales legate de copyright;
4. bariere mentale (atitudinea bibliotecarilor și utilizatorilor față de noile tehnologii);
5. bariere în pregătirea bibliotecarilor;
6. bariere legate de aspectele culturale, lingvistice și personale;
7. bariere geografice;
8. bariere legate de cooperarea între biblioteci, dar și între acestea și alte surse de informație.

Aceste bariere au fost depășite de multe biblioteci prin sprijinul important dat de comunitățile deservite. Astfel, ele au șansa de a deveni mult mai importante decât erau în anii anteriori automatizării. Dar aceasta impune reorganizări atât în cadrul serviciilor, cât și în privința bibliotecarilor. Rolul lor se schimbă, iar ei trebuie să înceapă să se gândească atent la rolul lor în epoca rețelilor. Utilizatorii au și ei nevoie de inițiere în tehnologia informației.

Totodată, bibliotecile trebuie să convingă instituțiile care le asigură susținere financiară că serviciile eficiente depind de resursele financiare și de personalul suficient.

În cele prezentate se observă că serviciile de bibliotecă precum: catalogarea, evidența, circulația, achiziția documentelor, sunt primele care au suferit transformări prin informatizarea bibliotecii.

Catalogarea, în sensul ei clasic, cuprinde două etape principale: 1. descrierea bibliografică a documentelor și 2. organizarea descrierilor bibliografice după anumite criterii pentru a forma cataloagele de bibliotecă.

Descrierea bibliografică se face în general pe fișe standard de 75mm x 125mm, respectând o serie de reglementări internaționale, în funcție de tipul de document.

Descrierea bibliografică a publicațiilor monografice curente (STAS 12629 / 2 – 88) are șapte zone:

1. zona titlului și a mențiunii de responsabilitate;
2. zona ediției;
3. zona datelor de imprimare;
4. zona descrierii fizice;
5. zona seriei (colecției);
6. zona notelor;

7. zona ISBN, a legăturii și a prețului.

Sistemele integrate de bibliotecă (de ex. TINLIB, achiziționat de Biblioteca Județeană Mureș) sunt în general de tip MARC (USMARC, UNIMARC, UKMARC etc.) în care zonele descrierii bibliografice se regăsesc sub formă de blocuri, iar elementele bibliografice se regăsesc în blocuri sub formă de câmpuri.

Înscrierea în câmpurile existente a elementelor descrierii bibliografice respectă regulile descrierii bibliografice manuale, pe fișe, orice greșeală amplificându-se în mod mult mai vizibil în sistemul informatizat de bibliotecă.

Introducerea în baza de date a unor descrieri corecte, conforme cu standardele din domeniu, va face ca operațiunile de regăsire a informațiilor să fie mai ușoare.

În general, în bibliotecile informatizate s-a renunțat la cataloagele tradiționale, pe fișe, în principal din cauza volumului pe care acestea îl aveau, în condițiile creșterii fluxului de informații, dar și pentru că nu puteau fi consultate decât în bibliotecă, nu și în afara lor. Există biblioteci care în cadrul serviciilor de catalogare au continuat actualizarea catalogului intern de serviciu, de multe ori ca o minimă măsură de siguranță în cazul unor probleme ale sistemului informatic al bibliotecii.

Cataloagele tradiționale se regăsesc în sistemele integrate de bibliotecă sub forma fișierelor de autoritate: de autori persoane fizice și de autori colectivi; de titluri, de indici de clasificare; de edituri; de subiecte.

Fișierele de autoritate pe care le găsim în sistemele informatizate de bibliotecă îndeplinesc cu succes condițiile unui catalog clasic (pe fișe): sunt flexibile (mobile) – adică se pot intercala noi elemente sau se poate scoate ceea ce nu mai este convenabil; sunt ușor de accesat – orice persoană cu un minim de training se poate descurca; sunt unitare – de aceea trebuie întocmite cu multă atenție și minuțiozitate; pot fi accesate și din exterior în condițiile în care biblioteca se află într-o mare rețea.

Fișierele de autori se formează prin completarea în descrierea bibliografică a câmpului autor. Ca și descrierea pe fișe standard, putem avea autor persoană fizică sau autor colectiv. Trebuie avute în vedere permanent regulile de stabilire a vedetelor de autori, fie ei persoane fizice sau autori colectivi.

În cazul persoanelor fizice, se consideră ca vedetă uniformă, după caz: a) numele real; b) pseudonimul; c) porecla; d) titlul nobiliar sau e) numele personal sub care autorul este identificat în modul cel mai frecvent în edițiile originale ale lucrărilor sale, în forma cea mai completă sub care apare acest nume.

Principiul pare simplu, dar traducerea în practică este dificilă, pentru că modalitatea de unificare este greu de stabilit de către catalogatori.

În general, vedeta de autor persoană fizică este alcătuită din: nume; prenume; elemente de individualizare în cadrul autorilor identificați cu nume personal (prenume) sau ale autorilor perfect omonimi.

Forma numelui autorului în limba originală se stabilește adesea în urma unei destule de ample documentări, indicate fiind enciclopediile țării sale, precum și unele bibliografii, de exemplu, bibliografia națională.

Crearea unor fișiere de autori în conformitate cu regulile stabilite de forurile de specialitate este foarte importantă, având în vedere că multe biblioteci sunt legate în mari rețele de comunicații. Pentru o bună cooperare între biblioteci, și în beneficiul utilizatorilor bazelor de date, fișierele de autori trebuie să fie unitare, în felul acesta regăsirea diferitelor informații fiind mult ușurată.

Și în cazul vedetei de autor – colectiv trebuie respectate reglementările existente în ghidurile de catalogare. Ea, în general, trebuie să fie denumirea sub care colectivitatea este identificată în modul cel mai frecvent în publicațiile sale, vedeta uniformă va fi forma oficială a denumirii respective, în limba originală. Denumirile prescurtate, mai ales sub formă de inițiale, este bine să fie folosite ca vedete numai în cazul în care au ajuns atât de cunoscute încât nu pot produce nici un fel de confuzie, ba chiar nici nu se mai știe forma lor întregă (ex. UNESCO).

În cazul în care colectivitatea a folosit diferite denumiri, vedeta pentru fiecare lucrare trebuie să fie denumirea pe care o purta colectivitatea în momentul publicării lucrării, denumirile anterioare fiind legate de acestea prin trimiteri.

Trimiterile în sistemele informatice sunt realizate în mod diferit. În TINLIB (programul folosit în Biblioteca Județeană Mureș) există posibilitatea ca o vedetă să fie însoțită și de trimiterile sale.

În bibliotecile românești, pentru a întocmi fișierele de titlu, se folosesc titlurile așa cum apar ele în lucrare, fără preocupare pentru titlul uniform.

Fișierele de subiecte se caracterizează, ca și catalogul pe subiecte prin:

- empirism – subiectele sunt stabilite în funcție de nevoi și sunt corectate și completate la nevoie;
- subiectivitate – depinde mult de disciplina de spirit a alcătuitorului;
- suplețe a redactării, utilizării, ținerii la zi. Noile noțiuni se introduc cu mare ușurință.

Vedetele de subiect se introduc în descrierea bibliografică în câmpurile afectate lor. Se stabilesc după conținutul și nu după titlul documentului. În lipsa unui tezaur enciclopedic unic pentru definirea subiectelor, multe biblioteci au

folosit indicii CZU atribuiți documentelor, încercând să redea prin conținutul documentelor prelucrate vedetele de subiect derivate din aceștia. Această metodă este utilă, dar face ca informația să fie disipată în prea multe poziții din fișierul de subiecte, pentru că nu există un instrument de lucru riguros, așa cum ar fi un tezaur.

Operațiunea de clarificare a documentelor în biblioteca informatizată poate fi mult ușurată prin faptul că oricând poate fi consultat fișierul de indici CZU folosiți anterior. În cazul aceluiași titluri se pot prelua indicii CZU deja folosiți. Pentru că pot apărea erori prin introducerea greșită a unei cifre sau a unui semn, se poate face, periodic, o verificare a listei de indici. Astfel se va putea regăsi mai ușor informația dorită.

Introducerea tehnologiei informației în biblioteci a dus la un salt calitativ al muncii de catalogare, atât din perspectiva bibliotecarului, cât și a utilizatorului bibliotecii; s-a trecut de la cataloage și bibliografii pe hârtie la calculatorul foarte eficient în stocarea, organizarea, regăsirea și difuzarea informației. Utilizatorii nu vor mai fi nevoiți să se deplaseze la bibliotecă pentru o informație, sau chiar pentru a citi o carte, ci vor putea face acest lucru prin intermediul calculatorului personal, de acasă, conectat la calculatorul bibliotecii.

Abundența informațională este o problemă cu care se confruntă biblioteca modernă, iar soluția este unică și evidentă: automatizarea și informatizarea ei.

BIBLIOGRAFIE

- ❖ Revista *Biblioteca*. 2000-2003.
- ❖ *Ghid de catalogare și clasificare a colecțiilor bibliotecilor universitare din România*. București, Universitatea București, 1976.

The Evolution and the Problems of Cataloguing in Contemporary Libraries

Abstract

It is well-known that the library in our days must evolve in order to respond the readers needs; that implies a better informational endowment.

The process of informatisation may be divided into four stages: the 0 stage refers to the lack of any modern informational mean; the 1st stage implies the automatization of public library services and the acces to OPAC (On Line Public Access Catalogue); the 2nd stage requires Internet connection not only for

librarians, but also for the readers; the 3rd stage refers to the existence of virtual library.

The informational process in our country was obvious in the most important libraries, such as: National Library, University Library, Academic Library. Unfortunately, there are a lot of impediments linked to administrative, financial, mental, geographical, law problems etc. Sometimes, these problems have been solved with the support of local communities.

The process of informational development affected first of all the specific services of the public library: Cataloguing, Evidence, Circulation, Acquisition.

In modern libraries, we do no longer need the traditional catalogue cards, because the readers had no possibility to consult them outside the library.

The use of informational services in public libraries meant a step forward in two ways: the informations are better organized and stored and can be found in a faster and easier way; on the other hand, the readers are better served if they have computers and databases to help them.

**Circulația fondului de carte la secția de
Împrumut carte pentru adulți – Științe socio-umane –
Un studiu asupra intereselor de lectură ale utilizatorilor
în perioada iulie 1998 - iulie 2003**

*ADRIANA POPA
Biblioteca Județeană Mureș*

Cercetarea sociologică – metodă de investigare a nevoilor de lectură în biblioteca publică

Dacă înțelegem cultura ca fiind un sistem de referințe și valori, atunci va trebui să acceptăm că, în viitor fiecare membru al unei comunități umane are responsabilitatea să-și însușească și să-și actualizeze permanent bagajul propriu de cunoștințe și experiențe. Biblioteca publică poate fi un centru local pentru această activitate culturală; ea va trebui să-i ajute pe oameni să-și cunoască și să-și afirme propria identitate culturală, trecutul, grupul de apartenență și direcția spre care se îndreaptă.

Biblioteca nu mai este un hol rece, întunecat, umed, prost ventilat și prăfuit. Ea va trebui să devină unul dintre cele mai atractive spații pentru viața comunității, dată fiind competiția cu celelalte mijloace de comunicare în masă. În acest context, ea trebuie să-și asume cele patru roluri de bază ale bibliotecii publice:

- centru cultural;
- bibliotecă educațională și de învățământ;
- centru de informare generală;
- centru social.

Practica ne-a demonstrat că, în ciuda unei concurențe acerbe – și amintim aici televiziunea, Internetul, cinematograful, presa scrisă – numărul utilizatorilor serviciilor de bibliotecă a crescut.

Anii de tranziție au adus și elemente benefice în ceea ce privește aflulul cititorilor în biblioteca noastră. Iată câteva exemple:

- a crescut numărul studenților ca urmare a creșterii numărului universităților din orașul nostru;
- economia de piață a generat procesul reconversiei profesionale, presupunând bibliografii diverse, cursuri pentru diferite concursuri;
- creșterea prețurilor cărților în detrimentul puterii de cumpărare;
- schimbările bibliografiei școlare și creșterea exigenței examenelor.

În aceste condiții, nevoile de lectură s-au diversificat, iar menirea serviciilor de bibliotecă s-ar putea rezuma la fraza: „*serviciile de care ai nevoie pentru a știi!*”

Așadar, pentru satisfacerea cerințelor de lectură ale publicului utilizator, ele trebuie mai întâi cunoscute temeinic, iar întreaga activitate a serviciilor de bibliotecă dirijată spre satisfacerea lor.

Sociologia, prin metodele și tehnicile ei este în măsură să realizeze acest deziderat!

În cultură, ca și în alte domenii, cercetarea sociologică presupune stăpânirea informațiilor semnificative, recente, fiabile, relevante și în cantitate suficientă în vederea realizării unei perspective sociologice.

Un studiu sociologic presupune alegerea în funcție de obiective și ipoteze a metodei de cercetare. Cercetătorul alege una sau mai multe din următoarele metode: interviul; analiza statistică; analiza documentelor; observația; experimentul social; ancheta; analiza de conținut; analiza de caz și studii de caz controlate.

Informațiile pot fi obținute prin cercetare directă, utilizând diverse tehnici și instrumente de cercetare sau prin exploatarea surselor secundare de informații existente.

În cercetarea sociologică, una dintre multiplele tehnici utilizate este cea a observației, fie ea directă sau indirectă prin studiul sau analiza documentelor existente.

Metoda analizei de conținut a devenit o modalitate standardizată pentru descrierea **obiectivă** (după reguli precise), **sistematică** (conform unui plan precis) și **cantitativă** (prin calculul frecvenței unor cuvinte sau teme) a unui mesaj, cu aplicații în diverse domenii: literatură, medicină, analiza presei etc.

Legitimitatea analizei documentelor rezidă în faptul că documentele sunt procesul **activității umane** și ca urmare, ele încorporează o anumită cantitate de informație despre fapte sau fenomene sociale din perioada în care au fost produse.

Respectarea tuturor indicațiilor și regulilor metodologice asigură pe de o parte **validitatea** instrumentelor de cercetare, iar pe de altă parte garantează valabilitatea concluziilor, contribuind la realizarea celor cinci funcții de bază ale oricărei cunoașteri cu caracter sociologic:

1. constatativă;
2. explicativă;
3. critică;
4. prospectivă;
5. prognostică.

Studiul asupra intereselor de lectură ale utilizatorilor Secției de împrumut – Științe socio-umane

În cazul nostru, am folosit studiul documentelor existente și anume a fișelor de carte complete, utilizate și adunate de la colegii de la secție în perioada iulie 1998 – iulie 2003. Prin conținutul lor, aceste fișe sunt instrumente particulare folosite în colectarea și înregistrarea datelor acestui studiu.

Prin simpla lectură a fișei de carte care conține informații obținute de pe pagina de titlu a cărții (cotă, număr de inventar, preț, autor, titlu), cât și asupra persoanei și a perioadei în care aceasta s-a împrumutat (fișa conține numele și numărul permisului cititorului care a împrumutat cartea), au fost identificate domeniile cele mai solicitate, anumite teme și chiar autori și lucrări semnificative pentru studiul în cauză.

De asemenea, au fost obținute date importante în ceea ce privește indicele de circulație a fondului de carte a Bibliotecii Județene Mureș și gradul de interes al utilizatorilor față de publicațiile în cauză.

Studiul a analizat un număr de 8504 de fișe de carte complete. Acestea au fost repartizate după conținut (C.Z.U.) și limba în care sunt tipărite, iar în unele cazuri după autori și subtitluri pentru cele mai solicitate lucrări.

Tabelul 1 prezintă rezultatele studiului. Procentele au fost raportate la numărul total 8504 de fișe complete.

Studiul de față a urmărit obținerea unor date despre:

- circulația fondului de carte;
- preferințele publicului cititor oglindite în titlurile de carte cele mai solicitate;
- raportul dintre lectura de specialitate și cea cu scop de delectare;
- capacitatea de satisfacere a cerințelor de lectură ale fondului secției noastre.

Din analiza fișelor a reieșit că grupa 61 – **Medicină**, este cea mai solicitată, totalizând un procent de 16,8 % din totalul fișelor analizate. Constatarea este explicabilă prin faptul că numărul studenților Facultății de Medicină a crescut în ultimii ani, iar preocuparea lor pentru lucrările de strictă specialitate este mare.

Pe de altă parte, creșterea prețurilor medicamentelor, precum și popularizarea virtuților medicinei naturiste au determinat orientarea unui număr mare de utilizatori, alții decât cei de specialitate (medici, asistente medicale, studenți) spre publicațiile de medicină naturistă, reflexoterapie, acupunctură. De asemenea, numărul personalului sanitar a sporit ca urmare a

creșterii numărului de cabinete medicale și a reformei sistemului de sănătate și acest fapt a deteminat o cerere crescută de carte de specialitate pentru cadre medii.

Deloc de neglijat este cererea de carte de stomatologie și tehnică dentară.

O altă grupă intens solicitată este **Psihologia**. Lucrările în domeniu sunt în mare parte cerute de studenții Facultății de Psihologie din cadrul Universității „Dimitrie Cantemir” și numărul de titluri este insuficient. În ultima vreme, pe lângă aceste lucrări s-a constatat un număr mare de solicitări pentru lucrările de parapsihologie, care se încadrează tot în această grupă.

O altă grupă intens solicitată este **Istoria universală** (7,255 %), urmată îndeaproape de **Filosofie** (6,008 %) și **Educație și Învățământ** (5,64 %).

Desigur, nu toate grupele se bucură de același interes. La polul opus se află grupele:

- 01 – Bibliografie. Cataloage;
- 08 – Poligrafii;
- 912 – Atlase, hărți geografice;
- 929.5/.9 – Genealogie. Heraldică.

grupe deloc reprezentate.

De asemenea, slab reprezentate sunt și grupele:

- 36 – Asistență și asigurări sociale (0,047 %);
- 396 – Femeile și societatea. Feminism (0,04 %);
- 07 – Ziaristică. Presă (0,02 %);
- 007 – Activități și organizare. Informare. Cibernetică (0,04 %).

În ultimii ani a crescut interesul și pentru cărți din domenii ca: drept, religie, etică și morală, ocultism.

Concluzii

Tehnica sociologică utilizată în acest studiu: analiza de conținut a documentelor existente, are desigur o notă de subiectivism compensată însă de exigențele metodologice pe care le implică.

Aplicată și la celelalte secții ale bibliotecii, contribuie la o mai bună cunoaștere a nevoilor de lectură ale publicului și a circulației fondului de carte la nivel de bibliotecă.

Nu trebuie omis faptul că informatizarea bibliotecii noastre asigură o circulație mai rapidă și corectă a fondului de carte și contribuie la satisfacerea promptă a cererilor utilizatorilor.

De asemenea, politica de achiziții din Biblioteca Județeană Mureș poate obține date importante din acest studiu, contribuind prin creșterea numărului

de volume achiziționate conform nevoii de lectură a utilizatorilor, la bunul mers al activității bibliotecii noastre.

Având în vedere datele concret obținute, consider util un astfel de studiu periodic, atât la Secția de Științe Socio-Umane, cât și la cea de Beletristică.

În societatea actuală rolul informației este vital, iar în ceea ce privește activitatea noastră, a slujitorilor acestei venerabile instituții, biblioteca publică, ea trebuie să răspundă astăzi mai mult ca oricând dezideratului: „*Ai nevoie de o informație? – Întreabă-l pe bibliotecar!*”

BIBLIOGRAFIE

❖ *Biblioteca publică: o sursă pentru comunitate*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2000.

❖ *Bibliotecile publice în societatea informației*. București: A.B.B.P.R., 1998, p. 20-21.

❖ Bondrea, Aurelian, *Sociologia culturii*. București: Editura Fundației „România de mâine”, 1993.

❖ Cornea, Paul, *Introducere în teoria lecturii*. Iași: Polirom, 1998.

❖ Lupu, Iustin, *Sociologie medicală. Teorie și aplicații*. Iași: Polirom, 1999.

❖ Moldoveanu, Maria; Ioan Franc, Valeriu, *Marketing și cultură*. București: Expert, 1997.

❖ Moscovici, Liviu, *Statistică și bibliotecă. O evaluare a dinamicii lecturii publice*. În *Biblioteca*, nr. 6-7-8 / 1995, p. 203-204.

❖ Rădulescu, Theodor, *Ipoteze de sociologia lecturii*. În *Biblioteca*, nr. 6 / 1997, p. 157-158.

❖ Pânzaru, Ioan, *Biblioteca publică – deziderate și orizonturi ale lecturii*. În *Biblioteca*, nr. 8 / 1997, p. 215-216.

ANEXA

TABEL 1.

Nr. Crt.	Grupa (cota)	Denumirea grupei	Total fișe de carte	Fișe în lb. rom.	Fișe în alte limbi	Procent %
1.	001	Știință și cunoaștere în general	220	157	63	2,587
2.	002	Documente. Cărți. Scrieri.	5	3	2	0,058
3.	003	Sisteme de scriere și notare	9	8	1	0,105
4.	007	Activitate și organizare. Informare. Cibernetică.	4	2	2	0,047
5.	008	Civilizație. Cultură Progres.	198	176	19	2,328
6.	009	Umanistică. Științe umane.	1	1	-	0,011
7.	01	Bibliografie. Catalogare.	-	-	-	-
8.	02	Biblioteconomie. Biblioteci.	4	4	-	0,047
9.	03	Enciclopedii. Dicționare. Lucrări de referință.	1	1	-	0,011
10.	05	Publicații periodice și seriale	2	-	2	0,023
11.	06	Organizații. Asociații. Congrese. Expoziții. Muze	54	51	3	0,634
12.	07	Ziaristică. Presă.	2	2	-	0,023
13.	09	Manuscrise. Lucrări rare. Bibliofilie.	1	1	-	0,011
14.	1	Filozofie. Metodele filosofiei. Metafizică.	511	437	74	6,008
15.	133	Ocultism.	238	205	33	2,798
16.	159.9	Psihologie.	1215	1013	184	14,287

17.	16	Logică.Epistemologie. Teoria cunoașterii. Metodologie	51	48	3	0,599
18.	17	Morală. Etică	263	135	128	3,092
19.	2	Religie. Teologie.	389	321	68	4,574
20.	3- 053.6	Tineret: situație și probleme sociale	7	5	2	0,082
21.	303/ 308	Probleme sociale. Sociografie.	3	3	-	0,035
22.	311/ 314	Statistică / Demografie.	14	14	-	0,164
23.	316	Sociologie.	203	187	16	2,387
24.	32	Politică	126	114	12	1,481
25.	327	Relații internaționale. Politică externă.	59	58	1	0,693
26.	328/ 329	Parlament. Guverne. Partide politice.	2	2	-	0,023
27.	33	Economie în general.	211	207	4	2,481
28.	331	Muncă. Relații de muncă. Sindicate.	22	21	1	0,258
29.	336	Finanțe.Finanțe publice. Bănci. Bani.	51	51	-	0,599
30.	34	Drept	432	412	20	5,079
31.	35	Administrație publică. Conducere administrativă. Finanțe publice.	19	19	-	0,223
32.	355	Artă militară	40	40	-	0,470
33.	36	Grija pentru om.Asistență și asigurări sociale.	4	4	-	0,047
34.	37	Educație. Învățământ. Instruire. Timp liber.	480	421	59	5,644

35.	39	Etnologie. Etnografie. Folclor. Mod de viață.	78	63	15	0,917
36.	396	Femeile și societatea. Feminism.	4	2	2	0,047
37.	61	Medicină.	1433	1227	206	16,85
38.	793/ 794	Divertisment. Dans de societate. Jocuri de gândire. Îndemânare.	59	51	8	0,693
39.	796	Sporturi. Jocuri sportive. Educație fizică.	82	70	12	0,964
40.	91	Geografie. Generalități	14	11	3	0,164
41.	913 (498)	Geografia României.	305	287	18	3,586
42.	913 (100)	Geografie universală.	135	116	19	1,587
43.	910	Explorări. Călătorii.	95	52	43	1,117
44.	929	Bibliografii.	56	45	11	0,658
45.	902/ 904	Arheologie.	66	58	8	0,776
46.	908	Monografii geografice	15	14	1	0,176
47.	930	Istorie.	34	31	3	0,399
48.	94 (498)	Istoria României	446	435	11	5,244
49.	94 (100)	Istoria universală.	617	533	84	7,255
50.	94(3)	Istoria lumii antice	238	211	27	2,798

TABEL 2. Grupe cu număr de fișe mai mare de 100.

Nr. crt	Denumirea grupei	Nr. fișe	Procent%
1.	Medicină	1433	16,85
2.	Psihologie	1215	14,287
3.	Istorie universală	617	7,255

4.	Filozofie	511	6,008
5.	Educație. Învățământ	480	5,644
6.	Istoria României	446	5,244
7.	Drept	432	5,079
8.	Religie	389	4,574
9.	Geografie României	305	3,586
10.	Morală. Etică	263	3,092
11.	Istoria lumii antice	238	2,798
12.	Ocultism	238	2,798
13.	Știință și cunoaștere în general	220	2,587
14.	Economie	211	2,481
15.	Sociologie	203	2,387
16.	Civilizație. Cultură. Progres	198	2,328
17.	Geografie universală	135	1,587
18.	Politică	126	1,481

**Book Circulation at the Socio-Humanistic Section.
A Study Concerning Reading Interest in the Period
July 1998 – July 2003**

Abstract

In order to satisfy the reading interest of people, the librarians must know and be familiar with the library collections and, on the other hand, with the public preferences.

That is exactly the aspect this study refers to. It analyses 8504 book library cards that have been completed and collected at Socio-Humanistic Section in the period July 1998 – July 2003. The simple analyses of these book cards give us some informations about:

- the circulation of library collections;
- public reading preferences;
- the proportion between the so-called „pleasure-reading” and „compulsory-reading”;
- the capacity of our collections to satisfy the public preferences.

We have to mention that this study can also be applied to the other sections of our library; it can have periodicity and it can be a very important instrument for aquisition service.

Soft-uri pentru bibliotecă

*Ing. drd. MELANIA SUCIU
Biblioteca Județeană Mureș*

În toată lumea, bibliotecile se află într-o continuă transformare din dorința de a identifica noi forme și mijloace de diseminare a informației către cititori. Trecerea de la biblioteca clasică la biblioteca electronică, adică biblioteca ale cărei funcții sunt asistate de calculator și care își construiește baze de date bibliografice în locul cataloagelor, și chiar biblioteca virtuală, ca rezultat al interconectării bazelor de date din diverse biblioteci, nu mai sunt tendințe moderne, ci realități care trebuie construite acolo unde nu există.

În secolul nostru, supranumit pe bună dreptate „secolul vitezei”, setea de informare a atins niveluri fără precedent. Omenirea este sortită cunoașterii, lung proces care înseamnă, pe lângă acumulare continuă de informații, organizare a cunoștințelor dobândite, ierarhizare și un întreg lanț de corelații ce vor duce în final la înțelegere și înțelepciune. Este de la sine înțeles că rolul bibliotecii în zilele noastre este mai mult decât acela de simplu depozitar al informației, care, cu siguranță, a devenit atât de vastă, încât multe resurse sunt inaccesibile publicului larg. Biblioteca are rolul de a organiza informația și de a o face accesibilă unui număr cât mai mare de cititori. De multe ori, cercetătorul se află în imposibilitatea de a utiliza documente indispensabile cercetării, și asta deoarece multe dintre resursele cu o inestimabilă valoare informativă și documentară au devenit cărți rare, cărți care nu au mai fost reeditate. Bibliotecile și arhivele, care ar trebui, în primul rând, să vină în întâmpinarea acestor nevoi ale cercetătorului, sunt în căutarea unor soluții viabile, care să înlăture pe cât posibil, orice obstacol în calea informării.

Descoperirile din sfera tehnologiei digitale au deschis noi orizonturi bibliotecilor și în același timp, cititorilor, adevărații beneficiari ai progresului, actorii cei mai importanți ai sistemului informațional, care cuprinde, de asemenea, creatorii de informație, furnizorii de informație și depozitarii acestora (biblioteci, arhive și centre de documentare), care au rolul de a păstra într-un cadru organizat informația și de a deservi nevoia de informare a publicului larg.

Rolul esențial al bibliotecii este de a pune la dispoziția publicului cititor zestrea spirituală și culturală a întregii omeniri, grație posibilităților oferite de tehnologiile multimedia. Scopul unui astfel de proiect este de a exploata

programele de digitizare existente pentru a construi o bază vastă de documentație distribuită electronic prin mijloacele de comunicare globală. Etapa următoare are în vedere dezvoltarea și implementarea unor modalități complexe de a lucra cu această bază de informație. Înlésnirea accesului la o întreagă enciclopedie universală este doar un prim pas. Remarcabile sunt modalitățile prin care procesele de documentare vor fi ușurate și optimizate.

Un alt aspect important pe care trebuie să-l avem în vedere vorbind despre bibliotecă în condițiile informatizării și automatizării, este numărul mult mai mare de cititori pe care îl atrage, și datorită posibilității de a accesa informația necesară de la distanță, prin internet. Astfel, cititorul grăbit sau cel care nu are la dispoziție timpul necesar pentru a intra într-o bibliotecă nu mai are nevoie să petreacă ore în șir în sala de lectură; de la calculatorul propriu sau prin dispozitivul special de lectură, are la îndemână informațiile necesare.

Biblioteca virtuală este ultima etapă dintr-un lung și laborios proiect – informatizarea bibliotecilor – proiect care exprimă, în fond, necesitatea ca bibliotecile să fie transformate în sisteme deschise și integrate sistemului mondial de documentare științifică și bibliografică. Fără baze de date, fără punerea lor într-o relație interactivă, învățământul și cercetarea pot deveni simple procese cumulative și repetitive. Prin urmare, informatizarea structurilor infodocumentare atestă o înțelegere creatoare a sensurilor majore ale dinamicii cognitive. Noua tehnologie creează o nouă formă de prezentare, organizare, acces la informație, având ca rezultat un produs de informare complex și ușor de utilizat.

Biblioteca nu va putea să nu devină și în România, ceea ce este în alte țări: un centru de informare și documentare pentru comunitate, un serviciu public de informare și formare a utilizatorilor, activ, dinamic, adaptabil, implicat în viața socială și culturală, centru ce gestionează o imensă cantitate de informație foarte diversă. Ceea ce se impune acum este modificarea mentalității bibliotecarului, care la rândul lui trebuie să modifice mentalitatea utilizatorilor. Aceștia din urmă trebuie în primul rând informați cu privire la existența unor servicii la care pot apela pentru informarea generală – care le poate servi în interes personal și profesional, în rezolvarea problemelor curente ale vieții. Informarea și formarea utilizatorilor ocupă un loc privilegiat în strategiile bibliotecilor din alte țări și este foarte limitată la noi. În mod evident, mai ales bibliotecile județene au posibilități mai mari pentru a-și informa utilizatorii reali și potențiali despre serviciile pe care le oferă, fondurile de care dispun și sfera lor de interes, despre utilitatea unor surse de informare. A venit timpul ca și la noi bibliotecarii să aibă în vedere, în mai mare măsură, necesitatea de a pune la curent utilizatorii cu serviciile de care pot dispune, printr-o mediatizare adevărată, prin tipărituri de calitate care să facă posibilă, pentru fiecare cetățean,

prin apelul la serviciile bibliotecii publice, informarea de care el ar putea avea nevoie. Biblioteca trebuie să depășească prejudecata așteptării publicului în localurile sale și trebuie să se manifeste în viața comunității în mult mai mare măsură decât până acum.

De la înființarea sa, biblioteca publică a fost permanent raportată la colectivitatea ale cărei interese de informare și documentare le servește și pentru care a fost, de altfel, creată. Fiind o instituție culturală, cu puternice valențe tradiționale, rolul ei în societatea începutului de mileniu crește, deci posibilitățile educației permanente ale oamenilor s-au diversificat, prin apariția unor noi instituții, ce folosesc multiple mijloace moderne de comunicare.

Ideal, o bibliotecă publică își îndeplinește funcția, dacă este capabilă să satisfacă oricărui membru al colectivității interesele de lectură din colecțiile proprii sau din acelea ale întregului sistem. Relevantă este capacitatea de adaptare la timpul de care dispune utilizatorul, la starea sa psihică, la ritmul propriu fiecăruia, influențat de starea de oboseală sau de alți factori. Utilizatorului i se oferă deplină libertate de folosire a documentelor, posibilitatea de abordare sau de revenire asupra acestora. De asemenea, biblioteca publică devine tot mai mult un complement de neînlocuit al altor instituții culturale sau mijloace de educație permanentă.

În amplul proces de dezvoltare și organizare a societății contemporane, în general, biblioteca, parte componentă a sistemului și a subsistemului cultural, trebuie să-și direcționeze activitatea în așa fel, încât ea să mențină permanent un echilibru între stabilitate și dinamism, între modalitățile clasice și cele moderne de interacțiune, între funcția tradițională și tendințele novatoare. Pentru realizarea acestor deziderate este imperios necesară o activitate managerială realistă, bibliotecile adoptând și adaptând principii și metode general valabile în lumea afacerilor, a producției industriale sau a strategiei de guvernare.

Viitorul bibliotecii depinde, desigur, de factori sociali, economici sau de altă natură pe care nu îi controlează, dar depinde, cel puțin în aceeași măsură, și de capacitatea ei de a se adapta la evoluția rapidă a societății, la schimbările pe care progresul tehnologic le produce în toate domeniile de activitate. Biblioteca nu se poate închide în sine, mimând adaptarea sau, mai rău, respingând-o aprioric. Soarta ei depinde de modul în care răspundem provocărilor vremii.

Una dintre realele amenințări pentru bibliotecile de la noi este considerarea, în continuare a utilizatorului ca un auxiliar al procesului și nu ca un element central al acestuia. O bibliotecă excelent organizată, beneficiind de spații de lectură adecvate, de fonduri documentare valoroase și de dotări tehnologice moderne nu este, în cele din urmă, decât o bibliotecă tradițională cosmetizată, câtă vreme reacționează strict la solicitările utilizatorilor reali și nu

știe să se pună în valoare printr-o atitudine proactivă față de toți utilizatorii potențiali, printr-o reală preocupare pentru nevoile lor de informații.

O altă temă de meditație ar trebui să o constituie formarea bibliotecarilor și a utilizatorilor. În biblioteca viitorului, bibliotecarul nu mai poate fi un simplu manipulator și gestionar de documente, iar utilizatorul, cu certitudine, nu mai este doar un cititor docil. Multitudinea și eterogenitatea surselor de informare, echipamentele și softurile utilizate, în continuă evoluție, reclamă programe de formare integrate în fluxul activităților curente.

Putem spune deci că, odată cu apariția calculatoarelor și pătrunderea lor în viața și munca noastră, au apărut și softuri specializate pentru diverse activități, menite să simplifice și să ajute omul în munca sa complexă. În ceea ce privește bibliotecile publice, s-a impus programul TINLIB, ca sistem integrat de gestionare a întregii activități a unei biblioteci.

Programul a fost tradus în limba română și adaptat activității specifice din bibliotecile publice din țara noastră, unde cartea este obiect de gestiune.

La ora actuală, Biblioteca Județeană Mureș se poate lăuda cu o rețea de 20 de calculatoare, cu server LINUX și stații WINDOWS 98, Me. TINLIB-ul este un program DOS, deci nu funcționează, cel puțin în această variantă, sub W2000; are interfață DOS, poate nu foarte prietenoasă și care nu permite utilizarea mouse-ului, dar bine adaptată cerințelor și care nu permite erori nedorite din cauza unor tastări greșite sau a unui clic într-o zonă nepermisă.

Programul TINLIB s-a impus în bibliotecile județene într-un moment în care nu era mare ofertă pe piață în materie de softuri de bibliotecă. Bibliotecile publice au pornit la drum folosind acest soft produs și dezvoltat de firma IME-România, București. Bibliotecile din învățământ au pornit cu programe din familia MARC (MARC, UNIMARC, USMARC, UKMARC) și mai nou ALICE. Dar indiferent de programul folosit, convertibilitatea cu alte sisteme este permis prin implementarea standardului internațional Z 39.50. De asemenea, în toate programele specifice, completarea câmpurilor în înregistrările bibliografice se face respectând regulile generale ISBD.

Programul TINLIB este structurat pe 5 module: Catalogare, Circulație, Achiziții, Control seriale, Rapoarte TG, pentru a gestiona întreaga activitate a bibliotecii din punct de vedere al publicațiilor. Modulul Catalogare permite prelucrarea publicațiilor (cărți, publicații seriale, materiale audio-vizuale) din punct de vedere biblioteconomic și crearea bazei de date a bibliotecii. Modulul Circulație permite crearea bazei de date și evidența cititorilor înscriși la bibliotecă precum și evidența și controlul împrumutului de carte din fondurile bibliotecii. Prin Modulul Rapoarte TG se pot obține o serie de rapoarte în regim automatizat, cum ar fi: procesele verbale de predare-primire a cărților la secții, registrul inventar, buletinul cărților noi, fișa cărții, RMF-ul etc.

Pentru utilizatori, programul are Modulul Opac, modul care permite numai căutare și se folosește pe stațiile la care au acces cititorii. În acest modul nu se pot face modificări de editare sau ștergeri de înregistrări ci doar căutare după o serie de criterii oferite de meniul principal: autori, titluri, vedete de subiect, căutare după cuvinte cheie, căutări combinate, informații personale pentru împrumut. În acest fel, baza de date este protejată de eventualele intervenții nedorite din partea utilizatorilor curioși, „novatori” sau rău intenționați.

TINLIB-ul funcționează pe rețea LINUX. Administrarea bazei de date se face numai pe server, de către administrator. Modulul de administrare nu poate fi accesat de pe stațiile de lucru, ceea ce reprezintă un mare avantaj față de rețeaua Novell, deoarece nu au acces în această zonă nici bibliotecarii, nici utilizatorii, acest lucru reprezentând un factor de protecție deosebit.

În momentul de față folosim Modulul Rapoarte pentru Procesele verbale de predare-primire și pentru Buletinul cărților noi. În TINLIB, obținerea rapoartelor este cam anevoioasă deoarece se face prin import de date din TINLIB într-un fișier intermediar și din acest fișier, prin intermediul Generatorului de rapoarte, spre VENTURA sau WORD. O greșală depistată într-un raport și care presupune o corectare obligatorie în TINLIB, face ca întreg procesul de obținere a raportului respectiv să se reia. Listarea raportului se face însă, numai în momentul în care s-a verificat totul.

Deocamdată folosim generarea de rapoarte în VENTURA, deoarece, cu ajutorul firmei IME și mai ales prin efort propriu am reușit o „cosmetizare” care să corespundă cerințelor noastre estetice și de automatizare.

În prezent deținem și Generatorul de rapoarte în WORD, dar nu îl folosim pentru că nu este încă pus la punct și nu oferă gradul de automatizare obținut în VENTURA. Urmează o colaborare cu IME-România pentru a putea obține și în WORD rapoarte cu un grad de automatizare cel puțin la nivelul atins în VENTURA. Dorim, de asemenea, să obținem și fișele cărților tot în regim automatizat, dar acest lucru va fi posibil numai după experimentarea și punerea la punct a acestui tip de raport, care în momentul de față prezintă o serie de deficiențe majore, cum ar fi neîncadrarea corectă a textului în chenarul fișei, trecerea în fișă a numărului de buletin și a vedetelor de subiect.

Lucrul în TINLIB este destul de ușor și clar, astfel încât toată lumea s-a obișnuit și s-a acomodat relativ repede cu acest program.

În urmă cu doi ani, am fost întrebată ce program recomand unei biblioteci comunale, care, primind un calculator, dorește să-și creeze o bază de date cu fondul de carte și eventual cu cititorii care frecventează biblioteca. Acest lucru mi-a stârnit curiozitatea și m-a determinat să mă interesez ce programe de bibliotecă există pe piață.

Astfel am aflat despre existența programului ALICE, datorită faptului că este utilizat de biblioteca UMF și cea a Universității Petru Maior. Am încercat să fac o comparație între TINLIB și ALICE. Sigur nu pot să spun în momentul de față care din ele este mai bun, deoarece ar trebui să cunosc și programul ALICE la fel de bine ca și TINLIB-ul.

ALICE este un program sub WINDOWS, cu interfață prietenoasă, în sistem de ferestre care se deschid pe ecran, și cu multe liste derulante în locul ferestrelor de validare din TINLIB. Programul este structurat de asemenea pe module după cum urmează: Management (Catalogare), Circulație, Achiziții, Periodice, Inventar; Servicii bibliotecă, Rapoarte, Sistem, Suport.

Structura programului ALICE este asemănătoare cu cea a TINLIB-ului, doar că modul de afișare este altul, specific programelor sub WINDOWS, multe comenzi și liste derulante fiind accesate printr-un simplu clic al mouse-ului.

Un lucru deosebit pe care îl are ALICE este ajutorul interactiv prin butonul „Help”, prin care se pot obține îndrumări în orice moment în timpul lucrului. De asemenea, prin poziționarea mouse-ului peste fiecare pictogramă, buton sau câmp, apare un mesaj ajutător care indică numele sau funcția de îndeplinit.

Modulul de rapoarte al programului ALICE este însă mai rigid, deoarece permite vizualizarea sau listarea directă a raportului, dar nu permite modificarea formei lui decât strict de către firma producătoare.

După cunoștințele mele, la ora actuală, ALICE este singurul program complex care poate fi comparat cu TINLIB-ul și care poate fi utilizat pentru crearea unor baze de date de dimensiuni mari.

Din păcate, această ofertă deosebit de săracă în programe de bibliotecă este în dezavantajul bibliotecilor mici de la orașe și a celor comunale, care nu au resursele financiare suficiente pentru a achiziționa și a plăti abonamentul pentru unul din aceste programe. Părerea mea este că, pentru bibliotecile mici, soluția ar fi realizarea unui program în Acces, parte a pachetului de programe Office, accesibil, și suficient pentru gestionarea activității unei biblioteci mici.

BIBLIOGRAFIE

❖ Banciu, Doina. *De la biblioteca electronică la biblioteca virtuală*, în *Cartea electronică* – coord. D. Banciu. București: Editura Ager, 2001, pag. 43.

❖ Banciu, Doina; Buluță, Gh.; Petrescu, Victor. *Biblioteca și societatea*. București: Editura Ager, 2001.

- ❖ Blaga, Petruța. *Managementul sistemelor informaționale*. Târgu-Mureș: Editura Universității Petru Maior, 2001.
- ❖ Covaru, Robert. *Între spaimile milenariste și retorica perenității: Unde este biblioteca viitorului?* În *Biblioteca*, nr. 8/2002, pag. 243.
- ❖ Duchemin, Pierre-Yves. *Arta informatizării unei biblioteci: Ghid practic*. Timișoara: Editura Amarcord, 1998.
- ❖ Lupșa, Raluca; Păunescu, Mihai. *Biblioteca viitorului*. În *Cartea electronică* – coord. Doina Banciu. București: Editura Ager, 2001, pag. 73.
- ❖ Manualele TINLIB.
- ❖ Ghidul de bază pentru ALICE.

Programmes for libraries

Abstract

Libraries are all over the world in a continuous process of transformation and development, in order to satisfy the newest demands of readers. This passing from the traditional to modern library - that refers to the use of computers, Internet, e-books, data bases instead of classical catalogues – is no longer a dream, but a reality. And where it does not exist, we have to build it.

It is obvious that the use of computers and some other electronic means had completely changed the structure of the libraries; they became informational centers for local communities, a public service of information, an important instrument of education. They play an active role in everyday life because of their dynamic structure, their capacity of being adapted to usual problems, and because they administrate a huge amount of informations.

The use of computers implied some changes in libraries' organization and one of the most important refers to the necessity of having specialized programmes.

TINLIB programme, created by IME-Romania, was launched on the market in a very favourable moment, because no other computer programme was ready to be used. But it proved to be a good one; also a convertible one into some other systems because of the international standard Z 39.50. it can use.

Today, there are many programmes for libraries and we have to mention all those from the large MARC family – MARC, UNIMARC, USMARC, UKMARC – and the newest ALICE. But they all have some other common characteristics: the use of ISBD rules; the structure on a few modulus: Cataloguing, Circulation, Aquisitions, Serial publications, Reports.

On the other hand, ALICE, the programme we have already mentioned, does not have so many differences, if we compare it to TINLIB. They both have similitudes in structure. Among the differences, we may mention, for example, the „Help” key, that can be used anytime during our work; or the fact that while TINLIB programme is used by Romanian National Library and by the most part of public librairies, and ALICE is especially used in school librairies.

Unfortunately, the use of such programmes is still a fantasy for small librairies because of the lack of financial resources.

Cartea electronică

ALEXANDRU TCACIUC

Biblioteca Județeană Mureș

Putem spune despre carte că este o minunată invenție a omului, menită să modifice spiritul, să conserve trăiri, evenimente, probleme universale sau personale.

Este, de asemenea, o diversitate infinită de trăiri memorate prin intermediul unui alfabet finit.

Dar tot așa de bine, cartea este capcana cuvintelor, căci nu oricare parcurge paginile unei cărți se poate considera și posesorul conținutului acesteia. O carte trebuie înțeleasă pentru că este un obiect destinat comunicării între spirite prin intermediul materiei, punte de legătură între spațiul stărilor sufletești și spațiul fizic.

Aidoma unei muzici, scrisul reușeste să declanșeze sentimente și să transforme stări de conștiință. Ură sau iubire, revelații sau disperare apar în mintea celui ce a învățat să interpreteze succesiunea de litere: o participare activă a spiritului la drama sau fericirea altui spirit ce se destăinuie.

Cartea ni se înfățișează, ni se destăinuie sub formă scrisă. Plăcerea de a parcurge rândurile, de a răsfoi paginile este una sublimă. Din vremurile când omul scria și citea de pe suluri de hârtie și până azi, cartea scrisă în esență nu s-a schimbat.

Dar iată că acum, în ultimii ani, cartea tipărită tinde să fie completată de cartea electronică. Prezentarea unui volum de informații într-un „spațiu” neformat până în momentul citirii, și de fiecare dată altul, în funcție de traseul ales în parcurgerea volumului, ridică o problemă deosebită: citirea cărții este înlocuită cu explorarea ei. Simpla parcurgere este înlocuită cu o activitate de cercetare. Rezultatul este și el diferit. Nu mai înveți, ci afli! Nu mai memorezi, ci faci legături! Descoperi!

Și ca orice descoperire, rezultatul poate fi văzut ca un act de creație, un act unic, mult mai dificil de comunicat. Satisfacție interioară deosebită în momentul descoperirii, conexării unor cunoștințe, cartea este redefinită din perspectiva disocierii între conținut și suportul material al acestuia. Cartea nu mai înseamnă foaia de hârtie pe care a fost publicată, ci conținutul, informația

conținută, pentru că cititorul știe că ceea ce dă identitate cărții este experiența intimă a lecturii, universul pe care i-l deschide acest izvor de cunoștințe, și nu aspectul ei fizic. Același conținut poate fi publicat atât pe hârtie, cât și în format electronic. Mediul electronic, odată cu apariția calculatoarelor a adus cărții o altă înfățișare - cea electronică.

Dar ce este o carte electronică? O definiție de dicționar ar suna cam așa: *„o carte electronică este varianta electronică a unei cărți tipărite, care poate fi citită pe calculator, laptop, pe dispozitive portabile de lectură, pe ecranul telefonului mobil sau pe terminale Internet”*.

Cărțile electronice sunt pur și simplu cărți, doar că „arată” altfel decât am fost obișnuiți. Un film este tot film, fie că îl vizionăm pe marele ecran, de pe o casetă video sau la televizor. La fel și cărțile electronice, sunt înșiruiți de cuvinte care ne transmit informații sau cunoștințe, fie că le citim pe hârtie, pe ecranul calculatorului sau pe un dispozitiv special de lectură. În limbaj mai tehnic, cartea electronică reprezintă un conținut sub forma unor fișiere în diferite formate (PDF, HTML, XML, OEB etc.) și este de regulă mult mai interactivă decât varianta tipărită.

Informația conținută într-o carte electronică poate fi stocată pe CD-ROM, dischetă sau alt mediu de stocare sau poate fi transmisă prin mijloace electronice (Internet). Așa cum pentru cartea tipărită suportul îl reprezintă hârtia, cartea electronică are nevoie de un dispozitiv pentru a putea fi „citită” (PC sau alte dispozitive). Astfel, observăm că în cazul cărții electronice, același conținut poate fi publicat și distribuit printr-o varietate de medii, în timp ce cartea tipărită este oarecum „fixă”, legată de suportul ei, hârtia.

Cărțile electronice (e-books) sunt fișiere executabile, bazate în principal pe fișierele HTML, fiind de fapt o sumă de pagini Web. La acestea se pot adăuga și alte fișiere, ca de exemplu fișiere de imagine, grafice, tabele, fișiere video și animații. Toate acestea vor fi prelucrate prin compilare într-un fișier executabil (tip exe). Acesta poate fi apoi distribuit prin intermediul Internetului, prin copiere pe suporturi magnetici (dischete, CD-uri).

Cărțile electronice sunt complet interactive pe Internet și pot conține legături (trimiteri) la alte cărți electronice sau pagini Web. Ele pot fi protejate prin parolă și/sau nume utilizator. Datorită răspândirii masive din ultimii ani, ele reprezintă una dintre cele mai eficiente metode de promovare on line, deoarece pot fi citite non-stop de mii sau zeci de mii de cititori.

Beneficiile datorate cărții electronice

Cartea electronică oferă toate avantajele unei cărți tipărite la care se adaugă faptul că poate fi obținută prin Internet gratuit sau la un preț de 4-8 ori mai mic, va putea fi cumpărată și din librării. Pentru studiul individual, pot fi copiate capitole sau pot fi făcute adnotări.

Ea poate fi descărcată de pe Internet ori câte ori dorește cititorul, fără degradarea conținutului și este de regulă, ultima variantă actualizată a lucrării. Este ușor de citit pentru că este însoțită de un program (software) special creat pentru utilizarea ei. Acest program oferă și alte facilități ca de pildă funcția de căutare în text, subliniere etc. Se pot accesa cărți de acest gen pretutindeni în lume, fără a necesita deplasarea în librării, căutarea în cataloage și efectuarea comenzilor prin poștă. Mai mult, din paginile unei cărți electronice se pot accesa alte cărți sau librării virtuale.

Dintre avantajele mai amintim cheltuielile foarte mici de producție și faptul că astfel vor fi reduse consumurile de masă lemnoasă și, implicit, pădurile vor fi mai bine protejate.

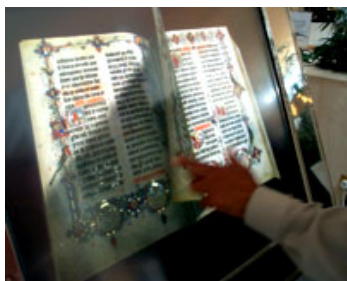
Odată cartea creată, autorul are control total asupra conținutului putând decide dacă permite copierea conținutului în totalitate, sau numai a anumitor pagini din aceasta sau tipărirea acesteia. Multiplicarea într-un număr nelimitat de exemplare este foarte ușoară și la costuri minime. Costul publicării este infim în comparație cu o carte obișnuită, iar distribuirea se face imediat, pe dischete, CD-uri, descărcare de pe Internet sau fișiere atașate la corespondența electronică (e-mail), fără costuri legate de tipărire, ambalare, manipulare sau costuri poștale.

Livrarea este imediată. În această eră a informației, cititorii vor să primească imediat ceea ce au comandat.

Până în prezent există mai multe tipuri de cărți electronice. Piața acestor produse informaționale va fi, în esență, Internetul.

Scopul cărților electronice

Scopul imediat al unei cărți electronice este difuzarea informației către cititori pe un suport foarte accesibil, interactiv. Cititorul va descoperi conținutul cărții și va putea urmări legăturile la informații suplimentare disponibile.

Cartea în acest format poate aduce mari servicii la conservarea cărților, manuscriselor, documentelor vechi. Datorită formatului ei electronic extrage din circulația curentă cartea veche, o protejează accesului publicului și

implicit uzurii, prin prezentarea conținutului său pe ecranul monitoarelor. Consultarea conținutului nu mai necesită prezența fizică a cărții originale, ea putând fi conservată și păstrată în condiții adecvate.

Cu am mai amintit, nu este de neglijat nici efectul ecologic al cărții electronice. Prin crearea unui suport alternativ și ușor accesibil cărții, se va reduce consumul de masă lemnoasă necesară producerii publicațiilor pe suportul clasic de hârtie.

Studentii pot avea prin intermediul formatului electronic, acces la variantele actualizate a cursurilor și altor date publicate în prealabil de către profesori pe Web. Consultarea și descărcarea acestor materiale este ușoară și fără costuri. Suportul electronic permite ca mai mulți studenți să acceseze și să descarce același curs, fără a afecta conținutul acestuia.

Acest format permite, de asemenea, crearea arhivelor de ziare electronice unde redactorii publicațiilor pot oferi persoanelor care au subscris, edițiile anterioare ale ziarelor pentru a fi vizualizate direct pe monitorul calculatorului. De asemenea, cataloagele electronice pot furniza on line date, ce pot fi vizualizate direct de către clienți și care pot cuprinde chiar și un formular prin intermediul căruia se pot trimite comenzile dorite.

Realizarea cărților electronice.

Varianta electronică a unei cărți vechi, realizată prin digitizarea originalului

Digitizarea este procesul de conversie a unei informații ca pagina unei cărți, un sunet, o pictură în bits, unități fundamentale în sistemul de calcul al unui computer. Digitizarea se poate efectua printr-o varietate de proceduri cum ar fi scanarea unui document, fotografierea etc.

Procesul de realizare a cărții digitale necesită parcurgerea următoarelor etape:

1. Pregătirea cărții sau colecției:
 - ❖ Planificarea:
 - Alegerea cărții, selectarea capitolelor pentru digitizare;
 - Planificarea procesului, determinarea responsabilităților, termenelor.
 - ❖ Pregătirea preliminară:
 - Determinarea structurii cărții sau colecției;
 - Efectuarea operațiilor de conservare, recondiționare dacă sunt necesare;

- Catalogarea publicației.

❖ Pregătirea procesului de digitizare:

- Determinarea denumirii fișierelor rezultate după prelucrare;
- Obținerea drepturilor de autor, deteminarea altor restricții;
- Determinarea drepturilor de autor asupra variantei digitizate;
- Limitarea accesului la original, unde este cazul.

2. Contractarea procesului de digitizare:

❖ Majoritatea informațiilor de pe hârtie, imagini în mișcare, sunete sunt convertite de firme specializate, care posedă aparatura necesară, personalul calificat pentru acest proces și pregătirea necesară în mânăuirea originalului;

❖ Unele documente pot fi digitizate și în cadrul instituțiilor care le posedă, dacă au aparatura și personalul adecvat;

❖ În cazul în care digitizarea cărții se face cu o firmă specializată, se studiază ofertele primite, se stabilește prețul și termenul de finalizare.

3. Digitizarea

❖ Efectuarea capturii digitale prin scanarea documentului, fotografierea lui cu o cameră digitală;

❖ Procesarea imaginilor obținute, retușarea și aranjarea lor;

❖ Verificarea calității tuturor imaginilor obținute.

4. Arhivarea fișierelor obținute și efectuarea

copiei de rezervă.

5. Asamblarea.

Fișierele rezultate în urma procesului de digitizare se grupează pentru a „reasambla” cartea originală. Gruparea acestor fișiere pentru a forma cartea electronică se poate face cu ajutorul unui soft specializat sau prin includerea lor în pagini Web.

Prin formatul său interactiv și prietenos, prin facilitățile pe care le oferă, cartea electronică va câștiga teren și în viitor. Fără a înlocui vreodată cartea clasică, formatul electronic va fi principalul mod de informare a omului de mâine. Cartea în noul format, la fel ca și predecesoarea ei, își va consolida menirea, aceea de a transmite informații, trăiri și sentimente indiferent că ele vor fi citite de pe suluri de hârtie sau de pe monitorul calculatorului.

Electronic Book

Abstract

In the last years, we may observe the tendency of E-book, not necessary to replace, but to complete traditional paper book. Book is transforming from a palpable object into an amount of informations that take a shape only in the very moment of reading. From this moment, the reader does not read, but explores; he does not learn, but finds out everything he wants to know by using his computer's links.

So, book is changing its definition: it is no longer that piece of paper that contains some informations, but the informations themselves.

There are a lot of advantages that convince us about the importance of E-book. Among them, we may mention the possibility of adding images and animation, diagrams, tables etc. in order to improve the informations' quality. E-book has the quality of being interactive and while reading it, we may connect ourselves to other files.

E-book may be protected by a password and represents the best way of on-line promoting, because it can be accesed by thousands of readers in the same time. It can be freely accesed, by using Internet, or be paid at an insignificant price.

E-book may be copied in as numerous copies as we need; the information it contains are never degraded and we regularly accese the best variant, because the content is always brought up-to-date.

Probably one of the most important advantage of E-book refers to the minimal costs it implies. We do no longer use paper, so we protect woods; we do no longer have to make a certain number of copies from the begining and than keep them on the shelves; we may replace the most valuable ancient books by their electronic copies; and, more than that, we may be sure that the information is quickly put into circulation.

Internet – Duhul din sticlă

VIOREL BLEAHU
Biblioteca Județeană Mureș

În 1969, Departamentul American al Apărării crea ARPANET, o rețea descentralizată pentru facilitarea comunicațiilor în cazul unui atac nuclear. În 1983 informațiile militare au fost concentrate într-o rețea separată MILNET. În anul următor, National Science Foundation a creat o rețea mai vastă NSF net, care cuprindea cinci supercomputere ce permiteau interconectarea calculatoarelor din centrele de cercetare și din universități. Alte rețele ca: BITNET, USENET, UUCP, au extins aria la nivel internațional. Crearea limbajului de marcare a textelor care devin portabile de la o platformă la alta a dus la apariția World Wide Web dezvoltat la CERN în 1989 care împreună cu răspândirea calculatoarelor personale – PC, au dus la o explozie a Internet-ului.

Deși în *DEX* – ediția din 1996 și chiar în *Dicționarul de neologisme* din 2000 termenul Internet nu apare – notiță explicativă existând în *Dicționarul enciclopedic român*, 1999, acolo cu o etimologie eronată (International Network în loc de Interconnected Network) – acesta este utilizat nu doar în reviste de specialitate, ziare, televiziune, ci și în limbajul cotidian.

Infiltrat insidios în toate compartimentele activității umane, Internetul este o imensă provocare, o paradigmă nouă, fermentul unei noi mentalități, modificator esențial al conștiinței, vehicul dinspre Paradis sau Infern, un nou cult, un nou mod de a fi sau doar un instrument? O pleoră de argumente pro și contra, atât pentru impactul asupra individului și socialului, cât și asupra bibliotecii și bibliotecarului.

La începutul secolului al XXI-lea crearea, selectarea, depozitarea, transmiterea, regăsirea și utilizarea informațiilor modifică dramatic societatea, din una ierarhizată pe verticală și dominată de mass-media, într-una interactivă on-line. Libertatea de informare, esențială pentru orice societate umană liberă, reprezintă o problemă politică, legislativă și etică fundamentală.

Etica în informare este un subiect periferic și se află la răscrucea dintre culturi și regimuri politice, moralitatea apărând în lumea rețelilor mai importantă decât legile.

Între tradiția occidentală, transformarea cunoașterii din transmisie verticală de la zei sau regi prin interpreți, este pusă sub semnul întrebării de paradigma socratico-platoniciană prin noul discurs pe orizontală. Etosul informațional al societății grecești se fundamentează astfel pe principiul libertății logosului, a discursului care a alcătuit, alături de moștenirea monoteistă evreiască a legii și reprezentarea creștină a omului ca individ dotat cu interioritate, tripodul de valori esențiale ale lumii moderne.

Inventarea tiparului și procesul de secularizare oferă un paralelism pentru controversile eticii de informare. Utilizarea individuală a rațiunii era considerată influențată de constrângerile politice și religioase, în mare parte de tip oral, pe când utilizarea publică a rațiunii are loc fără folosirea cadrelor prestabilite pentru un grup social, punând la dispoziția lumii cititorilor propriile gânduri.

Secolul al XIX-lea cu apariția statelor naționale, dezvoltarea „Galaxiei Gutenberg”, dezvoltarea presei pune și mai pregnant dihotomia „cenzură – libertate de exprimare”.

Reducerea cenzurii duce la apariția monopolului media în secolul al XX-lea, structură ierarhizată, piramidală de distribuire verticală a informațiilor, acuzat de mediocritate și mereu suspect de influențare din partea puterii.

Internetul este media bazată pe dialog, pe distribuirea pe orizontală a informațiilor, cu pretenții de universalitate, care cuprinde nu doar libertatea de a obține o informație ci și cea de a transmite informații ca individ și comunitate.

Prin apariția interconectării se conturează o renunțare la metafora motorului, la dominația determinismului mecanic acuzat de pierderea libertății și spontaneității și apariția metaforei rețelei în care și sinele nu mai este identificat cu ego-ul, ci apare în mod dinamic din rețeaua neuronală a propriilor noastre creiere.

Ca și apariția scrierii în antichitate, tehnologiile informaționale moderne nu sunt neutre. Ele necesită autocontrol în crearea și utilizarea lor. Etica occidentală a fost dominată încă de la Lumini de idealul normelor universale care trebuiau să opereze în mod absolut, abandonându-se vechea tradiție morală antică orientată nu după vreun cod, ci după sine. Pentru soluționarea adevăratei provocări morale și etice a prezentului – dreptul de a produce și a difuza în mod liber informații – trebuie să se țină seama și de celelalte drepturi ale omului, precum dreptul la confidențialitate și la autodeterminare.

Posibilitatea comunicării globale și instantanee prin Internet este considerată unul din atributele esențiale, dar poate deveni o armă fatală într-un regim cu tendințe autoritariste, potențialitate deja actualizată – scandalul Echelon, denunțat în Parlamentul european în 1999, ca și acuzația de

interceptare sistematică a comunicațiilor în special cele pe Net, adusă NSA (Agenția Națională de Securitate a S.U.A.). Alt aspect amenințător la adresa libertăților o constituie dezvoltarea unor forme brutale de comerț electronic: se plantează mici softuri în memoria calculatoarelor celor conectați la Internet permițându-se urmărirea deplasărilor în rețea și cunoașterea personalității proprietarilor lor îngăduindu-se, prin cuplarea datelor obținute la fișiere nominale, manipularea fără precedent a consumatorului.

Apologeții rețelei susțin că această nouă formă de comunicare este cea mai mare revoluție de la inventarea scrisului, interconectând persoane indiferent de poziția lor geografică, într-un „dialog” fără bariere, fără violență, „igienic”, omițându-se pericolul unei fracturi sociale, paradoxal, a izolării individului.

Unul dintre entuziaștii Internet-ului, ex-vicepreședintele american Al Gore anunța, la Conferința Mondială pe tema dezvoltării telecomunicațiilor că nimeni nu va fi exclus de la dezvoltare prin accesul la autostrăzile informaționale. Dar accesul presupune un minimum de echipament al cărui preț nu e la îndemâna oricui. În toată Africa sunt mai puține linii telefonice decât în New York, existând disparități de acest gen și în cadrul metropolei amintite. De asemenea, folosirea IT presupune o formare „long life”, care cere efort pecuniar și intelectual pe care familia, profesia și problemele cotidiene nu-l pot asigura. Se pare că „frumoasa lume nouă” mai degrabă va accentua diferențele între săraci și bogați, decât să le atenueze.

Nu trebuie uitată nici adâncirea faliei dintre generații, alfabetizarea informatică desfășurându-se sub deviza „Faceți loc tineretului”.

Noua schemă de comunicare multiplică nu doar receptorii, ci și enunțatorii relaționându-se cu democrația și libertatea, dar libertatea de a produce și accesa fără constrângeri informația conține și germeni poluanți, vectori ai patologiilor informaționale. Spre deosebire de lectura pe carte, pe Internet utilizatorul vagabondează, derivând de la un site la altul, ajungându-se la navigare „per se”, iar din dorința de supra-informare la sub-informare și info-poluare, la incapacitate de aprofundare a cunoștințelor, la confuzie. Libertatea de cunoaștere ajunge să țină locul dorinței de cunoaștere și cunoașterii propriu-zise.

Se pune problema calității informației, care depinde de onestitatea intelectuală a emițătorului și de posibilitatea receptorului de a verifica autenticitatea informației primite. Se trag semnale de alarmă referitoare la pericolul nivelării, al gândirii unice și al aculturației.

Mulți consideră, având în vedere că Net-ul este aproape exclusiv apanajul limbii engleze și că majoritatea informației provine din S.U.A și Europa, că va fi erodată masiv diversitatea culturală și lingvistică iar gândirea unică, emisă

într-o limbă dominantă a cărei ideologie o exprimă și pe care o traduce în imperativele căutării profitului financiar maxim, devine posibilă.

Multiplicarea emițătorilor voalează existența monopolului marilor grupuri de comunicații (precum fuziunea în 2000 a companiilor AOL și Time Warner), giganți care investesc și încearcă să controleze infrastructura, accesul și conținuturile, oferind întregii lumi în același timp, aceeași informație.

Mai trebuie menționat și pattern-ul mental pe care îl propune navigația hypertextuală, altfel apreciabilă pentru convivialitate, bazat integral pe teza conform căreia bazele cunoașterii se formează în cursul experienței prin asocieri de idei, toate activitățile spirituale putând fi interpretate ca un proces mecanic. Rezultatul - pericolul agravării pasivității mentale. Ce devine inteligența când raportul este stabilit de un emițător activ și înregistrat pasiv de un receptor? În plus, pe Internet toate informațiile se regăsesc pe același palier, fără destinație valorică între ele, rezultând un flux conceptual care face dificilă construirea unui cadru mental.

În ceea ce privește biblioteca, întrebarea dacă ea este amenințată de către Internet cu dispariția este caducă, nu doar din cauza diferențelor fizice dintre carte și ecran (rezoluția în carte 300-1200 pixeli, ecran 72 pixeli, carte electronică 100 pixeli; rata de contrast la carte 20-30% pe ecran 5-10%), ci mai ales din cauza reflexului cultural format în cei 500 de ani de existență a cărții tipărite.

Adevărată provocare pentru bibliotecă și truditonii ei nu sunt IT, ci ideologia aferentă acestora.

Deprinderile tradiționale ale bibliotecarilor: catalogarea, clasificarea, indexarea, realizarea de referințe, instruirea utilizatorilor sunt încă relevante și pot ajuta Internetul în a deveni un loc mai sigur și mai bine organizat.

Internet – “The Spirit of the Bottle”

Abstract

At the end of the 20th century and the beginning of the 21st century the development of Interconnected Network – shortly Internet – modified human society. It is now used everyday and everywhere.

Today, the Internet provokes us from ethical and moral point of view and we have to ask ourselves if it represents a menace or a blessing. More than that, we have to establish the library and librarian's place in IT Age.

PROFILURI

Noi informații referitoare la preotul Ioan Munteanu din Mădărașu de Câmpie

ANA HANCU
Muzeul Județean Mureș

Ioan Munteanu din Mădărașul de Câmpie a fost una dintre cele mai reprezentative figuri de preoți mureșeni, însuflețite de idealurile progresiste și de încredere în viitorul națiunii române, de ideea democratică a ridicării și emancipării celor de jos și a înlăturării regimului de opresiune națională la care erau supuși românii din Ardeal. Cercetările istorice întreprinse au evidențiat participarea sa la Marea Adunare de la Blaj din 3/15 mai 1848 și rolul său în afirmarea ideii de conștiință și unitate națională. Pentru afirmarea cu tărie și convingere a ideilor de continuitate și unitate națională, „*De acum Ardealul nu mai e Ardeal, ci România*”, cuvinte profetice rostite la reîntoarcerea de la Blaj, este cercetat prin audierea de martori inițiată de către vice-judele suprem regesc al cercului Mureș din Scaunul Mureș, Szentivány Ianos.¹ Explicarea ideii de unitate națională prezentă în conștiința celor care s-au aflat pe Câmpia Libertății de la Blaj era în contradicție cu tendința nobilimii maghiare, continuu manifestată, de anexare a Transilvaniei la Ungaria.

Atitudinea preotului Munteanu este adusă la cunoștința episcopului unit, Lemeny, prin intermediul oficiului Scaunului Mureș la 26 august 1848, care solicită: „*a-l trage la aspră răspundere, limitându-i activitatea în sfera competențelor bisericesti și a-l avertiza că la prima manifestare de ațâțare fățișă sau ascunsă va fi pedepsit sever*”². Astfel, pentru cercetarea faptelor și declarațiilor preotului, consistoriul episcopesc, prin adresa din 28 august 1848 către protopopul greco-catolic al Târgu-Mureșului, Ilie Farago, dispune prezența acestuia la Blaj: „*Ioanne Montani parochul Mădărașului pentru nescari ale suale nesocotite cuvinte întru acestea turburate tempuri în audiul*

¹ Ioan Ranca, *Afirmarea ideii de unitate națională și de continuitate a românilor de pe Valea Mureșului și de pe Câmpia Transilvaniei în anul 1848*, în *Marisia*, VI, 1976, p. 273-290.

² *Ibidem*, p. 287.

mai multora grăite, avendu de a respunde înaintea consistoriului și a-și lua amăsurata greșialei suale înfruntare, îți renduește consistoriul prea onoratei frăției tua ca câtu mai curundu a veni încoace strensu se-lu îndatorești.”³

În anii următori revoluției, Ioan Munteanu este preocupat de soarta parohiei sale, starea sufletească, moralitatea, bunăstarea credincioșilor săi și construirea unei școli atât de necesară ridicării nivelului de cultură al locuitorilor satului. Din adresa consistoriului din 21/1 decembrie 1850, transmisă protopopiatului reiese că preotul este îngrijorat de greutatea îndeplinirii serviciului religios la credincioșii de la câmpie, risipiți la mare depărtare, unde cu mari eforturi se putea ajunge. Soluția, propusă pentru rezolvarea acestor dificultăți ar fi, ca cei care locuiesc mai aproape de alte filii, să fie afiliați acestora, sau preotului să i se plătească mai mult pentru serviciul religios, avându-se în vedere osteneala mai mare pentru îndeplinirea lui.⁴

Comunitatea greco-catolică din acest sat trecea în anii 1852-1853 printr-o gravă criză deoarece pentru reglementarea diferendelor ivite între preotul din Vaidacuta, Vasile Fodoru și enoriașii săi, Șuluțiu îi transmite protopopului Farago, hotărârea de a-l transfera pe acesta în parohia Mădărașului de Câmpie, Ioan Munteanu preot aici, fiind numit la Vaidacuta. La 15 noiembrie 1852, protopopul Târgu-Mureșului, Farago aduce la cunoștința consistoriului faptul că preotul Munteanu nu dorește să fie schimbat din parochia sa⁵. Deși este conștient că pentru Munteanu mutarea sa la Vaidacuta ar fi un regres, episcopul încearcă să-l convingă că pentru binele comun este dator a se sacrifica, interesul privat neavând prioritate înaintea binelui unei comunități întregi: *„dein aceia căutare che binele sufletescu a popoareloru nu se pote postpune intereselor private luându la dreapta socoteală și aceia che de la învâțiaturile unui preotu cătră unu poporu cu care este învrășbitu îndreptate, sporiu doritu nu se poate spera-deși Ioanne Montani parochu Mădărașului de Campie prin strămutarea sua de acolo la Vaidacuta aru suferi puțiena scădere se socotească che pentru binele de comun este datoriu ceva a sacrifica”*⁶

Nemulțumiți și îngrijorați, la aflarea veștii despre mutarea preotului lor, credincioșii din satul Mădăraș protestează, în scris, către protopopul Farago și episcopul Șuluțiu. În protestul adresat lui Farago se motivează sprijinul, devotamentul și aprecierea calităților preotului Ioan Munteanu: *„onoratul*

³ Muzeul de Istorie Târgu-Mureș, Nr. inv. 8932.

⁴ *Ibidem*, Nr. inv. 8931.

⁵ Direcția județeană a Arhivelor Naționale Mureș (în continuare DJAN-Mureș), *Fond protopopiatul greco-catolic Târgu-Mureș*, 241, fila 13.

⁶ *Ibidem*, 241, fila 16.

preotul nostru domnul Ioanne Montani acuma sunt opt ani de candu preoțiește între noi, cu deplină plăcere și îndestulare a toată eclesiei noastre, la care și cu sciinția și religioasa sa învețiatură și cu morala și exemplara sa purtare precum și cu credințioasa împlinire a duhovniceștei sale păstorei pașnice iubirea și cinstea tuturor ni au dobânditu.⁷ În continuare, enoriașii fac cunoscută dorința lor ca preotul să le fie duhovnic sau păstor sufletească până în ceasul morții, biserica având numai de câștigat în urma menținerii preotului în sat: „cu profundă reverenția cădem înaintea Reverendissimului Domn Protopopu, rugându-ne ca se se milostivească pre noi cu aceia a ne înbucura și mângâia – ca pre Domnul Preotu Ioanne Montani se-l lese între noi – că sub povățuirea sa cei sufletească acuma spre împlinire pornită eclesia nostra mai strălucitoare raze se-și câștigue – și noi cu deplina sufletească îndestulare și mângâiere în liniște se ne putem sevârși dumnedieștile lucruri.”⁸

În cazul în care, totuși forurile superioare ecleziastice vor hotărî transferarea preotului lor în Vaidacuta se cere intervenția protopopului pentru numirea unui preot cu prestigiul și calități asemănătoare preotului Munteanu. Protestul este semnat în numele comunității românești din Mădăraș de curatorul primar, Ioan Hodoș, și curatorii, Petru Florea, David Florea, Ștefan Șuteu, Iacob Bențe, Toader Lazăr, Toader Călușer, Ștefan Moldovan, Georgie Costin, Ștefan Olteanu, Ioan Mădărășanu, Vasilie Bucșa, Iacob Costin, Sandu Tofanu, Țirla Petru.

În memoriul adresat episcopului Alexandru Șterca Șuluțiu, mădărășenii și-au exprimat sentimentele de prețuire față de preotul Munteanu și dorința lor ca acesta să rămână pe mai departe preot în parohia Mădăraș. În susținerea preotului sunt invocate argumente precum, deplina liniște și pace în care trăiau după plecarea preotului precedent, Ioan Varhegy, ștergerea abuzurilor și construirea școlii: „Candu în privinția stării noastre cei bisericesci eramu în deplina liniște leudamu pe Dumnedeu în pace și cu speranția deplină după ședarea undelor ce avuremu a le pătimi subț predecesorele părintelui nostru de acum și candu prin desteritatea domnului nostru preotu Ioanne Montani începusă a se vindeca ranele înfipte prin numitulu predecesoru și de o adâncă odibnă spirituală ne bucuramu: ca un noru înfricoșatu se redica asupra-ne faima acea că păstoriulu nostru celu bunu se ni se iee din mișlocul nostru, și se vie în satulu nostru Vasiliu Fodoru din Vaidacuta, care este lipsitu din

⁷ *Ibidem*, 241, fila 17.

⁸ *Idem*.

parochia sa după lege.” Neînțelegerile dintre preotul din Vaidacuta, Vasile Fodor și credincioși, sunt bine cunoscute locuitorilor din Mădăraș care informează consistoriul asupra faptului, că din pricina acestuia doi credincioși se aflau în temniță la Târgu-Mureș. În finalul adresei este exprimată încă o dată, prețuirea pentru preotul Ioan Munteanu, subliniindu-se dragostea acestuia față de ei și hotărârea întregului sat de a sacrifica totul pentru preotul lor: „*umilitu cădem înaintea Măriei tale se te îndurezi multu prețuitulu nostru paroch, care și însuși ne iubește, și nu voiesce a ne lăsa, a ni lu conciede în stațiunea sua pentru care noi suntemu gata tote a ni le sacrifica.*”¹⁰ Adresa, datată 10/22 ianuarie 1853, este semnată în numele întregii comunități de Iacob Szalteleki, consilier și dascăl și de Ioan Hodoș, curator primar. Tabelul anexat acesteia, cuprinde numele a 149 de credincioși.

Răspunsul episcopului nu întârzie a fi adus la cunoștința comunității din Mădăraș, deoarece la 17 ianuarie este redactată și trimisă către protopop, circulara cu privire la schimbarea celor doi preoți.¹¹ În deschiderea circularei, este argumentată motivația transferului celor doi preoți, subliniindu-se că datoria episcopiei este de a asigura mângâierea și fericirea sufletească a poporului prin numirea de preoți capabili a realiza înaintarea binelui și fericirea întregii comunități. Deși nu se dorește desconsiderarea voinței comunității, se reamintește că nu poporul este cel care hotărăște, ci conform dogmelor, responsabilitatea revine ierarhiei superioare. Ca urmare, atunci când s-a decis mutarea celor doi preoți s-a avut în vedere binele și fericirea celor două comunități din Mădăraș, respectiv Vaidacuta, deoarece cei doi preoți erau apreciați ca fiind printre cei mai inteligenți, harnici și zeloși în împlinirea tuturor serviciilor. Intervenția comunității din Mădăraș pe lângă protopop și episcop în sprijinul preotului Ioan Munteanu este apreciată de Alexandru Șterca Șuluțiu, care o consideră o dovadă a prețuirii și a dragostei lor. Nu este, însă de acord cu protestul împotriva preotului Vasile Fodor, care nu a fost „*lepădat*”, ci datorită împrejurărilor, scrie episcopul, a fost strămutat ca: „*un individu cunoscutu de frumoasă învățatură și neobosită strădanie în prejurulu turmei puse.*”¹²

Această atitudine de solidaritate a credincioșilor din parohia Mădărașul de Câmpie cu preotul Ioan Munteanu, este explicabilă, ca urmare a aprecierii

⁹ DJAN-Mureș, *Fond protopopiatul greco-catolic Târgu-Mureș* 241, fila 3.

¹⁰ *Idem.*

¹¹ *Idem, Fond protopopiatul greco-catolic Târgu-Mureș*, 241, fila 1.

¹² *Idem.*

calităților sale de preot, precum și participării la evenimentele revoluționare de la 1848-1849, construirea și sprijinirea școlii.

Probabil că această solidaritate a credincioșilor a constituit un argument în plus în favoarea preotului Ioan Munteanu, care continuă să îndeplinească serviciul religios până în anul 1868.¹³ Preotul Vasile Fodor a funcționat, de asemenea, în continuare ca preot în Vaidacuta până în anul 1884.¹⁴

Acțiunea de sprijinire a preotului Ioan Munteanu se realizează, trecând peste toate diferențierile dintre săteni, în numele întregii comunități greco-catolice din Mădăraș. Nevând curajul de a înfrunta singuri autoritatea clericală, mădărășenii recurg la o modalitate colectivă de exprimare a sentimentelor și opțiunii în problema transferării preotului lor în Vaidacuta. Memoriile adresate forurilor ecleziastice superioare sunt redactate cu enunțarea consimțământului întregii comunități, prin formule ca: „în numele comunei”, „poporul din Mădăraș”, „în numele toatei comunități române”, „în numele nostru și totu poporul Mădărașului”, „servi și poporeni”, „întregii comunei bisericești.” După revoluția de la 1848 asistăm la o nouă schimbare a mentalului colectiv, în cazul de față, comunitatea de credincioși din Mădărașul de Câmpie conștientă de rolul, forța și drepturile sale le revendică de la forurile ecleziastice superioare: episcopia Făgărașului și protopopiatul greco-catolic Târgu-Mureș.

Deși în timpul revoluției de la 1848-1849 biserica greco-catolică din Mădărașul de Câmpie a suferit mari pagube materiale și financiare în valoare de 81 florini, (un clopot de 42 de fonți și 30 florini de argint), ajutorul promis de guvern, va fi numai de 35 de florini. Preotul Munteanu va acorda prioritate construirii școlii, urmând ca în viitor să înzestreze și biserica cu cele necesare.¹⁵ Se pare că situația bisericii și a preotului era destul de precară și în anii următori, deoarece în: „*Specificațiunea preuților Arhidiecesei Albei Iulia cari împărtășescu dein adjutoriul împărătescu de 18.000 fl. v a. în cursul anului 1865*”, la poziția 211 este menționat numele: „*Ioane Montani*”, cu suma unui ajutor în valoare de 50 fl.¹⁶

În acest fel, pentru buna funcționare a învățământului din sat, comunitatea a construit un nou edificiu de școală în 1852, reparat în 1857¹⁷ și casa învățătorului. Deoarece nici casa alodială, nici cea bisericească nu puteau

¹³ *Șematismul*, 1900, Blaj, p. 431.

¹⁴ *Ibidem*, p. 440.

¹⁵ DJAN- Mureș, *Fond protopopiatul greco-catolic Tg.-Mureș*, 238, filele 1, 3.

¹⁶ *Ibidem*, 341, filele 67-70.

¹⁷ *Șematismul*, 1900, Blaj, p. 431.

acoperi plata dascălului, reprezentanții comunității în frunte cu preotul Munteanu au hotărât la 1 octombrie 1865, ca plata acestuia pentru serviciile aduse să fie suportate de enoriașii care aveau copii la școală. Astfel, plata anuală a dascălului, plătită diferențiat, se stabilea la:

1) - 50 fl. v(alută) a(ustriacă), plătită în două rate, una la 17 ianuarie iar cealaltă în mai și noiembrie;

2) - 20 de merțe de cucuruz grăunțe, plătită într-o singură rată, dar numai de acei părinți care aveau copii de vârstă școlară. Aceste plăți se vor da curatorului Iacob Salteleki și lui Ioan Ocoșiu (fost militar cesaro-regesc), înzestrați cu toate calitățile necesare învățătorilor. Comunitatea își puna speranța că aceștia vor corespunde cerințelor și se vor deplasa și în Fechetu, unde din cauza depărtării și a sărăciei copiii nu puteau frecventa școala din sat. Acest **Instrument de dotațiune** este semnat de preotul Munteanu și reprezentanții comunității: Alesandru Moldovan, prim curator, Alesandru Roman, inspectorul școlii, Alesandru Costin, vicecurator, Stefanu Moldovanu, Ioane Nemetu, Ioane Pop, Petru Pîrle, Gamța Olteanu și Petru Bucșa. Documentul este întărit de sigiliul rotund al parohiei greco-catolice din Mădăraș (împrinat în fum, cu reprezentarea în planul central, a doi îngeri, față în față, unul având în mână o floare, între ei frontonul unei biserici, întreaga scenă fiind patronată de un porumbel înconjurat de un nimb, simbolul „*Sântului Dub*”; în exergă, între două cercuri liniare, legenda: *SIGIL: ECLESIE: G:C: MEZÖMADARAS. 1838 * ? **). Iar pe verso-ul documentului, găsim aprobarea mitropolitului „*Alesandru*“, cu data de 31 decembrie 1866, întărită cu sigiliul Mitropoliei. Guvernul aproba de asemenea această hotărâre: „*Se aprobă prin decretulu guberniale dein 8 novembr. 1866, nru. 21360*”¹⁸

Preocuparea pentru organizarea învățământului se înscrie în tendințele generale ale epocii în primii ani după revoluție, când satele eliberate din iobăgie dispun de resurse economice mai mari, sunt capabile să înalțe localuri de școală, să asigure plata dascălilor prin contribuția în bani sau bucate și să supravegheze buna funcționare a acestora. Deși modeste la începuturile lor dificile, ele devin treptat mici focare de susținere a sentimentului și a conștiinței naționale. În contextul revigorării naționale, efortul credincioșilor din satul Mădăraș de a ridica un edificiu pentru școală și de a o înzestra cu dascăli plătiți prin eforturile lor, de a supraveghea activitatea prin numirea unui inspector școlar în persoana lui Alesandru Roman, este extrem de mișcător, benefic și arată deschiderea satului spre luminile culturii, spre național.

¹⁸ DJAN- Mureș, *Fond protopopiatul greco-catolic Târgu-Mureș*, 340, fila 1.

Recunoscut și apreciat ca unul dintre preoții de seamă ai protopopiatului Târgu-Mureș, preotul Ioan Munteanu este solicitat să facă parte din comisiile de cercetare, pentru desfacerea căsătoriilor religioase dintre credincioșii greco-catolici: cazul Anei Orban din Târgu-Mureș, care cere desfacerea căsătoriei cu Iosif Sakats, este concludent în acest sens. Cererea reclamantei este acceptată de protopopul Ilie Farago la 25 aprilie 1852, care, datorită sărăciei acesteia, stabilește un avocat din oficiu, în persoana lui Ladislau Pop, preot în Săbad (Voiniceni).¹⁹

Soborul protopopesc, convocat la 15/3 mai, constituit din: protopopul Ilie Farago, președinte; George Laslo din Sângiorgiu de Câmpie, Emanuil Kaliani din Tofalău, Ioan Tătar din Ivănești, Candid Laslo din Lăurenii, Ioan Mureșan din Șardu Nirajului, ca judecători; Ioan Munteanu, defensor matrimonial, Daniil Szazs Harhoi din Oroiu de Câmpie, ca notar, au hotărât anularea căsătoriei.²⁰ În calitate de defensor matrimonial, preotul Munteanu protestează împotriva acestei decizii, considerând că argumentul Anei Orban susținut de avocatul ei, Ladislau Pop, conform căruia, căsătoria fiind oficiată de un preot romano-catolic, poate fi anulată. Aceste argumente nu au temei, susține el, deoarece binecuvântarea oricărui preot, are aceeași putere în fața lui Dumnezeu. În concluzie căsătoria, dintre cei doi nu poate fi anulată.

În susținerea acestei căsătorii sunt invocate: „*Sfintele Scripturi*”, învățăturile sfinților părinți Augustin și Eugeniu al IV-lea, care susțin, că soții părăsiți nu au dreptul de a se recăsători, căsătoria fiind definitivă: „*ce Dumnezeu au împreunat omul se nu despartă*”. Decizia preotului Munteanu este, ca cei doi soți să fie obligați a locui împreună.²¹ Insistența cu care este apărută instituția căsătoriei nu se bazează numai pe necesitatea respectării canoanelor bisericești, ci și pe convingerea că familia are un rol important în viața omului și a societății.

Documentele cercetate aduc noi informații referitoare la viața și activitatea lui Ioan Munteanu, una dintre cele mai reprezentative figuri de preoți mureșeni, ne introduc în viața frământată a satului mureșan aflat la mijlocul secolului al XIX-lea, confruntat cu o serie de probleme legate de existența cotidiană, reliefând maturizarea și conștientizarea comunității de credincioși din Mădărașul de Câmpie.

¹⁹ *Ibidem*, 242, fila 9.

²⁰ *Ibidem*, 242, fila 20.

²¹ *Ibidem*, 242, fila 18.

ANEXA

Prea onorate în Christos frate!

Ioanne Montani parochul Mădărașiului pentru nescari ale suale nesocotite cuvinte întru acestea turburate tempuri în audiul mai multora grăite avendu de a respunde înaintea consistoriului, și aș-i lua amăsurata greșialei suale înfruntare îți renduește consistoriul prea onorat frăției tuale ca câtu mai curundu a veni încoace strensu se-lu îndatoresci, - remanendu

Prea onorat frăției tuale de binevoitori în Christos frați

Blasiu, 28 august 848

Consistoriul episcopesc, Ștephan Man, notariu

(Ms. Limba română. Muzeul de Istorie, Târgu-Mureș, Nr. inv. 8932.)

Prea onorate în Christos frate!

Aretarea și respectiva rugare a parochului din Mădăraș Ioanne Montani în origine cu acea încredeințare ți să trimite prea onoratei frăției tuale, ca căutendu la greutatea împlinirii datoriiloru preoțesci la cei de la câmpu ici colea risipiți a lui parochieni cei mai mulți în mare depărtare dintre aceștia pre aceia, cari cu locuinția să voru afla mai aproape de alte parochii, la acelea să-i afiliedi, tocma de s-ar afla acelea și afară de eparchiea prea onoratei frăției tuale, - căci în câtu e pentru cererea numitului parochu, ca acei hodăgieri depărtați de satu să se adstrîngă a-i plăti mai multu pentru slușbele preoțesci, decâtu ceilalți parochieni din satu, împrejurările tempului praesente nu sufere, dacă almintrea dânsulu nu-i poate capacita și pleca ca cunoscându-i trebuincioasa mai multa osteneală spre împlinirea slușbelor preoțesci pentru sine să-i plătească amăsuratu. - remanendu a

Prea onorat frăției tuale de binevoitori în Christos frați

Blasiu, 21/1 decembrie 1850

Consistoriul episcopesc, Ștephan Man, notariu

(Ms. Limba română. Muzeul de Istorie, Târgu-Mureș, Nr. inv. 8931.)

Prea onorate în Christos frate!

Întielegandu noi din relatiunea prea onoratei frăției tuale în privinția diferențieloru între parochul Vajdakutei, Vasiliu Fodoru și parochienii sei escate,

sub 4-a septembrie a.c. făcută cum că nice pentru numiții parochieni, nice pentru parochulu, cari suntu multu învrășbiți și toată mutua întră ei confidinția s-au strînsu, e bine ca mai multu tempu se fie laolaltă amu aflatu cu cale, ca parochul Vasile Fodoru ori cum saru putea aceia face se se mute la altă parochie.

Deși îți rînduim prea onorat frăției tuale că fiindche parochu Mădărașului de Câmpie, Ioanne Montani încă aru voi, încâtu știmu la alta parochie se faci dispozițiune ca Vasiliu Fodor se treacă la Mădărașiu, iară Ioanne Montani la Vajdacuta – și pre noi la tempulu seu despre resultatu se ne încunosșințiedi. - remanemu

*Prea onorat frăției tuale, de binevoitori,
Blasiu, 13 septembrie, 852, Alexandru Șterca Șulucz*

Pe verso: s-au comunicat die 23 oct. 852; Montani nu vre a schimba despre care s-au referat, 15 nov. 852.

(Ms. Limba română. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Mureș, Fond protopopiatul greco-catolic Târgu-Mureș, 241, fila 13.)

Prea onorate în Christosu frate!

Dein aceia căutare che binele sufletescu a popoareloru nu se pote postpune intereselor private luîndu la dreapta socoteala și aceia che de la învâțiaturile unui preotu cătră unu poporu cu care este învrășbitu îndreptate, sporiu doritu nu se pote spera - deși Ioanne Montani parochu Mădărașului de Câmpie prin stămutarea sua de acolo la Vajdacuta aru suferi puțiena scădere se socotească che pentru binele de comunu este datoru ceva a sacrifica - și pentru aceia amăsuratu ordinațiunei noastre din 13 septembrie a.c. nr. 1042 în privinția aciasta date de nou îți comitemu prea onoratei frăției tuale ca demandata strămutare a numitului parochu la Vajdacuta, parochia între celea de frunte numerată, iară a lui Vasiliu Fodor la Mădărașiu de Campie fora tergiversare cât se va putea mai curendu a se face, celea de lipsă se dispui.- remanendu,

*Prea onoratei frăției tuale, de binevoitori,
Blasiu 2 decembrie 1852
Alexandru Șterca Șulucz,
Episcopul Fogarașului*

Pe verso: Montani la Vajdacuta și Fodor la Mădărașiu a se muta fără întârziere se porunceste. Se vie părțile ca se se înțieagă pentru terminulu stremutarei, die 14 decembr. S. v. 1852.

(Ms. Limba română. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Mureș, **Fond protopopiatul greco-catolic Târgu-Mureș**, 241, fila 16.)
Maria ta Prealuminată și Preasantite Domnu Episcopu!

Candu în privinția stări noastre cei bisericesci eramu în cea mai mare liniște, leudamu pe Dumnedeu în pace și cu speranția deplina după ședarea undelor ce avuremu a le patimi subtu predecesorele părintelui nostru de acum și candu prein desteritatea domnului nostru preotu Ioanne Montani începuse a se vindeca ranele înfipte prin numitul predecesoru și de o adâncă odihna spirituală ne bucuramu: ca unu noru înfricoșatu se redica asupra-ne faima acea că păstoriulu nostru celu bunu se ni se iee din mișloculu nostru, și se vie în satulu nostru Vasiliu Fodoru din Vaidacuta, care este lipsitu din parochia sa după lege.

Dreptu aceea fiindu-ne noue forte binecunoscută tratarea părintelui Vasilica Fodoru cu poporeniî sei neîncetatele neplăceri, care au fost și suntu până astăzi în Vaidacuta, ba togma și acuma doi oameni dein causele sale cu parochul suntu în temniță în Mureșiu Oșiorheiu dein parte; er de alta parte ne avendu causa pentru care se fimu pedepsiți și lipsiți de bunulu nostru păstoriu Ioanne Montani care de opt ani l-amu îmbrățiașiatu între noi foarte multe îndreptări a fecutu, multe abusuri au ștersu, ne-a fecut școla, între cele mai multe necadiuri și ne-a luminatu și prein urmare atetea facieri de bine ne-a fecutu câtu de onorata Domnia sa nici de câtu nu ne putem despărți: umilitu cădem înaintea Măriei tale se te îndurezi multu prețuitulu nostru paroch, care și însuși ne iubește, și nu voiesce a ne lăsa a ni lu conciede în stațiunea sua pentru care noi suntem gata tote a ni le sacrifică.

La care umilita rugare așteptandu măngăioasa rezoluțiune și sărutendu binecuvântetoearea dreaptă cu adâncă plecăciune remanemu,

*Mădărașiu de Câmpie, 10/22 ianuarie 853
 Ai Măriei tale, cei mai ascultători credincioși,
 Iacob Szalteleki, cantoru și dascălu Ioanne Hodos, primariulu curator*

Urmează tabelul cu numele a 149 de credincioși care sprijină rămânerea lui I. Montani în Mădăraș. Pe verso: 13/25 ian 853 - poporu din Mădărașul da Campie se roagă ca parochul lor să nu fie transferat la Vaidacuta, Vasile Fodoru nu le trebuie celor din Mădăraș.

Adresat: *Către Maria Sua Prealuminatulu și presantelui Domn Alexandru Șterca Șuluțiu de Korpenyes din îndurarea lui Dumnedieu, episcopul Fogarașului.*

(Ms. Limba română. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Mureș, **Fond protopopiatul greco-catolic Târgu-Mureș**, 241, fila 3, 4, 5.)

Prea onorate în Christos Frate!

Între grijile de căpetenie a pastoriei nostre cea dinteu grije au fostu și este împlinimu dorința cea suflească a popoareloru noa încredințate și se mângaiemu toate communitățile cu păstori, de la cari speramu înaintarea binelui, și a fericirei fiescecărui, înse cari păstori sufletesci aru responde speranții nostre, mai de aproape, nu poporul ci numai noi singuri putem judeca, cari deși voia poporului a unuia fiecăreia communitate nu voimu a o delatura, totuși după responsabilitatea cu care suntem datori pentru toți pașii deregatorie noi, nu altfelu de păstoriu le putem și voimu a le da, foră numai de la cari se poate cu temeiu aștepta fericirea poporului cea suflească. -

De aci candu am hotărîtu ca parochulu de la Mădărașiu, Ioanne Montani, se se mute la Vaidacuta și celu de la Vaidacuta la Mădărașiu, nu fără de cuvinișoasa causa am făcutu, căci aci nu alta, fără binele, și fericirea ambe popoarelor amu avutu înaintea ochilor noștri, sperandu che vaidacutenii cu celu din Mădărașiu și mădărășenii cu celu din Vaidacuta voru fi mângăiați după aciasta strămutare, de cum au fostu până aci cu cei mai dinainte a loru păstori sufletesci, cărei a nostre orenduieli părintesci, supuinđu-se praetișii parochii, nici o îndoilaă nu avemu, che și respectivele amendoă communități, cu atâta voru fi mai mulțiemite cu aciasta a nostra orendueală, spre binele loru celu sufletescu făcute, cu câtu pe orînduitorii totuși parochi îi cunoscemu mai deștepți, mai harnici și mai zeloși spre împlinirea tuturor servituțiloru cari se voru pofti de la denși.

Ce se tiene de reclamațiunea fiilor noștri dein Mădărașiu în contra mutării parochului seu cătră prea onorat frăția tua sub A, iară cătră noi sub B, facută aciasta le serbească loru spre lauda căci prein aceia se arată că-și iubescu și cinstescu pastorii săi iară protestațiunea în contra parochului de la Vaidacuta intrapusă, cându acesta aru fi lăpădatu de acolo, aceia nu avem temeiu, ca acela nu ca lăpădatu, ci după împregiurările și a lui și a poporului, spre mângăierea amendurora se stramută ca unu individuu cunoscutu de frumoasa învățătura și neobosită strădanie în prejurulu turmei puse, cu care fără de îndoila și fii noștri din Mădărașiu voru fi prea mulțumiți, câtu îi voru audi rostulu, și vor vedea zelulu lui celu păstorescu.

De unde noi îți încredeințiamu prea onorat frăției tuale ca persvădinđu și prin arătari părintesci învingendu pe fii noștri de acolo, che nu numai pentru binele loru amu demandatu aciasta strămutare aceia pe aciastă cale se faci a se și înfînția dogenindu deodată pe ambii parochi ca se fie cu cumpātu în toată pastoria loru, iară poporul se le deie amendurora cuvenita ascultare și pre noi despre resultatu să ne încunostiintiedi, neaflandu încă de lipsă a se întrebuița intervenirea jurisdicțiunei politice. – remanendu,

*Prea onorat frăției tuale, de bine voitori,
Blasiu, 17 ian. 1853*

Episcopul Alexandru m.p.

(Ms. Limba română. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Mureș **Fond protopopiatul greco-catolic Târgu-Mureș**, 241, fila 1.)

*Prea onorate Domnule Protopope!
Noa prea dreptu și milostivu Patronu!*

Onoratul preotul nostru Domnul Ioanne Montani acuma sunt opt ani de cându preoțieste între noi cu deplină plăcere și îndestulare a toată ecclesii nostre, la care și cu sciintia și religioasa sa înveștiatură și cu morala și exemplara sa purtare precum și cu credinția sa împlinire a duhovniceștei sale păstorei pașnice iubirea și cinstea tuturor și-au dobânditu.

Dară acuma durere! Că trebui aceia să auzim că mai susu onoratul domn preotu acuma renduit preotu la Vaidacuta prin gratioasa ordinațiunea prea sanctisului și Prea Luminatului nostru Arhiereu, de vreme ce noi dorim și poftim ca până la ciasul morții se ne fie duhovnicu sau păstoriu sufletescu, mai vîrtosu că și onoratul preotul nostru are voie se mai fie între noi,

Cu profunda reverenția și umilinția cădem înaintea Reverendissimului Domn Protopopu, rugându-ne ca se se milostivească pre noi cu aceia a ne înbucura și mângăia – ca pre domnul preotu Ioanne Montani se-l lese între noi – ca sub povățuirea sa cei sufletească acuma spre împlinire pornită ecclesia nostra mai strălucitoare raze se-și câștige și noi cu deplină sufletească îndestulare și mângaiere în liniște se ne putemu sevîrși dumnedieștile lucruri.

De cumva nu nedesduim totuși în alta Domnu preotu veci milostivi a trimite între noi, ne rugam on astfel de preotu vă milostiviți a trimite care locul onoratului preotului nostru deplin se-l ocupe.

Iară împotriva onoratului domn preotu din Vaidacuta mai întîiu de toate protestamu, din aceia causa căci noi, întră magyari evanghelici, reformati trăind totdeauna strînsa datorie ne-am ciinut vaza sacrei religiei nostre a o sustinea și înainta întru toate care pona acum nici într-on chipu sau ponegritu n-au pătimitu scădere, iară spre onoratu domnu preotu din Vaidacuta toată reverenția și încrederea ni se îndoiește de vreme ce domnia sa ca legaliter eliminatu din duhovniceasca sa datorie de acolo după cum am înțielesu preoțind între noi numai scandale și destrugerea santei religei noastre a fi.

Aceasta a nostra cerere renoindu-o îngăduința onoratului domnu preotu Ioanne Montani între noi sperandu cu profunda reverenție sîntem al prea onoratului domn protopop.

Umiliți credincioși fii și mădulari a ecclesii românei, Mădărașului de Câmpie, sau în numele toatei comunități române

Primarul curator: Ioanne Hodos

Curatorii: Petru Florea, David Florea, Ștefan Șuteu, Iacob Bencze, Toader Lazar, Toader Călușer, Ștefan Moldovan, Georgie Costin, Ștefan Oltean, Ioanne Mădărășan, Vasilie Bucșa, Iacob Costin, Sandu Tofanu, Țîrlă Petru

Toți curatorii în numele nostru și a totu poporulu Mădărașului

Pe verso: La prea onoratu protopopu Ilie Farago cercul Mureșiului așternându-se. Acelor din lăuntru servi și poporeni, Mădărașul de Campie

*(Ms. Limba română. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Mureș, **Fond protopopiatul greco-catolic Târgu-Mureș** 241, fila 17.)*

Instrumentatu de Dotațiune!

Sua sensa representatia a comunei biresicesci G(reco) Cath(olice) a Mădărașului de Câmpie, dupa ce cu adiutoriulu lui D-deu ne-am ridicatu nua casa de scola cu tote cele debuincioase precum și casa de lăcuintia învațiatorului, era pentru dotare nefiindu în stare nice casa alodială, nice cea besericească de a pute asigura asia amu hotăretu cu învoirea întregii comunei besericesci ca datoria învațiatorului, se se asigneze prin orece caturi de la poporu de această comună bisericească tutoriu asia pentru destularea învațiatorului statorim următoarele emolumente anuale efeptuinde și adeca:

1 - 52 fl. adeca cinci zeci și doi fiorini val. aus. în două rate anuale platindu una rată, - 17 Ianuaruu, ceilaltă, - 5 maii și nov(ember) – cu privire ca cei care avem prunci de la nascere până la 12 ani inclusive se plătimu chetu 40, patruzeci, cotribuindua și poporeni cari locuimu în satu și cari locuimu în Predio Feketeu iară ceilalți cu toții se plătimu numai chîte 20, duoedeci fl. v. a

2 – 20, adeca duodeci merce de cucurudiu cu grăunțiu în una rată plătendu-le adecă 18 decembre s.n. și acestu cucurudiuse lu plătimu numai poporeni fecheteni adecă numai părenții cari avem prunci în etate de a umbla la școla pentru osteneala docentului debuindu în tota septamanu a umbla la Feheteu pentru învățiatura prunciloru în depărtare de două ore de satu.

Aceste emolumente ne învoiamu a le da cantorului nostru Iacobu Saltelechi și fostului ces. Regescu militariu corporatu Ioane Ocosiu. Și numai în câtu va voru fi recunoscutu și de cătră v. ordin. Metropolitanu, a fi însestrați cu tota însușierele ce se

receru pentru unu învățiatoru și educatoriul a tinerimei sperundu, ca doră aceștia duoi individui mai cu acuratețe vă vor corespunde momentosei sale chemări acuma unulu, acuma celalaltu în tota septamana umblandu și în Fecheteu la învățiatu pruncilor noștri din cauza marei depărtări de la satu și sărăcia cea mare de a-i hrăni și înveșmînta neputendua veni la șola în satu.

Spre întărirea acestui instrumentu de dotațiune cu învoirea întregii comune bisericesci sussescriem aplicându și sigiliu parochiale.

Mădărasu de Câmpie, 1865, octob.1

Ca martoru și poftimu scriitoru, Ioane Montani mp. Parochu locale

In numele comunei bisericesci:

Alesandru Moldovan – prim curator, Alesandru Roman – inspectorul școlii,

Alesandru Costin - vice curator,

Stefanu Moldovanu, Ioane Nemet, Ioane Pop, Gamta Olteanu, Petru Bucșa.

Pe verso: Se aprobă prin decretulu guberniale dein 8 november 1866, nr. 21 360

Blasiu, 31 dec(embrie), 1866

Mitropolitul Alesandru

(Ms. Limba română. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale-Mureș, **Fond protopopiatul greco-catolic Târgu-Mureș**, 340, fila 1.)

Prea onorate Domnule Președinte!

Mult onorat sobor!

La cauza de căsătorie a Annei Orban din Oșiorhei că adevă în 1852, 15/3 maiu s-au luat la sinodele pertractațiune în contra și asupra legiuitului seu bărbat Iosif Szakats ca Inclu. în care adevă prin legelnicul seu advocat Ladislau Pop vre a se despărți de către Iosifu Szakats că și eu ca legelnicu defensor matrimonii în cauza aceasta următorile am a pretinde:

Precum văd prin procuratorul său așternutei, adevă nu numai din această cauză voiște a se despărți de către În. cum că densa fiind greco-catholică au fost cununată ca și bărbatul seu prin preot romano-catholicu și cum că În. ar fi evanghelic reformat, aceasta cauză de sine se restorna căci și binecuvântarea preotului romano-catholicu tot aceea putere are care o are binecuvântarea preotului greco-catholicu și așa cununia Annei cu Inclutul ei legelnică-i și nice de cum nu se pote strica. Care proniri și concideumurile în urma Sanctei Scripturi l-au cinut, și dentre toate îi vrednicu de aducere aminte conciliiumul în care au fost de față și sacrul părintele Augustin unde așa dice: au plecat că după disciplina evanghelică și apostolică nice cel lăsat de muere nice cea lăsată de bărbatu nu-ie slobod să se mărite și așa se remaie, au se se împăciuiască, care dacă cu totul se vor părăsi se oblige la penitenția în care și

legea imperială au fost. Și Santul părintele Eugeniu al IV-lea în epistola către armeni: pentru pre curvie slobodește separație, dar cei care a se căsători nu-i slobod fiind că legătura căsătoriei făcutu-i legelnic și statornică.

Drept aceea dintre dusele dare cause se vede cum că A adecă de către B for a nice on temeiul legelnicu vrea a se despărți, împotriva cărei despărțiri și cu mai sus adusele argumente temeinice rezemându-mă, solemniter protestez, protesând de odată ca A ca negreșit strâns se se oblige la împreuna-i lăcuire întru viața santelor că ce Dumnedeu au împreunat omul se nu despartă – atgue iterim proteste.

Ioane Montani mp.

Preot greco-catholic, Mădărașul de Câmpie

Et defensor matrimoni

(Ms. Limba română. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Mureș, **Fond protopopiatul greco-catolic Târgu-Mureș** 242, fila 18.)

New Informations Concerning Ioan Munteanu, the Priest

Abstract

The documentary search brings new information concerning the life and activity of Ioan Munteanu, one of the most representative priests, who participated to the Great Union from Blaj at 3/15 may 1848. These documents present the life of a village from Mureș County at the middle of the 19th century, which had some cotidian problems, and reflects the growing up of the believing communities from Mădărașul de Câmpie.

Augustin Bunea – un istoric exemplar

Dr. CORINA TEODOR
Universitatea „Petru Maior”
Târgu-Mureș

Cu siguranță, o invocare a operei istoricului Augustin Bunea ar putea stârni dezaprobări tacite. Oare la aproape un veac de la moartea istoricului, contribuția sa istoriografică mai poate reprezenta obiectul unor reflexii? Acum, când știința istorică a făcut atât de mulți pași înspre dialogul cu alte discipline, când încearcă să-și reînnoiască instrumentarul, metodologia, mai poate fi oportună invocarea unui istoric de la cumpăna secolelor XIX-XX, chiar dacă este vorba de cel mai mare istoric al istoriografiei moderne greco-catolice? Numai că celor care înțeleg că vocația istoriei istoriografiei este tocmai să accepte cu nonșalanță să decanteze valoric pagini învăluite în aroma inconfundabilă a trecutului, o astfel de inițiativă nu li se va părea cu nimic inoportună.

De ce așadar o discuție despre Augustin Bunea? Din mai multe motive: 1. pentru a încerca să evaluăm opera sa din perspectiva producției istoriografice a epocii; 2. pentru a-i judeca rolul în inițierea unui dialog cu istoriografia laică; 3. pentru a surprinde imaginea creației sale în ochii contemporanilor greco-catolici, dar și ortodocși.

Tematic și cronologic, opera lui Augustin Bunea aparține unei perioade distincte din istoria scrisului ardelean, anilor 1870-1910, ce am putea-o numi triumful istoriografiei confesionalizante ardelenă¹, o perioadă care la o evaluare globală alături lucrări monografice cu altele dedicate structurii instituționale, studii despre unirea ecleziastică și despre secolul al XVIII-lea, fragmente din istoria contemporană a bisericii.

Intrând în universul scrisului său, un prim grupaj tematic, încărcat de semnificații, a fost acela al **polemicii istoriografice** pe tema vechimii ierarhiei ardeleni. Izvoarele acestei polemici se află tocmai în clișeele ideologiei afișate

¹ Corina Teodor, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 189-350.

de reprezentanții celor două biserici în dosarele revendicării mitropoliei. Augustin Bunea aparține celei de a doua etape a polemicii, din jurul anului 1900, confruntându-se cu ortodocșii Ilarion Pușcariu, Teodor V. Păcățian și Vasile Mangra. Față de prima etapă a polemicii, în care se aventuraseră și Nicolae Popea și Ioan Micu Moldovan², acum asistăm și la o restructurare a discursului; negarea existenței unei mitropolii românești în Transilvania în secolele XVI-XVII de către istoriografia greco-catolică. De la revendicarea în epoca lui Șaguna și Șuluțiu a aceluiași trecut medieval – preambul pentru ceruta **restaurare** mitropolitană, dorită de ambii ierarhi, acum istoriografia greco-catolică a trecut la o intransigentă negare a vechimii acestei instituții.

Polemica s-a redeschis așadar prin lucrarea lui Ilarion Pușcariu din 1900 – *Mitropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania. Studiu istoric despre reînființarea mitropoliei*, dimpreună cu o colecțiune de acte, în care vicarul arhiepiscopal a încercat să stabilească o legătură între mitropolia înființată în timpul lui Șaguna și ierarhia din Evul mediu. În replică, eruditul istoric greco-catolic Augustin Bunea publica doi ani mai târziu cartea *Vechile episcopii românești a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Bălgradului*. Aparent, el justifică geneza acestei cărți printr-o prelungire a propriilor contribuții livrate anterior cartii despre epoca lui Petru Pavel Aaron și Dionisie Novacovici. Abia concluziile din final deconspirau o altă motivație: aceea de a spulbera erorile din istoriografia ortodoxă.

Tratând o temă de istorie instituțională, Bunea nu a structurat-o doar conform unui principiu cronologic, ci și conform legăturilor interioare ale unei atari ierarhii: de la prezentarea generală a problematicii documentare până la analiza episcopilor din punct de vedere al întinderii, al primelor mențiuni documentare și al șirului de episcopi pentru sediile de la Vad, Geoagiu, Silvaș, Bălgrad. Pentru acest proiect ambițios a apelat la izvoare inedite din arhiva maghiară, la cele descoperite de Iorga și la altele editate, dar a asociat și lucrări de istoria bisericii, sintezele lui Maior, Xenopol, contribuții ale istoriografiei maghiare.³

Nu doar din perspectiva concepției istorice, ci și din cea a metodologiei, Augustin Bunea atinsese maturitatea. Dovadă faptul că s-a străduit să nu ofere cititorilor simple ipoteze, ci și concluzii certe, în baza documentelor. Chiar dacă

² Nicolae Popea, *Vechea mitropolie ortodoxă română a Transilvaniei*, Sibiu, 1870; Ioan Micu Moldovan, *Vechea Mitropolia de N. Popea (Recensiune – critică)*, în *Archiv*, 1870, nr. XXXV, p. 701.

³ Augustin Bunea, *Vechile episcopii românești a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Bălgradului*, Blaj, 1902, p. 144-145.

nu accepta existența unei mitropolii ortodoxe ardelene în Evul mediu, nu înseamnă că minimaliza rolul ierarhiei ecleziastice ardelene. Bunăoară, vorbind despre episcopia Vadului concluziona: „*pentru importanța acestei episcopii, arhieriei Bălgradului, moștenitorii ei legiuiri, i-au păstrat amintirea în titulaturile lor și încă totdeauna în locul prim, ea fiind prima episcopie românească întemeiată în Ardeal de domni români.*”⁴

Cu toate că prin ultimele rânduri din această carte Bunea părea să-și dorească să aplaneze disputele confesionale dintre românii ardeleni, riposta ortodoxă n-a întârziat prea mult. Ea a venit în 1904 din partea lui Teodor V. Păcățian cu *Istoriografi vechi – istoriografi noi*.

În același an, Augustin Bunea își concentrase deja cunoscutele sale opinii într-o nouă carte – *Ierarhia românilor din Ardeal și Ungaria*. Propunându-și să-i ofere un răspuns virulent lui Păcățian, canonicul greco-catolic dezvăluia cititorilor un întreg arsenal documentar. Și-a constituit răspunsul livresc apelând la metoda pe care o mai folosisese și Popea, cea regresivă cronologic, dinspre epoca lui Ioan de Prislop spre cea a predecesorilor săi până în secolul al XIII-lea, concluzionând din nou că pentru tot acest răstimp nu se putea vorbi de o mitropolie română în Ardeal.

Scriind în 1904 această carte, Bunea a fost preocupat de dorința de a-i oferi o replică cât mai credibilă lui Păcățian. Lui i se adresa în primul rând, motiv pentru care și-a structurat lucrarea în capitole ce preluau titlurile folosite de gazetarul ortodox. N-a scăpat din vedere nici universul cititorilor, spre a-i convinge de erorile lui Păcățian și, pe de altă parte, de adevărurile exprimate de el în *Vechile episcopii*. Oricum, față de tonalitatea detașată folosită în 1902, de astă dată Bunea își exprima clar resentimentele față de metodologia afișată de Păcățian: „*să caute deci dl. Păcățian și originalele decretelor lui Matia și Vladislav, ca să aibă și d-sa ceva merit pentru istoria trecutului nostru, și nu aștepte, ca numai dl. Iorga și dl. Bunea să i le dea taote de-a gata, pentru ca dînsul să nu aibă altă osteneală, decît să le taie cu foarfeca și să le tipărească în „Cartea de aur”, precum a tăiat celelalte documente din cărțile și publicațiunile altor oameni harnici, fără a le indica măcar numele.*”⁵

Structurată ca o amplă recenzie la cartea directorului de la *Telegraful român*, lucrarea lui Bunea făcea loc și unui auxiliar atac la adresa lui Ilarion Pușcariu, într-un capitol special - *Episcopiile „sufragane” ale Mitropoliei Bălgradului*, prin care urmărea să spulbere mitul celor 16 episcopi – „un

⁴ *Ibidem*, p. 26.

⁵ Idem, *Ierarhia românilor din Ardeal și Ungaria*, Blaj, 1904, p. 172.

*număr așa de mare cum n-au avut niciodată nici românii liberi din Țara Românească și Moldova, nici sârbii pe timpul vestitului țar Ștefan Dușan, nici chiar ungurii în puternicul lor regat.”*⁶

Angajat confesional prin discursul său, dar conștient de unicitatea adevărului istoric, Bunea a asociat la pledoaria sa pe cea a unui istoric consacrat. Respingând formulările istoriografiei ortodoxe ardelene, Bunea a găsit un model valabil în scrisul lui Iorga. Opțiune deloc neglijabilă, dacă adăugăm și faptul că Bunea se declara compatibil metodologic cu istoricul bucureștean, prin migala documentării: „*din cele ce le-am citit ne-am convins că Iorga este un nume, care numai cu respect și admirațiune se poate pronunța de buzele oricărui român adevărat. Unde s-a mai pomenit atâtea documente despre trecutul nostru, descoperite, copiate, comentate și adnotate de un singur om?*”⁷

În anii imediat următori polemica dintre istoricii ortodocși și cei greco-catolici s-a lărgit la nivel orizontal, prin implicarea unui înalt ierarh, Vasile Mangra și vertical, în articularea tematică, prin integrarea temei vechimii mitropoliei în două monografii. Ele se axează pe destinul lui Sava Brancovici doar că din două unghiuri diferite: din cel al admirației – prin Vasile Mangra⁸; din cel critic prin Augustin Bunea. Scriind această monografie, Mangra a rezervat prima parte pentru o incursiune în istoria bisericii, de fapt pentru un comentariu critic la adresa aserțiunilor lui Bunea și Iorga. La rândul său, Bunea regiza un răspuns, recurgând la propriile concluzii din lucrările anterioare, pentru a sublinia din nou că „*e o țesătură tendențioasă de neadevăruri*”⁹ întreaga reconstituire pe care Mangra o făcuse despre vechimea mitropoliei ortodoxe ardelene.

Cum polemica era publică și cum ambele grupări aspirau să li se recunoască valența educativă, răspunsul lui Mangra nu a întârziat prea mult, fiind cuprins în cartea din 1908 – *Ierarhia și mitropolia bisericii române din Transilvania și Ungaria*. Augustin Bunea nu a mai răspuns, dar metodologia istoricului greco-catolic își proiectase umbra asupra scrisului lui Mangra. După modelul acestuia și Mangra a încercat să stabilească un dialog constructiv cu istoriografia de peste Carpați. Augustin Bunea, marele rival al istoricilor ortodocși din Transilvania nu apelase oare la aura protectoare a lui Iorga? Opțiunea lui Mangra a fost pentru un istoric mult mai angajat

⁶ *Ibidem*, p. 191.

⁷ *Ibidem*, p. 283-284.

⁸ Vasile Mangra, *Mitropolitul Sava II Brancovici (1656-1680)*, Arad, 1906.

⁹ Augustin Bunea, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Blaj, 1906, p. 11.

confesional, dar care se remarcase prin profesionalismul său: Nicolae Dobrescu.

Dosarul istoriografic al mitropoliei s-a închis. Cum era de așteptat, la o concluzie unanimă, după decenii de dezbateri aprinse, nu s-a putut ajunge. Au rămas însă efectele: afirmarea lui Bunea ca lider incontestabil al istoriografiei greco-catolice; înfiriparea unei antante cordiale între istoriografia ardeleană și cea extracarpatică; dialogul cu cititorii activat prin intermediul *Telegrafului român* și al *Unirii*, ce au publicat ample fragmente din aceste lucrări istorice.

O altă temă – **genul monografic** – un atribut esențial deja al istoriografiei romantice a revenit în atenția istoricilor, într-o lume în căutare de modele. Atenția istoricilor ardeleni a rămas cantonată în trecutul imediat, foarte rar în cel îndepărtat, adică medieval. Pentru perioada aleasă, cu câteva excepții, a rămas modalitatea de exprimare a admirației față de valorile propriei biserici. Registrul tematic a alăturat selecții valorice, ca de exemplu monografia lui Bunea despre Inochentie Micu (1900) cu altele sentimentale, ca cea a lui Miron Cristea despre Alexandru Roman, fostul său profesor de la Universitatea din Budapesta.¹⁰ Din punctul de vedere al genului monografic, tocmai Bunea a fost cel care l-a impus între istoricii propriei biserici. El a oferit chiar o triplă „rețetă” pentru acesta: schița biografică; monografia propriu-zisă și răspunsul polemic – cu rezerva că cel din urmă s-a aflat doar în laboratorul propriu, prin dea amintita lucrare despre Sava Brancovici.

Prin cartea despre Inochentie Micu din 1900, Augustin Bunea făcea dovada serioasei pregătiri, desăvârșită prin doctoratul din 1882, a concepției și metodei istorice modelate conform canoanelor pozitivismului. Cum ortodoxii, prin Popea, au consacrat genul monografic în istoriografia ecleziastică printr-o lucrare dedicată eroului lor din epocă – Andrei Șaguna¹¹ – la fel și greco-catolicul Bunea alesese un personaj emblematic: Inochentie Micu. Foarte sugestiv pentru concepția istoricului era titlul ales, ce asocia destinul ierarhului cu lupta pentru emanciparea românilor ardeleni: *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein*. Cu o mare precizie, Augustin Bunea a decupat un segment cronologic: între anul numirii lui Inochentie ca episcop (1728) și cel al abdicării din funcție (1751).¹² Pentru istoricul greco-catolic

¹⁰Ilie Dinurseni, *Alexandru Roman. 1826-1897. Material pentru biografia și activitatea lui*, Sibiu, 1897; Augustin Bunea, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Blaj, 1900.

¹¹Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și mitropolitul Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1879.

¹²Augustin Bunea, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, Blaj, 1900, p. 270.

cartea e aproape o mărturisire de credință, o primă demonstrație amplă în istoriografia română a rolului jucat de episcopul Inochentie pe tărâmul bisericii și cel al națiunii române. Metoda rămâne cea predilectă a sa, a inserării unor frânturi documentare în text, ce puteau înlocui propriile interpretări.

În anii următori, Bunea a continuat să ilustreze, printre altele, această cheie compozițională, oferind cititorilor schițe biografice, de fapt texte comemorative despre Constantin Papfalvi, Alexandru Grama (1903), Timotei Cipariu (1905).¹³ În ultimul caz e vorba de un discurs public, la un secol de la nașterea cărturarului, în catedrala Blajului, preliminând prima monografie ce i-a fost dedicată în același an de Ioan Rațiu.¹⁴ Sunt texte ce stau sub semnul pozitivismului, dar care înregistrează și ultimele rezonanțe ale romantismului.

Etapă de mare încărcătură dramatică pentru istoria românilor transilvăneni, prin acutele dispute confesionale dar și prin efemere solidarități în plan politic, **istoria secolului al XVIII-lea** a fost o temă distinctă în istoriografia ecleziastică ardeleană. Reconstituirile s-au făcut cu mare pasiune documentară și n-au fost lipsite de partizanatul confesional.

Pentru Augustin Bunea, a scrie istoria secolului al XVIII-lea s-a dovedit a fi prelungirea așteptată a meditațiilor sale pe marginea unirii ecleziastice, a shiței istorice din *Șematismul* din 1900. Lucrarea *Petru Pavel Aaron și Dionisie Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 până la 1764*, prin sumarul propus, n-am putea-o considera o simplă monografie, ci o veritabilă frescă de epocă, în care evenimentialul politic s-a asociat cu cel confesional, cu eșafodajul social, chiar și cu explozia culturală românească pe care a cunoscut-o Ardealul secolului al XVIII-lea.

Astăzi, la o relectură, se remarcă profesionalismul istoricului, pentru care istoria ecleziastică nu trebuie reconstituită în ruptură de cadrul politic. Această atenție constantă pentru cadrul politic, ce putea furniza explicații pentru măsurile confesionale ale Curții, va fi analizată ulterior de Silviu Dragomir. Bunea a oferit nu o istorie succesivă greco-catolică și una ortodoxă, ci o alternanță a evenimentelor, în înlănțuirea lor reală. Doar că în spatele erudiției secondate de migală, prin chestionarea celor 250 de documente,¹⁵ confesionalismul afișat a dovedit cu claritate apartenența ecleziastică a autorului. O notă specială merită rezervată calității stilistice, care a reușit să

¹³ Idem, *Discursuri. Autonomia bisericească. Diverse*, Blaj, 1903, p. 42-54, 109-149; Idem, *Amintirea lui Timotei Cipariu. Panegiric*, Blaj, 1905.

¹⁴ Ioan Rațiu, *Timotei Cipariu. Viața și activitatea lui. Studiu istoric-literar*, Blaj, 1905.

¹⁵ Augustin Bunea, *Episcopii Petru Pavel Aaron și Dionisie Novacovici sau istoria românilor transilvăneni de la 1751 până la 1764*, Blaj, 1902, p. III-VI.

îmbine armonios narațiunea, uneori de-a dreptul scriitoricească, cu materialul documentar reprodus din arhivele din Blaj, Sibiu, din notițele lui Iorga etc.

Moartea lui Bunea (1909) încheie de fapt o epocă. Deceniul al doilea al secolului XX a adus o schimbare istoriografică – **reconcilierea** celor două linii, ortodoxă și greco-catolică. Au contribuit la aceasta mai mulți factori - de semnalat ar fi deschiderea ambelor istoriografii spre dialogul cu istoriografia extracarpatică. Ultima barieră ce trebuia depășită era tocmai cea a tensiunii profesionale. Cât de mult s-a atenuat aceasta o dovedesc ecourile în mediul general românesc, la moartea lui Bunea. Fie că provin din universul greco-catolic sau din cel ortodox, din Ardeal sau din Regat, portretizările lui Bunea ar putea fi interpretate nu doar ca gesturi de sensibilitate umană. Ele se referă și la meritele științifice ale marelui dispărut.

În primul rând, se detașează maniera în care opera sa a fost apreciată de greco-catolici. Iacob Radu, Ion Agârbiceanu, Elie Dăianu, Ioan Rațiu și-au demonstrat vocația de spectatori ai unei impresionante biografii. Fie că a fost vorba de articole în presă ori de discursuri funebre, toate textele îl plasează pe Augustin Bunea în vârful piramidei istoriografiei greco-catolice.¹⁶

La fel de relevante sunt și declarațiile admirative ale ortodocșilor. Chiar și presa, *Telegraful român*, *Revista teologică*, a găzduit notițe și reflecții, reluate în volumele omagiale, demonstrând speciala prețuire a istoricului greco-catolic. Și o parte a discursurilor funebre rostite – de Goga din partea Astei, de Goldiș, ca om politic și de Lupaș, ca reprezentant al tinerei generații de istorici – erau totodată rezonanțe din lumea ortodoxă. Astfel, Lupaș a încercat să contureze dramatismul momentului din punctul de vedere al istoriografiei ecleziastice ardelenice: Bunea fusese pentru el „*un luptător aprig cu condeii, un sfătuitor înțelept cu cuvântul, un muncitor zelos și harnic cu fapta.*”¹⁷ Din patetismul clipei mai reținea durerea învățăceilor săi, „*acei tineri care și-au petrecut anii de studii citind în chiliuțele lor studențești, la lumina opaițului, pagină de pagină și cuvânt de cuvânt toate scrierile lui Bunea, admirându-i cunoștințele vaste și mințea disciplinată, culegând îndemnuri prețioase din cărțile lui, recunoscându-i talentul și aprecindu-i munca, chiar și atunci când n-au putut să-i aprobe întru toate rezultatele sau tendințele sale.*”¹⁸

În panseuri în ton național, Goga redescoperea aceeași imagine a omului de știință, „*a istoriografului treaz, care cu toate mijloacele unei educații științifice la înălțimea vremii a șters praful atâtor file colbuite ale trecutului*

¹⁶ *Prinos memoriei regretatului canonic dr. Augustin Bunea*, Cluj, 1910.

¹⁷ *Ibidem*, p. 17.

¹⁸ *Ibidem*, p. 18.

nostru.”¹⁹ Vasile Goldiș a preferat să plaseze personalitatea lui Bunea privind pe de o parte spre trecut, asociindu-l cu Maior, Șincai, Micu, Cipariu, iar pe de altă parte spre viitor: „*Veni-vor istoriografii să lămurească viața ta în amănunte, să prețuiască lucrările tale literare după cuviință, să-ți ridice monumente aere perennis pentru faptele tale.*”²⁰

În fine, recunoașterea valorii lui Bunea a venit în 1909 și din partea intelectualității din Regat. Doar ei îl acceptaseră pe Bunea în rafinata cetate a istoriografiei românești în urmă cu un deceniu, fiind propus în 1901 pentru premiul Academiei Române pentru lucrarea sa despre Inochentie Micu, „*o monografie bine studiată și completă.*”²¹ Această apreciere în cercurile academice s-a conservat, dovadă pledoaria lui Kalinderu din 17 mai 1909, pentru alegerea sa ca membru plin „*scrierile părintelui canonic Bunea, atât prin numărul cât și prin calitățile lor științifice, i-au câștigat un loc de frunte între istoricii români contemporani.*”²²

Dispariția sa a provocat reacții de mare sensibilitate din partea lui Nicolae Iorga. Evocându-l în fața membrilor din Camera Deputaților, îl considera „*o glorie a culturii românești de dincolo. Istoric desăvârșit, care a pus bazele studiilor critice, privitoare la istoria românilor din Ardeal, orator fără pereche, scriitor din aceia cu care românii de dincolo fac cinste.*”²³

Că nu sunt elogi ci caracterizări fidele realității rezultă și din discursul de recepție ce ar fi trebuit rostit la Academia Română – *Stăpânii Țării Oltului*, editat postum, care ilustrează o dată în plus opțiunea lui Bunea din ultimii ani pentru o istorie general românească.²⁴

Augustin Bunea a fost așadar un istoric talentat care, fidel orientării pozitivistice, a salvat din arhive sute de documente, reconstituind cu ajutorul lor secvențe din istoria bisericii greco-catolice, dar și din istoria națională. A fost personalitatea care a înțeles că își poate sluji propria biserică prin intermediul istoriografiei. Un istoric exemplar așadar, a cărui operă încă în ediții princeps își așteaptă reeditarea.

¹⁹ *Ibidem*, p. 13.

²⁰ *Ibidem*, p. 15-16.

²¹ *Analele Academiei Române*, s. II, tom XXIII, 1900-1901, *Partea administrativă și dezbaterile*, p. 361-362.

²² *Ibidem*, tom XXXI, 1908-1909, p. 201-202.

²³ *Album în amintirea canonicului Augustin Bunea*, Blaj, 1910, p. 14.

²⁴ Pompiliu Teodor, *Introducere în istoria istoriografiei din România*, Cluj, Ed. Accent, p. 2002, p. 168.

Augustin Bunea – An Exemplar Historian

Abstract

A discussion about the works of the greatest Greek-Catholic historian Augustin Bunea is always necessary. The reason is quite simple if we follow some directions, in order to: 1) include his entire work in the historiographical production of his age; 2) emphasize his role in initiating the dialogue between ecclesiastical historiography and the laical one; 3) see his work through the eyes of his Greek-Catholic and also Orthodox contemporaries.

His work belongs to the so-called period of Transylvanian ecclesiastical historiography triumph (1870-1910) and we may divide it into several major themes.

First of all, Bunea was interested in ecclesiastical controversies that referred to the existence of a Transylvanian metropolitan seat during the Middle Age. The „historiographical fight” was between Bunea, who denied the existence of such an authority, and Vasile Mangra, the eminent Orthodox hierarch, who contradicted him. But their controversy had no finality.

Bunea was also interested in monographies and biographies. In fact, he is considered to be the one who imposed monography in Greek-Catholic historiography.

The history of the 18th century was another theme that interested him; more than that, he always considered that ecclesiastical historiography is part of general history. We also have to mention that he understood ecclesiastical history as a whole; he did not divide it into Greek-Catholic and Orthodox Church history, but combined them, giving us the real image of Transylvanian society.

The beginning of the 20th century emphasized a new tendency in historiography: the reconciliation and probable Bunea's death (1909) had its contribution in this way. That is because his entire work was in the same time appreciated by Greek-Catholic and Orthodox historians and his funerals represented a reunion of all historians of his time.

Ion Chinezu și Gândul său Românesc – în lumina dedicațiilor păstrate la Biblioteca Județeană Mureș

MONICA AVRAM
Biblioteca Județeană Mureș

Intelectual de o vastă cultură europeană, cu preocupări dintre cele mai diverse, Ion Chinezu a rămas cunoscut în istoria literaturii române în egală măsură ca istoric și critic literar, animator și conducător de revistă, îndrumător al tinerelor talente și coordonator al vieții spirituale și culturale din Transilvania interbelică. „*Reprezentant al unei specii compuse dintr-un singur exemplar*”¹, Ion Chinezu va prelua dificila sarcină de a mobiliza energiile creatoare bune ale Ardealului – fără a exclude însă celelalte provincii – și de a da un nou sens cuvântului scris. Cu alte cuvinte, va reuși în perioada interbelică să realizeze ceea ce Titu Maiorescu a reușit prin *Convorbiri literare* la sfârșitul secolului al XIX-lea. De altfel, unul dintre cei mai apropiați colaboratori și amici ai săi, care îi datorează scurta, dar strălucita carieră de nuvelist – Pavel Dan – îi adresează mentorului său cuvintele: „*Ceea ce m-a legat de dvs., a fost între altele și faptul că, la D-ta înveți să scrii, așa cum învățau alții în apropierea lui Maiorescu.*”²

Ion Chinezu s-a născut la Sântana de Mureș la 15 august 1894, într-o familie de țărani. Prea fragil pentru munca fizică și preocupat mai mult de latura spirituală a existenței decât de cea materială, el a fost sortit încă din copilărie unei „carriere școlare”. A urmat cursurile liceului maghiar romano-catolic din Târgu-Mureș, atrăgând încă de la început atenția profesorilor asupra sa datorită, pe de o parte, cunoștințelor temeinice de gramatică latină și limbă ungară, iar pe de altă parte, datorită spiritului său deschis, puterii sale de asimilare a noului și preocupărilor intelectuale de înalt nivel. Urmează apoi Facultatea de Teologie din Blaj, însă va renunța la cariera eclesiastică, fiind convins că nu se potrivește caracterului său, și se înscrie la Facultatea de Litere din Budapesta. De remarcat faptul că, în această perioadă, Chinezu își va completa veniturile lucrând ca preceptor de limbă și literatură maghiară al unei familii de nobili unguri, dovadă clară a nivelului de cunoaștere a limbii și literaturii poporului vecin. De altfel, acest fapt este subliniat și de profesorul Csehi Gyula de la Universitatea din Cluj: „...mi-a fost dat să mă rușinez, comparând limbajul meu lax, de conversație,

¹ V. Băncilă, *Medalion*, în *Tribuna*, an 13, nr. 39, 25 sept. 1969, p. 1-3.

² V. Fanache, „*Gând românesc*” și *epoca sa literară* : studiu și bibliografie, București, Editura Enciclopedică Română, 1973, p. 136.

cu limba maghiară de o nobilă eleganță pe care o vorbea el.”³ Își va termina pregătirea la Facultatea de Litere și Filozofie din București, ani în care are șansa de a fi elevul unor personalități de marcă ale culturii românești: Ovid Densusianu, Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, Simion Mehedinți, C. Rădulescu-Motru, M. Dragomirescu, P.P. Negulescu. După licență – 1920 – el va reveni în locurile natale, angajat ca profesor suplinitor – din 1921 – apoi titular – 1923 – la Liceul „Al. Papiu-Ilarian” din Târgu-Mureș. Un an mai târziu, la 1 septembrie 1924 se transferă la Școala de conductorii tehnici din Cluj, urmând totodată și cursurile Universității clujene. Ca bursier-doctorand al acesteia, va studia timp de doi ani la Paris, perioadă hotărâtoare pentru pregătirea sa intelectuală.

Revenit la Cluj, el va iniția și lansa *Gând românesc*, o revistă de cultură și literatură, care va deveni cea mai importantă publicație de acest fel din Transilvania interbelică. Nevoit să sisteze apariția acesteia în preajma Dictatului de la Viena, în primăvara anului 1940, Ion Chinezu se mută la București, ca profesor, dar va fi cooptat destul de repede de către Ministerul Afacerilor Externe care îl numește consul la Cluj, apoi la Budapesta. În această calitate, alături de rudele și apropiații săi – Septimiu Bucur, Zenovie Pâclișanu – deși retras din activitatea literară, el va rămâne tributar culturii, reușind să salveze numeroase obiecte de patrimoniu de la distrugere. Închis într-un lagăr din Germania în august 1944, va fi pus în situația de a alege între viața îndestulată din străinătate și cariera universitară din țară – ca asistent onorific al lui Goga la Istoria Culturii. Revine la București în octombrie 1945.

Ultimii ani de viață se află sub semnul îndoielilor legate de direcția pe care cultura românească evolua în condițiile noului regim postbelic – „Ceea ce se întâmplă în orașe, școli, institute, nu e decât o continuă și exasperantă străduință de a ne înjosi.”⁴ – dar și sub semnul unei teribile boli. Rămas fără posibilitatea de a se mișca, vorbi și auzi, Ion Chinezu se stinge din viață la 10 decembrie 1966 și este înmormântat la cimitirul Belu catolic din București.

Cu siguranță, perioada cea mai prolifică din punct de vedere intelectual, a fost cea în care a condus revista *Gând românesc* – mai 1933 - aprilie 1940. Fondată din nevoia împropățării literare, revista este structurată ca o publicație de beletristică ce își propune să atragă nu doar tinerele talente pentru a le oferi o rampă de lansare, ci și nume deja consacrate. Astfel, Chinezu a reușit să strângă în jurul său și al *Gândului românesc* o seamă de personalități ale vieții literare

³ M. Șerban, D. Poptâmaș, Mihail Art. Mircea, *Ion Chinezu – relief în posteritate*, Târgu-Mureș, Mediaprint, 1999, p. 9

⁴ Doina Graur, *Ion Chinezu personalitate exemplară*, în *Ion Chinezu – relief în posteritate*, p. 23.

românești. I. Negoïtescu⁵ ne oferă o întregă listă a celor care, în cei aproape 8 ani de existență a revistei, și-au adus contribuția la impunerea ei definitivă și irevocabilă; dintre esești amintim pe: D.D. Roșca, Tudor Vianu, Eugen Speranția, M. Vulcănescu, Constantin Noica, Vasile Băncilă, Emil Cioran. Și evident, Blaga, apropiat amic al lui Ion Chinezu, cu care va întreține o vastă corespondență. Astfel, într-o scrisoare trimisă din Berna la 16 nov. 1937 el afirmă că: „*intenționez să devin nu colaborator, ci stâlp permanent al revistei.*”⁶ La capitolul de istorie literară trebuie amintiți: D. Popovici, Al. Dima, Ion Mușlea etc; ca prozatori: Ion Agârbiceanu, V. Papilian, Pavel Dan, Ion Vlasiu; iar la poezie: Ion Pilat, Mihai Beniuc, Emil Giurgiuca, Aurel Marin, Ștefan Baciu.

Recunoscându-i-se autoritatea, grație inteligenței, ambiției și firii hotărâte, Ion Chinezu se va afla în permanență la conducerea revistei pe care a fondat-o. Iar *Gând românesc* a influențat, vreme de aproape 8 ani, mișcarea literară transilvăneană.

Mai degrabă animator decât critic, mai degrabă „adunător” de talente decât risipitor al propriilor scrieri – dovadă evidentă este faptul că a lăsat în urmă un singur volum,⁷ restul studiilor fiind răspândite în diferite reviste, publicații sau chiar rămase în manuscris – Ion Chinezu a ocupat un rol de seamă nu doar în evoluția literară a colaboratorilor săi, ci și în inimile acestora. G. Sbârcea își amintește că mult timp, el și apropiații săi obișnuiau să se întâlnească pe o terasă din Cluj, doar pentru plăcerea de a-l asculta pe Ion Chinezu vorbind despre estetică și istoria literaturii. „*Ochii îi sclipeau de inteligență lăuntrică și înțelegere*” și „*era de o blândețe suavă, având cu toate acestea forța de a-și convinge auditorii.*”⁸

Relația dintre Chinezu și colaboratorii săi este foarte bine pusă în lumină de dedicațiile pe care aceștia i le-au oferit odată cu rodul muncii lor. Biblioteca Județeană Mureș deține un număr de 847 de cărți care au aparținut redactorului *Gândului românesc* și care au putut fi achiziționate grație bunăvoinței Petronelei Chinezu, soția sa, la începutul anilor '80. Fondul a fost prelucrat și introdus în circulație în anul 1984.

⁵ I. Negoïtescu, *Ion Chinezu și Gând românesc*, în *Tribuna*, an 11, nr. 3, 19 ian. 1967, p. 1-3.

⁶ V. Fanache, „*Gând românesc*” și epoca sa literară..., p. 128.

⁷ Este teza sa de doctorat *Aspecte din literatura maghiară ardeleană* (1919-1929), Cluj-Napoca, 1930.

⁸ G. Sbârcea, *Amintirea lui Ion Chinezu*, în *Tribuna*, an. 11, nr. 3, 19 ian. 1967, p. 2.

Din numărul mare al cărților cu dedicații și autografe către Ion Chinezu, am reținut un număr de 45. Semnăturile aparțin unor personalități reprezentative pentru viața culturală românească și pun în evidență nu doar importanța *Gândului românesc* pentru evoluția literaturii noastre, ci și trăsăturile de caracter ale lui Ion Chinezu. De asemenea, tonul în care este formulat mesajul contribuie la mai buna înțelegere a relațiilor personale dintre Chinezu și scriitorii timpului său.

Astfel, pe un ton foarte amical i se adresează Emil Pop pe lucrarea sa intitulată *Bătrânețea și moartea plantelor*:⁹ „Pentru Mela și Ionică Chinezu cu veche dragoste autorul”. Nu se precizează data semnăturii și nu cunoaștem nici împrejurările în care au fost scrise cuvintele de salut, dar tonul de adresare subliniază în mod clar prietenia dintre cei doi oameni de cultură. Este și cazul lui Nicolae Crețu care-i dedică o lucrare „*Amicului Ion Chinezu în semn de sinceră prietenie*”.¹⁰ Nicolae Georgescu-Tîstu, la rândul său, se adresează „*Prietenului Ion Chinezu cu multă dragoste și vechi și bune amintiri*”¹¹, în vreme ce traducătorul unui volum de versuri eminesciene, P. Grimm, îi dedică lucrarea sa aceluiași „*Cu toată prietenia*.”¹²

În biblioteca lui Ion Chinezu se aflau nu mai puțin de trei cărți cu mesaje din partea lui M.D. Ioanid – două exemplare din *Meandre*¹³ și *Desmeticire*.¹⁴ Toate sunt adresate „*Dlui Ion Chinezu cu prețuire și omagii*” sau „*cu prețuire și simpatie*”, ceea ce dovedește că legătura de amicitie și apreciere reciprocă nu s-a modificat, deși există o perioadă de trei ani între momentele în care i-au fost oferite cărțile. „*Cu prietenie*” i se adresează „*Dlui prof. Ion Chinezu*” și Ioan

⁹ Emil Pop, *Bătrânețea și moartea plantelor* : lecție inaugurală ținută în ziua de 27 oct. 1939, la Universitatea din Cluj, Cluj, Tipografia „Cartea românească”, 1940, 23 p. Nu se menționează data semnării. Cota D 39536.

¹⁰ Nicolae Crețu, *Tolstoi als Pädagoge* : Kurze darstellung Seiner Pädagogischen Ansichten, Craiova, „Ramuri” Verlag, 24 p. Nu se menționează data semnăturii. Cota D 39557.

¹¹ *Émile Picot et ses Travaux Relatifs aux Roumains* : Extrait des Mélanges de l'École Roumaine en France, 1925, Ire partie, Paris, Gamber Éditeur, s.a., 284 p. Data semnăturii 26 iulie 1926, la Fountenay-aux-Roses. Cota D 39475.

¹² M. Eminescu, *Poems* / Traducere de P. Grimm, Cluj, Tipografia „Cartea Românească”, 1938, 55 p. Nu se menționează data semnăturii. Cota D 39570.

¹³ M.D. Ioanid, *Meandre*, Craiova, s.n., 1938, 60 p. Data semnăturii 3. VII 1938, respectiv 18. VI 1938. Cota D 39559.

¹⁴ M.D. Ioanid, *Desmeticire* : nuvele, s.l., Editura „Universala” Alcalay &Co., s.a., 255 p. Data semnăturii sept. 1935. Cota 39515.

Lupaș¹⁵, reputatul istoric, în vreme ce Basil Munteanu trimite de la Paris o lucrare a sa cu mesajul „*Lui Ion Chinezu cu sinceră dragoste de prieten și adâncă prețuire.*”¹⁶ Munteanu este un prieten foarte apropiat al lui Ion Chinezu. V. Fanache ne oferă în acest sens trei scrisori¹⁷ redactate la Paris pe un ton mai mult decât amical. Chiar hazliu pe alocuri.¹⁸

Numeroase mesaje sunt adresate cărturarului Ion Chinezu „*marelui animator, scriitorului valoros și Profesorului. Cu prețuirea și afecțiunea lui Vlaicu Bârna*”¹⁹ sau „*îndreptătorului de credință al noiei literaturi românești ardelenene.*” Omagiul lui Grigore Bugarin este transmis pe paginile ***Ameazului liniștit*** în aprilie 1939.²⁰ La rândul său Traian Herseni, marele sociolog și etnograf român, i se adresa lui Ion Chinezu „*cu multă simpatie pentru om și deosebită prețuire pentru criticul și istoricul literar.*”²¹ „*Valorosului confrate și eminentului critic literar, Spiritului de înaltă conștiință naturală toată prețuirea...*” sunt cuvintele prin care Gabriel Drăgan subliniază valoarea și locul lui Ion Chinezu în cultura românească.²² Activitatea sa cărturărească este prețuită și de Stelian Constantin, care se adresează „*Profesorului emerit și distinsului literat.*”²³ „*Distinsului coleg Ion Chinezu cu distinsă stimă și*

¹⁵ Ioan Lupaș, ***Probleme școlare*** : critici și sugestii, București, Editura „Cugetarea”, s.a., 272 p. Nu se menționează data semnăturii. Cota 39470.

¹⁶ B. Munteanu, ***Le problème du retour à la nature dans les premiers ouvrages de Senancour*** : Extrait de „*Mélanges de L'École Roumanie en France*” (1923 et 1924), Paris – Bucarest, s.n., 1924, 119 p. Data semnăturii Paris, 23 august, 1924. Cota D 39568.

¹⁷ V. Fanache, „*Gând românesc și epoca sa literară...*”, p. 159-162.

¹⁸ Scrisoarea din 5 dec. 1933 are ca formulă de adresare „*Mă Ionică, 'oțule...*”

¹⁹ Vlaicu Bârna, ***Turnuri***, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1945, 149 p. Nu se menționează data semnăturii. Cota D 39540.

²⁰ Grigore Bugarin, ***Ameaz liniștit***, Lugoj, Editura „Autorului”, 1939, 36 p. Paginile nu sunt numerotate. Data semnăturii 1939. IV. 5. Cota D 39560.

²¹ Traian Herseni, ***Teoria monografiei sociologice***, București, Editura Institutului Național Român, 1934, 166 p. Data semnăturii 19. VI. [19]34.

²² Gabriel Drăgan, ***Forțele naționalismului creator*** : factorii de evoluție și evenimentele determinante, București, Editura „Cugetarea”, s.a., 288 p. Data semnăturii 17 feb. 1937. Cota D 39517.

²³ Constantin Stelian, ***Mireasa lumii*** : versuri, București, Tiparul Universitar, 1941, 90 p. Nu se menționează data semnăturii. Cota D 39535.

*omagiu*²⁴ i se adresează și Nicolae Comșa într-un mesaj semnat în iunie 1946, ceea ce dovedește faptul că, deși a fost absorbit de noile însărcinări pe plan politico-diplomatic, Ion Chinezu nu s-a retras din viața literară. Este cunoscut faptul că, după 1940 el se dedică traducerilor din literatura maghiară din România, precum și din clasicii ungari.

O parte însemnată din mesajele de pe cărți subliniază rolul *Gândului românesc* și al fondatorului ei în reorientarea literaturii românești din Transilvania interbelică. Ion Ilea pune în lumină acest aspect, el adresându-se „*Dlui prof. Ion Chinezu în jurul căruia s'ar putea grupa tot tineretul ardelean pentru scris. Pentru tot ce a dat și ce n-a dat. Toată dragostea.*”²⁵ De subliniat faptul că mesajul este transmis în august 1926, la puțin timp după stabilirea lui Ion Chinezu la Cluj și cu mulți ani înainte de fondarea *Gândului românesc*. Să fi văzut oare în tânărul profesor viitorul animator al culturii transilvane?

Aurel Marin, apropiat colaborator și prieten, de la care se păstrează și patru scrisori²⁶ și a cărei carieră îi este tributară lui Ion Chinezu, îi dedică acestuia volumul *Intrarea în pădure*,²⁷ „scriitorului distins și apreciatului animator al vieții culturale ardelenе” sau, un an mai târziu „cărturarului distins, literatului prețuit.”²⁸ Ion Molea îi închină la rândul său cartea „*direct. Revistei Gând românesc... în semn de admirație, amicitie și recunoștință*”²⁹, iar Titu Onișor, în 1933 are numai cuvinte de laudă pentru „*inimosul director al Gândului românesc.*”³⁰

²⁴ Nicolae Comșa, *Revista politică și literară* : Istorie și program. Ideologie și luptă politică. Importanță literară, Blaj, Tipografia Seminarului Blaj, s.a., 38 p. Data semnăturii 20 / VI [1]946. Cota D 39566.

²⁵ Ion Ilea, *Gloata*, București, Editura Șantier, s.a., 60 p. Data semnăturii Cluj, 10 aug. 1926. Cota D 39510.

²⁶ V. Fanache, „*Gând românesc*” și epoca sa literară..., p. 154-158.

²⁷ Aurel Marin, *Intrarea în pădure*, Cernăuți, Iconar, 1936, 32 p. Data semnăturii 1936 Brașov Dec. Cota D 39472.

²⁸ Aurel Marin, *Versuri*, Țara Bârsei, Institutul de Arte Grafice „Unirea”, 1937, 63 p. Data semnăturii Brașov 24 XI 1937.

²⁹ Ion Molea, *Funigei*, s.l., Editura Ramuri, 1935, 113 p. Data semnăturii Buc. 24 XI 1935. Cota D 39539.

³⁰ Titu Onișor, *Problema guvernului legiferator* : câteva din aspectele ei, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1933, 119 p. Data semnăturii 14 / XI 1933. Cota D39534.

Omagiu „*Domnului Ion Chinezu, pentru dârzanția frumosului său Gând românesc și pentru peana sa.*”³¹, semnează Șt. Baciuc, Vintilă Horia și Ovid Caledoniu pe foaia de titlu a unei antologii de poezie românească. Nu în ultimul rând, revista este apreciată ca fiind „...*focarul de cultură al Ardealului românesc...*” de către Mihail Demetrescu,³² la 1946, la 6 ani deci de la dispariția revistei, ceea ce dovedește impactul pe care publicația l-a avut asupra oamenilor de cultură.

Pentru întreaga sa activitate literară, Ion Chinezu primește omagiul lui Lucian Surlașiu „*emeritului cercetător al literaturii ardelenne izvor nesecat de simțire românească...*”³³ „*Omagiu pentru frumoasa Dsale activitate literară...*” îi adresează și George Todoran,³⁴ în vreme ce Ion Șugariu ține să-i mulțumească „...*pentru scrisul său cald și pentru talentul în care cred...*”³⁵

Toate aceste mesaje adresate prietenului, omului, cărturarului, animatorului culturii românești, reușesc să completeze portretul unui intelectual care, prin munca și dăruirea sa, a reușit să impună o nouă direcție în evoluția literaturii românești, sau măcar o redresare a acesteia. Că a fost un „șef de școală”, că sub îndrumarea sa a avut loc o mișcare literară, reiese și din mesajul pe care Ionel Neamtzu îl transmite pe paginile romanului său *Atenție mărită: „Dlui Ion Chinezu în amintirea timpului vechi când exista o mișcare literară în Ardeal.”*³⁶ Deși retras mult prea repede din „linia întâi”, el a continuat să lucreze izolat, iar roadele învățaturii sale pot fi recunoscute în creația celor pe care i-a îndrăgit și sfătuit.

„*Prin simpatia sa pentru viață și oameni, prin felul lui cald de a fi, prin zâmbetul de încurajare pe care a știut să-l dăruiască tuturor, el a luat parte la suferințele altora. A fost omul care se îmbogățește sufletește fără încetare și care caută*

³¹ *13 Poeți, 13 Poezii de dragoste*, București, Editura Librăriei Pavel Suru, 1937, 63 p. Data semnăturii București Dec. 1937. Cota D 39564.

³² M. C. Demetrescu, *Sociologia financiară și finanțele evului mediu* : Extras din Analele Economice și Statistice Nr. 4-6 Aprilie-Iunie 1946, București, Tipografia Federației Naționale Coop. De Librărie Editură și Arte Grafice, 1946, 33 p. Data semnăturii 17 Oct 1946. Cota D 39561.

³³ L. Surlașiu, „*Poemul neamului*” de Sabin V. Drăgoi : analiză critică, Timișoara, Cetate, Librăria „P. Petroviciu”, s.a., 27 p. Data semnăturii Cluj 20 – I [1]940. Cota D 39579.

³⁴ G. Todoran, *Rod peste mâine* : poeme, Mediaș, Lanuri, 1938, 80 p. Data semnăturii 4. Iun. 1938. Cota D 39563.

³⁵ I. Șugariu, *Trecere prin alba poartă*, București, Editura Librăriei „P. Suru”, 1938, 79 p. Data semnăturii București 23. III [1]938.

³⁶ Ionel Neamtzu, *Atenție mărită* : roman, București, Editura „Presă”, s.a., 114 p. Nu se menționează data semnăturii. Cota D 39571.

să se întrecă pe sine spre a putea fi călăuza altora, un virtuos al cunoașterii și al expresiei. Atât cât sânt, o datorez, în parte și lui Ion Chinezu.”³⁷

Ion Chinezu and His Review Gând Românesc – Seen Through the Dedications Preserved at Mureș County Library

Abstract

Ion Chinezu is today known as one of the most complex characters of our literature. He was, in the same time, critic, literary historian, translator, a guide for young writers and review fonder.

He was born at Sântana de Mureș in 1894 and being too fragile for physical work, his parents decided to let him learn. He will learn at the University of Budapesta, then at the University of Bucharest and will finish his studies at Cluj-Napoca. He will lay the foundations of the most important literary publication from Transylvania *Gând Românesc* and will co-ordinate its activity during its existence (1933-1940).

His intention was to promote the young writers; that is why he was considered to be a support for them and it is him that they owe their careers.

Chinezu's personal library is today part of Mureș County Library's collections. There are 847 books offered by his widow wife Petronela at the beginning of the 80's. We chose 45 of them because of the special dedications they have.

It is well-known that the relation between Chinezu and his fellow labourers was not only a professional one. There were some famous friendly relationships, emphasized by the dedications we could find.

We could divide them into many types; friendly dedications, such as those offered by E. Popa, N. Crețu, N. Georgescu-Tistu, M.D. Ioanid, I. Lupaș. Many of them are dedicated to Chinezu-the scholar; V. Bârna, G. Bugarin, T. Herseni, G. Drăgan and many others appreciated Ion Chinezu as being a „*distinguished writer*” or „*entertainer of Transylvanian cultural life*”.

³⁷ G. Sbârcea, *Amintirea* ..., p. 2.

Scriitorul Andrei Fischof și pluralitatea etnoculturală

DANIELA DEAC

Biblioteca „Teodor Murășanu” Turda

Trăim într-o lume traversată de conflicte interetnice și de crize identitare. Contextele geopolitice, economice și culturale ale Europei de astăzi prefigurează o intensificare a schimbărilor și a transformărilor pe toate planurile. Interculturalitatea, diferențele în raport cu *celălalt*, se întind pe mai multe registre: limbă, religie, practici sociale de comunicare, de relaționare, tradiții, norme etc. O toleranță, o deschidere, reorientarea în sensul deschiderii *spre celălalt* trebuie să depășească eventualele prejudecăți și stereotipuri.

Scriitorul târgmureșean Andrei Fischof (turdean prin naștere) este un model acțional, care ne poate ajuta să producem o reorientare a percepției, a gândirii, a simțirii și acțiunii în sensul pluralității etnoculturale. În general ne complacem să ne raportăm la o valoare culturală sau alta, fără să ne gândim că putem depăși eticheta etnică. Se poate spune pe bună dreptate că Andrei Fischof a reușit acest lucru. El poate fi caracterizat ca făcând parte din 3 culturi: iudaică, română și maghiară. Regăsim la el o triplă identitate culturală pe care o cultivă în continuare. Pentru el concepția de celălalt e depășită. *Celălalt* nu e un străin, fie că e vorba de cititorul, român, maghiar sau de limbă ebraică. Nici în poemele sale nu există bariere în eficacitatea comunicării stărilor. Trece cu ușurință de barajele impuse de limbă.

Cultura este un mod specific de a crea. Aceasta este legată de o înțelegere particulară a lumii și a ordinii universale. Traversăm în prezent o eră modernă în care se oferă mult. De-a lungul evoluției istorice, orice cultură pierde unele trăsături și câștigă altele noi. Un astfel de proces trebuie acceptat și nu are nimic negativ în sine. Culturile sunt vii și este necesar să rămână vii. Păstrarea identității nu trebuie să însemne mortificarea culturală. Procesul european - proces constând în proiectarea și edificarea unei Europe unite trebuie privit ca rezultat al unei deplasări cu sens dublu. Cele două Europe (orientală și occidentală) au izvoare culturale comune în literatura elină, religia iudaică și dreptul roman. Fluviile plecate dintr-un loc unic s-au despărțit însă, spre a iriga teritorii spirituale și istorii diferite, ajungând să se verse în două mări însemnând două modele de viață distincte. Dar diversitatea nu trebuie să ne despartă.

Multiculturalismul se adună în opera lui Andrei Fischhof ca izvoarele în albie, printr-o „strategie a proiectelor comune”, adică prin aducerea reprezentanților culturii românești, iudaice și maghiare la identificarea unor interese comune în sfere culturale. Prin cointeresarea acestora asupra aceluiași teme se ajunge la cunoaștere, acceptare și respect reciproc. Dialogul cultural cu cititorul devine astfel la Andrei Fischhof dialog multicultural. Opera sa realizează solidaritatea indivizilor depășind frontierele culturii ce formează grupurile culturale. E adevărat că, atât în România, cât și în Israel, a găsit o preocupare pentru protecția internațională a modelului cultural.

Activitatea literară

Născut în 20 martie 1940 la Turda din părinți evrei, scriitorul rămâne nostalgic după orașul natal, pe care îl părăsește mai întâi pentru terminarea studiilor (Facultatea de Fizică a Universității din Cluj, la secția de fizică experimentală), apoi atunci când se angajează ca fizician la Combinatul Siderurgic Hunedoara.

Atâta timp cât a locuit în România cea mai mare parte a activității o desfășoară la Târgu-Mureș, unde se mută din 1965 și unde se și căsătorește. Din 1976 se stabilește în Israel, devenind unul din cei mai cunoscuți și mai apreciați poeți din Israel, dovedindu-se unul din scriitorii care au reușit nu doar să își însușească limba ebraică, ci să o stăpânească în așa mod, încât să poată crea poeme valoroase în această limbă. Deși, poate, ar fi fost mult mai ușor pentru el, pentru o mai rapidă integrare într-un alt tip de societate să încerce să scrie doar în ebraică odată ce a reușit să stăpânească această limbă. El continuă să scrie și să publice atât în limba română, pe care o simte aproape, cât și în ebraică. Pentru valoarea poemelor sale a fost acceptat în Uniunea Scriitorilor Ebraici și în Asociația Scriitorilor Israelieni de limbă română, fiind distins cu mai multe premii: Premiul Gropper (1978), Premiul „Omanut ve-Tarbut” (Artă și cultură) al Primăriei din Haifa (1995) și Premiul „Sion” pentru literatură.

A debutat cu poezie în revista orădeană *Familia* semnând cu pseudonimul Andrei Freamăt, pseudonim pe care îl păstrează timp de un an în publicațiile locale. Colaborează, în timp, cu poezie și proză în periodicele românești *Vatra* (Târgu-Mureș), *România literară* (București), *Tribuna* (Cluj), *Steaua* (Cluj), *Convorbiri literare* (Iași), *Viața băcăoană*, *Ateneu* (Bacău), *Poesis* (Satu Mare), *Dacia literară* (Iași), dar și în cele maghiare *A Het*, *Utunk*, *Uj kelet*. De asemenea, opera sa e publicată și în reviste din străinătate: *Argo* (Bonn), *Milenium* (Israel), *Minimum* (editat de Alexandru Mirodan în Israel), *Moznaim (Cumpene)* - revistă a Uniunii Scriitorilor Ebraici, *Apirion (Lectica)*, revista editurii de poezii *Eked - Psifas (Mozaic)*, *Yerushalaim* (Israel), *Ultima oră* (ziar românesc din Israel), revista *A Ceb (Breasla)* din Budapesta, scoasă de ex-târgumureșeanul Bartis Ferenc, revista

Tiszataj al cărei redactor-șef, Ilia Mihalz, era profesor la Catedra de limba română a Universității din Seghedin, reviste literare din SUA, Noua Zeelandă, Franța, revista de creație a diasporei românești *Galateea*, independentă și apolitică, fondată și realizată de Sorin Anca, la care pot colabora doar autori/artiști stabiliți în afara granițelor României, ce apare trimestrial și este distribuită gratuit în numeroase țări.

Andrei Fischof a publicat în 1978 volumul de versuri *Dialog imaginar*, în Israel. Au urmat *Uitarea de sine, Keev lavan (Durere albă)* și *Rikud hamilim (Dansul cuvintelor)*, ambele apărute la Editura Eked, *Seivat bazman (Încărunțirea timpului)* publicată în anul 1997 la Editura Hakibutz Hameuhad, considerată cea mai pretențioasă din Israel (primește anual 80 de manuscrise din care publică 10-12). În anul 2000, la Editura Arhipelag din Târgu-Mureș vede lumina tiparului volumul de poeme *Atingerea umbrei*. Ultima carte, *Kim'at (Aproape că...)*, volum de poeme scrise în limba ebraică, apărut la Editura Hakibutz Hameuhad, a fost deosebit de apreciată în Israel, autorul fiind solicitat în numeroase rânduri să o prezinte. Anul viitor îi va apărea la Editura Hasefer din București volumul în limba română *Prefăcuta liniște*, prefațat de mureșeanul Alexandru Cistelean.

De asemenea, a mai apărut în antologii de versuri: *Pagini Mureșene* (1971) și *Orele țării XXV* (1972), ambele din Târgu-Mureș. Apare de asemenea în: *Dicționar cronologic: literatura română* coordonator I. C. Chițimia, apărut la Editura Științifică și Enciclopedică în anul 1979, *Domokos Geza fără interpret: convorbiri cu 56 de scriitori despre relațiile literare româno-maghiare* scris de Beke György și apărută în 1972 la Editura Kriterion, *Istoria literaturii maghiare din România: 1918-1989* volum de poezii alese semnat de Gavril Scridon apărut la Cluj-Napoca, Editura Promedia Plus în 1996, *Scriitori israelieni de limbă română: generația contemporană* la Editura Hasefer București (2003), *Spectre lyrique – scriitori israelieni de expresie română*, tradusă în franceză de George Astalos, *Israeli poetry in english and in english translation* apărută la P.O. BOX 1198 Hamilton, N. Zeelandă (1997), *Dreams and wishes* volum editat de Hieroglyphics press, New Carolina-USA (1985), *Midwest poetry review* Rock Island, Illinois-USA (1986), *Dicționarul neconvențional* în 2 volume al lui Alexandru Mirodan (1985), *Generația confruntărilor* în care apare un interviu dat scriitorului israelian de limbă română, Solo Har, *În noi e un cer mai albastru*, Editura Fundației Culturale Române (1991), *Arborele memoriei: antologia poezilor de limbă română din Israel* apărută la Editura Orion București (1997), *Metafore românești din Israel* apărută la Editura Cronica din Iași (1998 și 2000).

Acum este vicepreședinte al Filialei Haifa și de Nord a Uniunii Scriitorilor Ebraici din Israel.

Criticii apreciază valoarea poemelor sale

Mureșeanul Alexandru Cistelean, redactor-șef la revista *Vatra* consideră că poemele lui Fischof „se deschid mereu spre imagine (...) grija prioritară rămâne desenul stării”. Aurel Pantea îl consideră „un elegiac cuprins de nostalgiei calme” care folosește „reflecția ca pansament pentru suferințe. Afectuos cu materialitatea intimă a lucrurilor, poetul le concepe ca pe tot atâtea enigme cu care conviețuirea deplină e posibilă doar prin participarea spiritului poetic. Iar spiritul poetic are dimensiunea esențială a intuirii intimității profunde a lumii.” Un alt mureșean, Cornel Moraru, spune că Fischof este „un poet al trăirilor delicate, transpuse într-o caligrafie discret rafinată a versului, mizând mai mult pe sugestie decât pe descripție și evocare directă....nu lucruri descrie poetul, ci rezonanța interioară a acestora, amprente lăsate pe efigia translucidă a realului...”

Criticii israelieni îi laudă, de asemenea opera în limba ebraică. Iosef Eugen Campus spune despre el: „Tragică – omenească în fond – poezia lui Fischof nu se poate opri la suprafața lucrurilor, la înșiruirea de fapte și aspecte. Pe feeria imaginilor ea înalță un alt plan, de măreție poetică, de mister. Se cuvine subliniat în mod deosebit cu câtă pricepere folosește poetul calitatea esențială a limbii ebraice: conciziunea”. Iar Liat Marom e de părere că „Poezia lui Andrei Fischof este rezultatul unei priviri neîntrerupte fără compromisuri a împrejurului devenind astfel pentru poet sursa înțelegerii vieții cotidiene desfășurată între tensiunea așteptărilor și a realității atât de deosebită de acestea. Imaginile lui Fischof își au puterea și inteligența în însăși simplitatea lor directă, poetul utilizând toate uneltele pe care poezia i le oferă, dând, în același timp, semnificații neașteptate cuvintelor.”

În ultimii ani la Turda, au apărut critici ale operei sale în hebdomadarul *Monitorul de Arieș* și în revista *Interval*, iar în cotidianul *Adevărul de Cluj* Ionel Andrașoni îi consacră un articol. De asemenea, mai apare comentat în newsletterul *Bună dimineata, Israel!* din Israel. Dr. Slomo Leibovici-Lais îl prezintă pe Andrei Fischof în *Curierul Românesc* din Stockholm ca poet trilingv (cu opere în română, ebraică și maghiară). Alexandru Mirodan în al său *Dicționar neconvențional* (1997), volumul II, face comentarii literare la cele două cărți apărute în românește și cele două în ebraică, la data respectivă. În cartea de interviuri *Generația de sacrificiu* (1985) semnată de Solo Har, Andrei Fischof este singurul care a susținut pierderea, inevitabilă și firească, a

literaturilor de alte limbi din Israel. Ion Cristofor comentează opera în *Scriitori din Țara Sfântă* apărută la Editura Napoca Star (2000). Un punct de referință este și volumul *Scriitori români mureșeni. Dicționar biobibliografic* întocmit de Ana Cosma și editat de Biblioteca Județeană Mureș în anul 2000.

Un susținător al mai multor culturi

Prin activitatea depusă de-a lungul anilor Andrei Fischof nu a traversat un drum mono-cultural. Prin rădăcinile sale, dar și prin relațiile sociale dezvoltate, prin modul de abordare a CUVÂNTULUI, el este un practician al multiculturalismului. Pluriculturalitatea sa este firească, Fischof abordând pur și simplu Poemul din punct de vedere lingvistic, al tradițiilor și al religiei atât pe înțelesul unui român, cât și al unui israelian. Dacă opera literară e universală prin valoarea cuvântului, Fischof nu ezită să susțină multiculturalitatea în care crede în forul său interior și traducând (fie din limba română în limba ebraică, fie din limba maghiară în cea română) opere ale colegilor de generație. Păstrând o bună relație cu artiști reprezentativi ai mai multor culturi, face traduceri valoroase ale operelor acestora. Îl găsim, astfel, ca traducător din limba maghiară în limba română a scriitorilor maghiari: Élteto Jozsef, Ladanyi Mihaly, Moldova György, Papp Ferenc, Páskándi Géza, Tóth István.

În anul 1974 primește premiul Asociației Scriitorilor din Târgu-Mureș pentru traducerea în românește a poemului *Doja* scris de Szekely Janos. Appreciate au fost și traducerea volumelor *Lupii albaștri* de Kiraly Lászlo în 1975 și cel de eseuri *Termitele* a târgumureșeanului Molter Károly, scos la Editura Kriterion în anul 1973. În 1991 apare în traducerea sa volumul *În noi un cer mai albastru: antologie de poezie israeliană în limba română* la Editura Fundației Culturale Române. Continuă să traducă în ebraică scriitori israelieni de limba română în volumul *Horef Iarok (Iarna verde)*, apărut în anul 1995. În aceste zile, la Editura Napoca Star a apărut volumul bilingv, versiunea ebraică de Andrei Fischof, al poetei mureșene Martha Izsak, *Among Hollows and Stars (Printre scorburi și stele)*, iar în Israel volumul *Schițe* de G. Mosari.

Metisajul cultural l-a extins și în sfera relațiilor sociale, care sunt niște relații interconfesionale. Se poate vorbi, fără a greși, de o dublă, sau multiplă loialitate culturală, odată cu stima de sine. Generalizând, se poate vorbi de o globalizare a modelului societății deschise care a avut posibilitatea să intre în contact cu culturi diferite. Traducerea volumului nonangenarului (la vremea respectivă) mureșean Molter Károly, *Termitele*, o face la îndemnul lui Romulus Guga și a lui Dan Culcer, pe atunci la revista *Vatra*, și a lui Domokos Geza, directorul Editurii Kriterion. La îndemnul ultimului, traduce și cărțile *Doja* și *Lupii albaștri*. Începe să lucreze la trei traduceri: *Poeți maghiari din*

România, 2 volume, împreună cu târgumureșeanul Puiu Bucur (Tudor Baltes). Dar între predarea manuscrisului și apariția cărții s-a înscris pentru emigrare și nu a mai apărut pe copertă. Concomitent, la propunerea lui Sütő András începe traducerea piesei *Floriile unui geambaș* pentru Teatrul din Târgu-Mureș. Deși piesa s-a jucat mult, pe afiș nu s-a scris niciodată numele traducătorului. Un alt volum al lui Sütő András, *Privighetoare și apostoli*, a fost predat în aceeași perioadă la Editura Kriterion.

A lucrat cu echipa de la Vatra, alături de Romulus Guga, Dan Culcer, Mihai Sin, Dumitru Mureșan și, mai nou, Alexandru Cistelecan, dar și cu personalități ale culturii maghiare din localitate, cum au fost Sütő András, Molter Károly, fiul acestuia, Marosi Péter, Székely János, Gálfalvy Zsolt, Bartis Feri.

Alte activități

Participă la numeroase manifestări culturale în Haifa și Tel Aviv, împreună cu scriitori de limba română, ebraică și franceză (alături de președinta Asociației Scriitorilor Israelieni de limbă franceză, Marlena Braester). Între acestea sunt: **Seara culturală Brâncuși** desfășurată la Casa de Cultură Franceză de la Haifa sub auspiciile Ambasadei Franței, seminarii lunare organizate cu poeți israelieni pe tema problematicii traducerii lor în limba franceză, manifestări desfășurate sub auspiciile Universității din Haifa, sau seara „Ion Minulescu” organizată de Ambasada României din Tel Aviv, la Teatrul Hacameri din Tel Aviv în 2001.

Se implică în organizarea manifestărilor culturale de la Ambasada României din Tel Aviv, ca prezentator-coordonator sau traducător, alături de atașata culturală a Ambasadei, doamna Michaela Ionescu. La recentul **Festival al Culturii Românești în Israel** ce s-a desfășurat în luna iunie, tot sub tutela Ambasadei române, a semnat traducerea în ebraică a spectacolului (peep-show) **Experimentul Iov** în viziunea regizorală a lui Mihai Mănuțiu.

Deputata Colette Avital (Israel) a declarat că israelienii care scriu în limba română sau alte limbi sunt componentă a literaturii și culturii complexe a Israelului, iar unii dintre ei continuând să scrie în română după ce au emigrat, au devenit chiar excelenți mânăuitori ai limbii ebraice literare. D-na Avital a citat cazul lui Andrei Fischof, remarcând buna cunoaștere a subtilităților limbii ebraice de către acesta.

În calitate de conferențiar la diferite instituții de studii superioare și consilier în domeniul calității a fost solicitat pentru publicarea unor articole de specialitate în revistele israeliene *Eybut (Calitate)*, *TQM* și *Nibul taasiati (Revista Industrial Management)*. De asemenea, a participat cu materiale de specialitate la 6 congrese naționale și internaționale pe tema conducerii calității.

La Radio Târgu-Mureș a avut un program săptămânal. Publicistica o continuă acum în rubrica **Bloc Notes** a ediției de week-end a ziarului românesc

din Israel, *Ultima oră*, o prezență ce numără deja 5 ani și o rubrică în cotidianul de limba maghiară *Uj Kelet*.

Diversitatea culturală înseamnă bogăție. Și aceasta ar trebui păstrată întocmai.

Multiculturalismul civic ar putea acorda stabilitatea dorită, permițând tuturor și fiecărui individ în parte să atingă satisfacția deplină de a avea posibilitatea să trăiască în același timp în cadrul unei civilizații și al câtorva mii de culturi. În acest sens, Andrei Fischof declara într-un eseu autobiografic ce a apărut în Monitorul de Arieș: „*Starea mea de acum este de dublă cetățenie culturală: scriu, public, gândesc, conferențiez, în ambele limbi, română și ebraică (uneori și în maghiară). Și se pare că așa voi trece în partea nevăzută a timpului.*”

BIBLIOGRAFIE:

- ❖ Anca, Sorin. *Andrei Fischof*, în *Galateea*, nr. 1 (iulie), 2003.
- ❖ Andrașoni, Ionel. *Atingerea umbrei*, în *Adevărul de Cluj*, nr. 3834, 23 iunie 2003.
- ❖ **Andrei Fischof**, în *Tribuna*, nr. 3, 16 octombrie 2002. Cluj-Napoca.
- ❖ *Andrei Fischof*, în *Vatra*, nr. 8/9, 2002. Târgu-Mureș.
- ❖ *Andrei Fischof-Israel*, în *Ateneu*, nr. 2 (401), februarie 2003. Bacău.
- ❖ *Béke György fără interpret. Convorbiri cu 56 de scriitori despre relațiile literare româno-maghiare*. București : Editura Kriterion, 1972.
- ❖ Campus, Iosef Eugen, *Descbizând noi orizonturi*. București : Editura Libra, 2002.
- ❖ Chițimia, I.C. *Dicționar cronologic: literatura română*. București : Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
- ❖ Cosma, Ana. *Scriitori români mureșeni. Dicționar biobibliografic*. Târgu-Mureș, 2000.
- ❖ Dana, Deac. *Andrei, turdeanul din Haifa*, în *Monitorul de Arieș*, nr. 29, 15 octombrie 2002.
- ❖ Dana Deac. *Scriitorul Andrei Fischof, singurul turdean premiat de Uniunea Scriitorilor din România*, în *Monitorul de Arieș*, nr. 38, 17 decembrie 2002.
- ❖ Fischof, Andrei. *O istorie mai puțin știută a Turzii*, în *Monitorul de Arieș*, nr. 32, 5 noiembrie 2002.
- ❖ Mirodan, Alexandru. *Dicționar neconvențional*. Israel, 1985.
- ❖ Oană, Alexandra. *Andrei Fischof, prezentare de carte*, în *Interval*, nr. 23-24, mai 2003. Turda.

Andrei Fischof – the Writer and His Multicultural Concerns

Abstract

The purpose of this work was to offer the readers some bibliographical informations about Andrei Fischof.

He was born at Turda in a Jewish family, but in 1965 he moved at Târgu-Mureș, where he spent the most important part of his literary activity. Short after his settling down, he became a fellow labourer of *Vatra* review and starts publishing his poems in different literary magazines: *România literară* (București), *Tribuna* (Cluj), *Steaua* (Cluj).

A characteristic aspect of his work consists in his ability to avoid the linguistic impediments; thus, he published with the same easiness poems written in Hebrew and Hungarian. In this way, we have to mention some of his volumes: *Dialog imaginar*, published in 1978 in Israel; *Uitarea de sine; Keev lavan (Durere albă); Rikud hamilim (Dansul cuvintelor)*. In 2000, the Arhipelag publishing house from Mureș County published *Atingerea umbrei*.

He was not only a writer, but also a translator and one of the best, because he translated some of the most valuable works of Hungarian writers: Eltető Jozsef, Moldova György, Tóth István, Székely János, Király László, Molter Károly, Sütő Andras. He also realised some translations from Romanian into Hebrew; or the works of Hebrew writers have been translated into Romanian. We have to mention, for example, the work *Among Stars and Hollows*, which is the Hebrew translation of Martha Izsak, a writer from Târgu-Mureș.

He left Romania in 1976 and moved to Israel. Although he speaks now fluently his new language – Hebrew – he did not forget his old one; more than that, he continued to write in Romanian.

Because of his valuable literary activity and because of his multicultural concerns, Andrei Fischof became a member of numerous international literary societies and associations, such as: Uniunea Scriitorilor Ebraici, Asociația Scriitorilor Israelieni de limbă română; he also received some important prizes: Grooper Prize (1978), Omanut ve-Tarbut Prize (Haifa), Sion Prize for Literature.

Mészáros József
75. születésnapjára

FÜLÖP MÁRIA
Biblioteca Județeană Mureș

Ha rád gondolok, gyakran jut eszembe az első találkozásunk. 1958 nyarán bukaresti iskolám küldött nyári szakmai gyakorlatra. Életemben először jöttem Marosvásárhelyre, először tettem be a lábam az akkori Tartományi Könyvtárba. Gyönyörű nyári hétfő délután volt, akkor még hétfőn zárva volt a könyvtár az olvasók előtt, és te voltál az egyetlen, aki bent volt a könyvtárban, az első akivel találkoztam. Éppen telefonáltál. Sokáig vártam, valaki fontos elvtárral beszéltél, és csak ismételted, hogy igen, igen, igen...

Most már tudom, hogy az eltelt évtizedekben is gyakran mondtál igent, nem az elvtársaknak, hanem a munkára. Soha nem féltél a munkától, rengeteget dolgoztál, tőled tudom, hogy mindenkinek olyan hosszú a napja, amennyire megtudja azt hosszabítani az éjszakai alvása rovására.

Sokat vállaltál egész életedben. Nem volt könnyű gyermekkorod, háborús emlékeidről, nagyváradi középiskolás éveidről, szegénységedről meséltél néha, de mindig volt valami, amit nagyon akartál, a tanulás, az ismeretek elsajátítása. Rengeteget olvastál, sok minden érdekelt. Bizonyítják ezt az egyetemi éveid a Bolyai Tudományegyetemen, ahol filozófiát tanultál és magyar nyelv és irodalom szakos diplomát szereztél. Igazán széleskörű műveltségre tettél szert.

Évekig szerkesztetted a Vörös Zászló irodalmi és művelődési rovatát, az akkori és későbbi cikkeid, tanulmányaid, elemzéseid mindig érdeklődőkre találtak, ma is hasznos információs források. Az újságtól való elűzetésed 1958-ban nagy törésnek tűnt a karrieredben, mert félreállítottak. Most utólag úgy gondolom, hogy talán jobb is volt így, mert mennyi mindent nem kellett megírnod, amit a következő évek politikai légkörében elvártak volna tőled.

1958 augusztus 13-tól 1989 június 1-ig, nyugdíjazásodig dolgoztál nálunk. Irodalmár, újságíró létedre én azt tartom nagyszerűnek, hogy a szó legjobb értelmében, kiváló könyvtárossá váltál. Ez nem kis dolog, mert sokan a kényszerű pályamódosítás után csak lézengenek a könyvtárban, hiszen hazai könyvtárainkban dolgozni nem jelentett és még ma sem jelent társadalmi és

anyagi megbecsülést, de te ebben a munkakörben megláttad a „szellemi paradicsomot“ is.

Igaz a könyvtárban eltöltött több mint harminc év alatt osztályfőnöki és aligazgatói beosztásod elsősorban sok tennivalót és kevés örömet adott.

Városunk Veszprémben szakadt szülöttje, Vásárhelyi Szabó László aforizmája szerint - a gondolkodás mindig feszültségmezőkben kovácsolódik. És te mindig gondolkoztál és elég gyakran keltettél feszültséget. Új javaslataid, ötleteid születtek. Vitáid a megyei párt- és szakmai irányítóinkkal, a gyakran cserélődő igazgatóinkkal, néha még a kollégákkal is, elkerülhetetlenek voltak. Nem volt olyan szakmai vagy pártgyűlés, amelyen átgondolt, pontokba szedett javaslatodat ne adtad volna elő. Sokszor szerettél volna kitörni a szakmai sablon szorításából, a direktívákból, kerested az újat, a változtatásokban benne volt az eszed, koncepciód és a kezded munkája is.

A módszertani osztály vezetőjeként, a tartományi, illetve megyei funkciónak megfelelően, irányítottad a közkönyvtár hálózatot, sok időt töltöttél útmutatással-, segítségadással a „terepen“ a falusi, községi és városi könyvtárakban. Helyi és országos könyvtárosi tanfolyamokat szerveztél, előadtál és neveltél.

Később az egyik legjelentősebb osztály, az olvasószolgálat vezetője voltál. Nem egymagad, de közösen – sok vita közepette - igyekeztünk korszerűsíteni könyvtárunkat. Hordtuk a könyveket és költözködtünk szinte folytonosan: gyermek és ifjúsági könyvtárat hoztunk létre, átszerveztük az olvasótermeget, új kölcsönzési osztályt létesítettünk, megszüntettük és újra létrehoztuk a műszaki - és természettudományi részleget, megalakítottuk a zenei és művészeti osztályt, több fiókkönyvtárat létesítettünk, kialakultak a raktárak még a pincékben is, és végre polcokra kerültek a beömlesztett, rekvirált könyvek, helyesebben fogalmazva a széthordástól, zúzdába küldéstől megmentett csíksomlyói, gyergyószárhegyi, mikházi ferencrendi kolostorok, a székelykeresztúri unitárius gimnázium könyvtárának értékei.

Figyelted, mint egy szociológus, a statisztikai adatokat, az állomány gyarapodása, az olvasói létszám alakulása, a könyvforgalom, negyedévi és évenkénti változása messzemenő, sokoldalú következtetések levonását eredményezte. Tudtál tervezni és irányt adni, szerénységed és elnéző kedvességed inkább a számonkérésben mutatkozott kevésbé sikeresnek.

Éveken keresztül böngésztek a kiadói terveket, válogattuk és vásároltuk az új kiadványokat, vigyázva a helyi sajátosságoknak megfelelő tartalmi és nyelvi összetétel arányaira. (Kár, hogy nem tehetjük ezt ma is!)

Terveztél és szerveztél rendezvényeket: író-olvasó találkozókat, emlékünnepeket, konferenciákat, kiállításokat a könyvtárunkban és számtalan azok száma, amelyeken mint előadó vettél részt, a városunkban és a megye egész területén.

A könyvtártudomány elméleti kérdései is érdekelték, sok hazai és külföldi konferencia, tanácskozás aktív résztvevője voltál. A *Revista bibliotecilor*, *Könyvtári Szemle*, *Művelődés* című lapok szerkesztőbizottsági tagja és munkatársaként szólhattál bele valamelyest a hazai könyvtárügybe.

Nem valósulhatott meg minden elképzelésed, nem építettek városunkban új megyei könyvtárat, sőt még csak nem is tervezik azt, még csak költészeti részlegünk sem lett. A könyvtári munka mellett sok mindent sikerült megvalósítanod: írtál kismonográfiát magyarul a könyvtárunkról, felfedezted Tiboldi István szentgericei tanítónak a Vadrózsák című székely népköltési gyűjtemény számára készült kéziratos gyűjtését, amit aztán publikáltak *Adomák és tanítómesék* címen; megtaláltad Orbán Balázs eredeti fényképeit a Székelyföldről és társszerzője lettél a *Székelyföld képekben* című kötetnek. A Téka sorozatban kiadták csodálatos aforizma gyűjteményedet *Gondolatok a könyvről* cím alatt. Írtál verseket, amelyek közül nem egyet megzenésített Birtalan József, Hubbes Walter, Zoltán Aladár.

Készítettél igen jó és hasznos bibliográfiákat, például Petőfi Sándor, Szilágyi Domokos műveiből, összeállítottad az Igaz Szó repertóriumát, amit a könyvtárban ifjú kollégánknak Agyagási Hajni egészít ki és tesz nyomdakésszé, remélhetőleg még az idén megjelenik.

Rengeteget írtál és beszéltél a könyvről és szerepéről az emberi kultúrában, az olvasásról, írókról és művészekről, alkotókról, könyvtárakról, könyvtárosokról. Külső munkatársként éveken keresztül szóltál a széles tömegekhez versműsoraiddal a Marosvásárhelyi Rádió hullámhosszán.

Mindent könnyedén, kulturáltan meg tudtál fogalmazni írásban és szóban egyaránt. Kevés olyan olvasó van, aki elfelejtené könyvajánlásaidat, széleskörű tájékoztatásodat, felejtethetlen élményként őrzik a veled folytatott beszélgetéseket.

Számodra is kissé későn következett be a társadalmi változás, hisz 1989 decembert megelőzően nyugdíjaztak, de nem szakadtál el az alkotómunkától, a közszereplésektől.

Tagja lettél a Magyar Újságírók Romániai Egyesületének, beválasztottak a marosvásárhelyi Kós Károly Alapítvány, a *Communitas* és a Helikon Kemény János Alapítvány kuratóriumába.

Előszót írtál, szerkesztetted 1995-ben *Kós Károly egyetemessége felé* című tanulmánykötetet (a 2. kiadása 1996-ban jelent meg), a *Communitas emlékkönyvet*, Szilágyi Domokos eddig kiadatlan verseit *Játszhatnám* címűt; Kós Károly *Testamentum és agrikultúra* kötetét 1997-ben, Erőss Attila *Remények bölcsője, álmok temetője* c. verses kötetét, amely tartalmazza a *Zenélő kút* c. darabját is (1999). A *marosvásárhelyi Állami Székely Népi Együttes 40 éve* című kötet anyagát válogattad, szerkesztetted és bevezető

tanulmányal láttad el (1977), a *Bernádi György emlékezete* kötet tartalmazza *A Palota Könyvtára* című tanulmányodat (1999). Nagyon örvendetes, hogy még mindig írsz verseket, versbeszédett aforizmáid kis kötete *Félpercesek* címen 2001-ben jelent meg, az a kár, hogy csak egy szűk réteg kezébe került.

Emlékezetes a tanulmányodnak beillő ünnepi beszéded, amit Koronka 665 éves fennállásakor mondottál 1997-ben. Ars poétikádnak tekinthetjük e beszédből kiemelt két gondolat sorodat: „Nemzetünk és kultúránk, anyanyelvünk tisztelete nem engedheti meg lelkiismeretünk szabadságának és érvényesülésének az elsorvasztását. Kiüresedett, elsenyvedt, beteg lelkekkel aligha lehet felemelkedni, de mégcsak fennmaradni sem.” valamint „*Elsősorban magunkban és különösképpen gyermekeinkben, fiataljainkban azt is tudatosítanunk kell, hogy a teremtés nem fejeződött be, most és mindörökké folytatódik s benne mindnyájunknak cselekvő részt kell vállalnunk, hiszen magunknak építjük ezt a világot. Ne csak felelős építői, de erkölcsi felelősei is legyünk ennek a világnak, a mi kis közösségünknek, vagyis önmagunknak.*“

Ezekből a sorokból is kicsengő optimizmusod, felelősség - és kötelességtudatod követendő példa marad az utánad jövő könyvtáros nemzedékeknek. Te egyaránt hozzájárultál az értékek gyűjtéséhez és az értékek sugárzásához is.

Könyvtárosi, bibliográfiai, irodalmi, közírói és közéleti munkásságodat hazai és külföldi lapok méltatják, készítettek veled és rólad egy 10 órás filmet is, melyet a budapesti Széchényi Könyvtár filmarchívumában őriznek, elismeri munkásságodat az EMKE is, hisz 1999-ben Monoki István díjjal tüntettek ki és 2000-ben megkaptad a Magyar Kultúra Lovagja címet is Budapesten. Remélhetőleg majd Marosvásárhely is megtisztel a város díszpolgára címmel.

A mosoly és a könny jegyében befejezés előtt még egyszer személyes élményeimet eleveníteném fel. Az 1960-as évek elején a te fiad, Óka, volt az első újszülött a könyvtári gyerekek sorában, akinek örvendhettünk, csodálhattuk szépségét. A Rigó utcai lakásotok mindig nyitva állt a látogatók előtt. Nálatok lehetett a legszebb verseket és zenét meghallgatni. Veletek örültünk Évu sikereinek, veletek voltunk bánatotokban Eta elvesztésekor. Lélekben melletted álltunk új családot megteremtésénél.

Ha kicsit kultágként is, de részese voltam én is az osztályod jó hangulatú nagy tűzórásain, ettük a szalonnát almával, ittuk a gyógyfűteáidat. Évenként legalább egyszer kirándulással összekötött tapasztalatcseréken látogattunk el távoli megyék jó könyvtáraiba, nótáztunk is sokszor, ahol szép, kellemes hangod uralkodott. Hallgattuk és eltűrtük a soron lévő vesszőparipáidat, mint a madaras, verses, Tiboldis korszakaidat. Ezek végül is a derű órái voltak.

Végül is kívánjuk, hogy hass, alkoss, gyarapíts továbbra is, amíg csak bírsz.
Isten éltesen sokáig, kedves Mészáros Jóska.

Marosvásárhely, 2003. augusztus 1.

Mészáros József at His 75 Anniversary

Abstract

Fellow worker, departmental manager, assistant director, bibliographer at Biblioteca Județeană Mureș, Mészáros József worked in this institution between 13rd August 1958 – 1st June 1989. In spite of his beginnings as a journalist at a local magazine – *Vörös Zászló* – he became an excellent librarian. Full of spirit and new ideas he always wanted to overstep his own bounds and bring something new in library's activity. He initiated all the changes that took part in our library in this period.

As methodist, he gave a helping hand everytime he was asked to; he taught the librarians from our county and he even organized special courses for the librarians all over the country.

As departmental manager on public relations he brought his important contribution in reorganizing the different sections and services of our library. Thus, we worked together in organizing the section for children and young people, reading halls, the section for adults, the section of technical books, arts, also the subsidiaries; we have also organized some book stacks even in the basement.

Interested in sociology, Mészáros József made a lot of statistics concerning the increase of book collections, the rise of readers number, frequency, book spreading. Having this statistical support, he always knew how to take decisions and make future plans.

He conceived and organized cultural activities and exhibitions for our readers and conferences all over the county.

He was also interested in theoretical aspects of biblioteconomy; he wrote numerous articles on this matter in different specialized publications, such as *Biblioteca*.

Beside being librarian, he was also a writer; he wrote poems, aphorismes, critique and literary history; he initiated the *Igaz Szó* magazine's repertoire.

He also wrote many articles about book and its role in human culture; he was responsible for the poetry broadcasting at Radio Târgu-Mureș.

After the social changes from our country, Mészáros József became fellow labourer in the publication of some important volumes about: Kós Károly, Szilágyi Domokos, Bernádi György.

His optimism, sense of honour and duty transformed him into a living model for his fellow workers; and that is because of his valuable contribution both to the collecting and spreading of cultural treasures.

Happy Birthday, Mészáros Joska!

CARTE VECHE

Ediții ale clasicului Marcus Tullius Cicero în colecțiile Fondului Teleki-Bolyai al Bibliotecii Județene Mureș

CARMEN MUNTEANU
Biblioteca Județeană Mureș

Curentul cultural al umanismului inițiat în Italia, în secolul al XIV-lea, dezvoltat în secolul al XV-lea își îndrepta atenția asupra rosturilor omului pe care civilizația greco-romană le cultivase timp de secole. Triumful umanismului european este marcat de secolul al XVI-lea, prin interesul pentru om și perfecțiunea sa. Acest secol dominat de noile orientări, idei și concepții a contribuit la progresul spiritului critic manifestat în depistarea și colecționarea manuscriselor care reprezentau antichitatea.

În domeniul științelor umane, antichitatea oferea veritabile modele demne de urmat prin operele pe care cărțile tipărite le puneau la dispoziția cercetătorilor și cititorilor. Antichitatea regăsită a contribuit la lărgirea orizontului intelectual, erudiția greacă și latină manifestându-se prin transpunerea evenimentelor în condițiile care le-au produs, reliefate cu o evidentă forță artistică.

Umanismul, prin valorile sale, a asigurat, astfel, cunoașterea și studierea operelor scriitorilor greci și latini reprezentativi, deveniți clasici. “*Clasicismul e un echilibru, de gândire, de sensibilitate și de formă care asigură operei de artă un interes uman și o difuziune universală. Ordinea, claritatea, împlinirea, stăpânirea conștientă sunt semnele lui vizibile.*”¹ Înscrișă acestor coordonate, opera istoricului și omului politic roman Marcus Tullius Cicero (106-43 a.Chr.) va constitui obiectul acestei prezentări. Ne vom referi la edițiile operei sale păstrate în colecțiile istoricește constituite ale Fondului Teleki-Bolyai al Bibliotecii Județene Mureș. Aceste ediții se remarcă prin vechime, raritate bibliofilă, prin itinerariul lor spiritual și prin legăturile lor artistice.

Din cele 40.000 de volume achiziționate de fondatorul Bibliotecii Telekiana din Târgu-Mureș, Teleki Sámuel (1739-1822), 3.000 de volume reprezintă lucrări ale autorilor greci și latini, provenite din 25 de centre tipografice europene. Fondatorul s-a dovedit un pasionat bibliofil și un bun cunoscător și admirator al culturii și literaturii antice. A colecționat cu

¹ Bayet, Jean: *Literatura latină*. București, 1972. p. 303.

asiduitate capodoperele clasicității greco-latine, fapt atestat de bogata corespondență purtată cu editori, librari, oameni de știință, bibliologi și de numeroasele însemnări de pe filele cărților. Catalogul bibliotecii întocmit de Teleki și editat la Viena, în patru volume între anii 1796-1819, reprezintă o operă bibliografică întocmită cu probitate științifică.² Autorilor din antichitate le-a consacrat primul volum, ce poate fi considerat o adevărată enciclopedie a literaturii clasice. Autorii sunt înserați în ordine cronologică, cu succinte date biografice și cu o prezentare generală a operei. Valoarea bibliofilă a remarcabilei colecții numite „*Bibliotheca classica*” este conferită de varietatea tematică, tehnica tiparului și de legăturile artistice ale exemplarelor. Tomurile somptuoase ale preferatei sale colecții ocupă un loc distinct în aranjarea fondurilor în bibliotecă, constituind unica colecție de acest fel din țară.

Operele marelui orator Cicero se găsesc în biblioteca noastră într-un număr impresionant: 97 ediții în 130 de volume în colecția Telekiana, 48 ediții în 83 de volume în colecția Bolyai și 42 ediții în 61 de volume în așa-numita colecție „mixtă”, limita cronologică convențional stabilită fiind a anului 1800. Numărul mare al edițiilor nu ne permite o „*restitutio in integrum*”, ci doar prezentarea unor ediții considerate rare și prețioase.

Relevăm, în primul rând, un manuscris medieval, considerat timp îndelungat ca provenind din Biblioteca Corviniana, ce cuprinde lucrările autorilor latini Cicero, Vegetius și Frontinus, cu o temă comună *De re militari* și lucrarea ciceroniană *De legibus libri III*.

Grafia manuscrisului este deosebit de frumoasă, un accesoriu ornamental constituindu-l inițialele ornate și colorate minuțios și artistic cu roșu și albastru sau albastru cu roșu, într-o alternanță de culori reușită. Valorosul manuscris din secolul al XV-lea a fost oferit, în semn de respect lui Teleki Sámuel, de filologul maghiar Aranka György (1737-1817), după cum reiese din însemnarea de donație de pe prima pagină a acestuia. Aranka György, fondatorul Societății Lingvistice Maghiare din Târgu-Mureș în 1793, ce-și propunea colecționarea manuscriselor din Transilvania, a descoperit în colecția Conventului Franciscan de la Șumuleu Ciuc,³ acest manuscris pe care l-a preluat obligându-se să-l restituie după transcriere. Greșeala este că a omis să-l restituie; e adevărat, că îl scuză gestul de a-l fi dăruit colecționarului unei biblioteci ce va deveni publică.

² Deé Anna: *O operă bibliografică valoroasă: Catalogul tipărit al Bibliotecii “Teleki” din Târgu-Mureș*, în *Biblioteca și cercetarea*, VI, 1982. p. 271-277.

³ Deé Nagy Anikó: *A könyvtáralapító Teleki Sámuel*. Kolozsvár, EME, 1997. p. 176. – În fosta bibliotecă a Mănăstirii Franciscane se păstrează și astăzi un inventar din 1753 în care cu o descriere sumară figurează acest codice la p. [197]. *Album Bibliothecae Venerabilis Conventus Csik Somlyoviensis*.

Însemnările manuscrise ale lui Teleki Sámuel dovedesc nu numai interesul unui colecționar pasionat, ci și serioasele sale preocupări filologice. Copistul manuscrisului fiind necunoscut, Teleki l-a investit pe secretarul său, Emericus Szentgyörgy,⁴ să colaționeze textul acestui manuscris ciceronian cu cel al ediției vesaliene din 1640, *Veterum Re militari Scriptorum*. Studiul filologic al secretarului, datat, Viena, 13 mai 1816 și însemnările lui Teleki sunt antepuse manuscrisului, la legarea acestuia în coperte de carton și cotor de piele inscripționat cu numele autorilor și titlurile lucrărilor, manieră specifică secolului al XIX-lea.

În colecția Teleki se păstrează și un manuscris mai târziu, cel al profesorului Kovásznai Sándor (1730-1792), profesor la Colegiul Reformat din Târgu-Mureș, ce reprezintă traducerea în limba maghiară a lucrării lui Cicero *De officiis libri III*. Traducerea a fost realizată la Târgu-Mureș în 1783,⁵ de renumitul profesor ce propunea elevilor studiul limbii latine, fiind tipărită doar după moartea sa.

Prin descoperirea tiparului, opera lui M. T. Cicero, remarcat pentru talentul, cultura și multilateralitatea activității sale, a dominat secolul al XV-lea. Astfel, în colecția Telekiana există patru lucrări ciceroniene, imprimate înainte de 1500, deci incunabule, cu importanță pentru istoria cărții în general.

Dintre acestea, cea mai veche ediție conține lucrările: *De oratore. De perfecto oratore. Topica. Partitiones. De claris oratoribus. De petitione consulatus. De optimo genere oratorum. Aeschinis et Demosthenis orationes contrariae*. Neavând pagină de titlu propriu-zisă, datele de apariție sunt extrase din colofon. Acest prim coligat a fost tipărit la Veneția, oraș supra denumit „capitala mondială a cărții tipărite”⁶, de Philippus Pincius, la 15 iulie 1495, în ediția lui Hieronymus Squaryaficus. Al doilea coligat conține lucrările: *Orationes. I. Orationes variae. II. Orationes verrinae*, a fost tipărit, de asemenea, la Veneția de Bartholomaeus de Zanis în ianuarie 1496. Cele două coligate semnalate, în folio, deși au apărut la Veneția, unde arta legătoriei europene își are obârșia, legătura volumului ce le cuprinde este comună, fiind datată în secolul al XVIII-lea.

Alt incunabul pe care îl relevăm în renumita colecție a clasicilor este *Tusculanae disputationes*. Lucrarea, în folio, este tipărită în imprimeria venețiană de Iohannes și Gregorius de Gregoriis, de Forlivio, în 9 august 1482.

⁴ *Idem*, p. 176.

⁵ Kovásznai Sándor: *Az ész igaz útján. Válogatott írások*. Bukarest, Kriterion, 1970. p. 256.

⁶ Flocon, Albert: *Universul cărților*. București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976. p. 175.

Acești tipografi între anii 1450-1505 au tipărit numeroși clasici,⁷ produsele lor fiind considerate cele mai frumoase compoziții venețiene. La ornamentația exemplarului nostru contribuie inițialele ornate și colorate cu roșu și albastru, iar frumoasele caractere romane constituie un ansamblu echilibrat și elegant. Pe prima pagină apare însemnarea lui Iohannes Streiler, doctor în drept ecleziastic și civil: „*Ferendum est et sperandum*” și o însemnare în limba greacă urmată de cea latină „*Ferendum est Isu*”. Legătura cărții este de piele maro, datată în secolul al XVIII-lea.

Cel de-al patrulea incunabul conține aceeași operă *Tusculanae disputationes*, cu comentariile lui Philippus Beroaldus, profesor de retorică și erudit filolog. Lucrarea, în folio, este tipărită la Bologna de Benedictus Hectoris Faelli în 27 iulie 1496. Legătura exemplarului este din piele maro, neornamentată, apreciată ca fiind tot din secolul al XVIII-lea.

Prestigiul unor asemenea lucrări a concentrat atenția lui Fikk László și Balázs Lajos, care au elaborat lucrarea *Catalogus incunabulorum Bibliothecae Teleki-Bolyai*, la Târgu-Mureș, în 1971.

În continuare, prezentăm operele lui Cicero, în tipărituri din secolul al XVI-lea, majoritatea lucrări de înaltă ținută, ieșite din officinele unor tipografi vestiți, care printr-o nouă exprimare plastică, datorată unor artiști, au devenit opere de artă.

Printre acestea semnalăm în fondul Teleki *Opera* lui M. T. Cicero, ce cuprinde lucrările *De legibus* și *De republica*. Cele două volume, în folio, au fost tipărite la Paris, unde arta tipografică dobândise strălucire, în imprimeria lui Robertus Stephanus în 1539 și legate în piele maro. Familia Estienne s-a distins prin activitatea de editare în secolul al XVI-lea în Europa. Lucrarea lui Robert, fiul lui Henri Estienne, cu marca tipografică a familiei, prin tiparul clar și hârtia de calitate se pare că a ajuns la formula ei definitivă.

Remarcăm *Opera* lui M. T. Cicero imprimată în officina Hervagiana în 1540, la Basel,⁸ devenit în primele decenii ale secolului al XVI-lea capitala umanismului. Cele două volume, în folio, conțin marca tipografică specifică, iar inițialele ornate și încadrate în chenare pot fi considerate gravuri cu valoare artistică. Legătura este din piele, de culoare maro închis, neornamentată.

Alt exemplar rar îl constituie cartea ce cuprinde două coligate, lucrarea lui Cicero *De legibus liber I*, cu comentariile profesorului de elocință și filosofie Petrus Ramus (1515-1572), tipărită la Paris, în officina tipografului umanist Michael Vascosan în 1554 și lucrarea *De legibus lib. III.*, cu comentariile faimosului elenist Adrianus Turnebus (1512-1565), în a cărui

⁷ *Idem*, p. 177.

⁸ *Idem*, p. 157.

oficină a apărut în 1552. Legătura cărții este de piele maro deschis, cotorul cu ornamente aurite, iar copertile au imprimat un supra-libros neidentificat, probabil comandat de persoana căruia i-a aparținut cartea anterior lui Teleki,⁹ care aplica ex-libris-ul său, tuturor cărților din colecție.

Ne reține atenția *Opera omnia*, comentată și editată de Dionysius Lambinus, la Paris, în 1566. Cele două volume, în folio, sunt legate în piele de culoare maro deschis și au cotorul ornamentat artistic. Pe paginile de titlu apar gravuri cu elemente zoomorfe (serpentes et avibus) și antropomorfe. La frumoasa execuție a volumului întâi contribuie portretul-efigie al lui Cicero. Însemnările manuscrise ale lui Teleki de pe foaia de gardă indică posesiunea sa, Viena, 1802 și fac referiri la primul comentariu al lui Lambinus la opera lui Cicero, dovedind interesul său științific pentru opera oratorului.

Menționăm exemplarul ce cuprinde lucrările: *De officiis libri III. Cato Maior, sive de senectute. Laelius, sive de amicitia. Somnium Scipionis. Paradoxa. Sylloge lib. De Repub.*, editat de Johann Sturm, cu comentariile umanistului olandez Desiderius Erasmus (1466-1536) și ale teologului german Philipp Melancthon (1497-1560). Primul volum menționează că a fost tipărit la Strasbourg de Josias Richelius în 1564, cu privilegiul regal. Lucrarea a aparținut lui Josephus Szent Simon la Frankfurt în aprilie 1739, după cum se notează în interiorul primei coperte, apoi a ajuns în posesia lui Sámuel Nádudvari, profesor de filosofie și matematică la Colegiul din Târgu-Mureș, cumpărând-o în 1742, fapt menționat pe prima foaie de gardă. În continuare, urmărim drumul cărții prin însemnarea lui Alexander Teleki de Szék, de pe pagina de titlu, care a cumpărat-o în 25 ianuarie 1747, la Târgu-Mureș. Astfel, cartea a ajuns în posesia fiului său, Teleki Sámuel. Legătura cărții, așa-numita legătură renascentistă germană, este din piele albă, realizată în serie după o placă metalică executată în 1546, dată gravată pe copertă. Artistul, care a folosit inițial incizia cu o înaltă măiestrie, rămâne, ca în majoritatea cazurilor, anonim. Copertile sunt bogat ornamentate grupând în casete figurile unor profeți. Central, într-un decor arhitectonic renascentist, distingem pe prima copertă, figura unui bărbat în vestimentație de epocă, ținând în mâna stângă balanța, simbolul imparțialității legii, iar în mâna dreaptă, sabia, simbolul forței executive a legii. Coperta a doua, cu aceeași structură compozițională, distinge, central, o femeie în vestimentație renascentistă, cu mâna dreaptă străpungându-și pieptul cu o sabie, simbol al promisiunii de castitate și fidelitate. Distingem o împletire de mit, simbol și alegorie ce nu exclude valoarea estetică implicită a

⁹ Deé Nagy Anikó: *op. cit.*, p. 382. – Cartea este evidențiată de bibliotecarul Kelemen Márton, prin scrisoarea din 21 martie 1818, Târgu-Mureș adresată lui Teleki Sámuel.

unor asemenea compoziții. Volumul al doilea, conținând lucrările: *De natura deorum. De divinitate. De fato. De somnio Scipionis. De legibus. De universitate. De petitione consulatus*, este editat tot de Johann Sturm cu mențiunea privilegiului regal. Pagina de titlu nu menționează anul de apariție. Prefața lucrării este datată, Strasbourg, 1541. Probabil, anul de apariție este 1564 ca și cel al primului volum. Legătura este aceeași, iar însemnările se referă la ambele volume.

În sfârșit, evidențiem ediția *Opera omnia* a lui Dionysius Lambinus, de la Leiden din 1588, cu mențiunea privilegiului regal. La ornamentația cărții, în quarto, contribuie foaia frontispiciu care include într-un ancadrament cu elemente florale și antropomorfă gravura centrală ce reprezintă o poartă prin care trece un bărbat ce poartă, simbolic, greutatea. Sugestivă este deviza: „*Libertate meum mecum porto.*” Legătura cărții este din piele albă, legătură germană, cu chenare care încadrează medalioane cu figuri simbolice, ornamente florale și rozete. Artistul manifestă interes pentru amănuntul decorativ, cartea fiind prevăzută cu închizători metalice.

Colecția Bolyai reprezintă zestrea bibliotecii Colegiului Reformat din Târgu-Mureș, al cărei nucleu datează din 1557, an în care s-a înființat „*Schola Particula*”. Primul catalog al bibliotecii școlare s-a întocmit în anul 1653, iar frumoasa tradiție a acestei școli ca, atât profesorii cât și elevii, să doneze cărți bibliotecii s-a perpetuat.

Semnalăm ediții ciceroniene din secolul al XVI-lea, păstrate în acest valoros fond.

Cel mai vechi exemplar *Pseudo-Cicero, Rhetoricorum as C. Herennium libri IV*, cuprinde opera lui M. T. Cicero *De inventione libri II*, cu comentariile lui Petrus Victorius și Paulus Manutius, ediție tipărită la Leiden, în 1555, de editorul tipograf Sebastian Gryphius, a cărui emblemă reprezintă un grifon cu deviza: „*Virtute duce comite fortuna.*” Preferința tipografului era pentru cărți în format ușor de mânuit, fapt ce explică și existența acestui exemplar într-o bibliotecă școlară. Cele două volume ale lucrării, în octavo, prezintă legături de carton, cu cotor și colțuturi de piele. Pe verso-ul primei coperte a ambelor volume figurează ex-libris-ul „*Maros Vásárhelyi e.r. Fő iskola könyve*”, certificând apartenența acestora Colegiului Reformat din Târgu-Mureș.

În ordinea cronologică a apariției, menționăm lucrarea *De officiis libri III...*, editată de Johann Sturm, cu comentariile eruditului Desiderius Erasmus și ale lui Philipp Melanchton. Lucrării, în octavo, îi lipsesc pagina de titlu, primele și ultimele file. Se păstrează doar ultima filă a prefeței, care notează Strasbourg, 1541. Am identificat cartea ca fiind primul volum al ediției

semnalate, anterior, în fondul Teleki, tipărită la Strasbourg de Josias Richelius, în 1564. Numeroasele însemnări marginale, referințele bibliografice și sublinierea unor pasaje dovedesc interesul cu care a fost lecturată cartea. Legătura este din piele albă, legătură renescentistă germană, cu chenare, ornamente florale, casete cu reprezentările unor personalități, iar placa centrală a copertilor cu imagini simbolice. Pe prima copertă este imprimat anul 1575 și inițialele *M. F. M.* ale unui posesor neidentificat.

O altă ediție o reprezintă opera lui Cicero *Sententiae insigniores*, tipărită la Veneția în 1579, de urmașii lui Iacobus Simbenius. Vom urmări, în continuare, circuitul acesteia, prin însemnarea de pe pagina de titlu. O identificăm, astfel, în posesia lui P. Szowerdi, apoi în posesia cavalerului nobil Josephus Sebastianus ab Hauern, prin însemnarea de pe verso-ul primei coperte. Grafia ne permite să fixăm temporal aceste posesiuni în secolul al XVIII-lea. Pagina de titlu completează tabloul prin ștampila „*Maros Vásárhelyi Reform. Főtanoda könyvtara*”. Legătura cărții, în duodecim, este de carton iar cotorul de piele.

În fondul Bolyai există un exemplar al operei lui Cicero *Opera omnia quae extant*, editat de Franciscus le Preux, (Geneva) în 1594. Lucrarea, în octavo, se distinge prin foaia de titlu frontispiciu. O însemnare a bibliotecarului Ioannes Antal notează că Stephanus Bacz¹⁰ paroh în Turda Veche a donat-o testamentar bibliotecii Colegiului Reformat din Târgu-Mureș, în 1790. Ex-libris-ul etichetă „*Maros Vásárhelyi e.r. Fő Oskola könyve*” atestă proprietatea colegiului. Coperta constituită din alăturarea filelor unor tipărituri vechi este acoperită în pergament.

Un ultim volum pe care îl semnalăm, include opera istoricului clasic *Epistolarum familiarium Liber V-VIII*, într-o ediție germană, în două părți, apărute în ediții diferite la aceeași editură, din Erfurt, în 1593, primul coligat și respectiv, 1597 cel de al doilea coligat. Lucrarea, în octavo, a apărut în traducerea lui Stephanus Riccius, cu sprijinul bibliopolului Iacobus Apelijus și menționează dedicația specială „*In usum scholasticae iuventutis*”. Pe pagina de titlu a lucrării descifrăm semnătura lui Ercsei József,¹¹ paroh, inginer silvic, poet și ștampila „*Maros Vásárhelyi Reform. Főtanoda könyvtara*”. Evident, a

¹⁰ Koncz József: *A marosvásárhelyi Helv. Hitv. Főtanodai könyvtár ismertetése*, în *MKSZ*, IV (1879), p. 224. – Bacz István a donat 164 lucrări Bibliotecii Colegiului Reformat.

¹¹ Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. II. Budapest, 1893. col. 1378-1379.

ajuns în posesia colegiului prin donația acestuia.¹² Legătura cărții este de pergament alb, ornamentată cu chenare și figurații florale.

Fondul „mixt” constituie un fond aparte al bibliotecii noastre, rezultat din asocierea unor colecții fragmentate din școli, mănăstiri și biblioteci particulare.

Cea mai veche ediție păstrată în acest fond eclectic este lucrarea lui Cicero *Tusculanarum quaestionum*, cu comentariile lui Philippus Beroaldus, tipărită la Veneția de Philippus Pincius Mantuanus, în 27 septembrie 1510. Acest exemplar este coligat cu lucrarea lui Iunius Juvenal, *Satyrae*, tipărită la Veneția de Ioannes Tacuinus, în 8 august 1512. Volumul, in folio, prezintă coperti din lemn, specifice secolului al XVI-lea, prevăzute cu închizători metalice. Cotorul cărții și o porțiune a copertilor sunt acoperite cu piele albă imprimată cu chenare și ornamente florale, în stil prerenascentist. În interiorul primei coperte este notat anul 1534, când un posibil posesor menționa că a cumpărat cartea cu 75 dinari. Pagina de titlu completează tabloul cărții prin semnalarea apartenenței acesteia Bibliotecii Mănăstirii Franciscane din Călugăreni-Mureș, fapt certificat prin însemnare și ștampila „*Bibliotheca Conventus Mikháziensis, 1636*”, finalmente, ajungând în posesia Bibliotecii Teleki-Bolyai din Târgu-Mureș.

În fondul „mixt” există un exemplar al operei ciceroniene *Orationum volumina tria*, editat de Iohann Sturm la Strasbourg, în 1544 ce menționează „*Cum gratia et privilegio Caesaris*”. Cartea, in octavo, prezintă o legătură specific germană, din piele albă pe tăblii de lemn. Pe prima copertă sunt imprimate inițialele *F. D.* ale unui presupus posesor din anul 1550, la șase ani după apariția lucrării. În continuare, urmărim drumul cărții prin însemnările lui Ioannes Nagy Kev. de pe verso-ul foii de titlu, care a posedat cartea în februarie 1608 la Aiud, cumpărând-o de la țiganul Durka Eniedini, apoi s-a aflat în proprietatea lui Stephanus Ajtai, indentificată, după grafie, în secolul al XVII-lea. Pe pagina de titlu își notează numele, cu valoare de ex-libris *Io. Martinus Colosinus*, apoi *Ladislau Huszár de Colosvár*, în 1682. Prima pagină a prefeței dezvăluie semnătura lui Daniel Raffai în 1824. Numeroasele însemnări, note marginale și sublinierea unor pasaje sunt dovezi ale lecturării cărții cu interes în decursul timpului.

Semnalăm din cadrul operei lui Cicero lucrarea *Epistolarum ad familiares libri XVI*, editată de D. Lambinus, la Paris în „*Officina Iacobi Dupuys*” în anul 1572. Lucrarea, in octavo, menționează privilegiul regal.

¹² Koncz József: *A marosvásárhelyi Evang. Reform. Kollégium története*. Marosvásárhely, 1896. p. 427. – Ercsei József a donat 184 lucrări Bibliotecii Colegiului Reformată din Târgu-Mureș.

Legătura este din piele albă, inițialele *I. A. N.* sunt ale unui neidentificat posesor din 1574. Urmărind cu atenție însemnările, încercăm să reconstituim itinerariul cărții. Astfel, pe pagina 3426 se notează „*Verus possesor Iohannes Conrad*”, apoi prenumele este radiat, substituit cu *Stephanus*. Pagina următoare, notează că a fost cumpărată cartea de la Iohannes Subsylvanus în 1645. Însemnările de pe pagina de titlu completează șirul posesorilor. Figura printre cărțile lui Matthias Herschornius, printre cele ale lui Martinus Deesö în 1718, ale lui Emericus Ambrus Zalányi în 1730, Iosephus Emericus Deák cumpărând-o în 17 iulie 1737. Mai târziu, a ajuns în Biblioteca Mănăstirii Franciscane de la Călugăreni, fapt atestat de ștampila aplicată pe pagina de titlu.

Prezentăm lucrarea *Epistolae ad complures scriptae, quae vulgo Familiares appellarunt. De sententia*, editată de Ioachimus Camerarius la Leipzig, în 1582, cu comentariile lui Gilbertus Longolius. Cartea a ajuns în posesia lui Iohannes Simo de Tartsfalva (Tărcești-Harghita), în secolul al XVII-lea după cum reiese din însemnarea de pe verso-ul paginii de titlu, apoi în cea a lui Sámuel Baranyai și în sfârșit, este menționată ca fiind a lui Georgius Dali din Tur în secolul al XVII-lea. Notația acestuia este asemenea unui memento: „*Is liber est meus post mortem nescio cuius*”. Legătura cărții, în octavo, este din piele de culoare maro închis, pe tăblii de lemn. Recunoaștem o legătură originală, din secolul al XVI-lea, cu chenare, ornamente florale, rozete și central un medalion cu arabescuri.

În sfârșit, ultimul exemplar pe care îl prezentăm este *Pseudo-Cicero Rhetorici libri*, ce cuprinde mai multe opere ale lui Cicero, asemenea ediției lui Manutius, tipărit la Frankfurt, de urmașii lui Andreas Wechelius, Claudius Marnius și Ioannes Aubrius, în 1590. Lucrarea, în octavo, este legată în piele albă, neornamentată. Pe verso-ul primei coperte apare însemnarea: „*Ex Bibliotheca Francisci dni Mayerhofer Aradini [19]42*” și figurează ștampila rotundă „*A. Mihailovici compactor, Arad*”. Deci, identificăm legătura acestei lucrări în secolul al XX-lea.

În concluzie, am prezentat exemplare bibliofile aflate în colecțiile Bibliotecii Județene Mureș cu mențiunea „*Habent sua fata libelli*.”, urmărind astfel circulația cărților prin însemnările posesorilor și constatând receptarea culturii clasice de societatea transilvăneană a secolelor XVI-XX, relațiile permanente și active dintre intelectualii autohtoni și uneori raporturile lor cu cei străini. Considerentele limitative ale acestei încercări de a surprinde un ideal specific umanismului, nu pot diminua o personalitate a cărei operă este monumentală. Marcus Tullius Cicero a continuat să fie editat de-a lungul secolelor, transmițând cultura din trecut celor din prezent și sperăm, celor din viitor.

Éditions de Marcus Tullius Cicero retrouvées dans les collections du Fond Teleki-Bolyai de la Bibliothèque du Département de Mureș

Résumé

Les éditions de l'oeuvre écrite par l'historien et politicien roumain Marcus Tullius Cicero (106-43 a.Chr.) gardées dans les collections du Fond Teleki-Bolyai de la Bibliothèque Départementale de Mureș, constituent l'objet de cette présentation.

Le nombre des oeuvres du grand orateur Cicéro qu'on trouve dans notre bibliothèque est très grand: 97 éditions en 130 volumes, dans la collection Telekiana, 48 éditions en 83 volumes dans la collection Bolyai et 42 éditions en 61 volumes dans la collection „mixte”, la limite chronologique conventionnellement établie étant celle de l'année 1800. Le grand nombre des éditions ne nous permet pas une „*restitutio ad integrum*”, mais on peut faire une présentation de quelques éditions considérées rares et de grande valeur.

On en a remarqué quatre incunables et quelques oeuvres imprimées au XVI-ème siècle. Par les notes manuscrites sur les exemplaires bibliophiles on peut constater la réception de la culture classique dans la société transilvaine des siècles 16 et 20-e, les liens permanents et actifs des intellectuels autochtones et de ceux-ci avec les intellectuels étrangers.

Palia de la Orăștie și Biblia de la Blaj – monumente de seamă ale literaturii religioase românești

Prof. drd. FLORICA-ELISABETA NUȚIU
Biblioteca Centrală a U.M.F. Târgu-Mureș

Tipărirea Bibliei proprii pentru un popor întreg a fost întotdeauna un fapt istoric notoriu, făcând din respectivele centre tipografice niște mari repere pe harta creștinismului universal.

Nici o altă operă a spiritului nu a avut asupra destinului uman o mai profundă și mai durabilă înrâurire decât **Biblia**, pe drept cuvânt supranumită „**Cartea cărților**”. Pe temelia ei, dar cu un nou conținut, Isus Hristos a dăruit lumii o și mai adâncă unitate a sufletelor și a cugetelor, care, de 2000 de ani, înseamnă creștinismul – o componentă indisolubilă a credinței, a culturii, a concepției omului despre viață, despre lume și despre sine, despre relația sa cu tainele existenței.

E compusă din câteva zeci de cărți, cu conținut variat: istoric, dogmatic, poetic, filosofico-moral. Cam pe la mijlocul secolului al II-lea p.Chr., i s-a dat numele de **Biblia**, pluralul grecesc al cuvântului **Βιβλίον** care, după ce inițial însemnase „*fâșie de papyrus*”, a ajuns să desemneze diminutivul pentru „*carte*”. Însușind milenii de istorie și revelație, **Biblia** a avut ea însăși propria istorie în cultura și în credința popoarelor, fiind tălmăcită, treptat, în aproape toate limbile pământului.

Spre a deosebi părțile ei mari, iudaică și creștină, primei i s-a dat numele de **Veciul Testament**, iar celei de a doua **Noul Testament**.

Veciul Testament a fost tradus în limba greacă în secolul al III-lea a.Chr. Traducerea a fost solicitată de numeroasa și bogata populație evreiască din Alexandria, capitala unuia din regatele elenistice. Deși se afla într-un proces de grecizare, ca limbă, această importantă minoritate își păstra credința originară. Suveranul Ptolemeu Philadelphul (285-246 a.Chr.) a venit în întâmpinarea dorinței influenților săi supuși; a autorizat-o și chiar a sprijinit-o, cerând preoților și învățaților evrei de la Ierusalim, păstrători de manuscrise ale cărților sacre, să le trimită pe acestea la Alexandria. Acolo, ele au fost preluate de un grup de 70 de învățați, care au realizat traducerea lor în grecește.

Așa a apărut celebra *Septuaginta* („a celor șaptezeci”), astfel numită după numărul traducătorilor. Fiind o transpunere într-o limbă de cultură universală, larg cunoscută de-a lungul vremurilor în mediile ecleziastice și intelectuale în general, *Septuaginta* este până astăzi, pentru teologi și filologi, o versiune fundamentală a *Vecchiului Testament*.

Traducerea integrală a *Bibliei* în limba latină a fost dusă la bun sfârșit în jurul anului 400 p.Chr. de către Sfântul Ieronim. Era un timp în care latina devenise limba de comunicare în întreg spațiul Imperiului Roman. De aceea, traducerea Sfântului Ieronim i s-a spus *Vulgata*.

Spre deosebire de *Septuaginta*, ea a cuprins și *Noul Testament*, fiind astfel, prima *Biblie* integrală, în înțelesul actual al cuvântului.

Cărțile *Noului Testament* au circulat la început separat. Numai pe la începutul secolului al II-lea au fost grupate la un loc. Tot atunci, *Faptele Apostolilor* au fost constituite ca un capitol aparte de *Evangelia Sfântului Luca*, iar nu mult mai târziu Sfântul Iustin a folosit pentru întâia oară numele *evanghelie* (din grec. „vestirea cea bună”) pentru cele patru cărți care vorbesc despre viața, învățătura și faptele Domnului nostru Isus Hristos.

Cu începere din secolul al IV-lea, versiunilor *Bibliei* în limbile Orientului Apropiat și ale culturii clasice li s-au adăugat treptat traduceri în limbile noilor popoare luminate de creștinism. Printre acestea, ele își vor forma limba proprie, adaptată exprimării scrise. Așa au fost: traducerea gotică, de către episcopul Wulfila (sec. al IV-lea); în anglo-saxonă, de către învățatul Beda Venerabilul (sec. al VIII-lea); în slava medievală, de către misionarii Chiril și Metodiu și discipolii lor (secolele al IX-lea și al X-lea). De pe la sfârșitul secolului al XIII-lea datează traduceri în franceză și în spaniolă, din secolele al XV-lea – al XVI-lea în germană, polonă, italiană, maghiară ș.a.

Au marcat un moment cu consecințe benefice în cultură, dar aducător de grele tulburări în istorie, traduceri efectuate de John Wycliff în engleză (1380-1383) și de Martin Luther, direct din ebraică, în limba germană (cam între 1522-1532). Au constituit, de asemenea, un eveniment la timpul lor marile *Biblii* poliglote (cu texte paralele în mai multe limbi, începând cu ebraica, greaca și latina), editate în secolele al XVI-lea – al XVII-lea în Spania, Țările de Jos, Franța și Anglia.

Primele traduceri biblice în românește datează din secolul al XVI-lea. Ele stau ca acte de naștere pentru începuturile limbii române literare. Pe de altă parte, aceleași traduceri au reflectat disputele religioase stârnite de mișcările de Reformă, împreună cu încercările de a-i atrage pe români la confesiunile luterană sau calvină.

Manuscrisele care conservă astfel de traduceri s-au descoperit în Bucovina. Ele poartă numele de *Codicele Voronețean* (cuprinzând fragmente din *Faptele Apostolilor* și trei epistole), *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voronețeană* și *Psaltirea Hurmuzachi*. S-a crezut multă vreme că ar fi fost scrise în Maramureș, pe la sfârșitul secolului al XV-lea. Cercetările mai recente consideră că originalele traducerilor datează din prima jumătate a secolului al XVI-lea, fiind localizate în zona Banat-Hunedoara, în timp ce copiile textelor rotacizante provin din Moldova și sunt scrise în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Pentru formarea și fixarea limbii române, o însemnătate mult mai mare au avut-o primele traduceri tipărite, la Brașov, de către diaconul Coresi, între 1559-1583. Prin opera sa tipografică, diaconul Coresi rămâne peste veacuri „*părintele limbii române literare*”.

Coresi a tipărit, printre altele, cele patru evanghelii *Tetraevanghelul* (1561), *Faptele Apostolilor (Lucrul apostolesc, 1566)*, *Psaltirea* (1570) și o *Psaltire slavo-română* (1577).

Ultima traducere biblică tipărită în limba română în secolul al XVI-lea a fost așa-numita *Palia de la Orăștie*, carte imprimată de Șerban Coresi împreună cu Marien diacul, în perioada: 14 noiembrie 1581 și 14 iunie (sau 14 iulie) 1582.

Cuvântul *Palia*, în limba cărturărească din vechime însemna *Vechiul Testament*. *Palia de la Orăștie* este o traducere fidelă a primelor două cărți canonice din *Vechiul Testament*, și anume: *Facerea (Geneza, în slavonește: „Bâtie”)* și *Ieșirea (Exodul, în slavonește: „Ishod”)*, deși cărturarii bănățeni traduseseră integral *Pentateucul* lui Moise.

Traducerea și tipărirea acestei cărți se datorează propagandei calvine pe care o desfășoară ungerii din Ardeal și care a sprijinit în parte și activitatea lui Coresi – tatăl¹.

Un sobor al preoților ardeleni ortodocși, ținut în anul 1567, scoate, sub presiunea stăpânirii, hotărârea de a se izgoni limba slavonă din slujba religioasă².

Episcopul calvin, Pavel Tordaș, într-o scrisoare, recomandă preoților români să cumpere o *Psaltire* și un *Liturghier* în românește, probabil acele tipărite de către diaconul Coresi în anul 1570.

După moartea lui Pavel Tordaș, în anul 1577, un sinod al preoților alege ca episcop calvino-român pe Mihail Tordaș, posibil o rudă a lui Pavel,³ care

¹ N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, I, Vălenii de Munte, 1908, p. 175-176.

² Mario Roques, *Palia de la Orăștie*, Paris, 1925, p. XIV.

³ Mario Roques, *op. cit.*, p. XVII- XVIII.

continuă opera de răspândire a calvinismului desfășurată de către predecesorii săi și de naționalizare a bisericii.

Traducerea *Paliei de la Orăștie* a fost realizată sub patronajul episcopului român calvin Mihail Tordaș, de predicatorii Ștefan Herce (din Caransebeș) și Moise Peștișel (din Lugoj), împreună cu dascălul caransebeșean Efrem Zacan și cu Achirie, protopopol Hunedoarei. Cheltuielile de imprimare au fost suportate de nobilul maghiar Ferenc Geszti.

S-a dovedit de către Iosif Popovici și Mario Roques că *Palia* este tradusă după *Vechiul Testament* unguresc tipărit de Gaspar Heltai la Cluj în 1551 (folosindu-se, în subsidiar, o versiune a *Vulgatei* și, poate, o biblie slavonă). Proveniența calvină și originea bănățeană-hunedoreană a textului sunt general admise. Alegerea acestui oraș drept reședință temporară a imprimeriei coresiene pare a se datora apropierii de sediul episcopului calvin și al nobilului maghiar care a subvenționat lucrarea (Ferenc Geszti, „*lăcuitoriu în Deva*”).

Cartea se deschide cu un lung titlu, ce o pune sub autoritatea tânărului principe Sigismund (1581-1602), fiul lui Cristofor Bathory, „*voivodul Ardealului și a Țării Ungurești*” și „*a toți domnilor mari și sfetnici ai Ardealului*”, fiind destinată „*creștinilor români*”.

În continuare, se descrie pe scurt, pentru prima dată în românește, conținutul celor cinci cărți atribuite lui Moise, nu însă și al celorlalte texte din *Vechiul Testament*.

După acest „mic tratat teologic”, tradus în parte după prefața lui Heltai Gaspar, cei cinci traducători, declinandu-și numele, proclamă același crez al lui Coresi și al tuturor cărturarilor de atunci – mulți anonimi – preocupați de cultura poporului român în propria sa limbă.

În sfârșit, ultimul cuvânt este al tipografilor, Șerban Coresi – a cărui activitate va mai continua câțiva ani la Brașov – și Marien diacul:

„*Den mila lui Domnedzeu, eu, Șerban diiacu, meșterul mare a tiparelor, și cu Marien diiac, dându în mâna noastră ceste cărți, cetind și ne plăcură și le-am scris voo, fraților români, și le cetiți, că veți afla întru iale mărgăritariu scumpu și vistieriu nesfârșit, cunoaște-veți folosul buneților și plata păcatelor de la Domnedzeu întru aceste cărți. Scrisu-se-au ceste cărți Sfinte anii 7090, po rojdestva H[s] vo 1582, me[s]ca iule 14, în cetate în Orăștie.*”

Cu *Palia de la Orăștie* se încheia seria tipăriturilor românești din Ardeal în secolul al XVI-lea.

Abia la **1648**, din nou, dintr-o inițiativă calvină, patronată de însuși principele Gheorghe Rakoczi I, mitropolitul Simeon Ștefan a tipărit la Alba Iulia *Noul Testament* în întregime.

La 1688 literatura religioasă cunoaște cel mai mare eveniment din istoria ei de până atunci: apariția la București, într-o ținută grafică aleasă, a *Bibliei*

întregi, numite adesea „a lui Șerban Cantacuzino”, după luminatul domn care a patronat-o cu generozitatea sa. Cu această operă s-a încununat un secol și jumătate de strădanii pentru transpunerea în românește, în limba veche și-nțeleaptă, a acestui monument universal al credinței și al culturii.

În perioada 1751-1764 episcopul **Petru Pavel Aron** se încumetase la o altă traducere, fără a o fi putut publica.

Misiunea avea să fie asumată și dusă la bun sfârșit de Samuil Micu, cel mai fecund editor și traducător de carte religioasă dintre învățații Școlii Ardelene. Îndemnul i-a venit mai întâi de la episcopul de Oradea, Ignatie Darabant, unul din prelații, care au încurajat mult această mișcare de înnoire culturală și națională.

A început munca pe la 1783, după textul grecesc și cel latinesc, nu fără a fi consultat și cărți anterioare în românește – *Palia, Noul Testament de la Bălgrad* și *Biblia de la București*. A colaborat cu Samuil Micu și episcopul Ioan Bob, împreună cu un grup de învățați blăjeni numiți de acesta, revizuiind traducerea – mai ales prin compararea cu *Septuaginta* – și adăugându-i note și explicații. Tot episcopul a întreprins demersurile necesare la Viena pentru dobândirea autorizației de tipărire la Blaj a acestei *Biblii*.

După o sută și mai bine de ani de la apariție, *Biblia de la București* nu mai corespundea evoluției limbii literare a românilor, și nici lesnicioasei înțelegeri a graiului ei din partea numărului din ce în ce mai mare de credincioși care citeau ori ascultau paginile Sfintei Scripturi.

Realizată pe un fond de competență teologică, istorică și filologică nemaiîntâlnite în lumea românească, *Biblia de la Blaj* din 1795 a preluat cu respectuoasă fermitate făclia mai vechii *Biblii* tipărite la București, în 1688, purtând-o la un nivel superior spre secolele următoare. Primenită în grai la limita perfecțiunii, după aprecierea exegeților, găsind cuvintele cele mai potrivite pentru a face înțeleasă „cartea trimisă de la Dumnezeu”, *Biblia lui Samuil Micu* a devenit instantaneu *Biblia* națională a tuturor românilor, indiferent de confesiune, prin cele trei reeditări din secolul al XIX-lea (Sankt Petersburg 1819, Buzău 1854-1856 și Sibiu 1856-1858).

Reeditarea *Bibliei de la Blaj*, supranumită și *Biblia lui Samuil Micu* marchează repunerea în circuitul științific, filologic și teologic, în același timp a unei lucrări de referință din secolul al XVIII-lea, cu un rol deloc neglijabil în procesul de unificare a limbii române literare.

O premieră absolută în cultura română, recenta ediție a *Bibliei de la Blaj* este impresionantă atât prin monumentalitatea ei, cât și prin complexitatea pe care i-o conferă unele studii incluse în volum, alături de aparatul critic. Tipărirea propriu-zisă s-a realizat la Editura Vaticană din Roma. *Biblia* a fost scoasă într-un tiraj de 2000 de exemplare. Are 2630 de pagini și cântărește 7,5

kg. Tipărirea ei a fost susținută financiar din fondurile Papei Ioan Paul al II-lea. La această lucrare au colaborat specialiști de la Institutul de Istorie „George Bariț” și de la Institutul de Lingvistică și Teorie Literară „Sextil Pușcariu”, având girul Academiei Române. Cartea se deschide cu o dedicație în limba latină pentru Papa Ioan Paul al II-lea, se continuă cu o precuvântare semnată de Înalț Preasfinția Sa, Lucian Mureșan, Mitropolitul Bisericii Unite cu Roma, și un eseu semnat de acad. Camil Mureșanu, intitulat *Cartea Cărților*. De asemenea, noua ediție are un bogat aparat critic: **un indice de concordanțe a numelor proprii**, premieră absolută în cultura română, indice realizat de colega noastră, Sidonia Puiu, un **glosar** amplu, realizat de Elena Comșulea, Valentina Șerban și Sabina Teiuș. Urmează **studiul istoric**, semnat de dl. Ioan Chindriș, coordonatorul acestei lucrări, studiul filologic *Un monument de limbă literară*, semnat de Eugen Pavel. La **transcrierea textului** au colaborat: Elena Ardeleanu, I. Chindriș, N. Edroiu, Elena Mișu, Florica Nuțiu, Dora Pavel, Eugen Pavel, Șerban și Veronica Turcuș.

Lansarea ediției jubiliare a *Bibliei de la Blaj* a avut loc la sfârșitul lunii mai a anului trecut în Sala Stampa Vaticană, Oficiul de Presă al Sfântului Scaun, eveniment la care au participat din România: dl. academician Eugen Simion, președintele Academiei Române, dl. acad. Camil Mureșanu, dl. Ioan Chindriș, coordonatorul Bibliei, Î. P. S. Ioan Robu și PS Virgil Bercea, Episcopul Eparhiei Române Unite din Oradea.

Dacă ne reamintim că traducerea lui Samuil Micu se datora îndemnului lui Ignatie Darabant, ajuns episcop de Oradea, încercăm să regăsim, în mod simbolic, ecourile unui mesaj peste timp, pe care un prelat din aceeași dieceză, episcopul Virgil Bercea, îl va duce la îndeplinire în zilele noastre.

O paralelă lingvistică între *Palia de la Orăștie* și *Biblia de la Blaj* ne oferă argumente în plus privind rolul pe care l-au jucat aceste lucrări în evoluția limbii române literare.

Vom trece în revistă, spre edificare, câteva dintre particularitățile fonetice, morfologice și lexicale pe care le prezintă, comparativ, *Palia de la Orăștie* și *Biblia de la Blaj*.

Alături de **formele morfologice vechi și populare**, menținute în toate variantele literare din această perioadă, stau, în aproape toate cazurile semnalate mai sus, și formele noi, care, adesea, le depășesc, ca frecvență, pe cele arhaice, asigurând limbii scrise din acea vreme o înfățișare mai apropiată de cea modernă, și anume: tendința de înlocuire a articolului genitival invariabil **a** cu formele variabile: **al, a, ai, ale**; preferința pentru formele verbale cu dentala refăcută la pers. I sg. a indicativului prezent: **aud, spun**.

În ceea ce privește **structura sintactică a propoziției și a frazei**, remarcăm mai întâi, prezența anumitor construcții cu caracter arhaic, acordul în

caz al substantivelor în genitiv și dativ cu atributele și apozitiile; tendința de a introduce apozitia prin adverbul explicativ **adecă**; cumulum de conjuncții: **căci că, căce**, precum și numeroase elemente relaționale folosite cu altă valoare sintactică, decât cea pe care o au în limba actuală.

Frazele ample, formate prin subordonare, sunt mai puțin frecvente.

Predominarea frazelor construite prin coordonare, în special, frecvența folosire a coordonatelor introduse prin **și, iar(ă)**, a condiționalelor cu **de**, amestecul vorbirii directe cu cea indirectă sunt caracteristici care se explică prin înrâurirea vorbirii populare.

Deși puțin numeroase, particularitățile fonetice, oglindite în alternanțele grafice atestate în paginile *Paliei*, sunt suficiente pentru a individualiza o variantă literară bănățeană-hunedoreană, care prezintă trăsăturile lingvistice ale unei zone dialectale care ar cuprinde nord-estul Banatului, sudul Transilvaniei și sud-estul Crișanei. Particularitățile fonetice dialectale, atestate în *Palia de la Orăștie*, în marea lor majoritate sunt întâlnite și astăzi în graiurile vorbite în Banat și în regiunile din jurul Hunedoarei.

Printre cuvintele care aparțin terminologiei specifice textului biblic tradus pentru prima dată în limba română: **bitie „geneză”, ishod „exod”**; termeni religioși: **oltar, blagoslovenie, miloste, azimă, heruvim, candelă, ceriu**.

Următoarele elemente regionale atestate în *Palia de la Orăștie* apar și în alte texte vechi românești din secolul al XVI-lea, unele fiind menționate și în documentele anterioare⁴, majoritatea păstrându-se până astăzi la nivelul graiurilor dialectale: **alean „împotriva, contra”**; **auă „strugure”**; **beseadă „vorbă, vorbire”**; **besedui „a vorbi”**; **bărat „prieten”**; **bumb „nasture”**; **cătelin „încet”**; **celui „a înșăla”, ceteră „vioară”**; **cocon „copil”**; **la „a spăla”**; **marhă „animale, vite”**; **nea „zăpadă”**; **pită „pâine”**; **poroboc „copil”**; **zăpodie „vale, șes”**; **văgură „fecioară”**.

Dintre cuvintele cu sensuri deosebite, unele atestate și în alte texte vechi, cele mai multe întâlnite însă numai în limba *Paliei*, amintim: **aromat „mirodenie”**; **fămeie „familie”**; **jale „dorință”**; **lat „lățime”**; **mândrie „înțelepciune”**; **tăroasă „însărcinată”**; **turbureală „mânie”**.

Materialul lexical, întrebuițat în *Palia de la Orăștie* și *Biblia de la Blaj* aparține, în marea majoritate, fondului principal de cuvinte al limbii române, din acea perioadă. La acest material, în cea mai mare parte de origine latină, se adaugă o serie, relativ bogată de cuvinte împrumutate din diverse limbi (în primul rând slavone), apoi grecești și maghiare.

⁴ Vezi G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfârșitul sec. X – începutul sec. XVI)*, București, 1974.

Bogația și varietatea vocabularului se ilustrează, mai ales prin folosirea anumitor sinonime. Urmărită din punctul de vedere al numărului unităților alcătuitoare, sinonimia din *Palia de la Orăștie* și *Biblia de la Blaj* prezintă două situații, ea existând sub forma sinonimiei simple și a sinonimiei complexe. În cadrul sinonimiei simple sau izolate avem de a face cu grupuri minimale, alcătuite din două elemente lexicale. De exemplu:

Palia de la Orăștie

dobândi – învinge
 îmbla – merge
 săbor – adunare
 mândrie – înțelepciune
 pită – pâine

Biblia de la Blaj

dobândi – învinge
 umbla – merge
 săbor – adunare
 mândrie – înțelepciune
 pită – pâine

În cadrul sinonimiei complexe, evantaiul termenilor, desemnând același referent este mai larg, mergând de la trei la unsprezece termeni:

Palia de la Orăștie

tată – părinte – născătoriu
 obârși – isprăvi – sfârși
 domn – stăpân – ținător
 giudecată – giudecare – giudeț
 lege – poruncă – poruncită

Biblia de la Blaj

tată – părinte
 isprăvi – sfârși
 domn – stăpân – ținător
 judecată – județ
 lege – poruncă – temeii –
 tocmeală – rânduială

- câteva serii cu patru sinonime:

certa – sfădi – pârî – împluta
 haină – veșmânt – îmbrăcămintă – plașcă
 îmbrăcămintă
 pleca – merge – purcede – proidi

certa – sfădi – pârî – împluta
 haină – veșmânt –
 pleca-merge-purcede

- o serie cu cinci sinonime:

besadă – cuvânt – glas – grai – grăire

cuvânt – glas – grai – grăire

- două serii cu șase sinonime:

zice – spune – grăi – vorbi –
 besedui – povesti
 raclă – ladă – lădiță – locșor –
 sicriu – coșciug

zice – spune – grăi –
 vorbi – povesti
 raclă – ladă – lăduță – sicriu

- o serie cu șapte termeni:

fiu – fecior – făt – cocon –
 prunc – plod – poroboc

fiu – fecior – copil – cocon – prunc
 – pruncă – pruncuț – făt

- o serie cu nouă sinonime:

mulțime – gloată – nărod –
 neam – oamet – sămânță – oameni –
 popor – lume

norod – neam – limbă – rudă – lume
 sămânță – oameni – popor

Recordul este bătut de conceptul **animal**, care apare exprimat prin 11 sinonime, în *Palia de la Orăștie*: vită – dobitoc – jivină – jiganie – dihanie – făptură – gadină – avuție – bogăție – bunătate – marhă, iar în *Biblia de la Blaj*: vită – bou – dobitoc – vacă – avuție – bogăți – bunătate – ciurdă

Numărul foarte ridicat al termenilor sinonimi din *Palia de la Orăștie* poate constitui un indiciu al grijii traducătorilor pentru precizie sau pentru atingerea unor nuanțe a frământărilor lor, pentru a găsi cuvântul cel mai adecvat, poate și cel mai expresiv, și care să aibă o putere de circulație mai largă.

S-a arătat⁵ că prin ceea ce are specific limba tipăriturii de la Orăștie, atât în lexic, cât mai ales în fonetică, se apropie mai mult de graiurile din Transilvania, având numeroase afinități cu Moldova. Existența unui grai bănățean-hunedorean cu unele particularități specifice, oglindite în varianta literară, caracteristică textelor care aparțin acestei zone, a fost demonstrată cu argumente convingătoare de către lingvistul Ion Gheție în lucrarea *Baza dialectală a românei literare*.

Traducerea *Paliei* marchează, pe de o parte, în șirul traducerilor românești din secolul al XVI-lea, un loc aparte, ea acumulând, după părerea lui Nicolae Cartojan, „frământările unui veac de muncă literară pentru a mâinii cuvinte expresive”, care deșteaptă imaginația și mișcă simțirea, iar pe de altă parte, cartea reprezintă un moment de răscruce, ce anunță biruința definitivă a limbii naționale în cultură și literatură.

În evoluția scrisului românesc din secolul al XVI-lea, această operă se distinge prin frumusețea limbii, care în această scriere capătă o mlădiere și o vigoare expresivă ce nu se găsește în traducerile anterioare ei.

Biblia de la Blaj, deși se resimte de unele particularități nordice, prin câteva „ardelenisme” strecurate în unele pasaje, reflectă, în esență, muntenizarea masivă pe care o cunoscuse varianta literară din Transilvania de sud-vest la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Versiunea realizată cu mult discernământ de Samuil Micu reflectă, într-adevăr, oscilațiile variantei literare sud-vest ardelenesti, în care vechile deprinderi de a scrie răzbăteau uneori la suprafață. Față de tipăriturile blăjene din deceniile anterioare, care adoptaseră modele muntenesti mai omogene, *Biblia din 1795* nu a beneficiat de un prototip similar, ceea ce explică unele alternanțe fonetice, precum și câteva concesii făcute graiului local. În mare parte, prin elementele de lexic pe care le vehiculează, *Biblia lui Samuil Micu*

⁵ Vezi Florica Dimitrescu, *Contribuții la repartizarea regională a lexicului românesc în secolul al XVI-lea*, în *SCL*, XV, 1964, p. 539-559; Gavril Istrate, *Originea limbii române literare*, Iași, 1981, p. 145.

ilustrează tendințele de unificare a limbii române literare, care se manifestau tot mai pregnant în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Palia de la Orăștie și *Biblia de la Blaj* sunt monumente de seamă ale limbii române și totodată ale literaturii religioase românești.

Ele reprezintă o strălucită sinteză care unește într-un întreg, tezaurul de grai, de simțire și de cugetare al întregului neam românesc. Ele constituie fundamentul sănătos și trainic pe care s-a dezvoltat, printr-un lung proces de creație și selecție, limba noastră literară de azi. Chiar dacă *Palia de la Orăștie* se remarcă prin bogăția și diversitatea lexicului, limba *Bibliei de la Blaj* este mai modernă.

Această lucrare monumentală a dominat graiul biblic românesc în epoca formării culturii și literaturii noastre clasice, oferind modelul optim de exprimare în limba română. În acest înțeles, opera blăjeană este cea mai importantă carte apărută vreodată în cultura noastră.

În încheiere, doresc să amintesc frumoasele cuvinte ale lui Nicolae Iorga, despre importanța tipăriturilor în cultura românească: „*Marele merit al acestor cărți este acela că, trecând hotarele, au adunat sufletește prin viața culturală pe toți românii laolaltă. Prin ele s-a întemeiat ceva neprețuit ce va da formă gândului și simțirii generațiilor care vor urma: limba literară.*”⁶

BIBLIOGRAFIE

❖ Bulgăr, Gheorghe, *Studii de stilistică și limba literară*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971.

❖ Cătănescu, C., Maria, *Limba română - origini și dezvoltare*. București: Editura Humanitas, 1996.

❖ Coteanu, Ion, *Structura și evoluția limbii române (de la origini până la 1860)*. București: Editura Academiei R.S.R., 1981.

❖ Coteanu, Ion, *Gramatică stilistică compoziție*. București: Editura Științifică, 1990.

❖ Cristescu, Mariana, Georgescu, Magdalena, *Dicționarul limbii române literare vechi*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.

❖ Damșa, Teodor, *Biserica greco-catolică din România în perspectiva istorică*, Timișoara: Editura de Vest, 1994.

❖ Diaconescu, Ion, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

⁶ Vezi Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române*, p. 192.

- ❖ Dragomirescu, Gh., *Dicționarul figurilor de stil*. București: Editura Științifică, 1995.
- ❖ Dragoș, Elena, *Elemente de sintaxă istorică românească*, București: Editura Didactică și Pedagogică R.A, 1995.
- ❖ Gheție, Ion, *Introducere în studiul limbii române literare*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
- ❖ Gheție, Ion, Chivu, Gheorghe et alii, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*. București: Editura Academiei Române, 1997.
- ❖ Ionescu, Cristina, Cerkez, Matei, *Gramatică și stilistică*. București: Editura All Educational S.A, 1997.
- ❖ Ivănescu, Gheorghe, *Studii de istoria limbii române literare*. Iași: Editura Junimea, 1989.
- ❖ Macrea, Dimitrie, *Probleme ale structurii și evoluției limbii române*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
- ❖ Micu-Klein, Samuil, *Biblia de la Blaj* (1795). Roma: Editura Vaticana, 2000.
- ❖ Munteanu, Ștefan, Țâra, D. Vasile, *Istoria limbii române literare. Ediție revizuită și adăugită*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983.
- ❖ Nuțiu, Florica- Elisabeta, *Probleme de transliterare a textelor din secolul al XVIII-lea, în Lucrările sesiunii de comunicări științifice a Univ. P. Maior, Limba și literatura română*, vol. X, 27-28 octombrie 2000, Târgu-Mureș, p. 113-128.
- ❖ *Palia de la Orăștie (1581-1582), Text-Facsimile-Indice*. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil. București: Editura Academiei R.S.R., 1968.
- ❖ *Palia de la Orăștie. Studii și cercetări de istorie a limbii și literaturii române*. București: Editura Eminescu, 1984.
- ❖ Pamfil, Viorica et alții, *Istoria limbii române*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
- ❖ Pamfil, Viorica, *Elemente regionale în lexicul „Paliei de la Orăștie”*, în *Cercetări de lingvistică*, III, 1958, p. 227-248.
- ❖ Pamfil, Viorica, *Contribuții la studiul statistic al lexicului românesc. Structura lexicală a Paliei de la Orăștie (1581-1582)*, în *Studii de lexicologie*, Cluj, 1965, p. 157-232.
- ❖ I. Popovici, *Palia de la Orăștie* (1582), în *Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii literare*, seria II, tom. XXXIII, 1911, p. 517-538.
- ❖ M. Roques, *Palia d`Orăștie* (1581-1582), vol. I, Paris, 1925, p. VII-LVIII.

❖ Rosetti, Al., Cazacu, B., Onu, Liviu, *Istoria limbii române literare*. Vol. I, București: Editura Minerva, 1971.

Palia de la Orăștie and Biblia de la Blaj – Important Monuments of Romanian Religious Literature

Abstract

There is no doubt that the *Bible* is one of the most important and valuable books mankind ever had. It is structured in two parts: the first one, known as the *Old Testament*, has been translated for the first time in Greek in the 3rd century B.C. by a number of seventy scholars. Today we call it *Septuaginta*. Seven hundred years later, thanks to Saint Jeronimus, the two parts of the *Bible* - *Old* and *New Testament* – have been translated together. This first integral variant, in Latin, is today known as *Vulgata*.

The first Romanian translations of the *Bible* dates from the 16th century and they have a double meaning: they reflect the religious disagreements and, on the other hand, they are considered to be birth certificates of Romanian literary language. *Palia de la Orăștie* is the last translation of the *Bible* that has been published in Romanian language in the 16th century (1581-1582). It contains the first two chapters of *Old Testament* and had an important place in language formation. It is known that it could have been translated and published thanks to the Calvinist propaganda of Hungarians from Transylvania. *Biblia de la Blaj* was printed in 1795 and it was inspired by *Biblia de la București* from 1688. It is also known as *Biblia lui Samuil Micu* and soon became the national *Bible* of all Romanians.

A linguistic comparison between the two books reveals the role they had in the process of language formation. There are some interesting aspects that we may find: the use of old-fashioned words along with new expressions; a mixture of direct and indirect speech; the words used in both books belong to the Romanian basic word stock; the use of numerous synonyms (from 3 to 11) in order to express the various meanings of the words. We can also find some differences: while *Palia* emphasizes the western Romanian dialect, *Biblia* is strongly influenced by the northern aspects of language; *Palia* uses the specific language of the religious works of the 16th century; *Biblia* illustrates the tendencies of language unification during the 18th century.

Filologi francezi renaștenști în fondurile Bibliotecii Academice Clujene

ELENA DAMIAN
Biblioteca Academiei Române,
Filiala Cluj-Napoca

Fondul de carte franceză existent în Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române oferă iubitorului de limbă și literatură franceză o bogată sursă de cercetare. Acest veritabil tezaur ne-a reținut atenția în mod deosebit, oprindu-ne în lucrarea de față la perioada Renașterii franceze, respectiv 1480-1624¹.

Odată cu începutul secolului al XVI-lea și în special cu domnia lui Francisc I (1515-1547), regele Renașterii, ia naștere în Franța un curent de aspirații noi, curent ce va constitui puntea de legătură între Evul Mediu și clasicism. Secolul al XVI-lea este secolul Renașterii, o Renaștere atât în gândire, cât și în creație; imprimăria, în primul rând, a fost cea care a facilitat o mai largă răspândire a creației literare; filologia, filosofia, istoria, medicina, matematicile iau un avânt deosebit.

Setea de cunoaștere, caracteristica esențială a Renașterii, se materializează și printr-o întoarcere la literatura și arta antichității. O necesitate nouă s-a impus, deci, filologilor Renașterii și anume, aceea de a face cunoscute contemporanilor operele antichității; o noutate în atitudinea acestora a fost umanismul lor².

Umanismul desemnează nu numai studiul moștenirii antice greco-latine în special, ci și eleganță morală, inseparabil legate de o cultură desăvârșită, un ideal de înțelepciune, un act de credință în natura umană. **Om**ul devine centrul universului, stăpân pe sine și pe creațiile sale; prin intermediul înțelepciunii antice, umaniștii vor să cunoască și să înțeleagă omul.

¹ Autorii lucrării *Littérature française. La Renaissance*, propun pentru Renașterea franceză limitele între 1480-1624; Yves Giraud, Marc-René Jung, *Littérature française. La Renaissance I 1480-1548*, Paris, B. Arthaud, 1972; Enea Balmas, *Littérature française. La Renaissance II 1548-1570*, Paris, B. Arthaud, 1974; Jacques Morel, *Littérature française. La Renaissance III 1570-1624*, Paris, B. Arthaud, 1973.

² *Grand Larousse Encyclopédique en dix volumes*, vol. VIII, Paris, Librairie Larousse, 1963, p. 422.

Cercetarea moștenirii antice începea cu studiul limbilor, greaca și latina în special, cu editarea marilor valori antice, misiune ce revenea savanților. Primii umaniști francezi, au fost, prin urmare, **filologi** ca Jacques Lefèvre d'Étaples, Guillaume Budé și alții, care se află la loc de cinste și în fondurile bibliotecii noastre.

Limba în care s-au scris operele Renașterii franceze este latina, mai ales în prima parte, apoi, treptat, franceza se impune atât din dorința unei accesibilități mai largi, cât și a demonstrării superiorității acesteia față de oricare altă limbă³.

Jacques Lefèvre d'Étaples (1450-1536), umanistul francez care a dat în 1530, la Anvers, prima traducere completă a *Bibliei* în limba franceză, lucrare condamnată de Sorbona să fie arsă (această traducere, revăzută de Robert Olivétan, în 1535, a servit ca bază la cea mai mare parte a versiunilor *Bibliei* în limba franceză)⁴ este una din personalitățile cele mai marcante ale mișcării umaniste și religioase a epocii sale, spirit cu deschideri largi, de o extraordinară erudiție. A fost primul autor francez care a aplicat textelor sacre metodele riguroase ale filologiei⁵.

Opera sa variată este alcătuită din ediții și traduceri comentate, servindu-se întotdeauna de cele mai bune manuscrise. Lefèvre d'Étaples a fost primul care a comentat, după metode noi, *L'Écriture*, considerând-o bază unică a învățaturii religioase. Profesor de arte la Universitatea din Paris, el a predat filosofia la Collège du Cardinal Lemoine, având prilejul de a-i cunoaște și îndruma pe primii umaniști, a contribuit la răspândirea unor idei noi. A cunoscut destul de bine greaca și latina, a fost un bun cunoscător în matematici, astronomie și muzică.

Lucrarea pe care noi o deținem este ediția întâi din: *Commentarii in epistolas catholicas, ... Nunc primum ab autore emissii et aediti*. Basileae, 1527, in-folio, 77 file; legată în piele, cu câteva însemnări manuscrise și sublinieri cu cerneală roșie. Pe prima pagină de titlu a coligatului găsim însemnarea: *Collegii Claudiop. Soc. Jesu*. [C 55570 coll.]

Guillaume Budé (1467-1540) este cel mai important umanist francez al Renașterii; el este fondatorul filologiei și primul mare elenist francez (a învățat aproape singur greaca); este un filosof și un istoric renumit în epocă, un bibliotecar și un bibliofil desăvârșit, care a avut un deosebit simț al informației

³ Elena Damian, *Cartea franceză a Renașterii în fondurile Bibliotecii Academice clujene*, I, în: *Biblioteca și cercetarea*, XI, Cluj-Napoca, 1987, p. 233-240.

⁴ *La Grande Encyclopédie...* Vol. I - XXXI. Sous la direction de Berthelot..., Paris, H. Lamirault et Cie., Éditeurs, 1885-1902, vol. XXI, p. 1131-1132.

⁵ *Grand Larousse Encyclopédique en dix volumes*, vol. VI, *op. cit.*, p. 659-660.

exacte. Autor al lucrărilor *Commentarii linguae graecae* (1529) și *De Philologia* (1530), Guillaume Budé își găsește locul binemeritat și în fondurile bibliotecii noastre. El a scris în franceză, greacă și mai ales, în latină. Rolul incontestabil pe care l-a avut în dezvoltarea umanismului în Franța i-a adus renumele de „*Père de la Renaissance*”, „*le prodige de la France*” (după spusele lui Erasmus)⁶.

Nu putem trece cu vederea aportul său la fondarea colegiului. Larga răspândire a studiilor antice a fost favorizată în mare măsură de Francisc I, spirit de o deschidere deosebită, supranumit „*Père des Lettres*”, protector al savanților, artiștilor și scriitorilor vremii, care, la îndemnul insistent al lui Budé, a fondat, în 1530, pentru învățarea gratuită a limbilor latină, greacă și ebraică, *Le Collège des Lecteurs Royaux*, care, de la revoluția franceză se numește Collège de France. Această instituție a fost servită de profesori și umaniști vestiți, ca de exemplu, Ramus, Turnèbe și mulți alții. Demnă de remarcat este și vasta sa corespondență cu cei mai importanți erudiți ai timpului său, (Thomas Morus, Erasmus sau Rabelais).

Din opera sa imensă, în biblioteca noastră se păstrează *Commentarii Linguae Graecae*, Basileae, 1530, in-folio, 1424 coloane, legată în pergament. Lucrarea, apărută pentru prima dată la Paris, în 1529, i-a adus reputația de primul mare elenist francez. [R 81609 coll. și B 1296]

Lucrarea a cunoscut numeroase reeditări, printre care și cea din 1548, din care noi deținem două exemplare: *Commentarii Linguae Graecae ... amplius tertia parti aucti. Parisiis, ex officina Roberti Stephani*, 1548, in-folio, 1108 p.; cotorul din piele, cu ornamente. Posesor: Timotei Cipariu. Este ediția definitivă, lărgită cu mai mult de o treime după notele lăsate de Budé, una din cele mai mari contribuții renaștentiste la studierea antichității grecești. Această lucrare a constituit baza studiului limbii grecești în Franța și a servit ca bază pentru lucrarea *Thesaurus Graecae Linguae*, a lui Henri II Estienne. [B 2909 și C 51483 (legat în piele albă cu o legătură artistică deosebită)]

Annotationes in quattuor et viginti pandectarum libros,...Parisiis, 1524, in-folio, 178 p.; legată în pergament, cu ornamente, pagina de titlu cu chenar ornamental. Este forma a doua a lucrării, prima fiind din 1508. Prin această lucrare, el contribuie la o mai exactă cunoaștere a instituțiilor antice. [R 85037 coll.]

În rafturile bibliotecii noastre mai deținem și alte ediții ale acestei lucrări din: 1526 [B 4405 – posesor Timotei Cipariu]; 1528 [R 85038 coll.]; 1534 [3

⁶ *Dictionnaire des Lettres françaises. Le seizième siècle*. Publié sous la direction de Monseigneur Georges Grente. Collaborateurs: Albert Pauphilet, Louis Pichard, Robert Barroux. Paris, Arthème Fayard, 1951, p. 140.

exemplare legate în piele, cu ornamente foarte frumoase, cu închizători metalice; R 116127, R 116128, C 54729]

De asse et ejus libri, Lugduni, Apud Seb. Gryphium, 1550, in-8°, 815 p.; ea oferă informații istorice, filologice și numismatice (începând cu anul 1514 a avut mai multe editări, iar în 1522 a fost tradusă în limba franceză). [R 80876]

Epistolae..., Basileae,...1521, 222 p.; legată în piele, cu închizători metalice, cotorul frumos ornamentat, coperte din lemn; ea constituie un document pentru istoria literară a timpului său. [U 62022]

Epistolae Graecae..., Parisiis,...1574, 206 p.; (2 exemplare). [U 73442, C 50042]

Forensia, Basileae, 1557, (care, începând din 1544, a cunoscut și ea mai multe ediții). [R 115800]

Robert Ier Estienne (1503-1559), al doilea fiu al lui Henri Ier Estienne (întemeietorul dinastiei Stephanus), a tipărit la Paris între 1526-1550 și la Geneva, între 1551-1559. A fost cel mai celebru tipograf al acestei familii și un umanist desăvârșit, cu o solidă educație intelectuală, un bun cunoscător al limbilor latină, greacă și ebraică, așa cum o dovedesc excelentele cărți pe care le-a editat în aceste limbi⁷.

Purtător de cuvânt al Umanismului și al Reformei, Robert Ier a fost și un **lexicograf** remarcabil. În lucrarea sa *Dictionarium seu latinae linguae thesaurus* din 1531, capodoperă a genului, el dă deja traducerea franceză a anumitor termeni. De aici, ideea unui *Dictionarium latino-gallicum* (1538), care, întors, devine în 1539 *Dictionnaire françois-latin* și a unei a doua ediții, în 1549, mărită sensibil cu cuvinte noi, pe care i le furnizează „les bons auteurs”, printre care Rabelais ocupă locul de cinste. Această ediție din 1549 devine, astfel, primul dicționar francez important al secolului al XVI-lea.

În 1557, Robert Ier Estienne va publica *Traicté de la grammaire françoise*, în care încearcă să stabilească unele norme ale limbii literare.

Dicționarele sale îi asigură o solidă reputație de filolog și de lexicograf, iar *Dictionnaire françois-latin* va rămâne repertoriul cel mai comod și cel mai cunoscut al lexicului francez al Renașterii.

În colecțiile Bibliotecii Academice clujene se păstrează bine conservate două exemplare ale lucrării sale: *Thesaurus linguae latinae, Basileae, 1576, ex off. Frobeniana per Aurelium Frobenium*, 3 volume, in-folio, legate în piele, cu

⁷ Activitatea sa ca tipograf sau editor ne-a reținut mai puțin atenția de această dată; ea a constituit deja obiectul comunicării noastre: *Ediții stephaniene în colecțiile Bibliotecii Academice clujene* (I), în: *Biblioteca și cercetarea*, XIII, Cluj-Napoca, 1989, p. 196-210.

ornamente, cu închizători metalice, cu însemnări manuscrise, însumând peste 3000 de pagini⁸. [C 51683, U 62339]

Robert Estienne este, incontestabil, una dintre personalitățile care onorează cel mai mult Franța din epoca Renașterii, prin strălucirea și importanța serviciilor pe care le-a adus literelor, iar în analele tipografiei, el merită locul cel mai înalt. Ca și Aldus sau Froben, Robert Estienne a fost un savant, un tipograf savant. El rămâne cea mai importantă figură de tipograf renascentist⁹.

Charles Estienne (1504-1562), al treilea fiu al lui Henri Ier Estienne, a tipărit la Paris între anii 1551-1561. Tipograf de renume, crescut în spiritul cunoașterii literelor și a limbilor străine, a publicat, la fel ca fratele său, Robert, lexicoane, dicționare și gramatici, dar, în plus, s-a ocupat și de lucrări științifice. El compune și editează lucrări de medicină, botanică și agricultură¹⁰.

Charles Estienne va asigura editarea a peste 100 de titluri, îmbinând disciplinele umaniste cu cele științifice.

În colecțiile Bibliotecii Academice clujene se păstrează 3 ediții ale acestui erudit tipograf.

Lucrarea care ne interesează de această dată este *Dictionarium latino-graecum*, deoarece ea ilustrează activitatea sa de lexicograf; o păstrăm într-o ediție tipărită la Paris, în 1554.

Dictionarium latino-graecum, Lutetiae, Apud Carolum Stephanum, 1554, in-4°, 1071 p.; legată în piele, cu ornamente, cu medalioane, cu inițialele ICT și anul 1566 pe copertă; pe pagina de titlu, însemnarea manuscrisă *Collegii Claudiopolit. Soc. Jesu. 1609*; pe coperta I în interior, însemnările manuscrise ale mai multor posesori. [C 73087]

⁸ Adams, H. M., *Catalogue of Books printed on the Continent of Europe, 1501-1600* in Cambridge libraries, 2 vol., Cambridge University Press, 1967 menționează această ediție; *Biographie universelle ancienne et moderne*, ou... Rédigé par une société de gens de lettres et de savants, Tome treizième, Paris, L. G. Michaud, Imprimeur- Libraire, 1815 nu dă această ediție.

⁹ În timpul carierei sale de 34 de ani, a tipărit atât la Paris, cât și la Geneva, aproximativ 500 de lucrări, aproape jumătate fiind concepute de el. Aproximativ 10% din lucrări le-a tipărit în limba franceză, iar restul, în latină, greacă și ebraică. În colecțiile bibliotecii noastre se păstrează 45 de exemplare care poartă marca sa tipografică. Vezi Elena Damian, *Ediții stephaniene în colecțiile Bibliotecii Academice clujene*, I, *op. cit.*

¹⁰ A fost doctor în medicină din 1542; este autorul unei vaste lucrări de anatomie, *De dissectione partium corporis humani*. Tratatul său, *Praedium rusticum*, din 1554, este cea mai completă lucrare de agricultură și horticultură a secolului al XVI-lea. În 1564, el va tipări și o ediție în limba franceză, *Agriculture et maison rustique*; este cea mai renumită operă a sa.

Charles Estienne este și autorul lucrării *Dictionarium latino-gallicum*, Paris, 1570, in-folio¹¹.

El a fost și unul dintre primii teoreticieni ai teatrului nou. De asemenea, a publicat printre primii ghiduri¹².

Henri II Estienne (1531-1598), fiul cel mai mare al lui Robert Ier Estienne, filolog, tipograf, erudit, autor satiric, polemist și gramatician de renume, este, din mai multe puncte de vedere, cel mai important reprezentant al familiei Estienne, supranumit „*le Grand*”. A învățat de timpuriu latina, care se vorbea în familia sa, dar, pentru limba greacă a avut o adevărată pasiune, cunoscând-o deja foarte bine la vârsta de 15 ani.

Henri II Estienne și-a îmbinat studiile de elenist cu activitatea de tipograf și editor. Activitatea sa ca tipograf ne-a reținut mai puțin atenția de această dată¹³; ceea ce ne-a interesat îndeosebi a fost activitatea sa de autor și, în primul rând, cea de filolog.

Dacă tatăl său a fost cel mai prolific tipograf al dinastiei Stephanus, Henri II Estienne a fost, cu siguranță, cel mai prolific savant al acesteia. El s-a bucurat de o excelentă educație umanistă. A militat cu argumente și, prin exemplul personal, în favoarea limbii franceze; el a relevat înrudirea dintre franceză și greacă și a protestat împotriva italianismelor la modă și a abuzurilor folosirii lor; prin numeroase lucrări a dorit să demonstreze superioritatea limbii franceze față de celelalte limbi moderne, comparând-o cu greaca, pe care el personal o considera „*cea mai frumoasă dintre toate limbile pământului*”¹⁴.

Henri II Estienne s-a simțit în elementul său în polemica iscată în jurul meseriei sale de tipograf și lingvist. În 1563, el a publicat primul său pamflet *De abusu linguae graecae*, urmat în 1565 de faimosul *Traicte de la conformité du langage français avec le grec* (prima sa carte în limba franceză). Apărător înverșunat al limbii franceze, în favoarea căreia are o adevărată doctrină, el scrie

¹¹ Cf: *Biographie universelle ancienne et moderne*, ou... *op. cit.*, vol. XIII, p. 390-391.

¹² Cf: Elena Damian, *Ediții stephaniene în colecțiile Bibliotecii Academice clujene*, I, *op. cit.*, p. 210.

¹³ În timpul celor 40 de ani de carieră tipografică, în care a desfășurat o activitate prodigioasă, Henri II a editat aproximativ 170 de lucrări, în diverse limbi (greacă, latină, franceză). Literatura greacă deține locul întâi prin importanța edițiilor. În colecțiile Bibliotecii Academice clujene, Henri II Estienne este prezent cu 64 de exemplare. Pentru activitatea sa ca tipograf și editor, vezi și: Elena Damian, *Ediții stephaniene în colecțiile Bibliotecii Academice clujene* (II), în: *Biblioteca și cercetarea*, XIV, Cluj-Napoca, 1990, p. 79-95.

¹⁴ André Lagarde, Laurent Michard, *XVIe siècle. Les grands auteurs français du programme (II)*, Paris, Bordas, 1970, p. 7-12.

mai multe lucrări, printre care, alături de cele mai sus menționate, remarcăm: *De latinitate falso suspecta* (1576); *Deux dialogues du nouveau langage français italianizé* (1578); *Projet du livre intitulé De la précellence du langage français* (1579, în care recomandă folosirea limbii franceze, căreia îi pretinde calități în plus). Toate aceste lucrări sunt consacrate gloriei limbii franceze, a cărei superioritate față de latină și italiană o afirma adesea¹⁵.

Dar, în lucrarea *Thesaurus Graecae Linguae*, Geneva, 1572, monument de erudiție (5 tomuri în 4 volume + 1 volum *Appendix*), rezidă principalul său titlu de glorie. Această prețioasă lucrare, care i-a adus admirația unei lumi întregi, este, și pentru biblioteca noastră, un motiv de întemeiată mândrie.

Această primă ediție a faimoasei sale lucrări marchează cel mai important punct al carierei sale, dar și un punct înalt al științei europene. *Thesaurus Graecae Linguae*, care i-a adus o faimă nemuritoare, i-a adus, în același timp, și ruina financiară; această operă rămâne până astăzi un instrument esențial pentru studiile grecești. Planul acestei opere monumentale a fost conceput de tatăl său, Robert Ier Estienne, care a dorit să realizeze perechea celui alt tezaur al cărții (*Thesaurus Linguae Latinae*), realizat deja de el. Acest *Thesaurus* grec a fost, de asemenea, o operă de pionierat, grupând cuvintele după rădăcina lor etimologică și nu într-o ordine strict alfabetică. Sub supravegherea atentă a tatălui său, Henri II lucra deja la *Thesaurus* în 1558.

În colecțiile Bibliotecii Academice clujene, în fondul renumitului filolog Timotei Cipariu, se păstrează această operă în 4 volume (dintre care un volum *Appendix*)¹⁶. [B 2353]

Thesaurus Graecae Linguae. Ab Henrico Stephano constructus [Geneva], 1572, *Excudebat Henricus Stephanus. Cum privilegio Caes. Majestatis, et Christianis. Galliarum Regis*, in-folio, 4 volume, legate în piele, cu ornamente aurii pe cotor, cu multe însemnări manuscrise, mai ales pe pagina de titlu a volumului I, cu oliva și deviza „*Noli altum sapere*” pe pagina de titlu a volumului I.

Această lucrare este însoțită de *Annotationes in quattuor et viginti pandectarum libros* [Geneva], 1573, in-folio, tipărită tot de Henricus Stephanus. Acest volum are o legătură artistică deosebită; legat în piele în 1573, cu un ex libris aurit pe coperta a doua (*Ex Bibliotheca Bunaviana*). [B 17699] Prima ediție a acestei importante opere (de obicei considerată în mod eronat ca un supliment al *Thesaurus*-ului *Graeca Linguae*) este, de fapt, o operă independentă, cu toate că este o lucrare auxiliară a *Thesaurus*-ului. Volumul

¹⁵ *Dictionnaire des Lettres françaises. Le seizième siècle, op. cit.*, p. 311-312.

¹⁶ Din păcate, ne lipsește Tomul V.

este împărțit în două părți, din care prima constă în edițiile princeps ale celor două valoroase glosare bilingve bizantine antice: glosarul latin-grec al lui Philoxenus și glosarul grec-latin al lui Cyrillus¹⁷.

Jacques Charles Brunet, în *Manuel du libraire et de l'amateur de livres*, afirmă că este destul de dificil să găsești toate aceste volume împreună și bine conservate; el le consideră o raritate¹⁸.

Chiar dacă nu ar fi scris nimic altceva decât *Thesaurus Graecae Linguae*, numele lui Henri II Estienne tot ar fi rămas înscris pentru totdeauna în istoria învățaturii umaniste¹⁹.

Tezaurul de carte franceză a Renașterii, încă insuficient cercetat și cunoscut, constituie o mândrie a Bibliotecii Academice clujene, iar o popularizare a câtorva dintre cei mai de seamă reprezentanți filologi ni s-a părut necesară.

The Works of French Philologists from the Age of Renaissance in the Collections of Biblioteca Academiei from Cluj-Napoca

Abstract

At the Biblioteca Academiei from Cluj-Napoca, the readers who speak French have the chance to find an impressive number of the works written during the French Renaissance, more precisely between 1480-1624. At the beginning of the 16th century, France records the appearance of the first printing houses and their contribution to the book spreading is well-known today. The works of French Renaissance have been written at the beginning in Latin; shortly, the official language became French, because of the philologists' desire to demonstrate the superiority of French in comparison with any other language and in order to assure the free access to information.

The French humanist Jacques Lefèvre d'Étaples is one of the first and the most important French defenders; that is because he realised in 1530 the

¹⁷ Vezi Fred Schreiber, *The Estiennes* [Catalogue], New York, E. K. Schreiber 1982, p. 159; cu toată faima familiei Stephanus, până la Fred Schreiber, nu a existat un catalog al acestui prețios tezaur; colecția lui Schreiber cuprinde 300 de titluri, o colecție de carte remarcabilă pentru calitatea ei; în colecțiile Bibliotecii Academice clujene există 121 exemplare care poartă marca celebrei familii Stephanus, identificate până în prezent.

¹⁸ În biblioteca noastră se mai păstrează încă un exemplar al acestei ediții din 1572 (din păcate, incomplet, avem doar volumele I și II), însoțit de *Glossaria duo ...*, 1573, în fondul catolic. [C 55617-55618 coll.]

¹⁹ Fred Schreiber, *op. cit.*, p. 158-159.

first translation of the *Bible*. We have to mention that he was the first French writer who applied the philological rules to religious texts. A good example in this way is *Commentarii in epistolas catholicas*, that we may find at Cluj-Napoca. The work was published in 1527 and consists of 77 pages. Its covers are made of leather and its pages retain some significant notes, hand written.

Guillaume Budé (1467-1540) is another representative character of Renaissance who's contribution to the spreading of ancient values is today very appreciated. The Biblioteca Academiei from Cluj-Napoca keeps two copies of his work *Comentarii Linguae Graecae*, both published in 1548; one of them belonged to Timotei Cipariu. Beside them, we may find at Cluj *Annotationes in quattuor et viginti pandectarum libros...*

The Estiennes brought their remarkable contribution to the spreading of medieval culture and they are considered to be the most important family of typographers from their times. The best known is Henri the 2nd (1531-1598), who's activity as philologist is so appreciated. His work *Thesaurus Linguae Graecae* (1572) is one of the treasures of Biblioteca Academiei from Cluj-Napoca. It remained even today a very important instrument in the study of Greek.

We may also find at Cluj *Glossaria duo ...* (1573) which is considered to be a supplement of *Thesaurus Linguae Graecae*. In fact, it is an independent book, divided into two parts and covered by leather.

We may conclude that the books of French humanists preserved at Cluj-Napoca bring their contribution to a better knowledge of the cultural European history.

**Cartea franceză de matematică din epoca Renașterii în colecțiile
Bibliotecii Academice Clujene**

*ELENA DAMIAN
Biblioteca Academiei Române,
Filiala Cluj-Napoca*

Secolul al XVI-lea, secolul Renașterii, marchează o deschidere în gândire și în creație; este o epocă de adânci prefaceri în toate domeniile vieții materiale și spirituale, generate de studiul moștenirii antice greco-latine și ebraice pe de o parte, și pe de altă parte, de impulsul diverselor descoperiri ale inteligenței umane. Setea de cunoaștere, de cultură este pusă în slujba eliberării omului de constrângerile medievale și a stimulării conștiinței sale, deoarece el este acum centrul universului, stăpân pe sine și pe creațiile sale.

Emanciparea intelectuală și morală se realizează și mai pregnant odată cu apariția statelor naționale, cultura laicizându-se atât prin scopul pe care și-l propune, cât și prin elementele care o reprezintă¹.

În toate domeniile activității umane, Renașterea a deschis o eră nouă. Efortul de emancipare intelectuală s-a manifestat mai puternic în domeniul științei, schimbându-se însăși ideea de știință; ea înseamnă acum cunoștințe dobândite prin observarea directă a fenomenelor naturii. Experiența trece pe primul plan, înlocuind autoritatea textelor antice.

Tiparul a permis o mai largă răspândire a operelor literare, dar și a ideilor, a științei; el a revoluționat întreaga cultură.

Majoritatea erudiților acestei perioade au o formație multilaterală; ea se reflectă în producția editorială prin lucrări de o inestimabilă valoare, atât în domeniul umanist, cât și în cel științific.

Rolul pe care l-a avut Francisc I (1515-1547), „Regele Renașterii”, „Père des Lettres”, în încurajarea literelor și a artelor, a scriitorilor, a artiștilor și a savanților vremii, este deja bine cunoscut; fondator al „Collège des Lecteurs royaux ” (pentru învățarea gratuită a limbilor ebraică, greacă și latină), actualul Collège de France și al Imprimeriei Naționale; tot el are meritul de a fi semnat,

¹ Andrei Oțetea, *Renașterea și Reforma*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, p. 334-338.

în 1539 (la Villers - Cotterêts) o ordonanță care dispunea folosirea limbii franceze în actele juridice, impunând întregii țări unitatea de limbă.

Limba Renașterii franceze este latina, în special în faza de debut, apoi, treptat, franceza se impune atât din considerente generate de caracterul francezilor (ei nutreau optimism, ambiție și un deosebit spirit de emulație, dorind să demonstreze superioritatea limbii franceze, atât față de latină, cât și față de italiană; italienii îi disprețuiau în acea perioadă, considerându-se mai avansați, atât din punct de vedere artistic, cât și economic; în Italia, Renașterea începuse mult mai devreme, încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, pe când în Franța, ea începe abia spre sfârșitul secolului al XV-lea), cât și din cerința unei accesibilități mai largi.

Încă din anul 1515 a apărut în limba franceză o **aritmetică** și o **geometrie**, atestând preocuparea pentru introducerea limbii franceze în locul celei latine.

Secolul al XVI-lea marchează o reînnoire completă a științei²; apar lucrări importante în domeniul științelor exacte (I – matematica, II – astronomia, III – fizica) și al științelor naturii (I - științele pământului, II – chimia, III – studiul corpului omenesc, IV – arta vindecării, V – zoologia, VI – botanica, agricultura)³.

Caracteristica esențială a acestei epoci este „*descoperirea lumii, descoperirea omului*” (Jules Michelet). Ceea ce diferențiază Evul Mediu de Renaștere nu este atât noutatea problemelor, cât a soluțiilor care se dau problemelor eterne ale vieții și ale gândirii: „*omul devine, din nou, pentru om un obiect demn de studiu*”⁴.

Renașterea, definită adesea ca o întoarcere spre trecut, a creat condițiile esențiale ale culturii moderne.

Resurecția științelor care a fost consecința cea mai profundă a Renașterii a început în Franța secolului al XVI-lea cu **matematica** și **astronomia**.

Europa a asimilat moștenirea științifică a antichității, fie direct, fie prin intermediul traducerilor arabe, a sesizat orientarea algebrică a spiritului arab și a prelucrat aceste date în două sensuri; pe de o parte a perfecționat forma de prezentare, fixându-se simbolismul notațiilor algebrice; pe de altă parte, pe lângă urmărirea problemelor rămase deschise, s-au născut noi domenii de cercetare matematică: analiza, geometria analitică, teoria probabilităților, iar

² *Dictionnaire des Lettres françaises. Le seizième siècle*, Publié sous la direction de Monseigneur Georges Grente. Collaborateurs: Albert Pauphilet, Louis Pichard, Robert Barroux. Paris, Arthème Fayard, 1951, p. 16.

³ Cf: *Istoria generală a științei*, vol. II, *Știința modernă. De la 1450 la 1800*. Sub conducerea lui René Taton, București, Editura Științifică, 1971.

⁴ Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 334.

mecanica și astronomia și-au creat un fundal științific și au făcut progrese uriașe. În perioada Renașterii se extinde rețeaua universităților în orașele din occident și din centrul Europei, încât matematicienii au posibilitatea să devină profesori, adică specialitatea lor să devină o meserie. În general, în Renaștere a crescut foarte mult importanța matematicii, utilizate în sectoare variate⁵.

Încă de la sfârșitul secolului al XV-lea a fost scrisă la Lyon în 1484, lucrarea medicului parizian Nicolas Chuquet: *Triparty en la science des nombres* (lucrare rămasă în manuscris, redescoperită și publicată de A. Marre, în 1880), scrisă la un nivel mult superior lucrărilor precedente, cu o terminologie perfect elaborată, care coincide adesea cu cea folosită astăzi. Carte bogată, plină de idei originale și scrisă cu claritate, tratează numerele întregi, fracționare, despre progresii, numere perfecte, regula de trei, împărțirea în părți proporționale, extragerea rădăcinii pătrate și cubice, ecuații reductibile de gradul al doilea. Chuquet folosește și exponenții negativi⁶.

În secolul al XVI-lea, în afară de Germania și Italia, alte țări au adus o contribuție mai mică la dezvoltarea matematicii. Evoluția științelor matematice se desfășoară în cadrul unor școli bine definite: școala germană, școala italiană și școala franceză. Până la François Viète, ale cărui lucrări se răspândesc abia în secolul următor, literatura matematică franceză rămâne dependentă de producția italiană și germană, pe care o urmează, în general, cu întârziere⁷.

Jacques Lefèvre d'Étaples (1455-1536), filosof, teolog și umanist, a publicat ediții ale *Aritmeticii* lui Boethius (Paris, 1503), ale *Aritmeticii* lui Jordanus Nemorarius (1496), ale *Sferei* lui Sacrobosco (prima ediție în 1499, urmată de numeroase reeditări) și *Opera Omnia* ale lui Nicolaus Cusanus (1514); în 1516, el publică o ediție a *Elementelor* lui Euclid și alte opere⁸.

Charles de Bouelles sau **Bouvelles** (Bovillus) (1470?-1533), filosof, teolog și matematician, publică și el o *Introducere la geometrie*, în limba latină (1503), un *Manual de geometrie practică*, în limba franceză (1511); el este printre primii care scriu lucrări de matematică în limba franceză.

Etienne de la Roche publica la Lyon, în 1520, lucrarea *Larismethique*.

Oronce Finé (1494-1555), primul titular al catedrei de matematică de la Colegiul Regal, s-a bucurat de un mare renume; el a publicat mai multe lucrări

⁵ Nicolae Mihăileanu, *Istoria matematicii*, vol. I, *Antichitatea, Evul Mediu, Renașterea și secolul al 17-lea*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 145-146.

⁶ Idem, *op. cit.*, p. 149.

⁷ *Dictionnaire des Lettres françaises. Le seizième siècle, op. cit.*, p. 16.

⁸ *Istoria generală a științei*, vol. II, *Știința modernă*. De la 1450 la 1800. *op. cit.*, p. 54.

de matematică și astronomie; *Protomethesis (Fundamentele matematicii)*, tipărită la Paris, în 1532, este lucrarea sa cea mai cunoscută⁹.

Jean Fernel (1494-1558), medic renumit, a avut lucrări științifice și în domeniul matematicii; de exemplu, *Monalosphoerium* (1526, Paris), în care expune o metodă de reprezentare a sferei cu ajutorul unui singur desen plan sau *De proportionibus* (1528). Importantă este și lucrarea sa, *Cosmotheoria* (1528), în care sunt cuprinse relatările călătoriei sale de la Paris la Amiens pentru a măsura o anumită porțiune din meridian (lungimea ce corespunde unui arc de un grad al meridianului pământesc) și prin aceasta să determine circumferința pământului. Preocupările de matematică și astronomie le-a avut în prima parte a activității sale științifice; începând din 1534, el s-a consacrat numai medicinei, predării și practicării acesteia, având rezultate remarcabile¹⁰.

Jacques Dubois (Sylvius), (1478-1555), studiază cu un succes egal matematica și medicina. În matematică a fost elevul lui Jacques Lefèvre d'Étaples.

Jacques Peletier de Mans (1517-1582), matematician, medic, filolog, erudit și poet, profesor de matematică la universitatea din Poitiers, a publicat în limba franceză *Arithmétique*, Poitiers, 1549 (manual adesea reeditat) și *Algèbre*, Lyon, 1554.

În colecțiile bibliotecii noastre se păstrează lucrarea lui Gemma Frisius¹¹, adnotată de Peletiers: *Arithmeticae practicae: methodus facilis per Gemmam Frisium, medicum ac mathematicū, iam recens, ab ipso authore emendata et multis in locis insigniter aucta. Huc accesserunt Jacobi Peletarii Cenomani annotationes: Eiusdem item de Fractionibus Astronomicis compendium: Et de cognoscendis per memoriam Calendis, Idib. Nonis, Festis mobilibus, et loco Solis et Lunae in Zodiaco. Coloniae, Apud Maternum Cholinum, 1564, in - 8°, 221 p.; cu cotorul din piele, cu ornamente; în interiorul copertei întâi a colligatului însemnări manuscrise: Samuelis Pataki, 1772. [R 86518 coll.]*

Arithmeticae practicae: methodus facilis per Gemmam Frisium, medicum ac Mathematicum conscripta; iam recens ab Auctore pluribus locis aucta et recognita. In eandem Ioannis Steinii et Jacobi Peletarii Annotationes.

⁹ Nicolae Mihăileanu, *op. cit.*, p. 151.

¹⁰ *La Grande Encyclopédie...* Vol. I-XXXI. Sous la direction de Berthelot..., Paris, H. Lamirault et Cie., Éditeurs, 1885-1902, vol. XVII, p. 301; Benone Duțescu, *Jean Fernel* în: *Figuri ilustre din perioada Renașterii*, București, Editura Albatros, 1972, p. 292-293.

¹¹ Gemma (Regnier, dit Gemma Frisius), matematician de origine olandeză, 1508-1555, a predat medicina la Louvain; *Arithmetica* sa a avut peste 70 de ediții; a fost și un astronom de renume.

Eiusdem de Fractionibus Astronomicis. Compendium et de cognoscendis per memoriã Kalendis, Idibus, Nonis, Festis mobilibus, locoq Solis et Lune in Zodiaco. Antverpiae, Apud Ioannem Bellerum ad insigne Aquilae aureae, 1581, in - 8°, 183 p.; legată în piele, cu ornamente, cu inițialele IZD și anul legăturii 1587 pe copertă. [U 64276]

Un propagator al matematicii, pe care a elogiato în mod strălucit, opunându-se sterilității logicii și dialecticii scolastice a fost **Pierre de La Ramée** (Ramus), (1515-1572). El se remarcă și ca istoric al matematicii – primele trei cărți din lucrarea *Scholarum mathematicarum libri XXXI* sunt consacrate istoriei matematicii.

Cunoscut mai ales ca umanist, filosof, istoric, polemist, Ramus a publicat multe lucrări de matematică și a avut idei în special pentru algebră¹².

Din cele 35 de lucrări pe care le păstrăm în fondurile bibliotecii noastre, 24 sunt ediții din perioada Renașterii.

Ramus a publicat o *Arithmetica* (Paris, 1555) care a cunoscut mai multe ediții și a fost tradusă și în limba engleză. A mai publicat și alte manuale de matematică, pe care le-a regrupat într-o lucrare unitară *Scholarum mathematicarum libri XXXI*, Basel, 1569. Câteva din ideile sale ar fi: comentariul asupra numerelor negative, bazat pe opoziția logică dintre afirmație și negație; două negații echivalează cu o afirmație, scria el; aritmetica, susținea el, trebuie predată înainte de geometrie; mai puțin fericită este intervenția lui în geometrie.

Dintre lucrările de matematică, noi păstrăm trei titluri în 7 exemplare:

Scholarum mathematicarum libri XXXI. À Lazaro Schonero recogniti et emendati. Francofurti, apud Andreae Wecheli haeredes Claudium Marnium et Ioannem Aubrium, 1599, in - 4°, 314 p.; legată în pergament cu o legătură artistică, blazoane și ornamente pe coperte, cu mai multe însemnări manuscrise pe pagina întâi, iar pe pagina de titlu, mai mulți posesori și mai

¹² De fapt, el a avut idei noi și proiecte de reformă în multe domenii: 1. arată interes pentru probleme de limbă; el este autorul unui proiect de reformă în ortografie și s-a ocupat în câteva lucrări de gramatica greacă și latină; 2. în matematică a avut idei în algebră. 3. istoria l-a captivat, interesându-l în special originea galică a Franței. 4. a avut un amplu program de reformă a învățământului universitar (el a propus introducerea și dezvoltarea învățământului în domeniul științelor exacte și al dreptului). 5. filosofia sa – ramismul – este exprimată în lucrarea *La Dialectique* (este primul tratat de filosofie în limba franceză; meditația sa filosofică asupra metodei anticipează cu aproape 100 de ani celebrele reguli ale lui Descartes). Cf: Elena Damian, *Cartea franceză a Renașterii în fondurile Bibliotecii Academice clujene*, II, în: *Biblioteca și cercetarea*, XII, Cluj-Napoca, 1988, p. 172-174.

mulți ani; ex – libris Michaëlis Györffi; anul legăturii 1603 pe copertă. [C 50033 coll.]; idem [R 86077]

Arithmetices libri duo et algebrae totidem: à Lazaro Schonero emendati et explicati. Francofurdi, apud heredes Andreae Wecheli, 1586, 406 p., in - 8°; legată în pergament, cu însemnări manuscrise în interiorul copertelor. [U 68958]

Arithmeticae libri duo et Geometriae septem et viginti. À Lazaro Schonero recogniti et aucti. Francofurti, Apud Andreae Wecheli heredes, Claudium Marnium et Ioannem Aubrium, 1599, 240 p.+ 178 p. + 4 p. erata, in - 4°; legată artistic în pergament, blazoane și ornamente pe coperte; cu câteva însemnări manuscrise, cu anul legăturii 1603 pe copertă. [C 50034 coll.]; o ediție *Francofurti ad Moenum, Typis et Sumptibus Wechelianorum, apud Danielem et Davidem Aubrios et Clementem Schleichium. Anno 1627*, in - 4°, 240 p. + 178 p. + 4 p. erata; legată în pergament. [R 86076 coll.]

Arithmetices libri duo. Nunc primum hac manuali forma in gratiam studiosae juventutis in lucem edita. Hanoviae, Apud Guilielmum Antonium, 1604, in - 12°, 81 p.; legată în piele, cu blazoane pe ambele coperte, cu însemnări pe ultima pagină, nenumerotată. [R 109731]

Geometriae libri XXVII. Ad CL^{ss} Adrianum Romanum Mathematicorum ocellum. Hanoviae, Apud Guilielmum Antonium, 1604, in -12°, 69 p. [R 109732 coll.]

Ramus a făcut o inovație îndrăzneță incluzând în cursurile sale *Elementele* lui Euclid, pe care le-a tradus primul în limba franceză. Prin lucrările sale, el a contribuit la reînnoirea științifică în Franța în epoca Renașterii¹³.

Jacques Besson (aprox. 1510-1576), despre care se cunosc puține date, a fost matematician, profesor la Orléans și Grenoble. Cele mai multe dintre tratatele sale sunt scrise în limba franceză. El a indicat noi metode pentru a descoperi izvoarele subterane și a inventat ingenioase aparate pentru ușurarea demonstrațiilor matematice. Tot el a perfecționat strungul (în 1561, bazându-se pe anumite demonstrații matematice)¹⁴.

În colecțiile bibliotecii noastre se păstrează lucrarea:

Theatrum instrumentorum et machinarum. Jacobi Bessoni Delphinatis Mathematici ingeniosissimi. Cum Franc. Beroaldi Figurarum declaratione demonstrativa. Lugduni, apud Barth Vincentium, 1578, in –

¹³ *La Grande Encyclopédie...* Vol. I-XXXI, *op. cit.*, vol. XXIX, p. 801.

¹⁴ Cf: *Dicționar cronologic al științei și tehnicii universale*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1979, p. 41 și 374.

folio, 11 f. + 60 tab; legată în pergament; pe pagina întâi, numele Antonius de Stetlingen; pagina de titlu este foarte frumoasă; „*titlul încadrat, ornat de două personaje și de figura alegorică a geometriei*” și instrumente matematice. Lucrarea conține 60 de planșe care reprezintă diverse instrumente matematice¹⁵. [R 85011]

François Viète (1540-1603), avocat, diplomat și matematician, a activat la Paris; folosește calculul algebric cu formule literale, dând pentru prima oară, sub formă modernă, identitățile algebrice clasice. El a fost, de fapt, cel mai mare matematician francez al acestei epoci, dar, el se leagă mai logic de secolul următor; a fost printre primii reprezentanți autentici ai științei din secolul al XVI-lea (lucrările sale au fost publicate în secolul al XVII-lea). Fr. Viète deschide un nou drum pentru Descartes și Fermat și este considerat fondatorul științei algebrice, al algebrei moderne, al cărei simbolism va fi reînnoit de Descartes¹⁶. El a calculat 9 zecimale exacte pentru numărul π . Lucrarea sa cea mai importantă, *In artem analyticam isagoge (Introducere în arta calculului)*, din 1591), a fost tipărită în 1646, postum, de F. van Schooten (*Opera mathematica*, Leyda, 1646, in - folio).

Contribuții de seamă a avut nu doar în domeniul algebrei, ci și al trigonometriei și al geometriei sintetice.

În concluzie, cartea franceză de matematică din epoca Renașterii¹⁷ este prezentă în colecțiile Bibliotecii Academice clujene prin reprezentanții ei cei mai de seamă în ediții valoroase, bine conservate, legate artistic, exemplare care au fost studiate de intelectualii transilvăneni, mărturie fiind și numeroasele însemnări manuscrise.

¹⁵ Ediția întâi în franceză a fost la Lyon, 1578, in – folio; pentru ediția în limba latină, datele sunt controversate; unii specialiști dau ediția întâi latină Orléans, 1569, in – folio, iar alții, Lyon, 1578, in – folio. Cf: *Dictionnaire des Lettres françaises. Le seizième siècle, op. cit.*, p. 103; Robert Brun, *Le livre français illustré de la Renaissance*, Paris, Editions A. et J. Picard, 1969, p. 122.

¹⁶ Albert Flocon, *Universul cărților*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 336; *Dictionnaire des Lettres françaises. Le seizième siècle*, p. 698; *Istoria generală a științei*, vol. II, *Știința modernă. De la 1450 la 1800*, p. 11 și 56; *Dicționar cronologic al științei și tehnicii universale*, p. 107.

¹⁷ Autorii lucrării *Littérature française. La Renaissance*, propun pentru Renașterea franceză limitele între 1480-1624; Yves Giraud, Marc-René Jung, *Littérature française. La Renaissance I 1480-1548*, Paris, B. Arthaud, 1972; Enea Balmas, *Littérature française. La Renaissance II 1548-1570*, Paris, B. Arthaud, 1974; Jacques Morel, *Littérature française. La Renaissance III 1570-1624*, Paris, B. Arthaud, 1973.

French Mathematics Books from the Age of Renaissance in the Collections of Biblioteca Academică Clujeană

Abstract

Renaissance represented a new age of intellectual development and the evolution of printing art during the 16th century allowed book diffusion. The editorial production of the period is represented by numerous humanistic and scientific works.

A very important contribution in book diffusion belongs to Francis the 1st, also known as “*The King of Renaissance*”. In 1539 he signed a document that encouraged the use of French in juristic acts and also in written culture.

During the 16th century, the evolution of mathematical sciences took place inside of the so-called “schools”: the Italian school, the German one and the French one. Up to the age of François Viète, who’s works became known only in the 17th century, the French maths school remained strictly connected to Italian and German book production.

The diffusion of French maths books owes a lot to Jacques Lefèvre d’Etaples. He published at Paris several editions from Boethius’ s *Aritmetica* and Jordanus Nemoriarus’ s *Aritmetica*. He also published Sacroboso’ s *Sfera* and was interested in publishing Cusanus’ s *Opera Omnia*.

Oronce Finé (1494-1555), the first titular professor of mathematics at the Royal College, wrote numerous mathematics and astronomy books; the best known is *Protomethis (Fundamentele matematicii)*, printed at Paris in 1532.

Biblioteca Academică Clujeană keeps a copy of Gemma Frisius’ s work *Arithmeticae practicae methodus facilis per Gemmam Frisium, medicum ac mathematicum*, iam recens, ab ipso authore emendata et multis in locis insigniter aucta. Huc accesserunt Jacobi Peletarii Cenomani annotationes: Eiusdem item de Fractionibus Astronomicis compendium: Et de cognoscendis per memoriam Calendis, Idib. Nonis, Festis mobilibus, et loco Solis et Lunae in Zodiaco. Coloniae, Apud Maternum Cholinum, published in 1564; its covers are made of leather.

But there is also another copy of this work, published in 1581. The title is a little modified: *Arithmeticae practicae methodus facilis per Gemmam Frisium, medicum ac Mathematicum conscripta; iam recens ab Auctore pluribus locis aucta et recognita. In eandem Ioannis Steinii et Jacobi Peletarii Annotationes. Eiusdem de Fractionibus Astronomicis. Compendium et de*

cognoscendis per memoriã Kalendis, Idibus, Nonis, Festis mobilibus, locoq Solis et Lune in Zodiaco. Antverpiae, Apud Ioannem Bellerum ad insigne Aquilae aureae.

Pierre de la Ramée (1515-1572) is represented by 35 of his works. His ideas are comprised in a large work: ***Scholarum mathematicarum libri XXXI***, printed at Basel in 1569. Among the works published during the age of Renaissance, Biblioteca Academică Clujeană keeps 7 copies from: ***Scholarum mathematicarum libri XXXI. À Lazaro Schonero recogniti et emendati. Francofurti, apud Andreae Wecheli haeredes Claudium Marnium et Ioannem Aubrium*** (1599); ***Arithmetices libri duo et algebrae totidem: à Lazaro Schonero emendati et explicati. Francofurti, apud heredes Andreae Wecheli*** (1586); ***Arithmetices libri duo et algebrae totidem: à Lazaro Schonero emendati et explicati. Francofurti, apud heredes Andreae Wecheli***, (1586). It is worth mentioning his translation into French of fragments from euclidian mathematics.

At his turn, Jacques Besson (1510-1576) edited a large number of mathematic treaties. One of them, ***Theatrum instrumentorum et machinarum. Jacobi Bessoni Delphinatis Mathematicii ingeniosissimi. Cum Franc. Beroaldi Figurarum declaratione demonstrativa. Lug duni, apud Barth Vincentium*** is kept at Cluj.

François Viète is considered to be one of the most important mathematicians of his age; during his activity, at Paris, he had an important role in setting up the scientific methods of work. His best known work, ***In artem analyticam isagoge (Introducere în arta calculului)***, was published after his death, in 1646.

We may conclude that the French mathematicians are very well represented by their works at Biblioteca Academică Clujeană.

Evoluția tiparului românesc în Țările Române în secolul al XVI-lea

GEORGETA CHIRILĂ
Universitatea „Petru Maior”
Târgu-Mureș

Fără îndoială invenția lui Guttenberg a avut consecințe imense asupra evoluției culturii europene. Rapiditatea răspândirii invenției, precum și numărul mare al lucrărilor tipărite ne demonstrează acest lucru.

Deși tema prezentei lucrări este aceea a evoluției tiparului românesc, aceasta nu poate fi abordată izolat, fără a ține cont de cadrul european general în care apare și se dezvoltă arta tipografică, și odată cu ea, meseria de tipograf. Referitor la apariția tiparului lui Guttenberg, Albert Labarre infirma teoria potrivit căreia dezvoltarea culturii și cererea crescândă de carte au fost acelea care au făcut inevitabilă inventarea tiparului. Autorul considera în schimb că, în cazul în care am privi lucrurile din această perspectivă, tiparul ar fi trebuit să apară în perioada dezvoltării universităților și în țara cea mai avansată din punct de vedere intelectual, Italia. Ori tiparul s-a născut într-un oraș de pe Rin cu numai 3000 de locuitori care nu era deloc un centru intelectual. Fără a minimaliza însă importanța evoluției culturale și a nevoii de carte, totuși, autorul mai sus menționat sublinia faptul că, descoperirea tiparului izvorăște și dintr-o stare avansată a unei tehnici, aceea a metalului¹.

Totuși, în cele din urmă, nevoia de carte a fost aceea care a impulsionat răspândirea tiparului. Datele dovedesc din nou acest lucru căci, la moartea lui Guttenberg, în 1468, tiparul era deja instalat în mai multe orașe precum Strassbourg, Rouen, Köln, Roma, Augsburg. Astfel, s-a ajuns ca la sfârșitul secolului al XV-lea mai mult de 200 de orașe europene să aibă ateliere tipografice. Existau 10 ateliere înainte de 1470, 100 între 1470-1479, 90 între anii 1480-1489 și 40 între anii 1490-1500. Tot în secolul al XV-lea tiparul s-a răspândit și în Europa Centrală, în 1476 în Boemia, în 1473 în Polonia și Ungaria, în 1494 în Croația și în 1495 în Muntenegru.

Această răspândire rapidă a tehnicii tipografice avea curând să cuprindă și spațiul românesc intra- și extracarpatic.

¹ A. Labarre, *Istoria cărții*, Institutul European, 2001, p. 60.

Dar, înainte de a urmări evoluția tiparului românesc, se impune și o scurtă incursiune în istoriografia română. Dată fiind importanța temei pentru cultura română, e lesne de înțeles de ce ea a fost abordată de numeroși istorici români, astfel încât astăzi putem afirma că avem o întreagă istoriografie a problemei apariției și dezvoltării tiparului românesc. Primele cercetări datează încă din secolul al XIX-lea cum este și lucrarea lui Vasile Popp, *Disertație despre tipografiile românești din Transilvania*, apărută în anul 1838. De atunci, numărul lucrărilor consacrate acestei teme a crescut considerabil. Un punct de reper a fost însă apariția în 1903 a *Bibliografiei românești vechi* consacrată tocmai vechilor tipărituri românești. Per ansamblu însă, tema a stat în atenția multor istorici români precum B.P. Hasdeu, N. Hodoș, N. Iorga, P.P. Panăitescu și, mai aproape de zilele noastre D. Simonescu, Gh. Buluță, T. Verdinaș, Demény Lajos și Lidia Demény, V. Duță etc. Toți istoricii mai sus menționați au făcut ca astăzi problemele, și mai ales controversile legate de primele tipărituri românești, să fie într-o bună măsură lămurite.

Revenind însă la problema enunțată în titlu, se impune o analiză succintă și a contextului intern în care au apărut aceste prime tipărituri românești. Fără îndoială că ele trebuie să fi corespuns unei dezvoltări în plan economic, social, politic și cultural, mai ales dacă ținem seama de faptul că tipografia a pătruns destul de timpuriu în țara noastră, la numai 53 de ani de la apariția primei cărți tipărite, la 25 de ani de la tipărirea primei cărți slavonești și la 17 ani de la imprimarea primelor cărți cu alfabet chirilic². Poate tocmai de aceea putem afirma că apariția primelor tipărituri românești constituie o parte integrantă a unui fenomen european, o reflectare a acestuia pe plan local și nicidecum o apariție izolată, întâmplătoare, ruptă de dezvoltarea culturală generală a țării și de cultura europeană.³ Totuși, se impune a sublinia și faptul că introducerea tiparului în Țara Românească s-a făcut din inițiativa domnească a lui Radu cel Mare (1495-1508) mai exact, căci, potrivit afirmațiilor lui T. Nedelcea „înființarea tipografiei în Țara Românească se înscria în programul cultural al domnitorului de a înzestra bisericile cu cărți ieșite printr-o officină domnească”⁴.

Apariția primei tipărituri la 1508 avându-l ca editor pe ieromonahul Macarie situează tiparnița chirilică macariană din Țara Românească pe locul al III-lea în Europa, în sensul că este cea de a treia officină chirilică europeană, înaintea celor de la Praga (1517) și Vilno (1525).

² T. Nedelcea, *Civilizația cărții*, Scrisul Românesc, 1996, p. 45.

³ Demény L., Lidia Demény, *Carte, Tipar și Societate la Români în sec. al XVI-lea*, București, Kriterion, 1986, p. 34.

⁴ T. Nedelcea, *op. cit.*, p. 46.

Tipărirea de către Macarie a *Liturghierului* (1508) a fost urmată de tipărirea a încă două cărți: *Octoiubul* în anul 1510 și respectiv *Evangheliarul* în 1512, ambele în limba slavonă. Toate cărțile lui Macarie sunt lucrate cu o artă tipografică remarcabilă, de lux, după cum observau în lucrarea *Pagini din istoria cărții românești* și istoricii D. Simonescu și Gh. Buluță. Este vorba de editarea lor cu litere mari, în două culori – negru și roșu – tăiate cu precizie și finețe, cu rânduri drepte, cu distanțe egale între ele, cu frontispicii mari de o treime din pagină, realizate din linii și cercuri întretăiate simetric și armonios, având în mijlocul desenului stema Țării Românești⁵.

După cum am mai afirmat deja, inițiativa tipăririi acestor cărți a aparținut domnitorilor Țării Românești. Faptul reiese foarte clar și din cuprinsul tipăriturilor. Spre exemplu, în epilogul *Liturghierului*, Macarie nota următoarele: „s-a început această sfântă carte, numită Liturghie după porunca domnitorului Io Radu Voievod, să-i fie vecinică pomenire, și s-a săvârșit această carte din porunca... prealuminatului domnitor Io Mihnea Voievod...”⁶. La fel și în cazul *Octoiubului*, tot din epilog aflăm faptul că acesta a fost tipărit „din porunca lui Io Vlad Voievod și stăpânitor a întregii Țeri a Ungro-Vlahiei”⁷. Aceeași informație deținem și în cazul *Evangheliarului* din 1512, acesta fiind cunoscut și sub numele de *Evangheliarul lui Neagoe Vodă*⁸.

Dar, dacă avem informații despre numărul exemplarelor, despre arta tipografică folosită în editarea celor trei cărți, controversalele nu lipsesc. Dimpotrivă, ele au umplut multe pagini în istoriografia românească. Aceste controverse pot fi reduse la două probleme principale și anume, aceea legată de originea tiparității de la Târgoviște, precum și aceea a locului de tipărire a cărților macariene.

În acest sens, de remarcat este meritul cercetătorilor Demény Lajos și Demény Lidia care au încercat să răspundă și, în fapt, să clarifice aceste probleme legate de tiparitatea lui Macarie. Date fiind rezultatele notabile ale celor doi cercetători, ne permitem să subscriem și noi concluziilor acestora. Astfel, legat de prima problemă, menționăm că au existat voci care au afirmat că tiparitatea macariană ar fi fost adusă de la Cetinje, din Muntenegru, unde editor era tot un ieromonah Macarie. Susținătorii acestei teorii considerau că după ce în anul 1496 tiparitatea de la Cetinje și-a încheiat activitatea, Macarie ar fi venit în

⁵ D. Simonescu, Gh. Buluță, *Pagini din istoria cărții românești*, București, Editura I. Creangă, 1981, p. 29.

⁶ *Bibliografia Românească Veche*, București, 1903, vol. I, p. 2.

⁷ *Ibidem*, p. 3.

⁸ *Ibidem*, p. 3.

Țara Românească, aducând odată cu el și tiparnița. Această teorie trebuie însă abandonată, dat fiind faptul că o analiză comparată a tipăriturilor de la Cetinje și Târgoviște a dus la concluzia că nu exista, și nici nu poate exista, o identitate între cele două caractere de tipar, cel de la Cetinje fiind mai perfecționat și mai mărunț decât tiparul macarian din Țara Românească. În plus, nu există nici suficiente temeiuri pentru identificarea lui Macarie din Cetinje cu Macarie din Țara Românească⁹. La această ultimă opinie subscrie și istoricul V. Duță.

Legat de cea de-a doua controversă, V. Molin a susținut că cele trei lucrări ale lui Macarie ar fi fost tipărite la Veneția din comanda domnilor Țării Românești. La o analiză atentă a faptelor, nici această teorie nu rezistă, deoarece, dacă aceste tipărituri ar fi fost executate în aceeași tiparniță venețiană și Macarie nu ar fi fost decât un mijlocitor între editor, pe de o parte, și George Cernoievici al Muntenegrului și domnitorii Țării Românești, pe de altă parte, atunci tiparul ar fi trebuit să fie același¹⁰. Referitor însă la influența venețiană, nu trebuie să excludem posibilitatea ca Macarie să fi învățat meșteșugul tiparului la Veneția.

În lumina acestor fapte, și subscriind opiniilor lui B.P. Hasdeu, N. Hodoș, N. Iorga, P.P. Panaitescu, putem afirma că tiparul macarian din Țara Românească este un produs local intern. Mai mult, o studiere mai atentă a tipăriturilor lui Macarie în lumina grafiei și ornamentării cărții manuscrise din perioada lui Ștefan cel Mare, demonstrează clar că originea tiparului cu caracteristici poligrafice proprii trebuie căutată în executarea literelor și a întregii ornamentații după modelul cărților manuscrise moldovenești.

Lăsând însă la o parte aceste controverse, un fapt rămâne esențial și anume că la începutul secolului al XVI-lea în Țara Românească apar primele tipărituri cu litere slavone. La fel de importantă este și influența pe care tipăriturile lui Macarie au avut-o nu numai în spațiul românesc, ci și în sud-estul european. În toată această zonă, cu excepția *Tetraevanghelului* tipărit de ieromonahul Lavrentie la București, și în tot cursul secolului al XVI-lea nu s-a editat *Tetraevanghel* slavon în care să nu se vadă influența lui Macarie (Gorazde, Rujan, Belgrad).

Din păcate, vicisitudinile politice au făcut ca, după 1512, tipografia de la Târgoviște să își înceteze activitatea.

Dar activitatea tipografică în spațiul românesc nu încetează. După începutul făcut la Târgoviște, tiparul românesc se stabilește în Transilvania. Aici, în 1544, Filip Moldoveanul, „scriitoriu” în limba română al orașului Sibiu, editează *Catehismul românesc* (1544), prima lucrare în limba română

⁹ L. Demény, Lidia Demény, *op. cit.*, p. 41.

¹⁰ *Ibidem*, p. 42.

cunoscută astăzi. La doi ani după editarea acestui catehism, Filip Moldoveanul va edita un *Tetraevanghel* slavon (1546), iar între anii 1551-1553 o altă lucrare va ieși de sub teascurile tiparniței sibiene, și anume *Evangheliarul slavo-roman*. Astfel, avem de-a face cu primele tipărituri românești și, totodată, cu primul tipograf în limba română care nu mai poate fi considerat ca și până nu demult Coresi, ci Filip Moldoveanul. El va tipări cele trei lucrări ale sale în atelierul tipografic al lui Lucas Trapoldner din Sibiu, care avea deci și o secție românească.

Ca desenator și turnător de litere, Filip Moldoveanul a realizat un alfabet chirilic simplu, practic. Tot el a realizat și gravurile, precum este aceea înfățișându-l pe Hristos, sau aceea a celor patru evangheliști. Măiestria cu care au fost realizate aceste gravuri ne demonstrează faptul că Filip Moldoveanul a fost un desenator talentat, precum și un gravor iscusit, ilustrațiile lui fiind net superioare multor ilustrații europene ale vremii. De asemenea, se pare că editorul sibian a folosit *Evangheliarul* lui Macarie drept model, deși nu a dispus de clișeele acestuia.

Din păcate însă, dintre tipăriturile lui Filip Moldoveanul nu ne sunt temeinic cunoscute decât exemplarele *Tetraevanghelului slavon* și *Evangheliarul slavo-român*. Primul ne este astăzi cunoscut în două exemplare păstrate în Rusia, în timp ce al doilea ni s-a păstrat doar sub forma unui fragment de 117 file, aflat în fondul de carte rară al Bibliotecii Publice din Leningrad.

Apariția acestor prime tipărituri în limba română tocmai în Transilvania nu ne permite să trecem cu vederea peste un fapt esențial, și anume care este, sau dacă a existat o legătură între aceste lucrări și Reforma religioasă care cuprinsese deja Transilvania. În acest sens, reluăm concluziile lui Demény Lajos și Lidia Demény care afirmă că „*spiritul reformei*” s-a resimțit nu numai în imprimarea *Catehismului luteran* în limba română, ci și în tipărirea celor patru *Evanghelii* de către Filip Moldoveanul. În susținerea acestei teze vine și lipsa, din această ultimă lucrare menționată, a pasajului din prefața la *Evanghelia după Ioan* unde se vorbește despre necesitatea luptei împotriva ereziilor. Cei doi autori consideră, și nu fără temeii, că omisiunea nu s-a făcut fără intenție, deoarece într-un mediu considerat de Biserica ortodoxă drept eretic, nu putea apărea un text care chema la luptă tocmai împotriva ereziei.

Mult mai puternic s-a resimțit influența Reformei luterane în tipărirea *Evangheliarului slavo-român*. Nu încapă nici o îndoială că însăși tipărirea textului românesc se datora unei inițiative reformatoare, mai ales datorită faptului că aici se poate observa un atac direct la adresa ierarhiei bisericii ortodoxe răsăritene. Este vorba despre pasajul din *Evanghelia după Matei*, mai exact episodul condamnării lui Christos de către Caiafa, în care funcția

acestui din urmă a fost redată prin cuvântul **mitropolit**, iar în jurul lui sunt episcopii. Prin urmare, mitropolitul l-a condamnat pe Christos la moarte, conform traducerii textului românesc în *Evangheliarul slavo-român*. Observăm deci un atac direct la adresa ierarhiei bisericii ortodoxe răsăritene, ceea ce nu putea apărea decât într-un mediu luteran sau calvin. În plus, deși textul a fost tradus după cel slav, el a fost revizuit înainte de tipărire după textul german al lui Martin Luther.

Existau deci suficiente temeiuri pentru a demonstra că primele texte tipărite în limba română au apărut sub impulsul Reformei luterane, ai cărei adepți încercau să atragă populația ortodoxă românească la noua lor credință¹¹. Încercarea lor va continua la Brașov, când, cu ajutorul diaconului Coresi, la 1560-1561 vor pune să se tipărească din nou *Catebismul* și *Tetraevanghelul* în limba română.

Expunerea cronologică a evoluției tiparului românesc ne impune deci să facem precizarea că tiparnița chirilică de la Sibiu apare după aceea a lui Macarie din Țara Românească. Aici, la Sibiu, tipografia funcționa încă din 1528, fiind prima tipografie din Transilvania în care s-au tipărit la început cărți cu caractere latine, și deci, tot aici a apărut și prima tiparniță chirilică din Transilvania, în care Filip Moldoveanu, alias Philippus pictor sau Maler, a tipărit primele texte în limba română. În plus, tiparnița sibiană a funcționat în același timp cu tiparnița lui Dimitrie Liubavici de la Târgoviște.

Ca atare, revenim cu expunerea în Țara Românească unde, începând cu anul 1544, activitatea tipografică inaugurată la 1508 de Macarie este reluată de către Dimitrie Liubavici și Moise. Activitatea acestor doi tipografi s-a concretizat în tipărirea a cinci cărți între anii 1545-1551. Aceste lucrări sunt *Molitvenicul*, *Apostolul*, în două ediții, dintre care una pentru Moldova; un *Minei* și un *Evangheliar* comandat de Iliș Rareș pentru Moldova. Dimitrie Liubavici, nepotul marelui tipograf Bojidar Vukovici, își desfășurase activitatea în tipografia din Gorazde. De aici, prin anul 1544 și chemat probabil de către domnitorul Pătrașcu cel Bun, Liubavici a venit la Târgoviște, aducându-și de la Gorazde atât colaboratorul, pe Moise, cât și matricele cu care va fi turnat literele. Materialul său tipografic este deci nou și deosebit de cel întrebuintat de Macarie. Litera este mai mică și mai strânsă, cele câteva inițiale ornamentate sunt de tip venețian. La imprimare s-au folosit două culori, negru și roșu, zațul este îngrijit cules, cu rânduri egale, lucrătorii dovedind o bună stăpânire a meșteșugului, iar prin conținutul lor completează cu lucrări noi colecția lucrărilor necesare bisericii ortodoxe românești. Per ansamblu însă, importanța tipăriturilor lui Liubavici este depășită doar de legăturile pe care le stabilește

¹¹ Demény L, Lidia Demény, *op. cit.*, p. 62.

între Țara Românească și spațiul european prin aducerea în Țara Românească a tiparniței de la Gorazde, dar o tiparniță chirilică comandată la Veneția la sfârșitul secolului al XV-lea și care a ajuns astfel, prin Gorazde, în Țara Românească.

Liubavici are însă și un alt merit ce nu poate fi contestat și anume, acela de a fi format ucenici, viitori meșteri tipografi precum Oprea și Petru, care, la rândul lor, vor avea ucenici, conferind astfel continuitate meseriei de tipograf. Dintre cei mai de seamă ucenici ai lui Oprea, cel care se va remarca printr-o activitate tipografică vastă, va fi tocmai diaconul Coresi.

Provenit dintr-o familie căreia tradiția cărțurărească nu îi era străină, Coresi și-a început deci cariera de tipograf sub îndrumarea lui Oprea alături de care va tipări la Târgoviște, în 1558, o carte în limba slavonă: **Triod-Penticostarul**. Activitatea lui se lansează cu adevărat abia după ce se stabilește la Brașov. Odată ajuns în localitatea transilvăneană, Coresi se va transforma într-un tipograf complex, care nu numai că știa să stilizeze și să corecteze manuscrisele, dar a știut și să creeze un nou tip de litere care vor fi de fapt caracteristice tiparului coresian. Totodată, Coresi nu a rămas izolat, activitatea lui editorială s-a integrat în peisajul cultural brașovean, al școlii cărțurărești a preoților de pe lângă Biserica Sfântul Nicolae din Șchei, dar și în cel comercial, materializat în raporturile cu sașii (I. Fuchs, J. Benkner)¹².

La o privire de ansamblu asupra activității editoriale a diaconului Coresi s-a putut observa faptul că acesta a editat, între anii 1558-1581, trei tipuri de cărți. Este vorba de 23 de cărți în limba slavonă: **Triod-Penticostarul**, Târgoviște, 1558; **Evanghelia**, Brașov, 1562; **Sbornic**, Brașov, 1569; **Octoib**, Brașov, 1574. Pe lângă aceste cărți în limba slavonă, Coresi a mai editat și un număr de nouă cărți în limba română: **Evanghelie**, Brașov, 1560; **Apostol**, Brașov, 1565-1566; **Pravila**, Brașov, 1570; **Catehism**, Brașov; **Cazania**, în două ediții, 1567-1568 și 1581. Tot sub semnătura lui Coresi au mai apărut și alte trei cărți bilingve, slavo-românești, cum este **Psaltirea slavo-română**, editată tot la Brașov în anul 1577.

Cărțile editate de Coresi au câteva caracteristici notabile: textul este imprimat în roșu și negru, inițialele imită pe cele din lucrările lui Macarie și Liubavici, ca de altfel și frontispiciile care sunt tipic macariene. Formatul lucrărilor este masiv, lipsește pagina de titlu și numerotarea paginilor. Remarcabilă este mai ales arta cu care sunt realizate xilografurile, inițialele ornate etc.

Dar, pe lângă reala valoare culturală și artistică a tipăriturilor coresiene foarte importante sunt și epilogurile unora dintre aceste tipărituri care ne oferă

¹² D. Simonescu, Gh. Buluță, *op. cit.*, p. 39.

un indiciu referitor la rațiunile, la motivațiile care l-au determinat pe Coresi să editeze un număr atât de mare de lucrări. Spre exemplu, în epilogul *Evangheliarului românesc* din 1561, Coresi justifica editarea acestei lucrări notând în epilog următoarele: „*amu scrisu aceste sfente cărți de învățătura, să fie popilor rumânești să înțeleagă, să învețe Rumânii cine-su creștini, ..., < căci > mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțelesu decâtu 10 mie de cuvinte neînțelese în limbă străină*”¹³. Coresi era deci conștient de necesitatea editării lucrărilor în limba poporului, menite să educe atât clerul românesc cât și, prin intermediul acestuia, populația românească. Totodată, editarea cărților în limba română i-a fost „impusă” de lipsa cărților destinate românilor, fapt ce reiese foarte clar și din epilogul *Psaltirii slavo-românești*: „*eu Coresi decă văzui că mai toate limbile au cuvântulu lu Dumnezeu în limba, numai noi Rumânii n'avam... ca întru beserecă mai vârtos cinci cuvinte cu înțelesulu mieu să grăescu, ca și alalți să învațu, de câtu întunerecu de cuvinte neînțelese într' alte limbi*”¹⁴.

Îndemnat deci de rațiuni foarte pragmatice, Coresi a dat culturii române o serie de lucrări - bisericești – în limbile slavă și română, a căror importanță este sporită tocmai de numărul exemplarelor coresiene care s-au răspândit în întreg spațiul românesc din interiorul, precum și din afara arcului carpatic.

Izvorâte în bună măsură din propria inițiativă, lucrările tipărite în limba română, dar și cele bilingve trebuie corelate cu Reforma religioasă din Transilvania, cu ideile promovate de susținătorii acesteia. Într-adevăr, influența Reformei s-a făcut simțită și în unele dintre tipăriturile lui Coresi. Acesta este cazul *Cărții cu învățătura*, precum și al *Molitvenicului* tipărit în anul 1567. Prima pare-se a fost chiar refuzată de lumea românească, poate tocmai datorită acestei filiații, iar cea de-a doua vădește și ea influența ideilor reformei, fiind o carte de cântece bisericești cu psalmi acceptați în doctrina calvină.

Per ansamblu însă, apărute sau nu sub impulsul ideilor reformatoare, importanța tipăriturilor lui Coresi nu poate fi negată, ele fiind cele prin intermediul cărora Coresi a „*statornicit în țările române tiparul în limba română*”¹⁵.

Dată fiind poate tocmai valoarea acestor tipărituri, ele nu au lipsit istoriografia română de controverse. Cea mai importantă și în care au fost antrenați istorici precum I. Bianu, N. Iorga, N. Hodoș etc, este aceea a locului de proveniență al tiparniței lui Coresi. Interogația care persistă în legătură cu

¹³ *Bibliografia Românească Veche*, p. 43.

¹⁴ *Ibidem*, p. 63.

¹⁵ F. Dudaș, *Vechi cărți românești călătoare*, București, Ed. Sport-Turism, 1987, p. 9.

această problemă era următoarea: a adus Coresi tiparnița de la Târgoviște la Brașov? La această întrebare s-a răspuns în mod diferit, dar cel care a notat pentru întâia oară realitatea este N. Iorga, primul care a formulat teza potrivit căreia diaconul Coresi, odată ajuns la Brașov, a creat acolo un tipar, și nu a adus cu sine tiparnița de la Târgoviște. În plus, în tiparul lui Coresi, în primii ani după stabilirea la Brașov, nu exista nici un element poligrafic și grafic din tiparul lui Liubavici¹⁶. Chiar dimpotrivă, singurele elemente poligrafice comune sunt acelea preluate de tipografia lui Liubavici din Târgoviște tocmai din atelierul tipografic de la Brașov.

Controversele nu pot însă nega realitatea, și anume că diaconul Coresi, prin numărul cărților tipărite, poate fi plasat alături de editorii și tipograful din Occident, de nume precum Estienne, Claude Garamond, Christophe Plantin. Dar, între aceștia și diaconul Coresi există și deosebiri legate, în primul rând, de natura și conținutul cărților tipărite, deoarece tipograful european au fost solicitați să editeze, alături de cărți bisericești, și lucrări cu conținut laic, în timp ce Coresi a fost solicitat de către patronii săi, sași și maghiari, de către voievozii români, să tipărească exclusiv cărți bisericești¹⁷. Nu trebuie însă să omitem faptul că, în timp ce Europa Occidentală nu ducea lipsă de carte de cult, populația românească, biserica ortodoxă română aveau „carențe de carte” și deci Coresi, prin editarea lucrărilor sale, nu a făcut decât să se adapteze și, în fapt, să răspundă nevoilor societății. În plus, gradul de răspândire al tipăriturilor sale – în nordul Moldovei, Maramureș, Vălenii de Munte, Oltenia – vine tocmai în susținerea tezei anterior menționate.

Un ultim merit al lui Coresi mai trebuie notat și anume acela de a fi format ucenici care i-au continuat opera de imprimare: Călian, Lorinț, Lavrentie, Șerban etc. Astfel, în Transilvania, activitatea de editare continuă și se răspândește, depășind cadrul brașovean.

În 1577 Lorinț, unul dintre ucenicii diaconului Coresi, se stabilea la Alba-Iulia unde înființa o tipografie patronată de episcopul ortodox și de voievodul Transilvaniei. Potrivit afirmațiilor lui M. Tomescu, Lorinț și-ar fi adus caracterile din atelierul lui Coresi, iar altele au fost împrumutate de la tiparnița din Sibiu¹⁸. Activitatea lui, concretizată în editarea *Evangheliarului slavon*, e cu atât mai importantă cu cât Lorinț obține de la „marele voevod Batar Cristov” monopolul pe 30 de ani pentru editarea acestei lucrări: „și cu puterea

¹⁶ L. Demény, Lidia Demény, *op. cit.*, p. 90.

¹⁷ D. Simonescu, Gh. Buluță, *op. cit.*, p. 31.

¹⁸ *Bibliografia Românească Veche*, p. 73.

*marelui voevod Batar Cristov în timp de 30 de ani nimenea să nu îndrăznească a o tipari din nou*¹⁹.

Între centrele de editare transilvănene, de menționat este și cel de la Sas-Sebeș, unde Coresi a imprimat în 1580 un *Sbornic* în limba slavonă.

Dar exista în secolul al XVI-lea un al V-lea centru tipografic unde și-au desfășurat activitatea alți ucenici ai diaconului Coresi. Este vorba despre Orăștie unde Șerban Coresi, fiul diaconului Coresi, a lucrat împreună cu diacul Marien. Rezultatul muncii lor s-a concretizat în imprimarea, în 1582, a *Paliei (de la Orăștie)*, considerată ca fiind cea mai veche traducere în limba română a primelor două cărți din *Vechiul Testament*. Lucrarea, deși tradusă și tipărită din inițiativa episcopului român calvin Mihai Tordaș, nu cuprinde, nici în text, nici în predoslovie, nici o idee sau aluzie reformată.

Analiza consacrată tiparului românesc din secolul al XVI-lea nu ar fi completă dacă nu am nota și apariția între anii 1571-1575, la Cluj, în tipografia lui Gaspar Heltai, a lucrării *Carte de cântece*, reprezentând prima scriere imprimată în limba română cu caractere latine și ortografie maghiară. La fel trebuie subliniată și continuarea activității tipografice la sud de Carpați, în cadrul tiparniței bucureștene. Aici, încă din 1573, în cadrul mănăstirii ce va primi ulterior numele de Plumbuita, ieromonahul Lavrentie și ucenicul său, Iovan, lucrau la pregătirea matritelor pentru editarea unei lucrări bisericești. Astfel, vor fi editate în limba slavonă un *Tetraevanghel* și o *Psaltire*, ambele de format mare, cu 25 de rânduri pe pagină.

Cercetarea lucrărilor lui Lavrentie ieromonahul prezintă, potrivit afirmațiilor lui Demény Lajos, o nouă figură de tipograf și cărturar, în plus, activitatea lui consacra Bucureștiul ca fiind unul cele zece centre de pe teritoriul românesc unde au funcționat încă din secolul al XVI-lea tiparnițe.

Analizând per ansamblu evoluția și rezultatele tiparului românesc din secolul al XVI-lea nu mai trebuie să subliniem importanța pe care aceasta a avut-o, mai ales datorită faptului că mulți istorici au tratat foarte obiectiv acest aspect atât de relevant pentru istoria culturii române. Vom sublinia însă aspectele mai aparte ale acestui subiect.

Primul ar fi, tocmai rapiditatea de receptare a tehnicii de editare a textelor. După cum am mai afirmat, tiparnița lui Macarie ocupa, din punct de vedere cronologic, locul al treilea în Europa centrală și sud-estică.

Trebuie subliniată și marea influență pe care tipăriturile lui Macarie, *Tetraevanghelul* în mod special, au avut-o în secolul al XVI-lea în zona sud-est europeană.

¹⁹ *Ibidem.*

Un al doilea aspect ce trebuie notat ar fi acela al unei altfel de viziuni asupra tiparului românesc și anume ca promotor al legăturilor culturale dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania. Într-adevăr, legăturile dintre cele trei țări cuprind nu numai sfera producției tipografice, ci și pe aceea a circulației cărții. Pentru că, la o evaluare cantitativă a exemplarelor găsite, se poate observa foarte clar care a fost gradul de răspândire a tipăriturilor secolului al XVI-lea. Spre exemplu, *Liturghierul lui Macarie* a ajuns și la Alba-Iulia; un exemplar al *Evangheliarului* din 1512 a fost găsit în secuime; un exemplar al *Catehismului românesc* editat de Filip Moldoveanu în 1544 a fost solicitat de voievodul Pătrașcu cel Bun, care-l și obține în 1556; din *Tetraevanghelul* aceluiași Filip Moldoveanu, un exemplar a ajuns și în Moldova; un exemplar al *Apostolului* lui Liubavici a fost editat în mod particular pentru Moldova; cărțile lui Coresi s-au răspândit și ele în toate cele trei țări românești, dintre care *Evangheliarul slavo-român* a avut cea mai largă circulație.

Asistăm deci la schimburi culturale intense pentru acest secol între Țara Românească, Transilvania și Moldova. Ultima dintre acestea, chiar dacă nu a avut pe teritoriul său nici o tiparniță, a fost un spațiu propice pentru răspândirea cărților din celelalte două țări românești.

Putem vorbi însă și de interferențe maghiaro-româno-săsești. Aspectul a fost foarte bine surprins de către Lajos și Lidia Demény. Cei doi autori menționau faptul că tiparul, în contextul Reformei, a cunoscut în Transilvania secolului al XVI-lea o dezvoltare impetuoasă, a constituit factorul cel mai important de afirmare a limbilor materne la toate cele trei comunități²⁰. Iar traducerea textelor bisericești imprimare în acest secol este domeniul în care putem identifica aceste interferențe maghiaro-româno-săsești. Aceiași autori mai sus amintiți au identificat unsprezece texte românești în care aceste interferențe sunt evidente: *Catehismele* lui Filip Moldoveanu și Coresi; *Tetraevanghelele* acelorași doi tipografi etc. Dintre acestea, șapte cărți au fost traduse în română fie după texte ungurești sau germane, fie că la traducerea lor după originale slavone s-au folosit și texte ungurești și germane²¹.

Incursiunea în evoluția tiparului românesc în secolul al XVI-lea îmbracă, deci, aspecte mult mai complexe decât s-ar părea la prima vedere. Valoarea tipăriturilor românești și slavone rezidă în însăși apariția lor, dar și în consecințele apariției lor. Este vorba, după cum am subliniat deja, de rolul pe care tipăriturile le-au avut în accentuarea legăturilor dintre cele trei țări românești, ca factor unificator de cultură. Importanța lor constă și în îmbunătățirea calitativă a serviciului religios, a cunoștințelor preoțimii

²⁰ L. Demény, Lidia Demény, *op. cit.*, p. 149.

²¹ *Ibidem*.

românești. Din această ultimă perspectivă, rămâne însă un singur fapt asupra căruia merită insistat, și anume al accesului pe care populația română, oamenii de rând l-au avut la aceste tipărituri. Apărute în urma unor comenzi și destinate preoțimii, nu poate fi vorba decât de un contact limitat și destul de circumscris ca arie geografică, dat fiind gradul ridicat de analfabetism, dar și prețul destul de ridicat al tipăriturilor și, de ce nu, al „puterii de cumpărare”.

Analizând lucrurile dintr-o perspectivă europeană, notăm faptul că apariția relativ timpurie a tiparului în spațiul românesc nu a putut anula decalajul care îl despărțea de Europa Occidentală. Motivul e lesne de înțeles, deoarece în timp ce în Occident tipăriturile editate au acoperit domenii mult mai vaste: religios, juridic, beletristic etc, tipăriturile românești acoperă doar sfera religiosului. În plus, majoritatea cărților chirilice la români au apărut din inițiativă domnească, au fost patronate de domnii Țării Românești, Moldovei și principii Transilvaniei, de către autoritățile orășenesti sau cu sprijinul episcopilor calvini ai românilor ardeleni sau cel al unor nobili maghiari. Tocmai de aceea, numărul acelor tipărituri care au apărut din propria inițiativă a tipografilor este mai redus.

Fără a exagera deci importanța tipăriturilor românești, și totodată fără a minimaliza importanța lor, reținem atenției valoarea reală a acestor tipărituri, impulsul pe care l-au dat culturii scrise românești și raporturilor dintre țări, precum și ecourile pe care acestea – în mod special cele macariene – le-au avut dincolo de granițele țării de apariție.

The Evolution of Printing in Valahia, Transylvania and Moldavia During the 16th Century

Abstract

Romanian historiography concerning this theme has now become very rich, due to a large number of historians who analysed this issue.

Thus, the present study tries to be an epitome of their outcomes. But it is also an effort to integrate the evolution of the Romanian printing activities in the more general European phenomenon. The basic reasons for dwelling on the theme in such a manner is very obvious if we consider the fact that the Romanian printing developed – in comparison to the European one – relatively fast: only 53 years after the first edited book; at 25 years after the printing of the first Slavonic book and only 17 years after the printing of the first book in Cyrillic alphabet.

Considering this, we analysed the activity of the Romanian editors who worked during the 16th century. We started with Macarie, who worked in Târgoviște; then Filip Moldoveanul, considered to be the first editor who

printed books in Romanian; then Dimitrie Liubavici; Coresi and his apprentices and finally Lavrentie, who edited his books in București (Plumbuita Monastery).

Taking into account all their achievements, these are some of the present study's conclusions: 1) the printing of the first Romanian book is part of the European phenomenon, a local reflection of it and neither an isolated nor an alleatory evolution; 2) the beginnings are localised in Valahia, more precisely in Târgoviște, where Macarie printed in only 4 years (1508-1512) 3 religious books; 3) the first Romanian book was printed in Transylvania: it was Filip Moldoveanul's *Catebismul românesc*. His example was followed by Coresi and his apprentices; 4) during the 16th century a large number of books were edited both in Valahia and Transylvania; the printing activities can, and must be seen, as promoters of the cultural relations between Valahia, Transylvania and Moldavia. The latter, despite the fact that there were no editors and no book was printed there during the 16th century, proved to be a very responsive space for the books edited in Valahia and Transylvania; 6) all the books printed during the 16th century were religious ones, thus we could say that the public target were the Romanian orthodox priests; they were, in fact, intermediaries between the common people and the „printed” word; we must take into consideration the influence that Religious Reform had upon the Romanian editors and their work.

As a general conclusion of the study, we remarked the great value of the Romanian printing activity, its impact upon the whole Romanian culture.

Informații geografice într-o carte de secol șaptesprezece

LUANA TROIA
Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” Iași

Faptul că în bibliotecile noastre literatura referitoare la istoria geografiei nu este foarte bogată, ne-a dus cu gândul că orice lucrare veche ar putea constitui un izvor de cunoaștere, un izvor de documentare în această direcție.

Cercetate azi, cărțile vechi ne dezvăluie lumea secolelor al XV-lea, al XVI-lea, al XVII-lea, secole care anticipează dezvoltarea masivă a culturii și civilizației timpului viitor. Multe din aceste cărți nu își arată conținutul din titlul pe care îl poartă și de aceea, de multe ori trec neobservate.

Una din aceste cărți pe care o considerăm deosebit de valoroasă este *Breve compendium nationis gloriosae totius Linguae Illyricae; in quo breviter origo ipsius nationis ostenditur, extensio eius copiosa; reges fidei catholicae totius Dalmatiae, Bosniae, Serviae, atque Rassiae, quos habuit; in fine vero sub umbra Aquilae magnarum alarum Respublica Ragusi na feliciter quomodo moratur*. Matriti, Fr. Martinez, 1638. Cartea aparține autorului Rosa Martinus Sebenicensis și se află în colecția de carte veche a Bibliotecii „Gh. Asachi” din Iași, sub cota I 2170.

Autorul lucrării este gravor de origine italiană în orașul dalmațian Sebenico.

Cartea menționată este o culegere de stampe ale orașelor aparținând Europei – în cea mai mare parte – pentru că la sfârșitul acestei culegeri apar câteva gravuri care nu aparțin bătrânului continent, cum sunt: Aden, Tanger, Mexico, Calcuta.

Stampele cuprinse în volum nu au o ordine riguroasă pe țări sau alfabetică, pentru că, de multe ori, orașele italiene sau franceze revin printre alte orașe din Dalmația sau Spania. Acest lucru se poate explica prin faptul că acest compendium este alcătuit de fapt de doi gravori-pictori Rosa Martinus și Fra Vallengio Francisco.

Vallengio a fost pictor-gravor și în același timp vânzător de obiecte de artă la Bologna în 1560; alte informații asupra acestuia nu au putut fi depistate în literatura de specialitate consultată.

Cele 293 de stampe sunt semnate în cea mai mare parte cu numele Fra Valeggio; unele sunt semnate de Rosa Sebenicensis și datate cu anul 1572. Aproape 40 de gravuri nu poartă nici o semnătură. Fiecare gravură are în colțul din stânga câteva date despre așezarea geografică a orașului respectiv, în limba latină. Nefiind geografi, acești doi gravori au strâns stampele în cauză într-o culegere, simțindu-se nevoia la începutul secolului al XVII-lea de un îndreptar pentru negustori, sau pur și simplu de o trecere în revistă a celor mai cunoscute orașe din acea vreme.

Trebuie avut în vedere faptul că preocupările teoretice pentru definirea dintr-o perspectivă rațională a spațiului urban încep să se manifeste într-o perioadă oarecum târzie, la începutul secolului al XVI-lea, după ce gândirea arhitectonică a timpului fusese marcată de tratatele de mare amplitudine ale lui Leon Battista Alberti, Filarete, Francesco di Giorgio Martini, după ce în Italia se asistasă la debuturile exegezei vitruviene care mergea în paralel cu acțiunea de valorificare critică a textelor platonice și aristotelice, fapt ce a avut urmări directe în cristalizarea acelor concepții politice ce au îmbrăcat haina utopiilor urbane.

Influența italiană asupra arhitecților urbaniști din afara hotarelor naturale ale peninsulei ce sunt preocupați de problemele de proiectare a spațiului urban, poate fi urmărită nu doar la nivelul teoriei, ci și în planul practicii concrete. Începând de la mijlocul secolului al XVI-lea un număr remarcabil de arhitecți militari italieni construiesc orașe fortificate în diferite zone geografice ale Europei, în special în zonele calde ce constituiau obiect al disputei între diferite forțe politice. Este știut faptul că până la sfârșitul secolului al XV-lea, începutul secolului al XVI-lea în Orient și Extremul Orient au existat orașe mai mari decât în Occident.

Începând din secolul al XVI-lea orașe mari apar și în Occident. Orașele sunt ca niște transformatoare electrice: ele ridică tensiunile, grăbesc schimburile, agită la nesfârșit viața oamenilor. Ele s-au născut din cea mai veche diviziune a muncii: ogoare pe deoparte, activități numite urbane, pe de alta. Orașul înseamnă un destin al lumii. Atunci când apare, purtător al scrisului, el deschide porțile a ceea ce numim istoria. Atunci când el renaște în Europa, odată cu secolul al XI-lea, începe și ascensiunea măruntului continent.

Acesta se pare că a fost și gândul și dorința celor doi gravori care doreau să arate lumii – prin această culegere de gravuri – dezvoltarea vechiului continent Europa. Din nefericire, gravurile nu indică anul care ar marca momentul dezvoltării orașului cuprins în desen. Cu ajutorul specialiștilor geografi s-a ajuns la concluzia că stampele prezente în compendiu cuprind un timp destul de larg, începând cu primul deceniu al secolului al XV-lea și

sfârșind cu anul 1593 care marchează apariția orașului Palmanova, a cărei reducere grafică este bazată pe înscrierea unui octogon în interiorul unei figuri decagonale.

Sunt prezente marile orașe ale Evului mediu, ca: Paris, Florența, Veneția, Milano, Pavia, Bruges, Gand, orașe prin excelență medievale, a căror activitate economică, comercială, religioasă, politică și culturală le conferă o fizionomie specifică. În multe cazuri, planul așezării medievale se suprapune peste vestigiile unui oraș roman, urmând destul de aproximativ planimetria acestuia.

Orașele secolului al XVI-lea respectă în general planul constituit într-o rețea stradală, octogonală, înscrisă într-un perimetru octogonal. Din piața centrală, pătrată, pleacă opt străzi radiale, perpendiculare pe laturile octogonului, care indică zidurile de incintă.

În stampele orașelor Padova (vechea Patavia), Köln, Viena, vechea Vindobona, Florența, Lyon, Nîmes, pe care gravorul îl transcrie cu numele său latinesc Nemausus, se observă schimbarea situației topografice specifică secolului al XVI-lea. Traseele vechilor străzi romane se modifică, planul inițial în tablă de șah a fost reinterpretat, refăcut, astfel încât se poate afirma că de fapt ne aflăm în fața unei noi creații. Privind stampele adunate în acest volum, ne dăm seama că orice oraș este, vrea să fie, o lume aparte.

Un fapt izbitor: din secolul al XV-lea până în cel de al XVIII-lea toate, sau aproape toate orașele se înconjoară cu ziduri de apărare. Este vorba, în primul rând, de securitate.

În gravura care reprezintă orașul Veneția observăm că ea face excepție, neavând fortificații. Zidul ei protector este însăși marea. În Europa, securitatea a fost multă vreme asigurată cu puțină cheltuială; un șanț și un zid pe verticală, acesta stânjenește prea puțin expansiunea urbană. Dacă orașul avea nevoie de aer, de spațiu, meterezele se deplasau ca un decor de teatru, așa cum se observă în stampele orașelor Gand, Florența, Strasbourg, de atâtea ori de câte este nevoie. Când orașul se mărește, el își fabrică alt zid. Dar zidul construit, reconstruit, nu încetează să împrejmuiește orașul, să-l definească. El este o pavază, dar și o limită, o frontieră. Cu ajutorul acestor expansiuni ale zidului de apărare se poate stabili momentul de dezvoltare a orașului prins într-o stampă.

La câteva dintre orașele prezentate în gravuri, autorul a considerat necesar (sau așa le-a copiat) să ne prezinte orașul mai vechi și într-o ipostază actuală. Astfel, la orașul Orleans, întâlnim pe lângă stampa din secolul al XVI-lea și stampa cu vechea denumire a Orleansului Aurelia, datând din secolul al XV-lea, sau chiar imaginea antică a orașului Roma care are două gravuri, una cu inscripția *Roma antiqua* și una fără inscripția de oraș, dar reprezentând Roma secolului al XVI-lea.

Gravurile cuprinse în acest volum nu reprezintă însă numai orașe mari, așa-zisele orașe-soare. Este adevărat că orașele mai mici sunt prinse în sisteme urbane, care se rotesc de regulă în jurul unui oraș-soare. De aceea ar fi fost greșit să treacă în rândul orașelor numai orașele-soare ca Veneția, Florența, Nürnberg, Lyon, Amsterdam. Pretutindeni orașele formează ierarhii, însă numai vârful piramidei, oricât de important ar fi el, nu înseamnă totul.

Paginile volumului cuprind stampe ale unor orașe mici pe care nu am reușit încă să le descoperim în titulatura modernă sau care au fost degrabă înghițite de alte orașe în dezvoltarea lor. Pare curios acest lucru, dar Fernand Braudel referindu-se la secolul al XVI-lea estimează că „...șase sute de fumuri (adică în mare 2000-2500 de locuitori) ar fi fără îndoială o destul de bună limită inferioară pentru stabilirea statutului de oraș. La sfârșitul Evului mediu în întreaga Germanie erau recensate 3000 de localități care primiseră dreptul de cetate.”

În fapt, orașele și zonele rurale nu se pot despărți niciodată net. În același moment există și separare și apropiere.

Se știe că orice oraș trebuia să-și aibă hrana chiar la porțile lui. Se estimează că în secolele XIV-XVI, pentru ca să trăiască, un centru cu 3000 de locuitori trebuia să dispună de vreo zece țarine, adică în mare de 8,5 km², având în vedere randamentul slab al agriculturii de atunci.

Dacă orașul dorea să nu tremure de spaima foametei, el trebuia de fapt să fie dus în spate de zona rurală; marele comerț nu-l poate hrăni decât în mod excepțional și asta numai în cazul unor orașe privilegiate ca Florența, Bruges, Veneția, Neapole, Roma, Genova etc. Celelalte orașe sunt înfățișate în gravuri cu tot acest spațiu agricol din preajma lui. Pe acest spațiu agricol gravorii au avut grijă să pună simboluri cu felul culturilor care înconjurau orașul, ceea ce mărește valoarea informațională a cărții semnalate.

Spuneam la începutul lucrării că titlul nu relevă întotdeauna conținutul cărții. Rosa Martinus a accentuat rolul Dalmației în titlu, fiind de loc din orașul Sebenico, a cărei gravură o întâlnim la loc de cinste, dar nu a putut trece peste gravurile orașelor din Germania, Spania, Italia, Franța, Danemarca, Norvegia, Elveția.

Observând vechimea diferită a gravurilor ne putem da seama ușor că ele au fost copiate din alte surse și strânse în această culegere. Privind cu atenție gravurile se observă că ele, la origine, au fost mai mari și apoi micșorate odată cu tipărirea lor, având în vedere că volumul prezentat este format *in quattro* (12 x 16 cm), deci un format aproape „de buzunar” cum l-am numit azi. De fapt, în *Dictionnaire critique et documentaires des peintres, sculpteurs et graveurs* – de sub direcția lui E. Benezit – Vallengio apare ca specialist în

portrete și în „vederi” ale orașelor după Pietro Vaccini. Această mențiune întărește supoziția noastră în legătură cu valoarea documentară și artistică a volumului aflat în colecțiile bibliotecii din Iași.

Legătura volumului este în pergament; o legătură mai târzie. Acest lucru ne duce cu gândul că amalgamul gravurilor se putea să se fi produs și odată cu această nouă legătură a cărții, având în vedere faptul că stampele au primit două rânduri de numerotări.

Un lucru deosebit de interesant ni se pare faptul că pe verso gravurii ce reprezintă orașul Praga, unul din deținătorii cărții a desenat cu cerneală „vederea” orașului Bratislava, vechiul Psonium, cu o mână destul de sigură. Se poate deci trage concluzia că această carte a venit la noi în țară din vechiul perimetru ceh, atestând astfel legături culturale în această zonă europeană.

Tot unul din deținătorii acestei cărți a notat pe verso primei gravuri un nou titlu: *Icones nobilissimarem Europa civitatum*, convins și el de faptul că titlul menționat de autor nu era de ajuns. Dacă ne gândim și la faptul că această carte a fost editată la Madrid, în Spania, deci într-o țară europeană, putem trage concluzia că era aproape imposibil ca autorul acestui compendiu să nu se ocupe și de gravurile orașelor italiene și a celorlalte orașe din țările vecine cu Spania.

Importanța acestor vechi gravuri ce prezintă planurile orașelor rămâne neștirbită de-a lungul anilor, chiar dacă unele din orașele prezentate au dispărut, excepțiile confirmând regula. Orașele nu au putut supraviețui nevătămate lungii crize politice din secolele al XV-lea și al XVI-lea. Ele au suferit izbirile furtunii și au fost nevoite să se adapteze. Aceasta a însemnat să cedeze, să discute, să câștige, să piardă, să lupte dar oricum, să se adapteze. Acesta a fost prețul supraviețuirii.

Supraviețuind, s-au dezvoltat, dar primele stampe care reprezintă atestările lor ca orașe rămân un punct de plecare în studiul istoriei geografiei urbane.

Geographical Informations in a Book from the 17th Century

Abstract

There are not so many informations about the history of geography in our libraries. That is why we consider that any ancient book might offer some clues in this way.

From this point of view, one of the most valuable books could be *Breve compendium nationis gloriosae totius Linguae Illyricae; in quo breviter*

origo ipsius nationis ostenditur, extensio eius copiosa; reges fidei catholicae totius Dalmatiae, Bosniae, Serviae, atque Rassiae, quos habuit; in fine vero sub umbra Aquilae magnarum alarum Respublica Ragusi na feliciter quomodo moratur, printed in 1683. It is an engravings collection that contains images of the most important towns all over the world, but especially from Europe. The artists – Rosa Martinus Sebenicensis and Fra Vallengio Francisco – tried to show the process of development of towns, during the Middle Age.

Each engraving is completed by some notes, in Latin, that give us informations about the geographical position of the town. Unfortunately, they do not put down the year the town looked like at. In our days, the specialists consider that it is about the period between the first decade of the 15th century and 1593.

According to these images, we can better observe the evolution and also the changes of topographical situation of towns. When they had enough informations, the artists gave us more than one representation of towns; Rome, for example, has two engravings: one from ancient times, with the inscription *Roma antiqua*; the other dates from the 16th century.

But we can not find only the ancient images of the most important and large towns; we may also observe engravings of some small towns, that could have hardly been identified. Some of them are today lost.

The engravings are not arranged in alphabetical order of the towns they represent and they seem to be quite mixed up; more than that, the book cover is made from vellum and it seems to be a later binding. Therefore, it is possible for this book to have its own history, along with the history it contains.

Ediții vestite ale Bibliei la Biblioteca Teleki-Bolyai

BÁNYAI RÉKA
Biblioteca Județeană Mureș

Între cele 200 mii de volume care se află în colecțiile Bibliotecii Teleki-Bolyai, aproximativ o mie sunt ale *Sfintei Scripturi*, dintre care acum prezentăm exemplarele cele mai rare și valoroase. Varietatea acestora se datorează necesităților pe care au fost menite să le servească, a diferitelor epoci și stiluri de artă ale căror semne le poartă. Există printre ele ediții mari și grele în folio și volumașe “de buzunar”, cărți bogat ornamentate sau ilustrate, iar altele care își poartă frumusețea numai prin acuratețea literelor tipărite sau scrise de mână. Unele provin din cele mai vestite ateliere tipografice a Europei de altădată; altele poartă semnificație locală. Cândva au aparținut bibliotecilor personale, școlare și călugărești din Transilvania: lângă cea mai renumită colecție de carte a cancelarului Samuel Teleki, numeroase biblii se regăsesc în fondurile fostului Colegiu Reformat din Târgu-Mureș, ale mănăstirii franciscane din Călugăreni (județul Mureș) și ale altor colecții mai mici păstrate acum în biblioteca noastră.

Cărțile sfinte folosite în liturghie erau confecționate ca niște opere de artă – mari, grele, împodobite cu metale și pietre prețioase, închizători și legături ornamentate etc. Împreună cu celelalte componente sacre (arhitectura, pictura, muzica și costumația), au fost menite să stârnească admirația săracilor.

Biblioteca Teleki-Bolyai nu conține asemenea exemplare, cunoscute mai ales prin țări occidentale, cu o cultură de carte mult mai bogată. Bibliile regăsite în fondurile noastre, de cele mai multe ori, ne impresionează mai puțin prin aspectul fizic, și mai mult prin viața lor.

Reamintim, că până la sfârșitul Evului Mediu, în afara textelor originale ebraice, arameice și grecești, era cunoscută doar traducerea latină a Sfântului Ieronim, realizată în jurul anului 400 p.Chr. Aceasta creează prima oară unitatea celor două *Scripturi*, care până atunci erau privite ca fiind corpuri de text diferite. (Și mai târziu, cercetătorii care o studiază din punct de vedere strict literar susțin că această unitate este cu totul accidentală, provenită doar din practica bisericească.)

Fiind versiunea cea mai răspândită, ea a primit denumirea de *Vulgata* și în decursul secolelor a fost copiată, miniată și legată de mii de călugări prin

toate mănăstirile lumii creștine. Una dintre valorile unice ale bibliotecii noastre este un codex de format mic. *Vulgata*, pe care o conține, provine din prima jumătate a secolului al XIV-lea. Manuscrisul executat pe pergament este o lucrare exemplară a copiatorului și miniatorului anonim. (Realizarea unui asemenea codice a durat în jur de un an, în cursul căruia copiatorul a scris aproximativ 800 de mii de cuvinte.)

Pe lângă valoarea în sine a unei asemenea rarități, *Codicele Koncz* este deosebit de prețios fiindcă a păstrat în paginile sale al șaselea monument de limbă maghiară, denumită *Marosvásárhelyi Sorok és Glosszák*. Cele 55 de cuvinte ale însemnărilor marginale oferă informații prețioase despre stadiul limbii maghiare de la începutul secolului al XV-lea. Descoperirea codicelui este cât se poate de aventuroasă: bibliotecarul colegiului reformat din Târgu-Mureș, Koncz József, l-a găsit în anul 1860 printre vechiturile date spre vânzare din castelul Rhédey din Sângeorgiu de Pădure¹. Cumpărând și donând volumul bibliotecii colegiului, convins de valoarea bibliofilă a *Vulgatei*, însă nedescoperind semnificația însemnărilor de limbă maghiară, publicarea și cercetarea acestora urma să se efectueze numai după aproape o sută de ani, în 1955, de către bibliotecarul Farczády Elek și lingvistul Szabó T. Attila.

La sfârșitul Evului Mediu, deja în epoca premergătoare artei tiparului, s-au născut traduceri parțiale ale *Bibliei*, mai ales a *Noului Testament*, în 33 de limbi. Cu toate că biserica romano-catolică, prin conciliul de la Trident (1545-1563), interzice traducerea *Sfintei Scripturi* în limbi naționale, și în continuare recunoaște doar autenticitatea și valabilitatea *Vulgatei*, reprezentanții Reformei cu ajutorul noului instrument al tiparului, editează cărțile sfinte în tot mai multe limbi și exemplare.

Cum și prima carte lansată în 1455 de inventatorul Gutenberg era *Biblia*, și în secolele următoare toate tiparnițele renumite țin să editeze „lucrarea de bază” a creștinismului. În această perioadă, când tipograful, editorul și redactorul deseori era aceeași persoană, îndeplinitorii acestor roluri sunt și ei literați de seamă. Edițiile *Bibliei* de limbă ebraică, greacă și latină, respectiv cele bi- și trilingve și cele poliglote sunt dotate cu mai multe feluri de indexuri, trimiteri și comentarii ale teologilor culti. Aparatura critică serioasă contribuie la eliberarea noilor ediții, servește cercetarea științifică, dar și teologia pastorală de toate zilele.

Samuel Teleki încearcă să achiziționeze cât mai multe dintre edițiile bibliofile și valoroase ale *Bibliei* pentru biblioteca sa. În cadrul colecției de 40.000 de cărți, chiar alcătuiește o colecție mai mică de biblii, care – conform

¹ Însemnare m. p. a lui Koncz József pe pagina de gardă a codicelui. MS. 365. 8°

spiritualității și practicii tradiționale – ocupă primul loc pe rafturi și în catalogul tipărit al bibliotecii.

După exemplul Sfântului Ieronim, renumitul umanist olandez Erasm din Rotterdam traduce *Noul Testament* în limba latină, revizuiind și textul grecesc prin compararea a cinci manuscrise diferite. Ediția îngrijită de Erasm a devenit lucrarea de referință a teologilor servind și drept bază pentru traducerea lui Luther. Exemplarul cumpărat de ctitorul Teleki a apărut în 1519 în atelierul Frobenius din Basel.

Biblioteca fostului colegiu reformat păstrează un volum tradus și îngrijit de Erasm, valoros datorită posesorului lui de altădată: *Biblia* apărută la Zürich² a fost cumpărată de umanistul transilvănean, Apáczai Csere János (1625-1659), în timpul studiilor din Olanda, acest fapt fiind consemnat însuși de savantul cartezian pe partea interioară a copertei: *Constat stif. 25. Joh. Ts. Apácz. Ao 1649 Maji 19 Ultrajecti.*

Încă din perioada în care literatura religioasă se răspândea prin manuscrise, acestea erau ornamentate cu inițiale colorate. Mai târziu, tiparul a preluat această practică, inițial prin folosirea gravurii în lemn și apoi a celei din metal. Cele mai frumoase biblii ilustrate din secolele al XV-lea și al XVI-lea s-au realizat în vestitul atelier al familiei Giunta din Veneția. Această tipografie s-a specializat spre a servi cerințele bisericii, în acest scop liturghiarele și bibliile au apărut în foarte multe ediții și număr mare de exemplare. Spre deosebire de majoritatea bibliilor mari, voluminoase în folio, tipograful Giunta au tipărit cărți de format mic, ușor de mânuit. Exemplarele aflate la noi au aparținut cândva mănăstirii franciscane din Călugăreni³, respectiv bibliotecii profesionale a gimnaziului romano-catolic din Târgu-Mureș⁴.

Cel mai renumit editor al *Sfintei Scripturi* este tipograful francez Robert Estienne (Stephanus), totodată și filolog cult. A realizat 11 ediții ale *Vechiului*, și 12 ale *Noului Testament*. El a alcătuit paginația versetelor în forma în care sunt folosite și astăzi. Printre exemplarele posedate ale bibliilor lui Estienne se găsesc și ediții bilingve în limbile greacă-latină, ebraică-latină etc.

² *Biblia Sacra utrisque Testamenti...* Tiguri, Christophorum Froshoverum, 1539. Cota: Bo-2772

³ *Biblia Sacra...*Basel, Thomas Guarinus, 1578, cota 0620. *Biblia cum concordantiis Veteris et Novi Testament...*Venetiis, Giunta, 1519, cota 0817. *Biblia ad vetustissima exemplaria castigata.* Antwerpen, Christophor Plantin, 1565, cota 0734, etc.

⁴ *Biblia Sacra.* Norimbergae, Fridericus Peypus, 1530. Cota: 08419.

Biblia Hebraica apărută în 1543 la Paris conține cărțile **Profeților** și **Regilor** în cinci volume și este considerat exemplar rar.⁵

Dacă am dori să reprezentăm istoria marilor case de edituri din Europa din secolele XVI-XVIII prin diferitele ediții ale bibliei, șirul ar fi complet: în custodia noastră se regăsesc tipăriturile familiilor de tipografi Giunta, Stephanus, Oporinus, Froben, Plantin și Elzevir. O adevărată raritate este **Biblia** în limba siriană apărută la Viena în 1555.⁶

Bibliile poliglotte au înlesnit interpretările de text prin compararea versetelor biblice așezate în coloane paralele, în diferite limbi. Cele mai frecvente versiuni sunt cele bilingve: ebraică-latină și greacă-latină și trilingve: ebraică-greacă-latină. Patru ediții poliglotte ale **Bibliei** sunt mai importante fiind folosite și astăzi de către cercetătorii textelor biblice. **Poliglota din Londra**⁷ în 8 volume a fost tipărită cu sprijinul lui Oliver Cromwell, sub îngrijirea episcopului Brian Walton. Redă textul în 9 limbi: ebraică, samaritană, caldeeană, etiopiană, siriană, persană, arabă, greacă și latină vulgară. Traducerile în limbile etiopiană și persană înseamnă un plus față de **Poliglota din Paris** (1629-1645), apărută cu câțiva ani dinaintea versiunii din Londra. Exemplarul achiziționat de Teleki a apărut între anii 1657–1669 și este unul dintre cele 8 exemplare inventariate din lume, ale căror pagini poartă un chenar roșu, liniile despărțind traducerile în diferite limbi.

Deja în Evul Mediu existau și alte tipuri de cărți de referință ale științelor biblice: conform însemnărilor de pe coperte, franciscanii din Călugăreni foloseau adesea o concordanță intitulată **Biblia Alphabetica**⁸ pentru regăsirea termenelor sau citatelor paralele din **Scriptură**.

Lângă bibliile apărute în limbi clasice, biblioteca are o colecție semnificativă și din bibliile în diferite limbi naționale: franceză, germană, anglosaxonă, engleză, olandeză și polonă. Majoritatea acestora provin de la studenți pelerini: după studii efectuate în străinătate, reîntorcându-se în țară, deseori au donat cărți fostului colegiu. Amintim ca o curiozitate traducerea protestantă a **Bibliei** în limba franceză, apărută la Lyon în 1553⁹, care provine din biblioteca mănăstirii franciscane din Călugăreni. (Primele traduceri ale

⁵ Cota: Tq-1/d

⁶ **Novum Testamentum syriacum**. Viennae, Michael Cymberrmann, 1555.
Cota: Tq-21 b.

⁷ **Biblia Polyglotta**. London, Thomas Roycroft, 1657-1669. Cota: Tf-1.

⁸ **Biblia alphabetica**. Coloniae, opera et impensa Melchioris Novesiani, 1535.
Cota: 0535.

⁹ **La Sainte Bible. Tome I**. Lyon, Jean de Tournes, 1553. Cota: 01473.

Sfintei Scripturi în Franța datează din 1535 pentru protestanți și 1566 pentru catolici.)

În timp ce traducerea precedentă ale *Bibliiei* în limba germană s-au bazat pe *Vulgata*, Martin Luther a fost primul care a folosit textele antice primare. Traducerea integrală a *Bibliiei* apare în 1534 în tipografia lui Hans Lufft din Wittenberg, fiind considerată baza limbii germane literare, de unde provine și denumirea de *Lutherdeutsch*. Succesul și popularitatea *Bibliiei* lui Luther n-au fost depășite de nici o altă carte; cunoscând numeroase reeditări încă în timpul vieții autorului, ea a deschis drumul unificării culturii germane. Volumul aflat în colecția Teleki este o reeditare din Regensburg, 1756, deja poartă semnele barocului cu frontispiciu și gravuri pompoase.

Lucrarea lui Luther a servit drept exemplu pentru pregătirea traducerilor și în celelalte limbi naționale. Acestea, la rândul lor, au o semnificație inapreciabilă la consolidarea limbilor literare. Și pe meleagurile noastre apar oameni de cultură obsedați de gândul de a traduce și tipări biblii pe înțelesul tuturor. În lipsa mijloacelor materiale și spirituale, uneori chiar împotrivindu-se autorităților laice și bisericești, ei duc acest vis totuși la îndeplinire. Biblioteca noastră se mândrește cu o colecție reprezentativă a tuturor edițiilor importante de biblii vechi, maghiare și române.

Prima traducere integrală a *Bibliiei* în limba maghiară a fost realizată în curs de trei ani de un colectiv condus de Gáspár Károlyi (cca. 1530-1591), iar tipărirea celor 2412 pagini a durat un an și jumătate. Prin contribuția adusă la formarea limbii literare, cartea numită după locul tipăririi și *Biblia de la Vizsoly*, pentru cei de confesiune reformată reprezintă traducerea de bază în limba maghiară. Din prima ediție din 1590, astăzi sunt inventariate aproximativ 50 de exemplare, dintre care două (una completă, iar una care conține doar *Vechiul Testament*) se află la Biblioteca Teleki.¹⁰

Majoritatea cărților vechi au o poveste aventuroasă. Nu face excepție nici *Biblia de la Oradea*, ale cărei exemplare le găsim în toate fondurile bibliotecii, două chiar între cărțile soției lui Samuel Teleki. Principele Gheorghe Rákóczi I a propus reeditarea *Bibliiei lui Károlyi*, înființând atelierul din Oradea, unde tipograful Ábrahám Szenci Kertész începe în 1657 tipărirea ei. Ocuparea orașului de către turci determină transferarea tiparniței la Cluj. *Biblia de la Oradea* apare de fapt la Cluj, în anul 1661.

¹⁰ *Szent Biblia az az: Istennec O es Wy testamentvmanac... szent könyvei*. Visolban MDXC Mantkovit. Cotele: Tf-4 b/4, Thf-4

¹¹ *Szent Biblia...* Amsterdam, M. Tótfalusi Kis Miklós Költségeivel, 1685. Cota: Tho-44 b.

Trebuie amintit poate cel mai mare angajament în istoria *Bibliei* protestante maghiare. La cererea bisericii protestante, Miklós Kis de Tótfalu (1650-1702) este trimis în Olanda să se îngrijească de editarea unei revizuirii a traducerii lui Károlyi. Cu acest scop, el își însușește meseria de tipograf la un nivel strălucit și devine sculptor de litere cu renume european. Suportul financiar de acasă oprindu-se, el tipărește pe cheltuiala proprie o biblie în format mic, într-o frumoasă prezentare grafică, pe care o pune în vânzare la un preț accesibil și oamenilor simpli. *Biblia de la Amsterdam* (1685) s-a dovedit extrem de populară, fiind plagiată de mai multe ori.¹¹

Traducerea *Bibliei* realizată de preotul calvinist György Csipkés de Komárom (1628-1678) este superioară din punct de vedere stilistic și lingvistic celei realizate de Károlyi. Destinul zbuțuit al cărții a făcut ca ea să fie cunoscută mult mai târziu: apare la Leiden în 1718¹² pe cheltuiala orașului Debrețin și imediat ajunge în centrul luptelor confesionale. Cele mai multe exemplare au fost confiscate de Episcopia catolică din Eger și depozitate timp de 30 de ani, apoi arse în public. Este unicat exemplarul de lucru al lui Komáromi Csipkés: textul *Bibliei de la Vizsoly* (ediția Amsterdam, 1645) cu corecturile și modificările sale, acest volum fiind donat bibliotecii lui Teleki de către descendenții traducătorului.¹³

Prima traducere catolică a *Bibliei* în limba maghiară apare la Viena în 1626. În ciuda învrăjbirii confesionale seculare, principele protestant Gabriel Bethlen a sprijinit apariția ei împreună cu arhiepiscopul catolic Pázmány Péter și curtea de la Viena. Traducerea realizată de iezuitul Káldi György s-a bazat pe *Vulgata*, și a contribuit la dezvoltarea limbii literare asemenea *Bibliei de la Vizsoly*.

Proeminenții celorlalte confesiuni se îngrijesc și ei de traduceri pentru adepții lor: episcopul luteran János Bárány solicită existența bibliei în fiecare casă. Pentru o îndeplinire mai eficientă, el însuși traduce *Noul Testament* din limba greacă, în 1754.¹⁴ În anii 1620, cancelarul Transilvaniei Simon Péchi (cca. 1570-1643) traduce în proză cartea *Psalmilor* pentru uzul sabatarienilor. Manuscrisul cuprinde 224 file, parțial scrise de însuși Péchi, în rest copie

¹² *Magyar Biblia, avagy az Ó és Új Testamentom könyveiből álló teljes Szent Írás*. Leyden, 1685. (Anul 1685 de pe pagina de titlu nu indică anul ediției, ci terminarea pregătirii ediției pentru tipar.) Cota: To-7 a/2.

¹³ *Szent Biblia...*Amstelodámban. Jansonius János költségével 1645 esztendőben. To-7 a/1.

¹⁴ *A mi Urunk Jesus Kristusnak Új Testamentoma*. Laubánban, Schill Miklós betűivel, 1754. To-13.

contemporană, este unicat provenit de la Biblioteca Gimnaziului Unitarian din Cristuru-Secuiesc.¹⁵

În fondul actual al Bibliotecii Teleki-Bolyai, se regăesc de asemenea toate edițiile importante ale *Scripturii* în limba română: *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) apărută în tipografia domnească de la Alba Iulia a principelui Gheorghe Rákóczi I.¹⁶ *Biblia de la București* (1688) într-o legătură deosebit de frumoasă, pe colțurile copertei cu imaginea celor patru evangheliști, conform prescripțiilor referitoare la cărți religioase¹⁷. Un exemplar al *Bibliei de la Blaj* (1795) a fost colecționat de Teleki însuși¹⁸. Îngrijit imprimat în două culori, bogat ornamentat cu chenare și frontispicii din frunze și flori, *Noul Testament* apărut în 1818 este una dintre cele mai artistice tipărituri a Mănăstirii din Neamț¹⁹.

Pe lângă edițiile cumpărate de contele Teleki pentru scopurile bibliotecii și în sprijinul cercetărilor științifice, s-au păstrat și bibliile personale ale familiei lui. Acestea păstrează însemnări valoroase referitoare la viața lor. Printre ele se numără un volum de *Psalmi*, pe care l-a primit Samuel Teleki în anul 1746 de la tatăl său, și pe care l-a donat soției sale cu prilejul Crăciunului, în anul 1770²⁰; volumul în care a notat datele nașterii nepoților săi²¹; *Biblia* din copilărie a fiului său, Domokos²², într-o legătură artistică din Debrețin etc. Cea mai valoroasă este o biblie cu o legătură reprezentativă barocă transilvană, care a păstrat însemnările autobiografice ale ctitorului nostru²³. Inițial a aparținut soției sale, Susana Bethlen de Iktár, moștenindu-se în familie de mai multe generații. Poartă ex-librisul și lozinca familiei: *Deus providebit*.

¹⁵Cota: MS 0448

¹⁶ Cota: o-29.258

¹⁷ Cota: f-1.199

¹⁸ Cota: Tf-4 b/2.

¹⁹ Cota: Bo-22.503.

²⁰ *Szent Dávid királynak és prófétának százötven Soltári*. Kolozsvárt, Pap Sándor, 1740. Cota Thd-81.

²¹ *Szent Biblia*. Pozsony és Pest, Füstkuti Landerer Mihály, 1804. Cota: Thq-20 a/2.

²²*Szent Biblia...* Basel, Im Hof Rodolf János, 1751. Cota: Tho-45 b.

²³ *Szent Biblia...* Ultrajectum, W. Reers János által, 1737. Cota. Tho-43 b.

BIBLIOGRAFIE

❖ Bottyán János, *A magyar biblia évszázadai*. Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1982.

❖ Deé Nagy Anikó, *Régi bibliák egy erdélyi könyvesházban, a marosvásárhelyi Teleki-Bolyai könyvtárban*. În: *A magyar művelődés és kereszténység*. II. Budapest – Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, 1998. p. 631-643.

❖ Ecsedy Judit, *A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában, 1473-1800*. Budapest, Balassi Kiadó, 1999.

❖ Flocon, Albert, *Universul cărților*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.

❖ *A Marosvásárhelyi Sorok és a Marosvásárhelyi Glosszák*. Bevezetéssel, jegyzetekkel közléteszi Farczady Elek és Szabó T- Attila. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1973.

❖ Péchi Simon, *Kiadatlan rabbinikus írásai*. Budapest, Osiris Kiadó, 1999.

❖ Spielmann Mihály, *Contribuții la reconstituirea bibliotecii personale a lui Apáczai Csere János*. În: *Biblioteca și cercetarea*, VII. 1983. p. 204-217.

❖ *Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban*. Budapest, Balassi Könyvkiadó, 2000.

❖ *Világirodalmi Lexikon*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970. I. kötet.

Famous Bibles at Teleki-Bolyai Library

Abstract

There are around one thousand bibles at Teleki-Bolyai Library and many of them are considered to be among the most valuable religious books of the world. There are different types, different editions and various sizes, but all of them are famous because of the letters, the ornaments and images they present or because of the printing houses that made them. We have to mention that Samuel Teleki, the founder of Teleki-Bolyai Library, tried to buy as many bibles as possible for his library and he even organized some kind of special collections of them.

Most of the bibles we may find at Teleki-Bolyai Library impress us not necessarily because of their aspect, but because of their history. One of them is a little sized *Vulgata*, a manuscript copied in the first part of the 14th century.

Codicele Koncz is very appreciated and valuable, that is because of the notes written on its pages and considered to be the sixth monument of Hungarian language; it dates from the beginning of the 15th century.

Some of the bibles printed at Venice by the famous family Giunta may also be seen at this library. They were printed in the 15th-16th centuries and, at one moment, they were in the possession of the Franciscan Abbey from Călugăreni, Mureș County.

Robert Estienne's work is represented by numerous bilingual bibles and among them the famous *Biblia Hebraica* (1583).

In fact, all the well-known families from Europe are well represented at Teleki-Bolyai Library: Giunta, Stephanus, Oporinus, Froben, Plantin, Elzevir. Among them, a real masterpiece: *Syrian Bible* (Vienna, 1555).

A special place is occupied by the polyglote bibles, such as: *Poliglota din Londra*, printed in 9 languages with the help of Oliver Cromwell; *Poliglota din Paris* (1657-1669). A unique collection is represented by the so-called „national Bibles”, written in different national languages: French, German, English, Polish etc. Among them, *Biblia lui Luther*, republished at Regensburg in 1756.

We also have to mention that there is a representative collection of the most important Romanian and Hungarian Bibles. Among them: *Biblia de la Vizloly* (1520), in two copies; *Biblia de la Oradea*; *Biblia de la Amsterdam*, printed by Miklós Kis de Tótfalu (1685); the first Catholic Bible in Hungarian (Vienna, 1626); *Noul Testament* de la Bălgrad (1648); *Biblia de la București* (1688); *Biblia de la Blaj* (1795); *Noul Testament* (1818), printed at Neamț Abbey.

But among the most important books we have to emphasize those that were transmitted during generations in Teleki's family. The importance of these personal *Bibles* consists on the fact that they preserve some notes, inscriptions, written by the members of the family.

Verșul vlădicului Maier – un text preiluminist necunoscut

Dr. MIHAI ALIN GHERMAN,
Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Aflat, până acum, într-o singură copie, și aceea târzie, *Verșul vlădicului Maier* nu a fost încă înregistrat de istoriografia noastră literară nici între faptele minore, a căror acumulare oferă fundamentul solid al capodoperei: fără această multitudine de texte minore nici *Țiganiada* sau *Trei viteji* nici producția literară ulterioară nu își află explicație.

Titlul textului din copia târzie este evident unul adăugat ulterior compunerii poeziei și funcționării lui Grigore Maior¹ ca episcop între 1772-1782. Evenimentul la care se referă poezia este arestarea și exilul lui Grigore Maior, opozant și contracandidat în alegerea de episcop din 1765, pe care Atanasie Rednic, cel care a fost numit episcop și cu care Maior avusese mai multe confruntări anterioare, inclusiv în ceea ce privește concepția despre viața monahală, nu ezită să însceneze un caz politic pentru a obține îndepărtarea acestuia din Blaj și, mai mult chiar, nu precupește nici un efort pentru a întrerupe relațiile celorlați români cu Grigore Maior.

În 1764, odată cu moartea episcopului Petru Pavel Aaron își depun candidatura mai mulți pretendenți. Numărul cel mai mare de voturi îl obține Grigore Maior, dar a fost preferat de curtea din Viena și confirmat de Scaunul Papal, pentru rațiuni care la Petru Maior și Samuil Micu sunt diferite, Atanasie Rednic, care luase un număr mult mai mic de voturi.

Proteste ale lui Grigore Maior sunt convertite de adversarul său în nesupunere și îndemn la răzmeriță. Nesupusul călugăr este inițial închis și interogat la Sibiu la sediul iezuiților, iar mai apoi trimis la mănăstirea din Muncaci (azi Muncacevo, Ucraina). Orice contact al său cu românii a fost interzis, iar încercarea unor maramureșeni de a-l întâlni nu a făcut decât să i se asprească regimul de izolare. Cu ocazia arestării sale, fiind încă la Sibiu, trimite Colegiului „De Propaganda Fide” din Roma, căruia îi expediase și înainte mai multe rapoarte despre situația bisericii sau cea politică din Transilvania, un

¹ Numele de familie este Maier. În dicționarele limbii române prin *maier* este denumită o mică gospodărie țărănească la marginea unui oraș sau sat în Transilvania, dar și cel care locuiește și lucrează acolo, fermierul. Numele a fost latinizat cu ocazia studiilor făcute în colegii iezuite.

memoriu în care își etalează nevinovăția și, în plus, își expune propriile merite pentru propășirea bisericii, dar, subliniem noi, și a propriului popor. Cităm din acest memoriu: „*Constrâns de lipsă, de speranță, dar și de bătrânețe și de caracterul meu față de starea rușinoasă în care nefericirea face să mă aflu acum, mă rog cu căldură în fața Dv. de înăscută milă paternă, de îndurare și bunătate a Eminențelor Voastre față de mine, expunându-vă pacostea căzută pe capul meu, cu toată ingenuncherea, întrucât mai ales noi ceilalți călugări misionari și propagandiști avem astăzi puțină autoritate în aceste ținuturi, aproape fără de a mai prospera și fără a mai avea încredere. Așadar, după ce am plecat din Roma, am fost îndreptat spre această atât de întinsă și totuși devastată misiune a ritului greco-catolic din Transilvania și n-am renunțat deloc să alerg prin țară cu carul lui Proteus încoace și încolo, ziua și noaptea, să mărturisească stelele că mă aflu între străini, în mijlocul primejdiilor, demonstrând cu oportunitate, observând, dojenind și cu multă răbdare în nesiguranțe, în nevoi, în lipsuri, în răni, în lanțuri, în munci, în privegheri, în privegheri [sic!], în posturi, în lungi așteptări, în milă neprefăcută, în ocări, în virtutea divină, prin nelegiuire și renume, prin arme și dreptate, în dreapta și în stânga, singur în Israel până la sfârșit predicând și ajutând neamurile de-a lungul tuturor acestor turburări de necrezut ale confuziilor schismatice*”².

După ce își expune meritele pentru propășirea Bisericii, a Curții de la Viena, dar și a propriului popor, Grigore Maior conchide: „*I-a urmat [n. n. pe generalul Bukow] acolo ca general comandant domnul general Hadik, pe care, neavând nici o cunoștință despre mine – sau poate știind foarte puțin despre acțiunile mele pentru cauza dumnezeiască și a Augustei Case, – l-au prevenit (așa cum se face) flecării curții – l-au îmborobodit filosofii de o parte și de alta, m-au pictat, m-au denigrat tâlcuind faptele mele drept pede-andoasele s-a mințit pre sine însăși, și în felul acesta, generalul, biruit de atâtea lovituri, președinte și judecător de tribunal, a trebuit de la prima vedere să mă prindă și să mă aresteze, cu interdicția ca să nu vorbesc cu cineva sau ca nimeni să-mi poată vorbi. [...] Dar ajunge! Eu nenorocitul, singur în arest, de atâta vreme mă lupt cu moartea*”³.

Versul vlădicului Maier seamănă izbitor ca tonalitate cu cele spuse în memoriul adresat Congregației „De Propaganda Fide” din Roma. Nu credem să fie o simplă coincidență, oricum cele relatate atunci de Grigore Maior în memoriul său nu au mai fost nici actuale, nici memorabile ca eveniment după 1772, când el a devenit episcop. Credem că acest fapt este un argument suficient că textul a fost scris la scurt interval după redactarea acestui memoriu sau chiar contemporan cu acesta. Rima insolită *copaci/Muncaci* neobișnuită

² Ion Dumitriu Snagov, *Români în arhivele Romei (Secolul XVIII)*. Ediția a doua, Cluj, Clusium, 1999, p. 229-231. (Traducerea documentului latin îi aparține lui I. Dumitriu-Snagov).

³ *Idem*, p. 231-233.

pentru textele folclorice, ne îndreptățeste să credem că cel de al doilea cuvânt justifică prezența primului și nu invers.

Textul în sine este de o profundă inspirație folclorică, fiind învecinat cu doinele de înstrăinare, eventual cele de cătănie.

Mai interesant, însă, ne apare mesajul de tip iluminist transmis în această haină folclorică. El reia tot programul politic al lui Grigore Maior și al generației care a făcut legătura între Inochentie Micu Clain și generația **Supplexului**, cărora el, Grigore Maior, le-a fost unora profesor în Blaj până la 1764 (Samuil Micu, de exemplu), iar pe alții i-a trimis la studii în străinătate, creând o direcție fermă în ideologia și activitatea lor⁴.

⁴ Semnificativ pentru păstrarea mesajului preluat de la Inochentie Micu Clain este și discursul prezentat cu ocazia retragerii sale din scaunul episcopal la 15 mai 1782: „*Preacinstiți arhidiaconi, decani ca frați, cinstiți arhipresbiteri ca fii, preaiubite într-acest loc de obște adunat cler, de la dătătorul păcii Domnul nostru Isus Hristos, blagoslovenie!*

Din tinerețele mele multe patimi să luptară cu mine până și acum tocma la dânci bătrânețe, că După ce eu din nemărginită milă a marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Isus Hristos m-am născut din părinți creștini pravoslavnici, am crescut și scoalele cele mici cu destulă lipsă și străinătate prin Țara Ungurească întâi, apoi în Ardeal la Cluj, de unde, ca ritor am fost primit de prealuminatului mainainte într-acest scaun șezătoriu, o dată vrednic de veacinică pomenire arhiereu al Făgărașului, slobod baron Ioan Inochentie Clain, am fost (zișu) primit de cleric și trimis pe uscat, pe mare până la Roma; acolo în vestitul colleghion numit De Propaganda Fide (ce se tâlcuiește „Propoveduirea Credinții”) eu în vreme de 6 ani isprăvind învățăturile cele mai nalte, cât sânt filosofiei și bogosloviei⁴ făcându-mă doctor acelora științe dumnezeiești și învățătoriu neamurilor, m-am întors prin primejdioasele ale mării fortunei la patria mea, Ardeal și deauna la Blaj, de unde eram și trimis; aici, apoi, de loc am început eu întâi a învăța copilașii în scoală căile și frica Domnului, iar afară prin țară a așeza pe cei turburați, a îndrepta pe cei rătăciți la calea adevărului, a îndemna pe toți la unirea credinții, neîncetând zioa și noaptea prin sate, prin orașe, prin toate părțile pământului cu apostolul limbilor „a vesti Evanghelia păcii, a mărturisi cuvântgul, a sta asupra cu vreme și fără vreme, a mustra, a certa, a îndemna cu toată răbdarea și învățătura, în sete, în foame, în meseretate, în îmbulzele de toate părțile, în potriviri de-a dreapta și de-a stânga”, într-atâta cât și sârguit am fost pentru râvna casii Domnului, pentru râvna preafecirii casei Austriei și anathema m-am făcut pentru frați, anathema pentru voi toți, urât lumii, urât tuturor până acum. Acestea mi-au prisosit mie, precum voi înșivă bine știți, că dimpreună cu voi le-am pătitit. Acestea au fost mare parte a vieții mele, fiind eu numai dascal, numai învățătoriu neamurilor.

Dragii mei! Deacă eu din pronia cea dumnezeiască și din singură mila chesarcraiască, la chiemarea norodului și râvna voastră cătră nevrednicia mea arătată, am agiuns la treapta cea mai înaltă hierarhiei beserecești, și întraceastă cathedra a mai-marilor nostri m-am învrednicit a șeđa arhiereu cu ptere deplin și cu dub de sus fiind întărit, n-am pregetat a călca iarăși urmele cele dintâie, a-mi plini deregătoria, a ieși afară la vederea patimilor voastre, a primi pe ulițe pe dealuri, pe văi, în frig și în zăduv iștanțiile voastre, a vă asculta plângerille voastre, a vesti cu Isaia prorocul, săracilor mângâiere, a vindeca pe cei zdrobiți la inimă, a propovedui robiților iertare și orbilor vedea; pe scurtă vorbă într-această vreama a

Așa cum ne apare, *Verșul vlădicului Maier* este produs în 1765 sau nu mult după aceea, dacă nu chiar de Grigore Maior (ca pandant, adresat propriilor conaționali, la memoriul adresat Congregației „De Propaganda Fide”) de unul din apropiații săi.

**Verșul Vlădicului Maier –
An Unknown Pre-Enlightenment Text
Abstract**

In 1764, at the episcopal elections, although Grigore Maior received the most important part of the votes, the Pope preferred to nominate Atanasie Rednic as bishop of Romanians. Grigore Maior's protests were considered by the new bishop acts of insubordination and mutiny incitement. In order to put an end to this situation, Grigore Maior was imprisoned at Sibiu and then transferred to Muncaci Monastery. Any contact with the Romanians outside was strictly forbidden. In prison, he drew up a memorial and sent it to Rome, to the famous College „De Propaganda Fide”, in which he tried to prove his innocence.

Verșul Vlădicului Maier seems to be pretty much alike this memorial, both as content and tonality. It was probably written in 1765, or shortly after, by Grigore Maior or by some of his close friends. It refers both to Grigore Maior's arresting and exile and to the political programme created and followed by his generation.

It also contains some kind of pre-Enlightenment message that refers to the political future plans.

stăpânirii mele acum de zece ani m-am nevoit a fi toate tuturor, m-am încetat cu cuvântul și cu lucrul a mă lupta pentru voi acum cu unii din afară, acum cu alții dinăuntru, într-atâta cât acum am slăbit și unul cu atâția nu mai pot birui. Căci corăbierul fie cât de tare măcar ca Hercules, fie măiestru ca Columbus, când sosește la lupă deodată și cu valurile mării și cu vrăjmașii săi, cum va putea mântui și scoate corabia din perire la liman? Judecați voi, fraților și fiilor, carii îmi sânteți martori lucrărilor meale și de la început împreună pătimași.

Deci, dară ca nu cumva această corabie de atâtea valuri dinainte și dinapoi aieptată și de valuri bătută, supt ocârmuirea mea să se cufunde și pentru neputința mea să vă viedoară voao nu știu ce scădere sau întristare, în cele ce sânt ale obștii, am socotit a scrie și a roga din genunghi la preanălțatul și de Dumnezeu încoronatul împărat Iosif al Doilea pentru slobozirea mea de la această păstorească ocârmuire, precum și preamiloșivește mi-au auzit rugăciunea și m-au slobozit, după cum veți auzi și înțeleage din preamiloșivul rescript din zile 15 mai mie drept din Beciu trimis și în vizitația de acum la Dej primit”

ANEXA
Verșul vlădicului Maier⁵

Ploao, ploauă prin copaci
Maieru-i rob la Muncaci
Ploauă, poloauă, iarba crește,
Muntele se înverzește
Și-al meu dor nu mai sosește
Mișelul de mine.
Unde sânteți, frații miei,
Și fărtații miei?
Unde ești norodul meu
Și a lui Dumnezeu?
Toți pre mine m-ați lăsat
Și m-ați și uitat
Numai Domnul m-au cercat
Și m-au mângâiat.
Ce te-ai făcut, neam stricate?
De toți rușinat
Voi erați cu mine
Acum, dară osîndit
Nime nu mai vine /¹⁰
Nu știu ce să fi stricat
De ț-ai încuiat
Acesta-i al meu păcat
Pieiu nevinovat
Ba rîvna casei Domnului
Iaste vina mea
La bine și mi-e așa
Căci nu vrei putea

Rîvna casei Mariei
E-încă și mai mare
Că pentru aceasta eu
Sânt pârât mai tare.
Lume, lume blăstămată
Și cine-ți slujește
Că aceasta de la tine
Așa să plăteaste.
Acum alții mă încing
Că am bătrânit
Și mă duc unde o-au vrut
Care n-am gândit /^{2r}
Oh în gropa pentru frați
Mă aduc pre mine
Numai ca ei să trăiască
Să le fie bine.
Trăiți, dară, frații miei⁶
Pașteți turma mea
Trăiți, credincioșii miei,
Bucuria mea,
Trăiți, gramaticii miei
Voi, cununa mea,
Că acmu piere Maier
Fii neam sănătos
Mai găsește-ți alt Maier
Să fii bucuros.

*Bis repetari placent.*⁷

⁵ Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, ms. rom. 254.

⁶ Șters : și fărtații miei

⁷ În limba latină: *Se repetă dacă place.*

Din istoria cărții românești:
culegerile de cântece naționale și de petrecere

Dr. MIRCEA POPA

Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

Se împlinesc acum 235 de ani de la apariția la Cluj a celei dintâi colecții de „poezii lumești” (cum spune Onisifor Ghibu care a semnalat-o prima oară) din literatura noastră, tipărită cu litere latine sub titlul *Cântece câmpenești cu glasuri românești*, în 1768. Ortografia este maghiară (*Kintyets Kimpenyesty Ku Glaszuri Rumunyesty*) iar autorul anonim se ascunde sub subterfugiul „*Făcute de-un holtei câmpean pentru voia fetilor, nevestilor, și-acelora cui se potrivesc și cu alții se izbesc (=întâlnesc)*”, dovedește intenția autorului de a le face cunoscute și altora.

Cartea a avut imediat un ecou nesperat. În câțiva ani, ea a cunoscut încă alte două ediții, în fiecare dintre ele păstrându-se și patru cântece ungurești care i s-au părut autorului român mai frumoase, dacă nu chiar adaptate unor melodii românești, cum ne indică titlul primului cântec *Un cântec unguresc tot pe melodie românească*. Interesant e că în edițiile următoare care apar tot la Cluj, pe contrapagina foii de titlu se adaugă următoarea specificare: „*Pentru cântat mai lesne, fiind multe slove din cuvinte lăsate, scrise numai după voroave, nu fie cântătorii cercători greșelilor, potu-se în multe forme cânta. Eu le-am făcut, eu le-am și pus în scrisoare, la dragoste până eram în prinsoare.*” Notița denotă faptul că autorul are conștiința diferențelor de variante textuale, care circulau prin viu grai („*Scrise numai după voroave*”) și care atestă o tradiție în acest sens, care merge cel puțin cu un secol în urmă când N. Petrovay copiază cu ortografie maghiară un *Cântec românesc de dragoste scris* (1672) și tot atunci, pe la 1600, este semnalat un alt text românesc intitulat *În pară de foc arde inima mea*.

Aceste frumoase poezii populare sau cântece de lume au atras atenția și unor poeți maghiari, precum Balassa Balint, Csokonay Vitez Mihaly și alții, care le și copiază și vorbesc de ele în manuscrisele lor, între care figurează *Cântecul acelorora cărora le plac fetele de român, Taci inimă, nu mai plânge, Brumărelul, Cântecul Mititichii* etc. Că este așa ne-o dovedește și un manuscris de cântece și poezii maghiare, scris și păstrat la Cluj în 1798 sub titlul *Cântece lumești care au fost strânse la un loc din compozițiile multor*

inimi simțitoare, în cuprinsul căruia au fost intercalate și poezii de lume românești, scrise românește, dar cu ortografie maghiară (ceea ce dovedește că este posibil ca autorul acestei culegeri să fie un român), între care amintim **În cea verde grădiniță, Coconiță din cea țară, Măritam-aș, mărita, Dacă nu ți-o fost de mine, Taci, inimă, nu mai plânge, Pentru ochi ca murele** etc. În sprijinul ideii că autorul ar putea fi român aducem argumentul că în aceeași colecție se înregistrează și **Cântecul de tânguire a lui Horia**, în care se strecoară și idei naționaliste, precum avertismentul: „*Voi, prietenii mei, luați aminte, / Să nu ajungeți pe mâni ungurești!*”

Alte două evenimente editoriale ale sfârșitului de secol evidențiază faptul că această specie a cântecului de lume nu este numai larg răspândită, dar se și pretinde o bună cunoaștere a ei prin noi ediții tipărite. Amintim în acest sens culegerea apărută la Sibiu în tipografia lui Martin Hochmeister sub titlul **Pustia dragostei** (1786) și a alteia, presupusă ca apărând la Buda până la anul 1800 sub titlul **Cântecul celui ce bolește de dragoste**. Această din urmă culegere conține doar șapte poezii, iar literele folosite sunt de astă dată chirilice, ceea ce dovedește o oarecare emancipare de sub tutela ortografiei maghiare, un fel de „naționalizare” a liricii românești, o întemeiere a ei în granițele firești. Pe de altă parte, poeziile sunt mai elaborate, mai dezvoltate ca text și mai încheigate ca și conținut, dovadă că Anton Pann a folosit această ediție pentru a insera în celebra sa colecție **Spitalul Amurului** din 1852 cinci dintre ele. Astfel, prima, **Cântecul celui ce bolește de dragoste**, are în culegerea lui Anton Pann titlul **Junele cuprins de dor**; cea de a doua, **Jelania fetii bătrâne**, se cheamă la Pann **Fata trecută**; **Nevasta trăind rău cu bărbatul** apare sub titlul **Muirea cu bărbat leneș**, iar **Cel ce se însoară pentru avuție, Însuratul pentru zestre**. În colecția sa, Pann n-a făcut altceva decât a preluat, prelucrat și a adaptat texte deja existente în cultura minoră românească și mai cu seamă în Transilvania, adevărata patrie a cântecului de lume, căci în unul din ele vorbește de apa Someșului și a Mureșului.

Dar Anton Pann a făcut mult mai mult pentru acest gen de literatură. Ca unuia care îi plăcea să cânte și să asculte cu ce se delectau oamenii din popor la petreceri, el s-a gândit că ar fi bine să înregistreze acele versuri și acele cântece care îi plăceau în mod deosebit și care aveau o circulație orală intensă. În 1831 el publică o primă antologie cuprinzând astfel de cântece sub titlul **Poezii deosebite sau cântece de lume**, în care făcea pentru prima dată dreptate unui gen literar și muzical cu mare trecere la contemporani și la înaintași. De el se bucuraseră înainte poeții Văcărești, Nicolae Dimachi, M. Milu, Ioan Cantacuzino, C. Conachi și alții, a căror creație stă în strânsă legătură cu producția populară sau cu folclorul orășenesc.

Cartea lui s-a bucurat de succes și de trecere printre târgoveți și țărani, cântecele adunate acolo cunoscând și o mai mare răspândire. Acest lucru l-a făcut să revină asupra ideii și, în 1850, va ieși pe piață cu o nouă antologie intitulată *Spitalul amorului sau Cântătorul dorului*, alcătuită din două broșuri și care aduna toată poezia de „of” și de „dor”, de inimă albastră și ceremonial amoros la modă atunci, păstrând în titlu și ideea de „boală”, de suferință și chin fără margini prin care trecea îndrăgostitul, care fusese admirabil surprinsă de autorul mai vechii cărțului transilvănene, cu titlu atât de inspirat *Cântecul celui ce boalește din dregoste*. Această antologie a stat la baza multora care vor veni.

O carte astăzi aproape dispărută din bibliotecile noastre (noi am văzut-o la Budapesta) este cea intitulată *Noua mică poezie*, cuprinzând cele mai noi romane și cântece populare, adunate și coordonate de G. Teodorescu, apărută la București în 1842 (câteva dintre ele se referă și la unguri), care va marca o dată importantă pentru acest gen de antologii, la fel ca ediția intitulată *Poezii populare* de Anton Pann (1846), cărți care vor atrage atenția contemporanilor asupra celor mai frumoase cântece și texte populare cântate în societatea românească de la orașe și de la sate. Ideea antologiilor de acest tip se fixează deja în conștiința literatorilor români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când numărul unor astfel de întreprinderi editoriale va crește.

Un alt mare merit al acestor antologii a fost acela de a fi creat o tradiție în acest domeniu, tradiție care își va revendica și unele din titlurile mai vechi, deja încetățenite. Astfel, antologia *Noua mică poezie* din 1842 se va regăsi într-o alta, apărută la 1895, cu același titlu, și anume *Noua mică poezie cuprinzând cele mai noi romane și cântece populare, adunate și coordonate de M.V.*, București, Editura Librăriei H. Steinberg, 1895, 32 de pagini. Ea conține următoarele cântece: *Cântecul lui Sdrelea*, în formă de baladă comunicat de flautistul din București I. Drăgulănescu („*Foaie verde, meri domnești / Pe pod, pe la Grozăvești / Să fugi și să chiuiești / Să te-ascunzi unde zărești / De Sdrelea să te păzești / De Sdrelea și Mărunțelu’ / Dascălu și Cimpoeșu’*”); *Bietul cioban* („*Dimineța mă scoate grija afară*”); *O, scumpă Margaretă*, serenadă comică de L. Kuhn („*O, scumpă Margaretă / Grozav ești de cochetă / Pe alții tu iubești / De mine te ferești.*”); *Spune-mi, dragă*, romanță, cuvinte de Carol Ascrob, muzica de I. Vilacrose, editura C. Gebauer („*Spune-mi, dragă, ce e viața? / Într-o zi te-am întrebat / Și tu-n loc să-mi dai răspunsul / Ai tăcut, m-ai sărutat. Ah!*”); *Rămâi cu bine*, versuri de Sever Moschuna, muzica de C. Dumitrescu, editura Leopold Stern („*În ochii tăi adeseori / Am învățat cum poți să mori / Și am învățat cum poți trăi / Când știi iubi, când știi iubi*”); *Idealul meu*, romanță, cuvinte de C.P., muzica de C. N. Ochialbi, editura G.

Gebauer („*Cercat fiind de soartă / Credeam iubirea-mi moartă / Și moartă pe vecie. / Nu mai credeam c-odată / Să poată să mă bată / Cu-așa mare tărie*”); **Sârba amorului**, poezia și muzica de Patriciu Andreescu („*Foaie verde bob năut / Lelițo, fetițo / Lasă-mă să te sărut / Lelițo, fetițo...*”); **Luminiță luminătoare** („*Luminiță luminătoare / Și stele strălucitoare / Lumițați mai cu tărie / Scumpa mea călătorie...*”); **Cantată**, cuvinte de G. Baronzi, muzica de Maria Gheorghiu („*Iată vine o mireasă / Dintr-o țară depărtată...*”); **Ce-mi trebuie?**, cuplet din comedia **Triumful amorului** de E. Winterhalder („*Îmi trebuie foarte puțin / Puțin ca să fiu fericită / Puțin ca să fiu mulțumită!*”); **Doina** („*De când s-a dus neica-n cale / Nu mai m-am gătit de jale*”); **Influența**, poezie de C. Scrob, muzica de C. N. Ochialbi, editura G. Gebauer („*Doamne, Doamne, ce păcate / Peste mine-au dat!*”); **Vino!**, versuri de Ilie Ighel, editura Leopold Stern, horă („*Vino, dorul meu te cheamă / Dor aprins, nețăr murit*”); **Nu te supăra**, poezie populară de N. Rădulescu-Niger, muzica de C. Zeler, editura Leopold Stern („*Leică, fă, aș vrea să-ți spun / Că te-am îndrăgit nebun*”); **Dorul inimii** („*Dragă inimioară / De ce te-ai întristat / Ce dor te doboară / De plângi ne-ncetat?*”); **Scoală, române**, cântec popular transilvănean cules de Năstase Ionescu, chitarist, editura G. Gebauer („*Scoală, scoală, mări române / Că mult ai dormit / Scoală, scoală, mări vecine / Că te-ai trândăvit*”); **Foaie verde untdelemn**, cântec popular, variantă nouă, transmis de Leopold Stern, editura Leopold Stern („*Foaie verde unt-de-lemn / Ce fel de dragoste-avem?*”); **Florica**, sârbă, poezie de N. Petro, muzica de Năstase Ionescu, editura G. Gebauer („*Frunză verde de cicoare / De-ar sfinți mândruțul soare / Să m-ascund în poeniță / Acolo jos la fântuliță. Ah!*”); **Hoții din oraș**, cuplet comic de Marion, muzica de Leopold Stern, editura Leopold Stern („*Hoții cei din codru azi sunt ramplasați / Prin cei de salone, pungași mănusați*”); **Foaie verde mărăciune**, cântec nou popular, comunicat de vioristul Tănase Theodorescu din Pitești („*Foaie verde mărăciune / Spune, afurisito, spune*”); **Țațo** („*Foaie verde lobodă / Țațo / Gura lunei slobodă / Țațo*”); **Deșteaptă-te, române**, cântec patriotic, poezie de Andrei Mureșanu („*Deșteaptă-te, române din somnul cel de moarte...*”).

Din titlul celui alt volum, cel publicat de Anton Pann, s-a reținut cuvântul „dorul”, care a devenit titlul mai multor antologii de acest tip. Cea mai cunoscută este cea din 1862, intitulată **Dorul. Culegere de cânturi naționale și populare. Edițiunea a patra adăogită cu mai multe cântece noi**, București, Librăria Bălăceanu și Wartha, 1862, 208 pagini. Textul este tipărit cu caractere chirilice, cu excepția foii de titlu și a cuvântului **Către lectori!**, dovadă că s-au păstrat zațurile de la edițiile anterioare, ori s-a avut în vedere situația că marele

public era încă obișnuit cu scrisul chirilic și nu cu cel latin. Faptul că e a patra ediție ne obligă să credem în succesul edițiilor anterioare, care s-au epuizat repede. Pe de altă parte, este cea mai amplă culegere de acest gen apărută în literatura noastră până atunci, cuprinzând 146 de texte, dintre care unele de mare valoare patriotică, precum *Marșul anului 1848* de I. Catina („*Aideți frați într-o unire / Țara noastră-e-n pierire*”); *Deșteaptă-te române* de Andrei Mureșanu, tipărit sub titlul *Marșul anului 1848 în Transilvania*; *Hora unirei* de Vasile Alecsandri; *Hora lui Cuza Vodă* de Dimitrie Bolintineanu; *Marșul lui Iancu* (cu mențiunea „*din Transilvania*”); *Marș național*, arie de Radu Calomfirescu („*Astăzi, fraților români / Ne vedem și noi stăpâni*”); *Marșul ostașilor români în Basarabia* de Vasile Alecsandri, aria lui Flechtenmacher din *Vivadiera*, apoi *Coroana Moldovei* din *Ghici*, *ghicitura mea* de Vasile Alecsandri; tot o arie de Flechtenmacher *Vivat! Vivat! Vivat România* de I. C. Fundescu și melodie de L. Vist; *Glasul viitorului* de L. Flavian și melodie de D. Preda („*Adesea în câmpie când noaptea e adâncă / Se-nalță către ceruri un glas misterios*”); *Speranța* („*Peste lume răul ca un nor d-aramă, / Sentindea din secol, nații apăsa / Câți voia să poarte a dreptății armă / În temnițe-afunde urmele-și lăsa*”); *Adio patriei* de Vasile Alecsandri, arie de Flechtenmacher; *Cea din urmă noapte a lui Mihai cel Mare* de Dimitrie Bolintineanu; *Din zi în zi mai tristă* de Cezar Bolliac; *Radu Domnul și fata din casă* de Dimitrie Bolintineanu; *Ruinele Târgoviștei* de George Sion.

Majoritatea acestor poezii sunt publicate în secțiunea a doua, a cântecelor patriotice, după ce în prima parte am avut de-a face mai mult cu romane și poezii de amor. În partea a treia sunt publicate mai ales arii din vodeviluri, piese și cântonețe comice din *Chirița în Iași* de Vasile Alecsandri și *Ghici*, *ghicitoarea mea* și *Vivandiera* din *Chirița în provincie*, de același autor, din *Cârlanii* de C. Negruzzi, *Prăpăștiile Bucureștilor* de M. Millo, apoi cântece despre haiduci (*Jianu*, *Argeșeanu*, *Tunsu*, *Cântecul haiducului*, *Potera* etc.).

Antologarea unor asemenea poezii în astfel de culegeri extrem de populare a avut o importanță esențială în educația patriotică și civică a numeroase generații de fii ai țării, contribuind în mod esențial la păstrarea în atenția opiniei publice a interesului pentru soarta fraților români din Transilvania și a gândului la unitatea statală viitoare. Reiterarea periodică a unor asemenea cântece patriotice a întreținut viu cultul unității neamului, conștiința luptei comune pentru aceleași idealuri și năzuințe, cimentate de legături culturale durabile. Pe viitor vom asista chiar la o departajare interesantă a cântecelor patriotice de cele de amor, numeroase antologii ce vor apărea în continuare rezumându-se a alcătui culegeri fie pe o temă, fie pe alta. Așa se va întâmpla cu antologia *Dorul inimii sau cele mai noi cântece de amor*, edițiune populară, scoasă în cadrul

Bibliotecii populare a „Universului”, fără an, care va cuprinde doar „cântece de amor”, treizeci și două la număr. Acestea sunt: **Dor de răzbunare**, poezie de Carol Scrob, muzica de G. Cavadia, editor G. Gebauer; **Dorul meu**, poezie de C. N. Cornățeanu, muzica de C. Decher, editor G. Gebauer („*Am un dor, un dor prea mare / Și-am căutat să-l alin*”); **Un cântec drag**, poezie de N. Scheletti, muzica de G. Scheletti, editor Hirsch și Finke („*Un cântec, dragă, mi-aduc aminte / D'iluzii multe ce am avut*”); **Știu că m-ai ierta**, poezie de xxx, muzica de G. Cavadia, editor G. Gebauer („*De-aș putea numai o clipă / Pe a vântului aripă*”); **În zadar gândesc la tine**, poezie de d-na Alexandrescu, muzica de C. Ștefănescu, editor G. Gebauer („*În zadar speranța-mi zboară / Spre tine, îngerul meu!*”); **Te-am întrebat**, romanță de D. Zamfirescu, muzica de Gr. Ventura, editor C. Gebauer („*Te-am întrebat / Unde-i iubirea cea arzătoare*”); **Când în ochii tăi privesc**, poezie de maior A. Leon, muzica de G. Scheletti, editor G. Gebauer („*Când în ochii tăi privesc / Atât farmec și amor*”); **Să rămân numai cu tine**, poezie de Carol Scrob, muzica de Feliciano Franchetti, editor C. Gebauer („*Îngerii au aripi, zboară / Tu, care un înger ești*”); **Să vezi acum că vine**, poezie de Carol Scrob, muzica de C. Dumitrescu, editor C. Gebauer; **Te iubesc, dragă**, poezie de N. Scheletti, muzica de G. Scheletti, editori Hirsch și Finke („*Te iubesc cum iubesc steaua*”); **Steaua nopții**, poezie de P. Rădulescu, muzica de Ercole Carini, editor C. Gebauer („*Steaua nopții lucitoare / Ce în spațiu liminezi*”); **Viața trece**, poezie de Iuliu I. Roșca, muzica de G. Fotino („*Dacă viața noastră trece / Ca un dulce vis frumos*”); **Rândunica**, poezie de N. Volenti, muzica C. Musicescu, ed. Nebuneli („*Rândunică credincioasă / Pasăre cu suflet bun*”); **Florile**, poezie de Petrini, muzica de Flechtenmacher („*Am spus florilor frumoase*”); **Te-am revăzut**, poezie de Iuliu Roșca, muzica de G. Fotino („*Ardeam, copilă, de dorință*”); **O zi**, poezie de Dan Dry, muzica M. Welings, ed. C. Gebauer („*Când revăzui în dulce vis*”); **Înger dulce**, poezie de Dimitrie Bolintineanu, muzica de Flechtenmacher („*Înger dulce, gingașe floare*”); **M-ai uitat**, muzica de A. Balutza („*Ca și frunza toamnei rele*”); **Dorul de mare**, poezie de Vasile Alecsandri, muzica de M. Cohen, depozit E. Graeve („*Pe senin călătorește*”); **Pelin beau**, cântec popular, muzica G. Komansk (Niedola), ed. C. Gebauer („*Foaie verde, măghiran*”); **Steaua visurilor mele**, poezie de C. Petroniu, muzica Al. Glogoveanu, editor C. Gebauer; **Te-am căutat**, romanță de N. Volenti, **Album Macedo-Român** („*Am plecat de dimineață*”); **Lenaș, dragă**, poezie de căpitan I. M. Costake, muzica nouă de Tache Popescu, ed. C. Gebauer („*Lenaș, dragă, dulce floare*”); **Anicuța**, poezie de Șt. R., muzică populară, ed. C. Gebauer („*Anicuțo, vin coala la mine*”); **Hora izvorului**,

poezie de Vasile Alecsandri, muzica de Gr. Ventura, ed. C. Gebauer („În izvor ai pus piciorul^b”); **Destinul**, poezie de P. Patin, muzica de P. Neuman, ed. C. Gebauer („*Dragă copilă, trista-mi viață*”); **Uitarea**, romanță de maior Leon, muzica de G. Fotino, ed. I. Sandrovici („*Eleno, dragă, în lunca verde*”); **Porumbița**, romanță de P. Patin, muzica de A. L. Patin, ed. C. Gebauer („*Spune-mi dragă, porumbele*”); **Noaptea e neagră**, poezie de M. Zamfirescu, muzica de Ed. Wachman, ed. E. Graeve („*Noaptea e neagră, deasă, profundă*”); **Versul de foc**, poezie de Carol Scrob, muzica de Feliciano Franchetti, ed. C. Gebauer („*Stele care de soare*”); **Serenadă**, poezie de E. C. Elefterescu, muzica de Gr. Ventura, ed. C. Gebauer („*Până la tine vocea-mi duioasă*”); **Te-am văzut și te-am iubit**, poezie de Jean, muzica de A. Chirillo, ed. C. Gebauer („*C-a p-o floare / ca p-un soare / Te-am văzut și te-am iubit*”).

O altă antologie cu titlul **Dorul**, descoperită de noi în colecția Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, are lipsă anul de apariție. Poartă un subtitlu foarte lung, și anume: **Colecțiunea celor mai frumoase cântece noi și vechi, conținând. Cântecele și cupletele cele mai frumoase. Romanțe, valsuri, doine, cântece naționale, eroice, precum și cântecele cele mai vechi. Cântece de teatru din cele mai alese piese. Monologuri zise de dl. Montauceanu, culese de Pinath**. De vânzare la antiquaria Labori „La Pinath”, București, Calea Văcărești, nr. 9, 64 de pagini. Cuprinde 125 de texte, la care se specifică autorul și compozitorul, majoritatea lor aparținând începutului de veac, după cum ne dăm seama. Printre textele incluse aici se numără și **Lasă-ți lumea ta uitată** pe versuri de Mihai Eminescu și muzica de G. Stephanescu, și **O, rămâi** de același poet, pe muzica lui Th. Fuchs. Pentru întâia oară este inclusă într-o colecție și frumoasa romanță **Călugărul din vechiul schit** sau **Te iubesc, nu mă uita** de Carol Scrob. Tot aici figurează o altă romanță cu mare atracție la publicul românesc **Știi tu?**, pe care o auzim cântată câteodată chiar și azi. Aici mai figurează texte ca **Bordeiașul** sau **Barbu Lăutaru, Măriuță, Mărioară, Foaie verde lămâiță, Hai la mure, mure, La moară la hârțapârța, Mișo, Mișo, copilișo** și altele. Între aceste monologuri se află și **Ungurul din tren**, cu specificația: „*Monolog zis de Montauceanu, cules de Henry Lupovici*”, prezentând supărarea ungurului Șandor care, urcându-se în tren la Predeal, nu are voie, conform regulilor afișate, să fumeze în tren.

După cum se poate vedea, antologia este mixtă, conținând și multe poezii patriotice, alături de romanțe, pe texte de poezie cultă, dar și cântece cu iz popular, fie prelucrate, fie culese direct din popor. Interesant este apoi și faptul că majoritatea culegătorilor de cântece de lume și de piese folclorice sunt evrei, ceea ce ne face să credem că societățile și comunitățile evreiești de la sate și orașe

erau iubitoare și colportoare de cântece românești. Principalul colecționar este Pinath, dar alături de el sunt prezenți numeroși prieteni și cunoscuți ai autorului, printre care amintim pe E. Reischer, Henry Lupovici, Mayer Grunberg, Rudi Pinath, Zaharia Haber, S. Kanner și Solomon Grun, Achile I. Fate. De asemenea, majoritatea editurilor care publică astfel de texte și partituri sunt deținute de evrei, după cum evreu este și patronul anticveriei Labori din București, Solomon P. Iosef, care face un anunț pe contrapagina foii de titlu, precum că are de vânzare „*romane vechi și noi*” basme și cărți cu haiduci. Și editorul antologiei anterioare (*Dorul* din 1862) era evreu, fiind cel care adresa și el câteva cuvinte pentru lectori, arătând că s-a străduit să culeagă „*un buchet care cuprinde cele mai frumoase flori culese de prin țara cea bogată a românului.*”

O altă antologie cu conținut asemănător tipărește editorul H. Steinberg în 1886, dar o intitulează doar *Cele mai frumoase cântece și Poezii, culese și aranjate de XXX*, București, Tipografia Laboratorilor Români, Depositul H. Steinberg, 1886, 32 de pagini. Colecția se deschide cu frumosul cântec *Valurile Dunării* de Ivanovici, pe versuri de Carol Scrob și continuă cu alte romanețe la modă, precum *Dă-mi mie floarea*, *Coralia mea*, *De ce nu am pace*, *Dorul*, *Nici noaptea nu mă lași în pace*, *Pe portretul iubitei mele*, *Într-o grădină*, *Cortul țigănesc*, *Marula*, *Dor de răzbunare*, *Ce ți-am făcut eu ție?*, *Domnișoarei M. C.*, *Of, plâng!*, *Rândunica*, *Un sărut furat*, *Regina mea*, *Vals de foc*, *Romanț*, *Luntrașul*, *Baba* („cântec popular din gura lăutarilor”), *Dorința* (după V. Grivița), *Unde-i neica*, *Dorul inimei*, *Te iubesc*, *nu mă uita*, *Sunt mireasa lui Christos*, *Ce e femeia!*, *Parcă sunt făcut din flori*, *Din piesa Jianu*.

Ultima colecție de romanețe și cântece de petrecere pe care am găsit-o este cea intitulată *Cele mai noi cântece, cuplete și romanețe. Adio iubito (Adios muchachos)*, *Argentina*, *Patru boi cu lanțu-n coarne*, *Zumbalai*, *Zumbalai, meștere*, *Dragostea e ca și-o râie*, *Stinge-mi dorul (Bubliky)* etc, volumul 23, Editura Librăriei Ticu I. Eșanu, București, fără an, 32 de pagini. Culegerea conține 22 de texte și, pe lângă cele anunțate pe foaia de titlu, din cuprins mai fac parte *Foaie verde mărăcine*, *Dorule și-o boală grea*, *Sus pe malul Cernei*, *Înghețată-i Dunărea*, *Asta mi-a fost pentru bărbat*, *Adio iubite*, *Foaie verde-a bobului*, *Cine trece pe uliță*, *Unde-aud cucul cântând*, *Flori și femei*, *Pe sub liliacul înflorit*, *Trei cuvinte am a-ți spune*, *Dă-i brânci*, *Nicule*, *Lelițo cu casa-n colț*, *Cine-n lume nu iubeste*. Sunt, așa cum se poate vedea, mai mult texte folclorice, devenite șlagăre la modă în acel timp.

Deși toate aceste culegeri au apărut la București sau la Iași să nu ne închipuim că ele erau cunoscute și răspândite doar dincolo de Carpați. Ardelenii își procurau pe diferite căi astfel de tipărituri și, în foarte multe localități, romanțele și cântecele de petrecere erau interpretate la diferite serbări școlare sau de către trupe de diletanți. Erau bineînțeles cântate și în familie, la diferite petreceri câmpenești sau ale asociațiilor profesionale.

Cu toate greutățile întâmpinate, provocate uneori de o cenzură excesivă, de regulamente vamale discreționare, creațiile literare treceau ușor dintr-o provincie în alta, la revistele literare din Transilvania colaborând numeroși scriitori din Principate, fapt ce poate fi probat de cuprinsul foilor lui George Barițiu de la Brașov, și cum o probează numeroasele caiete manuscrise ale diecilor și elevilor din școlile românești, în care abundă numeroase creații culte sau populare venite de dincolo de munți (a se vedea, de pildă, colecția N. Pauleti).

Un exemplu eclatant de circulație a creațiilor de acest fel în cercurile culte din Transilvania ni-l oferă și consultarea paginilor unei lucrări ca aceea semnată de profesorul de la Preparandia din Arad, Alexandru Gavra, intitulată *Monumentul șincai-clainian*, tipărit la Buda în 1844. În lucrarea sa el reproduce numeroase poezii semnate de Iancu Văcărescu, de Cârlova, de D. I. Rudeanu, C. Stamat. N. Nicolescu, Heliade-Rădulescu, Anton Pann. Alături de poeziile acestora, el inserează versuri populare, romanțe și cântece de lume. Așa este de pildă vestita romanță *Tu-mi ziceai odată*, cu privire la care dă însemnarea: „*Un cântec plăcut național ce răsună acum în România din gurile multora.*”

Un alt cântec la modă era cel scris de Iancu Văcărescu *Mă sfârșesc, amar mă doare și Copilă tinerică, frumoasă ca plăcerea*, ultimul apărut în *Foaia pentru minte*. Tot după *Foaia pentru minte*, Gavra reproducea unul dintre cele mai renumite cântece de petrecere din Transilvania, pentru descoperirea autorului căruia G. Barițiu a făgăduit, prin intermediul revistei sale, suma de un galben. Versurile acestuia arătau astfel: „*Cale bună, prea iubită, / Dar inima mea ș-a ta / Fie-n veci nedespărțită, / Deci, te rog, nu mă uita. // Ceasul cel de despărțire, / Însemnat de mâna ta, / Fie-n veci nedespărțită, / Deci, te rog, nu mă uita. // Și te du unde îți scrie / Ai tăi, de la casa ta, / Și îi vezi cu bucurie, / Dar, te rog, nu mă uita. // Ori pe unde tu vei trece / Și la ce te vei uita, / Inima să nu ți-o plece, / Ah, te rog, nu mă uita. // Și eu pe unde voi trece / Încotro soarta m-a purta / Din inimă nu te-oi șterge, / Ci, te rog, nu mă uita. // De vom avea sănătate / Vremea îți va arăta / Că te-am iubit cu dreptate, / Și, te rog, nu mă uita. // Pentru toată-a mea iubire / Ce o am asupra ta / Nu-*

și cer altă răsplătire, / Făr', te rog, nu mă uita. // Gata-s moarte, chinuire / Ori în ce ceas de-a gusta / Pentru tine, spre jertfire, / Dar, te rog, nu mă uita!"

Majoritatea versurilor amintite mai sus se cântau în mod obișnuit la reuniuni de familie, la petrecerile de grup sau la întrunirile tinerilor. Ele beneficiau de melodii atrăgătoare, care erau fredonate peste tot de cei tineri sau de damele cu aptitudini muzicale, fiind totodată interpretate la pian, clavier sau la alte instrumente muzicale. Însăși familia profesorului Al. Gavra de la Arad, pe care l-am pomenit mai sus, se ocupa cu preluarea și multiplicarea notelor muzicale ale unor astfel de cântece la modă, după cum lasă să se înțeleagă o însemnare de a sa făcută în paginile aceleiași cărți despre care am vorbit: „*Melodiile cântecelor de subt nr. notelor 15, 17, 19, 51, prin ungerie sunt cunoscute, și să află la autorul de vândut, pe clavier lucrete și scrise cu mâna, cu 3 sfaști de argint una, afară de taxa portului.*”

N-au lipsit nici în Transilvania încercările de a realiza astfel de antologii de texte. Deosebirea este însă că ardelenii își concentrează atenția cu predilecție asupra cântecului patriotic, care deține aici primul loc. Cea dintâi antologie pe care o supunem atenției este cea realizată de Ioan Darius, învățător în Satulung de lângă Brașov. În 1881 el dă publicității la Brașov, în editura Low, Gerula et Comp. cărțuia *Arion sau Culegere de cânturi naționale spre întrebuințarea tinerimei de ambe sexe, culese și aranjate de ...* Volumul cuprinde în 186 de pagini un număr de 117 texte, organizate pe IV secțiuni: I – *Cânturi național – patriotice, eroice, hore*; II – *Cânturi didactice*; III – *Elegii*; IV – *Cânturi religioase, morale, imnuri*. Prima secțiune mai dispunea de trei subdiviziuni, în care intrau horele, marșurile și „diverse”. Avem aici *Hora Unirii* și *Hora Ardealului*, marșul lui Andrei Mureșanu, al lui Ștefan cel Mare, al lui Mihai, dar și frumoasa baladă *Mama lui Ștefan cel Mare*. La categoria „Diverse” intrau *Cântecul ginteii latine*, *Limba românească*, *Dorul României*, *Argeșean*, *Cântec baiducesc* etc. La capitoul *Cânturi didactice* figurau *Rodica*, *Cânt de leagăn*, *Cântec de primăvară*, *Marș scolastic* etc, în timp ce la secțiunea *Elegii* putem întâlni poezii ca *Bălcescu murind*, *Adio Moldovei*, *Elegie*, *O fată tânără pe patul morții*, *Orfana din munți*, *Câinele soldatului*. La secțiunea a IV-a erau incluse cântece religioase precum *Colindă*, *Plugușorul*, *Păstorii*, *La botezul Domnului*, *Hristos a înviat*, *Trei crai de la răsărit*, *Steaua sus răsare*, dar și *Viitorul românului*, și *Ziua de libertate*. În prefața care precede antologia, autorul nota că astfel de cântece „*nobilitează simțămintele și delectează inima*”, dar, în același timp, definesc „*caracterul și simțul nostru național, patriotic și literar.*” „*Cântul în gura românului nu numai că este un soț nedespărțit la lucru și la repaus, în orele de bucurie și întristare, dar e totodată o armă puternică, cu care s-a luptat și se luptă în*

contra dezastruoaselor împrejurări ale vieții lui bisericăști, politice, naționale și sociale. Studiați viața poporului român, deschideți paginile istoriei și vă veți convinge!"

După ce a testat gustul publicului cu această cărțuie, Ion Darius revine peste puțină vreme cu o nouă antologie care are în vedere, de data aceasta, mai cu seamă romanțele și cântecele de petrecere. Noua antologie se intitulează ***Carte de cântece diverse pentru toți și pentru toate, adunate și aranjate de Ion Darius***. Ilustrată cu câteva portrete, Brașov, Editura Librăriei H. Zeidner, 1900, 252 pagini. Pe copertă se mai află moto-ul: „*Cântări cinstite / Cui sunt oprite?*” și ***În loc de prefață*** sunt selectate versuri din Bolintineanu, Matilda Cugler Poni, Al. Petőfi și Ion Darius privitor la rostul cântecelor. Iată textul lui Dimitrie Bolintineanu: „*Arma noastră să ne fie; / Cânturile ce răpesc, / Muzică și poezie / Cu parfumul lor ceresc!*” În mare, autorul păstrează schema antologiei anterioare, cu multe hore, marșuri, elegii, imnuri și cântece diverse, cărora li se adaugă o secțiune de ***Cântece sociale, populare, doine, romanțe*** ș.a. foarte bogată, de 94 de astfel de texte, multe dintre ele venite de peste Carpați și acclimatizate în spațiul transilvănean, cum ar fi ***Aolică Dado fa!, Frunză verde de piper, Pân' era cioroaica barză, Tu Ileano dintre brazi, Florica*** etc. Mai toate cântecele ce se cântau în acea vreme la serbări și petreceri figurează aici.

O frumoasă antologie de astfel de texte ne oferă și Ion Pop Reteganul, cunoscutul folclorist și culegător de producții populare. Cartea sa se intitulează ***Inimioara adică floarea poeziei naționale din cei mai buni scriitori români în uzul tinerimei române, adunate de...***, Sibiu, Editura Tipografiei W. Kraft, 1885, 184 de pagini. El împarte textele selectate în două mari categorii: poezii lirice și poezii epice, tendința lui fiind aceea de a oferi texte reprezentative din cei mai cunoscuți autori lirici români. Va începe prin a selecta poezii de Heliade Rădulescu, Gr. Alexandrescu, Andrei Mureșanu, I. Lapedat, Vasile Alecsandri, G. Sion, Mihai Eminescu (***Pe lângă plopul fără soț, Revedere, Ce te legeni, codrule***), Th. Șerbănescu, Jacob Negruzzi, D. Bolintineanu, Isaia Bosco etc. Antologia lui este utilă mai ales pentru tineretul școlar care dorea să cunoască mai de aproape creația lirică românească.

În aceeași direcție, a alcătuirii unei antologii cu caracter didactic, merge și lucrarea realizată de Th. Alexi, editor și tipograf brașovean, care dă la iveală în 1892 antologia ***Parnasul român. Culegere de poezii***, Brașov, Tipografia și editura Alexi, 1892, 416 pagini. Este cea mai amplă antologie de texte poetice care s-a realizat în epocă, exceptând, poate, ***Lepturariul*** lui Aron Pumnul, căci sunt selectate 226 de poezii aparținând la 129 de poeți. Lista autorilor este extrem de generoasă, mergând de la poeții cei mai cunoscuți, cum ar fi

Alecsandri (cu șase poezii), Alexandrescu (cu șase), Bolintineanu (cu opt), Eminescu (cu patru: *Făt Frumos din tei*, *Floare albastră*, *Lucefărul*, *Ultimul dor*), Macedonski (*Călugărenii*, *Dorobanțul*) etc. până la autori cu totul minori ca G. Boteanu, Sevasta Chirica, Ana Ciupagea, Pletea Badea, Niculae Pribegea, astăzi total necunoscuți.

Efortul autorului de a oferi o amplă panoramă a poeziei românești din vremea sa este cu totul lăudabil, chiar dacă criteriile de selecție sunt deosebit de labile. El arăta în prefață că antologia a vrut să răspundă unei nevoi naționale mai largi, formulată de Titu Maiorescu încă din 1867, când a pus problema necesității unei antologii lirice reprezentative pentru scrisul românesc. Antologarea textelor este făcută aici după criteriul apartenenței la un autor sau altul, deci, în funcție de autor, iar așezarea în pagină în ordinea alfabetică a numelor poeților.

În cele de mai sus am urmărit să prezint publicului cititor de astăzi o serie de antologii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prin intermediul cărora a fost popularizată poezia lirică în rândul celor mai largi categorii de cititori. M-a interesat cu precădere soarta cântecului de lume, a romanței și a cântecului de petrecere, una dintre formele cele mai atractive de răspândire a textelor poetice cele mai realizate, dar și a cântecului patriotic, prin care s-a întreținut decenii de-a rândul o conștiință națională trează. Ar fi interesant de văzut care din cântecele și romanțele la modă atunci mai sunt cântate astăzi cu diferite ocazii. „Micul dor” sau „mica poezie” reprezintă la toate popoarele și în toate epocile creații de mare vibrație sentimentală și poetică, alcătuind un segment de creație orală sau cultă deosebit de interesant, a cărui cunoaștere mai aprofundată își așteaptă încă adevărații specialiști. Noi n-am făcut decât să indicăm un modest drum într-o direcție cam uitată și lăsată în păărăginire astăzi, dar care. Pentru epocile trecute a fost deosebit de însemnată, contribuind la clădirea și cizelarea sutelor de mii de tineri în creștere, la educația lor patriotică și sentimentală.

Pages from the History of Romanian Books – The Collections of National Folk and Earthly Songs

Abstract

The work deals with the history of Romanian book and emphasizes a large number of anthologies published in the second half of the 19th century. Some of them appeared at București and Iași; others were published in Transylvania.

The first collection of “earthly poems” is considered to be *Cântece câmpenești cu glasuri românești*, published at Cluj-Napoca in 1768 by using the Hungarian orthographic rules; the author is not known. It was followed by

Pustia dragostei (1786), a collection printed at Sibiu and then an anthology published probably at Buda, around 1800; it consists in no more than 7 poems written in Cyrillic alphabet.

Noua mică poezie can no longer be seen in Romanian libraries, but we may admire it at Buda; it includes sentimental and folk songs drawn together by G. Theodorescu. Anton Pann's anthology *Poezii populare* is also very important; it was published at București in 1846.

At Biblioteca Centrală Universitară from Cluj-Napoca the readers have the chance to admire a very special anthology. Its importance consists not only in its age, but also in the notes from its pages. It is about *Dorul*, an anthology that contains sentimental and folk songs along with some classical poems, some characteristics that we may also find in other books, such as *Cele mai frumoase cântece și poezii*, published by H. Steinberg in 1886 at București. The songs included in this collection used to be sung all the time at family or youthful meetings.

The collections published in Transylvania had a patriotic aspect. We may mention, from this point of view, the anthology realised by Ioan Dorin, that includes 117 historical and patriotic songs and poems; it is called *Arion sau Culegere de cânturi naționale spre întrebuințarea tinerimei de ambe sexe*. At his turn, Ion Pop Reteganul publishes the anthology called *Inimioara adecă floarea poeziei naționale din cei mai buni scriitori români în uzul tinerimei române* (Sibiu, 1885).

All these collections realised during the second part of the 19th century had a very important place in the development of our literature.

Carte de patrimoniu unicat ?

SANDA IONESCU

București

Analiza atentă a operei și activității profesorului Onisifor Ghibu sugerează nu numai imaginea unui veritabil pedagog, ci și pe aceea a unui mare cărturar. Varietatea preocupărilor, bogăția informațiilor, problematica abordată, pasiunea de colecționar constituie confirmarea celor enunțate.

Biblioteca profesorului, impresionantă ca număr de volume și bogată în lucrări rare, de o mare valoare, colecționate de pe întreg teritoriul țării, a cuprins un fond de documente pedagogice, o adevărată arhivă a învățământului românesc din secolele XVIII – XX, în special al celui din Transilvania. Multe din publicațiile acestei biblioteci aparțin patrimoniului național.

Între acestea semnalăm o foarte disputată lucrare. Obiectul acestei controversate a constituit-o consemnarea în *Bibliografia Românească Veche* a lui Ion Bianu și Nerva Hodoș care, la poziția 485, fac descrierea ediției bilingve, româno-germane a *Cărții trebuincioase pentru dascăli – Notwendiges Handbuch für Schulmeister...*, apărută la Viena în anul 1785. Totodată, este menționată existența unei alte ediții a acestei lucrări, cu titlul *De lipsă cărțice*, apărută la Viena în același an. Cei doi notează că au avut doar partea a doua a acestei lucrări și din modul în care au făcut descrierea, redând imaginea grafică a paginii de titlu – caractere chirilice, separarea prin bare verticale a capetelor de rând etc. – reiese clar că autorii au avut la dispoziție această lucrare. Cu toate acestea, faptul că nici un exemplar din lucrare nu a mai fost găsit în Biblioteca Academiei Române, nici la Cluj, Sibiu, Timișoara sau Viena a determinat pe unii cercetători să pună la îndoială însăși existența cărții. În sprijinul susținerii existenței, într-o anumită perioadă, a ediției cu titlul *De lipsă cărțice* vin, după părerea noastră, cel puțin patru argumente:

a) în descrierea din *Bibliografia Românească Veche* se indică locul unde se afla exemplarul: București, Biblioteca Academiei;

b) adnotarea făcută pe pagina de titlu a volumului semnalat în *Bibliografia Românească Veche* la poziția 485, aflat în fondul de referință al sălii de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române: „*Vol. II a apărut în același an în ediții deosebite ca traducere – una dintre ele are câteva tabele, O. G.*” – adnotare ce îi este atribuită lui Onisifor Ghibu;

c) în ceea ce privește titlul complet al celei de a doua variante a traducerii, deși I. Bianu și N. Hodoș subliniază că este același ca și în prima ediție, în corpul descrierii celor două variante există clar două diferențe: în prima nu apare numerotația volumului și nici menționarea prețului, elemente prezente doar la ediția cu titlul *De lipsă cărțice* (partea a doua; 45 Kr.);

d) comparând descrierea din *Bibliografia Românească Veche* cu cea făcută de Iuliu Vuia în lucrarea *Școalele românești bănățene în sec. XVIII – Studiu istoric*, Orăștie, 1896, p. 111, reies deosebiri clare, care aduc încă un argument pentru a susține existența reală a celei de a doua variante a traducerii: mențiunea „se vinde nelegată 45 Kr.” pentru varianta *De lipsă cărțice*, menționată în *Bibliografia Românească Veche* și inexistentă la Iuliu Vuia.

Cu toate aceste argumente teoretice în favoarea existenței reale a ediției *De lipsă cărțice*, dubiul a fost înlăturat abia în anul 1978, când domnul Octavian Ghibu, fiul marelui cărturar, a oferit acest unic exemplar descoperit până în prezent Bibliotecii Centrale Pedagogice din București, considerând că locul acestui prim ghid de pedagogie și metodică în limba română este în fondurile celui mai complet și specializat păstrător al lucrărilor de istoria pedagogiei și învățământului românesc.

Deci „*De lipsă cărțice pentru învățătoriu / a neuniților rumâneștilor mai mici școale / în / Impără : și Crăieștile Țări / PARTEA A DOA / Să vinde nelegată 45 de Kr. / Cu permisu celor mai mari / În Viena / La Iosif Nobăl de Kurțbek: împără: și Cră: / de Curte a neuniților Rumâni și a / Sârbilor Tipografi și vânzători de cărți / în anul 1785*”; 12 p. nenumerotate, plus 325 p., plus 7 f. tabele; format 8; 27 rânduri pe pagină, tipărită în limba română și germană, text paralel cu caractere chirilice și gotice, legată în piele.

După cum se vede, exemplarul are toate elementele de identificare ale celui descris în *Bibliografia Românească Veche*, dar inexistent în vreo bibliotecă: cele 7 tabele indicate de Onisifor Ghibu în adnotarea pe manuscrisul din *Bibliografia Românească Veche*, numerotarea „partea a doa”, prețul 45 Kr.

Tipăritura este foarte frumoasă, textul este încadrat în chenare cu stilizări florale și frontispicii cu motive geometrice.

Două elemente ridică mai mult valoarea acestui exemplar: semnătura cu cerneală neagră, cu caractere chirilice de pe prima și penultima pagină – Sava Popovici – și însemnarea manuscrisă a lui Onisifor Ghibu „*Cartea aceasta a fost proprietatea preotului Sava Popovici din Rășinari / bunicul lui Octavian Goga /. Vezi iscălitura lui pe ultima pagină a copertei și pe pagina 2. Sibiu, 6 II 1944. IO. Ghibu*”

A Unique Patrimonial Book?

Abstract

Professor Onisifor Ghibu is well-known not only because of his teaching activity, but also for being one of the most important Romanian scholars and book lovers. His personal library is today considered as an authentic archive of Romanian education of the 18th-20th centuries, particularly of Transylvanian one. Many of his books are, in our days, part of Romanian cultural patrimony.

One of these books - *Cartea trebuincioasă pentru dascăli – Notwendiges Handbuch für Schulmeister...* - caused a lot of litigious matters; that is because in *Bibliografia Românească Veche* we may find the bibliographical description of the book mentioned above as being a Romanian-German edition, published in Vienna in 1785. But there is also mentioned another edition of the book, which has the same characteristics, except the title: *De lipsă cărțice*. The second edition could not be found in Biblioteca Academiei Române, although the description from *Bibliografia Românească Veche* mentioned that it was there. Therefore, a question came to light: did the copy of the second edition really exist?

We have four arguments in order to prove this; a) the place we may find it is mentioned in *Bibliografia Românească Veche*; b) the Onisifor Ghibu' s note on the first edition that mentions the existence of a second edition, in the same year; c) there are specific elements of the second edition – cost, pagination – which can not be found at the first edition; d) Iuliu Vuia' s notes in *Școalele românești bănățene în sec. XVIII – Studiu istoric* referring to the second edition are different from *Bibliografia Românească Veche' s* description.

The situation has been clarified in 1978 when Onisifor Ghibu' s son, Octavian, offered *De lipsă cărțice* to Biblioteca Centrală Pedagogică from București.

The value of the book also consists in Sava Popovici' s signature, the first owner and in the notes of Onisifor Ghibu.

**Imaginea evreilor în Calendarele populare românești.
Sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea.**

*Drd. DANIEL BOROȘ
Institutul de Cercetări Socio-Umane
„Gheorghe Șincai” Târgu-Mureș*

Parcurgând o serie de calendare populare din colecțiile Bibliotecii Județene Mureș am sesizat abundența prezenței câtorva personaje prototipice în acestea: bețivul, țiganul și evreul. Toți aceștia pot fi încadrați (în epoca pe care o studiem acum) în categoria marginalilor, a celor pe care majoritatea refuză să îi accepte, considerându-i diferiți și periculoși.

În consecință, imaginea acestora este negativă, bazată pe trăsături simple, generalizate și aplicate arbitrar fiecărui membru al uneia dintre aceste comunități. Dacă alcoolicii nu sunt văzuți bine aproape niciodată, țiganii beneficiază de o anumită îngăduință, ei fiind văzuți ca hoți, leneși, înșelători, dar, în general, această imagine este plasată în cadrul unor povestiri umoristice, nebeneficiind de trăsături serioase.

Aprecierea evreilor este mai complexă decât a țiganilor, ei beneficiind și de analize destul de erudite, în care, deși trăsăturile dominante ale imaginii lor sunt negative, apar și elemente pozitive, sau este manifestată chiar o doză de invidie față de realizările economice ale acestora, care îi pun într-o situație socială superioară celei a majorității românilor, fapt ce duce la blamarea lor de către grupul majoritar.

După cum aminteam mai sus, imaginea celor trei grupuri de marginali este puternic afectată de accentuarea diferențelor. În cazul alcoolicilor (bețivilor) acestea țin de conduită, de apartenență socială, de starea lor de sănătate. Țiganii sunt diferiți datorită etniei și a condiției lor sociale inferioare. În caracterizările evreilor, diferențele față de grupul majoritar sunt determinate de aspecte complexe, unele dintre ele valabile și în cazul celorlalți marginali. Astfel, poate cel mai important element definitoriu pentru evrei este cel etnic. Acesta este dublat de cel religios, accentuat de unele elemente fundamentaliste prezente la o parte a creștinilor din acea perioadă, care îi acuzau pe evrei de nerecunoașterea lui Isus Christos ca fiu al lui Dumnezeu și de uciderea acestuia. În fine, componenta socială este și ea deosebit de importantă, evreii aparținând aproape în unanimitate negustorimii, sau chiar componenteii cele mai atacate a

acesteia: cămătăria. Nici negustorii obișnuiți nu beneficiau în epocă de o imagine prea bună, starea lor materială superioară celei a majorității populației fiind pusă pe seama unor presupuse înșelătorii sau hoții. Vom încerca, în studiul de față, să conturăm modul în care erau văzuți evreii de către comunitățile românești, urbane sau rurale, din care făceau parte. Astfel, vom prezenta unele trăsături tipice, care se repetă în aproape toate cazurile, încercând să explicăm modul în care apar acestea.

Se va putea observa, sperăm, cum experiența multiculturală a interacțiunii dintre cele două etnii, culturi, sisteme de gândire, nu a fost una pozitivă, profitabilă pentru ambele părți. Aceasta s-a datorat, în mare parte, populației majoritare, care, datorită unei neîncrederi tradiționale în străini, a avut sentimente preconcepute și la adresa evreilor, pe care nu a încercat apoi să și le schimbe în funcție de fiecare persoană, generalizările fiind făcute arbitrar, și uneori, în necunoștință de cauză. În același timp, nici grupul minoritar nu a încercat prea mult să își explice propria identitate în fața celorlalți și a adoptat practici comerciale considerate „neortodoxe” mai ales în Transilvania, unde chiar și în raporturile comerciale, care, prin însăși natura lor, sunt uneori extrem de pragmatice, s-a încetățenit ideea existenței unui bun-simț al unui cod nescris al onoarei în raporturile interumane, ce impunea unele limite.

Dar sarcina istoricului nu este de a stabili vini sau a da verdicte în problemele pe care le studiază, ci de a prezenta cu o acuratețe cât mai mare ceea ce îi spun sursele, izvoarele. În acest caz, uzitând metodologia specifică imagologiei, vom încerca să arătăm, într-o formă succintă, nu modul în care noi credem că se purtau, arătau evreii în perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, ci felul în care ei au fost văzuți de către contemporanii lor.

Se va putea vedea, credem, că evreii au fost portretizați în legătură cu diferite probleme sociale, economice sau chiar politice cum ar fi: chestiunea alcoolismului care ocaziona prezentarea portretului cârciumarului evreu care pervertește cu ajutorul băuturii pe români, sărăcindu-i pe aceștia și îmbogățindu-se pe sine; chestiunea cămătăriei care duce la noi imagini negative ale evreilor acuzați de a folosi instrumente de împrumut condamnabile cum a fost usura; sau chestiunea articolelor de lege care priveau acordarea pentru străini a acelorași drepturi civile și politice de care se bucurau membrii grupului majoritar, și care au provocat dispute acerbe în Parlament, în presă, generând și implicarea Marilor Puteri. Chiar datorită implicării acestora, prin încercări de a impune Principatelor Române un statut, considerat de autohtoni privilegiat pentru evrei, imaginea acestora a fost afectată din nou, și nu în bine. Unii dintre români au luat act de aceste încercări de impunere, considerând că ele contravin suveranității statului român, și acuzând evreii, pe care îi vedeau ca

parveniți venetici, de cauzarea unor probleme pe plan extern României, care oricum se afla într-o situație delicată din acest punct de vedere.

În fine, evreii mai apar în prezentări umoristice, de tipul snoavelor, al povestirilor sau al glumelor, care sancționează în special trăsături de caracter: zgârcenia, care contravine imaginii tradiționale a românilor (nedemonstrată însă întotdeauna) ce sunt, sau se pretind a fi generoși.

În istoriografia română subiectul nu a fost încă tratat în maniera în care încercăm noi să o facem. Presa de calendar, ca sursă istorică, nu a fost folosită poate atât de des, cât ar fi fost necesar. Neavând intenția de a acoperi acest gol istoriografic, vom încerca totuși să aducem înaintea specialiștilor o categorie de izvoare care ne arată istoria neoficială, rar consemnată în documente, a celor mulți, și într-o destul de mare măsură iliterați; o istorie pitorească, vie, umanistă și, considerăm noi, credibilă.

După cum este firesc, sursele pe care ne-am bazat prezenta cercetare au fost calendarele românești din epocă. Vom enumera aici doar câteva dintre acestea: *Calendarul pentru toți românii*, *Calendarul Revistei Lumea ilustrată*, *Calendarul ziarului Universul*, *Calendarul Bucurescian ilustrat*, *Calendarul Ligei Culturale*, *Calendarul Românului*, *Calendarul Săteanului*.

În afară de acestea, am folosit și câteva publicații care, prin ritmul apariției lor – săptămânale sau lunare – nu sunt asimilabile categoriei calendarelor, dar, prin tematica abordată, prin modul de abordare a ei, similar cu cel al izvoarelor prezentate, ne-au fost de un real folos, oferindu-ne noi cazuri de analizat.

Ne referim aici la publicația *Transilvania*, din Brașov și, în special, la ziarul satirico-umoristic sibian *Calicul*, a cărui manieră de abordare a problemei este absolut identică cu cea folosită în Partea Umoristică sau în Partea Literară a calendarelor.

Antisemitismul, reliefat de problema alcoolismului

Chestiunea alcoolismului a fost una deosebit de importantă pentru segmentul cronologic studiat de noi. Amploarea fenomenului era una deosebit de mare, ajungând a fi notificată și de autorități, care au luat măsuri împotriva acestuia, măsuri care s-au dovedit însă ineficiente. Mai trebuie să amintim că în articolele din epocă ce tratează subiectul, alcoolismul este văzut ca principala cauză a stării materiale precare a majorității populației românești, îndeosebi a celei rurale.

Studierea acestei boli reliefează aspecte dintre cele mai diferite. Fiind, în esență, o problemă socială, textele consacrate acesteia de autorii din epocă

conțin și aspecte ce țin de istoria vieții private, istoria identificării naționale și de imaginea celuilalt.

Această ultimă caracteristică este ilustrată și de portretizarea cârciumarului evreu, care devine un personaj negativ tipic, demonstrând existența unor accente antisemite. Vom prezenta și interpreta în continuare câteva din sursele în care se manifestă astfel de atacuri împotriva evreilor, încercând să demonstrăm și cauzalitatea lor.

Dacă luăm în considerare cazul Transilvaniei, trebuie să notăm că în această provincie numărul israeliților nu a fost deosebit de mare în epoca de care ne ocupăm, dar, oricum, era unul în continuă ascendență față de etapele cronologice anterioare.

În Evul Mediu ei erau puțin numeroși, ocupându-se în primul rând cu cămătăria și negustoria, motiv pentru care s-au luat măsuri de restrângere a activităților lor sau chiar de interdicere a acestora. În 1790 însă, reobțin dreptul de a-și vinde mărfurile la târgurile din țară¹, din acest moment, numărul și prosperitatea lor fiind în continuă creștere. Unii autori consideră că negustorii evrei au dus o politică de corupere a nobililor maghiari pentru a-și putea desfășura nestingheriți comerțul și „ca să prăpădească mai curând pe Români cu ajutorul rachiului și al cămătăriei.”²

Astfel, numărul israeliților în regatul Ungariei a crescut de la 75.989 în 1785, la 127.816 în 1805, la 241.632 în 1840, 263.030 în 1846, 292.000 în 1848, 412.702 în 1857 și 552.133 în 1870. Creșterea aceasta nu este, însă, la fel de puternică în Transilvania, unde rezidau doar 24.848 evrei în 1870, reprezentând 1,17% din populație. Aceștia locuiau îndeosebi în marile orașe din vestul provinciei: în Oradea, în Timișoara și în Arad, unde alcătuiau 22, 12 respectiv 11% din populație (pentru date statistice asupra evreilor din România vezi Gabriel Constantinescu, *Evreii în România*, Alba Iulia, Paris, 2000).

Primul text în care am întâlnit atitudinile antisemite amintite mai sus este semnat de parohul Bartolomeu Baiulescu din Brașov, care, în 1872 consemnează: „*Pemnoratululu seu zalogirile și chiaru învoielele ce le facu români la jidani pentru a poté bé vinarsu, a facutu că se cetimu adesea corespondintie durerose în diuarele nôstre prevestindu, că români d'in multe comune voru ajunge robotari, servi jidanilaru.*”³ Autorul acuză evreii de falsificarea băuturilor alcoolice, și de folosirea unor ingrediente dăunătoare sănătății: „*Pentru că se ésa spirtulu mai tare și cu mai multe probe, astădi jidanii punu în elu prafu de pusca, pétra veneta, cenusia și câte alte materii gretiöse. Se prepara chiaru și d'in gazulu carbunilor de pétra, care amestecându-se cu apa, produce celu mai tare spirtu. Lepel a recomandatu prepararea*

¹ V. Lazăr, *Alte vremuri*, în *Calendarul Poporului pe anul 1926*, Sibiu, p. 102.

² *Ibidem*.

³ Bartolomeu Baiulescu, *op. cit.*, p. 8 (260)

vinarsului cu substantie de puciósa (acidu sulfuricu). Eta causele, pentru care acea fluiditate a rachiului beuta în cantitate mai mare, produce dureri de capu si după o beutura a unei cantități de ¼ si mai bine, chiaru ametiala si slabitiuni, încátu nu'lu mai tienu pre omu piciórele, îi slabesce judecat'a, si mintea si-o perde."⁴

Baiulescu deplânge faptul că românii decad din punct de vedere material și social datorită dependenței de alcool, care este folosit fără scrupule de evrei pentru a obține câștiguri imorale: „*Vinarsulu este acelu isvoru elu reului, cá-ci elu tempesce mintea romanului si prin elu i suge jidanulu cá o lipitóre tótu sangele, tóta puterea; elu amagesce pre romanu se faca legaturi umilitórie.*”⁵ Spre finalul textului său, parohul român îndeamnă la oprirea influenței nefaste a vinarsului, reluându-și atacurile împotriva israeliților. Astfel, rachiul este considerat „arma jidanilor”⁶, folosită de aceștia pentru a-i prinde pe români „*cá cu unditia, rapindu-le averea lor*”.⁷

Este interesant faptul că Bartolomeu Baiulescu, nu îi blamează pe românii care, poate fără să-și dea seama, dar de bunăvoie, fără a fi presați, consumă în exces băuturile alcoolice care îi ruinează în cele din urmă, construindu-le o imagine destul de inocentă. În schimb, evreii care comercializează alcoolul sunt atacați deosebit de violent pentru o practică comercială, care fusese anterior folosită și de români, maghiari, germani sau cetățeni austro-ungari de alte etnii. Această schemă de tratare a subiectului va deveni tipică, fiind folosită, mai apoi, și de alți autori. Nu se pot stabili, însă, legături directe între semnatarii diferitelor articole, studii, povestiri, prelegeri populare, din cauză că aceștia nu se citează unii pe alții.

În 1881, un calendar din Arad⁸ publică o povestire în care cârciumarul evreu este, în cele din urmă, falimentat ca urmare a acțiunilor unui tânăr care îi luminează pe săteni, arătându-le efectele dăunătoare ale beției în cârciuma evreului.

Personajul principal al narațiunii este Petru Burilă, un sătean sănătos, frumos, cu o moștenire bogată care îi permitea un trai îndestulat. Acesta, din cauza patimei beției de care este stăpânit, ajunge bolnav și sărac, un rol important în ruina sa revenindu-i cârciumarului Itzig. Acesta din urmă este din start portretizat cu ajutorul unui element simbolic negativ tradițional: mustața roșie, care, în mentalitatea populară românească desemna un om rău,

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem*, p. 9 (261).

⁶ *Ibidem*, p. 10 (262)

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Usiurintia si cametele mari*, în *Calendariu pe anulu dela Christosu*, 1881, II, Arad, p. 47.

„al dracului” (vezi și Andrei Oișteanu, *Mythos și Logos. Studii și eseuri de antropologie culturală*, partea a II-a, cap. 8, *Omul roșu*).

Este prezentat în continuare întreg procesul parvenirii lui Itzig. Acesta „nu venise de multu în satu, dar parcă fermecase lumea. Mai tot satulu alerga la elu, unulu după rachiu, altulu după împrumutu, și asia mai departe, asia încât din saracu ce fusese când a venit, ajunsese acum omu cu stare, de-si purta Balabust'a (soci'a) in trasura domnesca, si satulu i-era mai bine de jumetate datoriu.”⁹

Petru ia și el împrumut, la început cu 3 % pe săptămână, dar datoria se acumulează treptat și evreul îl dă în judecată luându-i în cele din urmă toți banii.¹⁰

Mihai, om tânăr și muncitor, bogat, amintit mai sus, îi învață pe cei pățiți să fie mai chibzuiți. Ca urmare, se iscă un scandal în birt, sătenii vor să-l linșeze pe cârciumar, dar Mihai nu lasă lucrurile să degenereze, îi ia pe săteni sub aripa sa protectoare, oferindu-le locuri de muncă la ferma lui și învățându-i să nu mai meargă la băut la Itzig și nici să nu mai ia împrumuturi de la acesta.¹¹

Sătenii ascultă sfatul și nu se mai duc la Itzig, care își așteaptă zadarnic clienții ce nu mai apar. În cele din urmă, falit, cârciumarul evreu se vede nevoit să părăsească comunitatea care nu-l mai dorește în mijlocul său: „...a rămasu satulu fără elu, dar nu-i duce nimenea dorulu”.¹²

Cei ce ascultaseră povețele izbăvitoare ale lui Mihai încep să o ducă tot mai bine, iar în cazurile în care au nevoie de împrumuturi, le iau din banii bisericii, cu dobânzi mult mai mici. Povestirea are un happy-end pentru comunitatea românească, toți fiind mulțumiți, iar „jidovu cu birtu pentru lume nu s'ar mai abate prin sat”.¹³

Acest tip de povestire apare în numeroase publicații, rolul salvatorului care îi lămurește pe săteni și îi ajută să scape de influența nefastă a evreului fiind asumat fie de un tânăr școlit – cum a fost cazul lui Mihai, fie de preotul sau dascălul localității sau de un alt lider al comunității românești.

Un astfel de caz este prezentat și în 1895, de această dată sub forma unei știri, în care numele citate sunt absolut veridice. Gazeta consemnează cu mâhnire faptul că în Armeni, românii au răul obicei de a umbla la cârciumă, și încă la una deținută de un evreu, care își bate joc și îi despoaie pe români. Este remarcat cu tristețe că și preotul din acel sat, care ar trebui să fie liderul spiritual al comunității, și un păstrător al credinței adevărate, se duce la acea cârciumă.

⁹ *Ibidem*, p. 51.

¹⁰ *Ibidem*, p. 52.

¹¹ *Ibidem*, p. 53-57.

¹² *Ibidem*, p. 59.

¹³ *Ibidem*.

De data aceasta personajul izbăvitor este domnul Moise Opriș despre care se amintește că „*lucrează ... cu bărbăție, să ia negustoriile din mâna Jidanilor*”.¹⁴ Notița se încheie cu un sfat care conține un atac virulent la adresa evreilor care sunt demonizați: „*Bine face, iar poporul sa’l urmeze cu bună pildă: ferindu-se de Jidani ca de necuratul*”.¹⁵

Un exemplu similar, care însă nu se mai termină fericit pentru români, poveștele bune fiind ignorate, este cel al lui Macsim Sâmboan, eroul unei povestiri publicate în 1897. Și el inițial este tânăr, sănătos, voinic, bogat, dar pierde tot în cârciuma evreului, care îl lingușește și îl înșeală: „*Crășmariul, un jidov venit de curând în sat, Dumnedeu îl scie de unde, fiind un om foarte prefăcut și viclén cum semți care e slăbiciunea lui Macsim Sâmboan îndată începu al lua cu binisorul, al goli ca pe un băețel și al ridica în înaltul ceriului cu laudele, până ce-l prinse, ca păiangănul musca în rețelele sale*”.¹⁶

Inițial, cârciumarul îi dă pe datorie, dar aplică acesteia o dobândă. În final se întâmplă precum îl avertizează pe Macsim un vecin mai înțelept, Nicu Magopăț, Sâmboan ruinându-se datorită creșterii treptate a datoriei pe care nu mai poate să o plătească.

Disperarea bețivului este sintetizată în niște versuri ce iau forma unei doine de jale, în care Macsim se întreabă cum să facă astfel încât să nu muncească prea mult, dar să reușească să scape de datorii, fără a-și curma viciul. Este prezentă aici o doză de fatalism ce rezultă din imposibilitatea opririi bolii, și o prezentare negativă și a românului, proporțională cu cea a evreului. Trebuie să notăm deci, că de data aceasta, românul datat alcoolismului nu mai este absolvit de toată vina ce-i revine, nemaiaivând o imagine inocentă, ci doar una a unui om nefericit, neajutorat, leneș:

„*Frundă verde măr domnesc
Mult me mir și me gândesc,
Cum se o mai potrivesc,
Din greu se nu me muncesc,
Cu sapa se nu prășesc
Cu cósă se nu cosescă
Și bani tot se agonisesc,
De jidov se me plătesc
Crășma se n’o părășesc.*”¹⁷

¹⁴ *Obiceiul rău*, în *Tribuna*, XII, 1895, nr. 222 din 4 / 16 octombrie, Sibiu, p. 3.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Macsim Sâmboan, în *Calendariul Românului pe anul comun dela Christos 1897*, X, 1898, pp. 95-96.

¹⁷ *Ibidem*, p. 100.

În 1887, ideile lui Bartolomeu Baiulescu sunt reafirmate de un autor anonim, prin intermediul unui dialog între doi țărani asupra daunelor pe care le provoca rachiul. Cel mai tânăr dintre aceștia, Nistor, consideră că, cu ajutorul acestuia, considerat pricina tuturor relelor¹⁸, evreii „*îl înnebunesc pe om, apoi cu vreme îi iau casa și pământul din mână, ...*”¹⁹, privind cu îngrijorare faptul că prin aceste mijloace „*averile se duc la jidani*”²⁰, care-și sporesc pământurile, le dau de băut muncitorilor lor pentru a-i menține în starea de dependență, în timp ce evreii se îmbogățesc și ajung chiar deputați sau vornici sătești.

Și învățătorul Traian Șuteu deplânge faptul că sătenii frecventează cârciumile israeliților, pe care îi desemnează folosind nume recunoscute universal ca simbolizând evreul tipic – Moriș și Nuham. Este consemnată de către acest autor atitudinea țăranilor care, chiar și în duminici sau sărbători, în loc să meargă la biserică, loc de întrunire tradițional al comunității, frecventează cârciuma evreului iar chiar și cei ce merg la biserică „*după s.liturgie sau după prând nu întârzie a merge la jupânul Nuham*”²¹. În același timp alcoolicii „*trebuie ca în totă dimineața să întrebe de sănătate pe jupânul Moriș*”²², amintind și el decăderea socială la care ajung aceștia din urmă, și ai cărei autori sunt evrei: „*și nici prin cap nu-i trece, că acesta îi scote din pungă și cel din urmă ban și îl face cu beutura lui cea veninosă să-și lase lucrul, să stea cu el în crișmă, în minciuni amăgitoare ș.a.*”²³

Un articol în stilul celor prezentate mai sus apare și în 1907, autorul condamnând, în analiza pe care o face beției, faptul că pomana se face cu „liurcă jidovească”²⁴.

O altă confirmare a răspândirii foarte mari a cârciumarilor evrei ne este dată în 1911. În *Monografia comunei Seghiște*, Iosif Popovici amintește că: „*în toată comuna există un singur negustor, un ovrei care are și drept de cârciumărit.*”²⁵

¹⁸ Dr. M., *Ce ne stinge de pe fața pământului?*, în *Telegraful Român*, XXXIV, 1887, nr. 61 din 13 / 25 iunie 1887, Sibiu, p. 2.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Idem*, în nr. 60, p. 3.

²¹ Traian Șuteu, *Cum am puté prin mijlocirea școlei să stîrpim din popor alcoholismul*, în *Foaia Școlastică*, VI, 1904, Blaj, nr. 4 din 15 februarie, p. 10 (58).

²² *Idem*, *op. cit.*, în *Foaia Școlastică* nr. 5 din 1 martie 1904, p. 11 (75).

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Modul de extirpare al vițiului furtului, minciunei, invidiei și beției*, în *Foaia Școlastică*, IX, 1907, Sibiu, nr. 4 din 15 februarie, p. 7 (53).

²⁵ În *Transilvania*, XLII, 1911, Sibiu, nr. 3, mai-iunie, p. 224.

Publicația satirică sibiană *Calicul* atinge și ea problema pe care o studiem în prezentul capitol, prin prezentarea unor cazuri de preoți bețivi care frecventează localurile evreiești. Faptele lor sunt considerate cu atât mai condamnabile cu cât ei, fiind un exemplu pentru comunitățile românești din care fac parte, nu înțeleg să păstreze „dreapta credință” neamestecându-se cu cei de alte confesiuni. Mai mult, motivația lor nu este una ecumenică, ci este dictată de un viciu pe care nu îl pot controla. Vom prezenta în continuare câteva din exemplele *Calicului*:

- preotul unit Rad Dumitru din Poiana:

„*Zi și noapte e tot beat
Cu Jidani bea bruderschaft, ...*”²⁶

- preotul Păcurar, în Lacrăm:

„*Și acest popic
Se închină lui Izic
Numai să’i dea vinars...*”²⁷

- preotul Muntean din Sălașul de Sus:

„*...El bea cu curatorii
Pe contul bisericii
Căci canoanele’nterzic
Să moară nenea Izic !*”²⁸

Problema alcoolismului ocazională însă și relatări în care evreii nu sunt elementul negativ, ci, dimpotrivă, au o imagine pozitivă în raport cu cea a românilor.

Astfel, într-un Calendar publicat la Arad, în 1880, autorul anonim al articolului *Ce se faci ca se-ti mérga mai bine*²⁹, după ce arată efectele negative ale consumului de rachiu, pe care le condamnă, notează faptul că copiii români nu merg la școală, fiind ținuti de părinți la treburile casei, în timp ce nemții și evreii nu fac acest lucru, trimițându-și copiii la școală pentru a progresa. Ca urmare a acestui fapt, când cresc, urmașii evreilor și ai sașilor știu să muncească mai cu spor, să gestioneze câștigul, nu pot fi înșelați și trăiesc bine (în comparație cu românii). Și în acest articol se constată faptul că evreii prosperă treptat, dar acest lucru nu este pus pe seama unei parveniri nemeritate, ci, este motivat prin plusul de cultură de care aceștia dau dovadă, și pentru care investesc destul de mulți bani: „*Dacă sunt într’unu satu numai doi*

²⁶ *Sus Marcule!*, în *Calicul*, 1886, Sibiu, nr. 5 din 1 / 13 mai, p. 4 (100).

²⁷ *Ibidem*, p. 7 (103).

²⁸ Idem, în *Calicul*, 1886, nr. 7 din 1 / 13 iulie, p. 8 (152).

²⁹ În *Calendariul pe anulul visectu dela Christos 1880*, I, 1880, Arad, p. 38.

jidovi, ei si-tienu invetiatoriu scumpu la pruncii loro, so prin invetiatura au ajunsu, de astadi ei stepanescu pamentulu”.³⁰

O relatare în care cârciumarul evreu nu apare ca personaj negativ, ci ca victimă, este publicată în 1904. În acest caz, un român, Ioan Muntean, părându-i-se că nu i s-a umplut bine paharul și a fost înșelat, l-a înjunghiat pe birtaș și pe un alt evreu care îi sărise în ajutor proprietarului.³¹

Deși mulți dintre cârciumari, după cum am mai amintit, erau evrei, viciul beției era rar întâlnit în rândul acestora. Astfel, într-un articol ***Despre beție și bețivi***, autorul, după ce enumeră numeroase cazuri de bețivi celebri și excesele la care se dedau aceștia, amintește că Moise a interzis vinul numai pentru preoți, care trebuiau să fie un exemplu, iar toți evreii trebuiau să se îmbete la sărbătoarea Purimului.³² Oricum, și preceptele religioase ale românilor acuzau bețivii, amenințându-i că nu vor fi primiți în Rai, însă mare parte din creștinii ortodocși sau greco-catolici nu s-au lăsat impresionați de aceste prevederi. Se poate spune, în consecință, că evreii au fost mai cumpătați și mai pragmatici, preferând îngurgitării băuturilor alcoolice, care le-ar fi adus doar cheltuieli nejustificate, vânzarea acestora, ce a contribuit la acumularea de capital și la prosperitatea lor.

Situația era similară și în Vechiul Regat, și vom cita acum doar un singur exemplu din multele care confirmă acest fapt, o discuție în tren, între Pașcani și Dolhasca, consemnată de Alexandru Vlahuță, în care unul dintre călători spune: „*Așa ni se cade. Că sîntem ticăloși. Apoi fă-ți dumneata idee: Evreul ni frământă pînea, el ni taie carnea, și băutura de la Evreu ni-o cumpărărm. Nu vezi batjocura? Noi strîngem grăul și-l dăm dușmanului nostru să ni facă pîne. Noi tundem lîna oilor și o dăm Jidanului să ni facă haine.*”³³

Transilvănenii cunoșteau această situație și unii dintre ei priveau cu interes modul în care statul român vroia să rezolve problema. Astfel, nu mi se pare deloc întâmplătoare publicarea în ***Drapelul***, în 1908 a unui articol intitulat ***Monopolul cârciumilor în România***, în care se prezintă dispozițiile principale ale proiectului definitiv de lege privind acest subiect, care urma să fie adoptat de către Parlament.

Redactorii transilvăneni au tipărit cu litere mai mari decât cele folosite pentru restul textului articolul în care se stipulează „*Cârciumarul trebuie să fie*

³⁰ *Ibidem*, p. 45.

³¹ *Ticăloasa rachie duce la prostie, și pe urmă la robie*, în *Libertatea*, III, 1904, Orăștie, nr. 14 din 3 / 16 aprilie, p. 3.

³² *Despre beție și bețivi*, în *Telegraful român*, XXXV, 1887, Sibiu, nr. 48 din 7 / 19 mai, p. 3.

³³ Al. Vlahuță, *Fărmături*, în *Calendarul Ligei*, 1908, București, p. 27.

cetățean român".³⁴ Credem că acești publiciști își însușeau punctul de vedere enunțat mai sus, dorind ca prevederea să poată fi extinsă și asupra Transilvaniei.

Se poate cu ușurință observa, credem, din lectura acestor exemple, faptul că în tratarea problemei alcoolismului, antisemitismul s-a manifestat destul de des în rândurile autorilor din epocă. Acest fapt a fost cauzat îndeosebi de motive de natură social-economică, autorii deplângând ruina românilor și îmbogățirea evreilor. De asemenea, în aceste articole, studii, notițe, refularea românilor la adresa evreilor, care poate duce chiar la asocierea acestora din urmă cu Diavolul, la satanizarea, demonizarea lor, credem că este datorată și manifestării unor sentimente de mândrie națională rănită, provocată de observarea stării deplorabile în care se găseau o parte a semenilor lor din cauza consumului exagerat de alcool, pusă pe seama evreilor.

Imaginea evreilor ca negustori

După cum am amintit deja, principalele ocupații ale evreilor în segmentul cronologic studiat de noi intră în sfera activităților comerciale. Ca urmare a acestui fapt, evreii sunt portretizați foarte des în ipostaza de negustori.

Calendarul Ligei, pe care l-am citat și în capitolul precedent, publică un articol bine documentat, semnat Iancu Bucovineanu și consacrat rolului românilor în comerțul din Bucovina³⁵, dar care, de fapt este un atac împotriva comercianților israeliți.

Autorul începe invocând cu nostalgie vremurile bune de altădată, dinaintea stabilirii evreilor în număr mare în Bucovina, și când comerțul din Târgul Siretului era controlat de negustori români, „*oameni harnici și de omenie*”³⁶, care au fost însă înlăturați, în perioada contemporană publicistului român, de către evrei, astfel încât „*întreg negoțul a încăput în mâinile lor, și noi am rămas săraci în țară bogată*”.³⁷

Deplângând faptul că în urma impunerii comercianților israeliți, neamul românesc a rămas fără clasă de mijloc³⁸, Bucovineanu (titlatură care credem că este un pseudonim) îi numește pe evrei „*paraziți sociali, care năvăliră ca lăcustele*”³⁹, impunând un adevărat „monopol jidovesc”⁴⁰ în Bucovina,

³⁴ În *Drapelul*, VIII, 1908, Lugoj, nr. 6 din 12/25 ianuarie, p. 2.

³⁵Iancu Bucovineanu, *Rolul actual al românilor în comerțul bucovinean*, în *Calendarul Ligei Culturale pe anul 1911*, 1911, Vălenii de munte, p. 115-120.

³⁶ *Ibidem*, p. 115.

³⁷ *Ibidem*; vezi și Gabriel Constantinescu, *op. cit.*, p. 99.

³⁸ *Ibidem*, p. 116.

³⁹ *Ibidem*.

controlat de peste 100.000 de evrei, dintre care 90 % se ocupau cu negoțul și cămătăria, iar ceilalți erau arendași sau proprietari, pentru că, constată cu durere semnatarul articolului „*s'a călcat vechiul obicei al pământului și s'a îngăduit Jidanilor să câștige și imobile rurale*”.

Sunt citate în continuare rezultatele unui chestionar redactat de societatea studențească *Dacia*, din Cernăuți și aplicat în toate comunele românești. Astfel, în cele 128 de comune care au răspuns întrebărilor, se găseau 1140 de prăvălii și 707 crâșme care aparțineau evreilor, existând chiar comune și târguri cu 20 până la 40 de prăvălii evreiești. În Siret, erau 126 de prăvălii și 70 de crâșme ce aparțineau israeliților, în timp ce doar 3 magazine și 4 birturi aveau proprietari creștini.⁴¹

Autorul remarcă însă cu speranță faptul că începuse o „*luptă economică pentru recucerirea comerțului și a meseriilor*”⁴², care s-a manifestat începând aproximativ din anul 1905 prin înființarea de cooperative românești la orașe și sate. Se mai notează că există tineri comercianți români entuziaști, și că din cele 128 de comune amintite mai sus, 71 deschiseseră prăvălii românești în ultimii ani, numărul total al acestora crescând la 136, cifră ce reprezenta însă doar 10 % în raport cu cele 1140 de prăvălii deținute de evrei.⁴³

Reiterându-și convingerea potrivit căreia „*trebuie cu orice preț să ne emancipăm de mijlocirea comercială a Jidanilor*”⁴⁴, Iancu Bucovineanu prezintă exemplul comunei Costâna, în care țaranii români „*au înființat o tovărășie de export de vite, care a adus rezultate uimitoare*”.⁴⁵

În final, se prezintă eforturile românilor de afirmare în domeniul cultural, prin înființarea unor librării în Suceava, Rădăuți, Câmpulung și Arbure, care reușesc să funcționeze în pofida concurenței evreiești⁴⁶ și prin fundarea, la Cernăuți a unui viitor internat românesc pentru elevii școlilor de comerț și meserii.⁴⁷

Pe lângă această tratare serioasă a subiectului, care este singulară, am întâlnit și numeroase abordări ale aceleiași probleme dintr-o perspectivă ironică, umoristică.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 117.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, p. 118.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 119.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 119-120.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 120.

Vom prezenta în continuare cea mai bine întocmită dintre acestea, o poezie publicată de *Calendarul Ghimpelui*, în 1874, și care sintetizează toată activitatea comercială a evreilor într-o formă extrem de acidă, însoțind o caricatură expresivă:

„*Abia Ovreiulu a resăritu
Și vinde'n stradă vacs și chibrit
Din dorii dilei pene în séră
Pe gerul iernii cași pe véră.
Apoi, când marfa'i pe isprăvite,
Vinde semințe d'ale prăjite,
Begăle cópte, șnaptz și pesmetu,
Și stringe banulu cu marafetu.*

*De capitaluri, de sprijinire,
De creditu mare, de ocrotire,
Elu habar n'are, căci unu rabinu
Îi îngrijește d'alu lui destinu,
Și'lu recomandă și ilu arétă
Celui cu punga asigurată
Care'lu iea calfa și ilu învață
Ce felu gheșeftulu bine se'nhață.*

*Din speculații în speculații
Și cu bănetulu mai multor nații,
Totu perciunatulu, ieri trențuitu,
Mâine e țanțoșiu și înțolitu.*

*Etá cum face Ovreiulu stare,
Cum din nimica devine mare.
Étä prin care ascunsu misteru
Mai tot Ovreiulu este bancheru
Halfon séu Hilel, Neuschotz or Hertz
Nu ș'au strâns banii prin alt comenrțu
Decâtu comerțulu gheșeftu numitu
Ce milióne le-a grămăditu.
Ghedem⁴⁸*

Sunt ironizate aici obsesia evreilor pentru afaceri, căroră le dedică toată viața lor, capacitatea de a scoate bani din orice, lipsa de scrupule și

⁴⁸ *Gravura Nr. 17, în Calendarulu Ghimpelui. Pe anulu 1874*, București, 1874, p. 133.

parvenitismul. Aceste trăsături definesc și imaginea evreilor ce poate fi găsită în anecdote.

Una din caracteristicile israeliților care au generat cele mai multe glume a fost zgârcenia. Vom prezenta în continuare câteva dintre anecdotele care o sancționează:

La scóla comercială, un profesor întreabă pe un elev evreu:

- „Spune-mi ce greșeală au făcut Iacob și frații săi vânzând pe fratele lor Iosif?

- *L-au vândut prea ieftin, se grăbi să răspundă fiul lui Israel.*”⁴⁹

Socoteala jidanului

„Între un părinte ovrei și fiul său:

Părintele: Cât fac doi ori doi ?

Fiul: Patru.

Părintele: Nu e așa – de două ori doi fac cinci, pentru că trebuie să ai grijă ca să sporească baremi cu unul acești patru până îi socotești într-una.”⁵⁰

Cea mai savuroasă prezentare a zgârceniei evreiești proverbiale, în care se mai adaugă însă și o altă caracteristică, cea a lipsei de cuvânt, a nestatoniciei, apare în snoava **Dumnezeul Ovreiesc**.⁵¹ În aceasta este prezentat cazul unui evreu sărac, cu mulți copii, care nu știa ce să mai facă pentru a le asigura acestora traiul. În cele din urmă se hotărăște să joace la loterie. Merge la sinagogă, se roagă o zi întreagă, promite că va folosi jumătate din câștig în scopuri caritabile, dar pierde. Mai joacă încă o dată, dar se roagă într-o biserică creștină. Spre mirarea sa câștigă și zice: „*Vezi, tot mai deștept Dumnezeul nostru ovreiesc decât ăl românesc! Al nostru nu s'a lăsat să'l înșel; a știut el că n'am să'i dau nimic, dacă am să câștig!*”⁵²

Evreii apar și în postura păcălitorului păcălit. Astfel, sub titlul **Uă speculă jidovească**⁵³ este prezentată în 1875 o întâmplare mai puțin întâlnită și destul de greu credibilă, asimilabilă din acest motiv categoriei anecdotelor: Un om excentric încheie un pariu cu un prieten, potrivit căruia se va duce în

⁴⁹ *La scóla comercială*, în *Calendaru pentru toți românii pe anulu 1886*, București, p. 112.

⁵⁰ *Socoteala jidanului*, în *Calendariul Românului pe anul comun dela Christos 1890*, II, 1889, Caransebeș, p. 106.

⁵¹ *Snoave. Dumnezeul Ovreiesc*, în *Calendarul revistei Lumea ilustrată pe anul 1896*, III, 1896, București, p. 112.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Uă speculă jidovească*, în *Calendaru pentru toți românii pe anulu 1875*, București, p. 90.

târg și va oferi o rublă în schimbul unui sfânt, fără ca lumea să cumpere mai mult de 10 ruble și câștigă datorită faptului că toți cred că rublele sunt false. În urma împlinirii prinsorii, toată lumea află că monedele rusești erau de fapt autentice. Un evreu, luând și el cunoștință de întâmplare, vinde în același târg multe ruble false pe care le confecționează împreună cu un prieten, pentru că cumpărătorii credeau acum în veritabilitatea lor. În cele din urmă însă, evreul este prins de un procuror și arestat.⁵⁴

Există și cazuri în care imaginea pe care glumele ne-o oferă asupra evreilor este una pozitivă, sau măcar îngăduitoare, israeliții fiind prezentați ca oameni de spirit, care pot da dovadă de umor:

Răspuns nimerit

„Între un ovrei și un unгур:

Moise: - *Bună ziua, domnule grof, ce mai e nou, domnule grof?*

Groful: - *Ce mai e nou? Auzi ce spun gazetele. Zice că astăzi se ard pe rug la Ierusalim un ovrei și un măgar.*

Moise: - *Bine că nu suntem noi amândoi acolo, domnule grof.*”⁵⁵

Nu-i place

- „*Adevărat că Moritz s'a botezat? ...*

- *Adevărat; mi-a spus chiar el.*

- *Da dacă s-a botezat, de ce a trecut tocmai la catolici?*

- *Zice că la ortodocși nu-i place, că sunt prea mulți jidani...*”⁵⁶

Un alt aspect care demonstrează interesul deosebit suscitât de evrei în epocă este ilustrat de publicarea, aproape în unanimitate, de către Calendarele populare studiate de noi, a Calendarului ebraic alături de cel creștin și de cel musulman (uneori).

Cercetarea noastră nu s-a dorit a fi una exhaustivă. De altfel, spațiul limitat al acestei dizertații nu ne-ar fi permis epuizarea subiectului. Volumul surselor folosite nu este unul impresionant, dar este rezultatul unei selecții drastice care a dus la prezentarea și analizarea doar a celor mai ilustrative izvoare, care sunt de altfel tipice. Considerăm că proiectul de față trebuie continuat printr-o documentare mai numeroasă, care ar da mai multă greutate rezultatelor obținute, dar credem că ideile pe care le vom enunța în continuare, cu rol conclusiv, nu vor fi mult schimbate, ci, probabil, întărite.

În perioada pe care am studiat-o, s-a manifestat un proces al unei interacțiuni între mai multe culturi, etnii, religii, în spațiul în care, la limita

⁵⁴ *Ibidem.*

⁵⁵ *Răspuns nimerit*, în *Calendarul revistei Lumea ilustrată pe anul 1900*, VII, 1900, București, p. 155.

⁵⁶ *Nu-i place*, în *Calendarul revistei Lumea ilustrată pe anul 1900*, p. 155

superioară a segmentului cronologic ales de noi s-a agregat România Mare. Această experiență multiculturală, în componenta sa care privește relațiile dintre români și evrei nu a fost una extrem de agreabilă, dar, s-a desfășurat totuși în cadre în general pașnice.

Puși în fața afluxului tot mai mare de israeliți, care, datorită modernizării sistemului electoral și al concepției despre cetățean au dobândi drepturi egale cu autohtonii în cele din urmă, românii au reacționat fără a fi, în cele mai multe cazuri, preocupați să-și înțeleagă semenii, ci încercând deseori să mențină vechile structuri, orânduieți, în care nu erau dispuși să le facă loc noilor veniți.

Datorită acestei necunoașteri, sau a unei cunoașteri superficiale, imaginea pe care românii și-o formează asupra evreilor este, în multe cazuri, una negativă și impersonală, cu trăsături tipice care sunt aplicate arbitrar membrilor comunității iudaice.

Acest fapt este demonstrat și de folosirea unor nume generice, cu rol de porecle, pentru desemnarea evreilor: Moritz, Nuham, Moise, Itzig etc.

Dacă ar fi să redactăm acum un portret al evreului, așa cum era el văzut de majoritatea românilor din epocă, cele mai multe din trăsăturile sale ar fi negative: zgârcenie, lipsă de scrupule, obsesie pentru câștigarea banilor, care le consumă tot timpul, nestatornicie în respectarea cuvântului dat, tendință spre înșelătorie și speculă, parvenitism, parazitism etc.

Există însă și trăsături pozitive, e drept mai puține și mai rar întâlnite în izvoare. Acestea sunt: tenacitatea, grija pentru copii, pentru educația lor, un grad de cultură mai ridicat decât cel al românilor medii și simțul umorului.

Încheiem exprimându-ne speranța că prezenta lucrare va fi aprofundată și că experiența trecutului va fi folosită de contemporani pentru o mai bună înțelegere și pentru un grad sporit de interes reciproc pentru cultura, tradițiile, moștenirea istorică și realizările prezente ale celor două popoare.

The Jews as They Were Seen in *Calendarele populare românești.*

The End of the 19th Century – the Beginning of the 20th Century

Abstract

There are some various prototypes of characters in *Calendarele Populare Românești* kept at Mureș County Library: the drunkard, the gipsy and the Jew. They are all considered as “marginal categories of people.” The drunkard is never appreciated; the gipsy is considered to be lazy and thief; the Jew is both disregard for his inward nature and appreciated for his capacity of being a good merchant.

The most important criteria in defining the Jews is the ethnical one; it is followed by the religious one and finally the social one, the Jews being considered a “category of merchants from birth.” There are some typical features of character that define Jews and they can be observed almost every time.

Depending on their occupation, there are some typical images of Jews that are known in Romanian society: the publican Jew, who makes people drink; the money lender Jew, who became rich by unfair ways. The Jews also appear in some stories that sanction the avarice.

The alcoholism is considered to be one of the worst diseases of Romanian society at the end of the 19th century and the beginning of 20th century. The culpable one is the publican Jew, because he offers falsificated drinks to Romanian drunkards and became rich. The first document that accuses Jews of making false drinks and using poisoned ingredients dates from 1872; it is about a text written by Bartolomeu Baiulescu from Braşov. A very curious aspect is that he did not accuse Romanian of being drunkards, but the publican Jew for serving it.

A typical element that distinguish the publican Jew is the red moustache which is considered in Romanian mentality as a sign of Evil, a characteristic of a bad man. But we also have to mention that there is always a young Romanian peasant, cultivated, that will finally manage to convince people to give up drinking.

There are also some articles that speak highly of Jews because of their capacity of making money, because of their interest for culture and education. It is said that they are sending their children to school to be able to manage the family affair, while Romanian drunkards prefer to keep theirs at home and put them to work.

Sometimes Jews became victims and they are punished because of drunkards financial problems. An article written in 1904 refers to the staving of a publican Jew.

In spite of these problems that Jews created in Romanian society, the indisputable fact is that the two nations – Romanians and Jews – have lived together and worked together on this earth.

Istoriografia culturii românești mureșene

MELINTE ȘERBAN

Târgu-Mureș

Sigur, domeniul culturii este extrem de vast, de la definirea culturii și civilizației, constituirea și elementele ei alcătuitoare, la tipologia și funcționalitatea instituțiilor culturale. E vastă nu numai în cuprindere, ci și în interpretare când ne gândim că inscripției în cirilice de pe Turnul Colțea din București „*Siliaște, oame, că te rămâne vremeii*” i-au fost aplicate de un eseist multiple analize: „*de istoria limbii, de semantică și semiologie, de semiotică, antropologie, teoria nivelurilor energetice ale limbajelor*”.¹ Spațiile abordării noastre fiind limitate ne vom mărgini la urmărirea în timp a modalităților de recuperare cât de cât modernă a moștenirii culturale. Adică prin „citirea” trecutului dintr-o perspectivă contemporană și cu ochii ațintiți la problematica actualității. Vom avea în vedere așadar, în evoluție, tradiția școlii mureșene de istorie culturală de la arhivistică, bibliografie, biografie, la monografie, istorie culturală și de artă de sinteză, fiind cuprinse și unele incursiuni critice despre scriitori și opere contemporane. Istoria ca ramură a culturii va rămâne pentru cercetătorii din domeniu. În acest periplu istoriografic ne vom opri doar la cărțile tipărite, fiind o lucrare de aprecieri și evidențieri sub durată istorică, omițând articolele din periodice ori presa de specialitate în ideea propusă de Marin Bucur, autorul *Istoriografiei literare românești*, cum că: „*Un autor de recenzii și de note uitate prin ziare și reviste nu este un istoric literar*”.²

Începând cu Școala Ardeleană întâlnim primele încercări de precizare a termenului, fie ca receptivitate „la cultură”, fie „iubirea pentru cultură”, fie cum spunea Petru Maior, ca mijloc „spre înaintarea culturii”.³ Ideea revine în *Istoria bisericii românilor* din 1813, ce se voia „o istorie culturală paralelă

¹ Barbu Cioculescu, *De la Charlottenburg la Mogoșoaia*, în *România literară*, XXXVI, nr.21, din 28 mai-3 iunie 2003, p. 6.

² *Istoriografia literară românească de la origini până la G. Călinescu*, București, „Minerva”, 1973, p. 5.

³ Adela Becleanu Iancu, *Geneza culturologiei românești*, Iași, Ed. „Junimea”, 1974, p. 212-233.

care să întregească imaginea trecutului românilor”, din cealaltă *Istorie*⁴. Concepută încă în anii de păstorire sufletească reghineneană, Petru Maior își adună multe date din tradiția orală, informații furnizate de preoți bătrâni din protopopiat, aducând vrând-nevrând atingere culturii mureșene cel puțin din punctul de vedere al consemnării unor fapte, întâmplări și episoade din viața bisericească.

Tot în secolul al XIX-lea, prețioasele lucrări ale lui Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*⁵ și George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani de urmă*⁶ fac trimiteri spre evenimente din spațiul mureșean. Alexandru Papiu Ilarian ne mai lasă și prima scriere monografică închinată lui Gheorghe Șincai, *Viața, operele și ideele lui Georgiu Șincai din Sinca*, discursul de recepție la Academie Română din 14 septembrie 1869, considerat o prețioasă contribuție la cunoașterea omului, operei învățatului luminist și a ideilor epocii.⁷

Secolul următor, după momentul Unirii, va marca apariția unor scrieri speciale dedicate istoriei culturii mureșene. E perioada când mișcarea culturală cunoaște un deosebit avânt, putându-se vorbi de o adevărată efervescentă creatoare în orașe ca Târgu-Mureș, Reghin sau Sighișoara, dar și Târnăveni și Luduș sau unele comune. Numărul mare de publicații, o pleiadă de intelectuali, localnici sau veniți ca profesori din alte orașe ale țării, manifestările culturale multiple și contactul cu viața spirituală din țară și străinătate, în general o atmosferă culturală stimulatorie de energii și elan creator au înlesnit apariția de

⁴ Adică *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, Buda, 1812; și Maria Protase, *Petru Maior: Un ctitor de conștiințe*, București, „Minerva”, 1973, p. 202; Ioan Chindriș, *Studiu introductiv*, în *Petru Maior. Istoria bisericii românilor*, vol. I. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ioan Chindriș, București, Ed. „Viitorul Românesc”, 1995, p. 69.

⁵ Tom I, ed. I, Viena, tipografia lui Gerold și fiul, 1851; tom. II, Viena, 1852.

⁶ I, Sibiu, 1889; II, Sibiu, 1890; II, Sibiu, 1891.

⁷ Corneliu Albu, *Alexandru Papiu Ilarian. Viața și activitatea sa*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1977. Despre viața și activitatea corifeilor mureșeni ai Școlii Ardelene s-au scris mai multe studii monografice. Ideile și operele lor au fost analizate și în studii de sinteză despre epoca iluminismului românesc, în istoriile literaturii române, în istorii ale evoluției gândirii românești. Nu le vom urmări pe toate, fiind imposibil acest demers în studiul de față. De aceea ne vom mărgini la a aminti câțiva autori care s-au încumetat să facă o evaluare în spirit critic a acestor lucrări: Dumitru Ghișe, Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Cluj, Ed. „Dacia”, 1972; Maria Protase, *op.cit.*; Ion Lungu, *Școala Ardeleană. Mișcare ideologică națională iluministă*, București, „Minerva”, 1978; Serafim Duicu, *Pe urmele lui Gheorghe Șincai*, București, Ed. Sport-Turism, 1983.

lucrări de istorie culturală și în această zonă până atunci interzisă inițiativelor românești.⁸ Imbinând spiritul astrist cu o lăudabilă străduință spre creația modernă, autori din diverse domenii se preocupă de istoricul și activitatea ASTREI, opera culturală a unor personalități locale, de istoria învățământului, a unor orașe și județe. Din rândul primei categorii se disting trei lucrări: *Istoricul și activitatea ASTREI Reghin*⁹, a doctorului Eugen Nicoară, *Sub stindardul Astrei, două decenii de activitate culturală în Despărțământul Reghin, 1919-1939*¹⁰, datorată neobositului Vasile Netea, și, sub semnătura celor doi, *Despărțământul Reghin. Un an de luptă pentru Credință, Neam și Țară 1934-1935* (1935), ultima detaliind pe un an activitatea acestui însemnat și recunoscut ca atare despărțământ. Eugen Nicoară și Vasile Netea sunt primii istorici ai vieții și activității culturale desfășurate de despărțământul Reghin și localitățile din jur. Eugen Nicoară întreprinde o întâie evaluare, mai mult schițată a activității primilor președinți ai despărțământului până la războiul mondial, publicând în extenso cuvântările unor personalități transilvane rostite la Adunările generale ale Astrei, ținute la Reghin în anii 1875, 1890 și 1925, și la cea a Societății pentru Fond de Teatru Român din 1910. Vasile Netea își centrează cartea pe cele două decenii din perioada interbelică. O lucrare de analiză, bogată în informații despre acțiuni, oameni și locuri, și scrisă cu o pană sprințară, exersată în câteva cărți anterioare și în multe articole culturale.

Dacă cele trei cărți dedicate unor oameni și locuri, începând cu *Figuri mureșene*, publicată în 1931 de Eugen Nicoară și Vasile Netea, lucrare evocatoare a unor destine de mari personalități mureșene ale culturii din secolul al XIX-lea în ideea statornicirii unei tradiții publicistice, continuând cu *Oameni și locuri din Târnava-Mare* din 1933, a lui Horia Teculescu și *Români din Valea Mureșului de Sus*, 1943, de Nicolae Albu, au o mai mică relevanță în istoria culturii, cealaltă serie de scrieri crește în importanță. Este vorba, în primul rând, de *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, completată cu *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*¹¹ de Nicolae Albu, cărți ce urmăresc dezvoltarea școlilor românești. Rod al unor cercetări aprofundate încă din

⁸ Melinte Șerban, *Mărturii prin vreme. Douăzeci de ani de viață culturală pe Mureșul de Sus (1920-1940)*, Târgu-Mureș, Fundația Culturală „Vasile Netea”, 1999.

⁹ Reghin, Tip. „Astrei”, 1940.

¹⁰ Cluj, Tip. „Studio”, 1939.

¹¹ *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, Tip. „Lumina”, 1944 și *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1971.

perioada târgumureșeană, lucrările prezintă multe școli și învățători din acest spațiu central transilvan.¹²

Printre lucrările monografice închinată orașelor și județelor sunt și studii de mai mică întindere și importanță, precum *Mică monografie a orașului Reghin*, publicată în 1931 de protopopul Ariton Popa, sau cele ale publicistului și scriitorului Mihail Demetrescu, *Târgu-Mureș, istoric, instituții, monumente* și *Un oraș demn de văzut*, ambele despre Târgu-Mureș¹³. Altele însă sunt adevărate studii monografice bazate pe o cercetare de arhivă și studii de specialitate. După ce publică mai multe *Documente privitoare la trecutul românilor din vechiul Scaun al Mureșului* și un documentat studiu despre un trist episod din viața lui Gheorghe Șincai¹⁴ profesorul Traian Popa tipărește în 1932, *Monografia orașului Târgu-Mureș*¹⁵, întâia carte de acest gen, indispensabilă oricărui cercetător preocupat de istoria, cultura, viața bisericească, școlile și instituțiile orașului până la 1918. Lucrarea a fost apreciată cu căldură de Nicolae Iorga îndeosebi pentru informațiile inedite, scoase din arhiva orașului¹⁶

Încă două studii monografice, de data aceasta extinse la dimensiunea județelor Târnava Mare și Târnava Mică, vin să întregescă informațiile de istorie culturală pentru localitățile cuprinse astăzi în județul Mureș, în special Sighișoara și Târnăveni. Amândouă au beneficiat de aportul unor personalități ale vieții noastre științifice, prima, precum Ștefan Pascu, pentru partea de istorie, profesorii Ion Covrig-Nonea și Ilarion Cocișiu, despre satul târnăvean, învățământ și folclorul muzical și poetul George Popa, activitatea literară și editorială, adevărate studii de specialitate, iar a doua, de cel al lui Coriolan

¹² Melinte Șerban, *op.cit.*, p. 106-107.

¹³ Ariton Popa, *Mică monografie a orașului Reghin*, Reghin, 1931. A se consulta articolul lui Grigore Ploșteanu, *Ariton Popa*, în *Reghinul cultural*, vol. II. Coordonatori Grigore Ploșteanu și Marin Șara, (Reghin), 1990, p. 209-212; Mihail Demetrescu, *Un oraș demn de văzut*, Târgu-Mureș, Tip. „Pax”, 1933 și *Târgu-Mureș, istoric, instituții, monumente*, Târgu-Mureș, Tip. „Ardeleana”, 1936. Pentru informații suplimentare: Melinte Șerban, *op.cit.*, p.93-94

¹⁴ *Documente privitoare la trecutul românilor din vechiul Scaun al Mureșului*, vol. I, Târgu-Mureș, f.a. și *Un capitol zbuciumat din viața lui Gheorghe Șincai – lucrat după documente nouă*, Târgu-Mureș, Tip. „Ardeleană”, 1924. Amănunte în Melinte Șerban, *op.cit.*, p. 28-29.

¹⁵ Târgu-Mureș, Tip. „Corvin”, 1932.

¹⁶ *Dări de seamă*, în *Revista istorică*.

Suciu¹⁷. Ambele, monografiile bogate, redând multe evenimente și realizări în cei 25 de ani de administrație românească, scriitori și oameni de cultură, cărți și publicații, monografiile ce-au stat la baza lucrărilor ulterioare.

Dictatul de la Viena din vara anului 1940 și apoi războiul au întrerupt pentru o vreme preocupările de istorie culturală. Majoritatea cercetătorilor s-au stabilit, unii definitiv, alții temporar, în alte orașe ale țării, îndeosebi la București, lărgindu-și și fixându-și preocupările spre studii de sinteză privitoare la trecutul național și cultural. Iar după instaurarea deplină a regimului comunist, intelectualitatea cu activitate publicistică, îndeosebi cea românească, a fost aruncată în închisorile de tristă amintire, în noua Regiune Autonomă Maghiară, impusă de sovietici, fiind obturată orice manifestare de restabilire a unei legături cu trecutul cultural românesc. Abia târziu, după mai bine de un sfert de secol, odată cu „cotitura naționalistă schițată în 1964 de Gheorghiu Dej și definitivată în 1968 de Ceaușescu”, „unanim simțită de istorici ca o adevărată eliberare” - cum scria Alexandru Florin Platon¹⁸ - au început și pe Mureș să apară, chiar dacă la început firav și „sub pecetea timpului”, primele lucrări de istorie și istoria culturii. Astfel, Ioan Chiorean, Traian Dușa și Grigore Ploșteanu publică, în 1968, o lucrare despre *Cetatea Târgu-Mureșului*, cu date interesante privind monumentală biserică reformată din cetate și unele personalități. A urmat, la scurt timp, o scriere mai îndrăzneță, la acea dată, *O pagină de istorie: Biserica de lemn din Târgu-Mureș*, de Grigore Ploșteanu și Traian Dușa, prima privire din perspectivă monografică asupra acestui monument istoric, cu informații privind istoricul edificiului, școala românească și învățătorii săi, arhitectura, pictura de interior, icoane și odoare, text însoțit de ilustrații și reproduceri. Urmare a unor preocupări mai largi, Traian Dușa publică, în 1970, un însemnat studiu, *Palatul Culturii din Târgu-Mureș*. Autorul încadrează monumentul în ambianța arhitecturală a orașului și-l prezintă ca o sinteză a ideilor artistice și arhitecturale ale stilului „secession”.¹⁹

¹⁷ *** *Monografia județului Târnava-Mare*, Sighișoara, Tip. „Miron Neanu”, (1943); Coriolan Suciu, *Monografia județului Târnava-Mică*, Blaj, 1943.

¹⁸ *Fețele lui Ianus: Istoriografia română la sfârșit și început de secol*, în *Anuarul Institutului de cercetări socio-umane „Gheorghe Șincai”*, III-IV, Târgu-Mureș, 2000-2001, p. 12 și urm.

¹⁹ I. Chiorean, Tr. Dușa, Gr. Ploșteanu, *Cetatea Târgu-Mureșului*, Târgu-Mureș, Comitetul pentru Cultură și Artă al Municipiului Târgu-Mureș, 1968; Grigore Ploșteanu, Traian Dușa, *O pagină de istorie. Biserica de lemn din Târgu-Mureș*, Târgu-Mureș, Comitetul pentru Cultură și Artă al Municipiului Târgu-Mureș, 1969; Traian Dușa, *Palatul culturii din Târgu-Mureș*, București, Ed. „Meridiane”, 1970.

Dezvoltarea învățământului, îndeosebi cel universitar, înființarea unui institut de cercetări al Academiei, și apariția, în 1971, a revistei *Vatra* au determinat nu numai lărgirea dar și adâncirea investigațiilor. Institutul Pedagogic de 3 ani editează, începând cu anul 1969, două volume de *Lucrări științifice*²⁰, variate ca tematică conform structurii institutului pe facultăți. Cele ale cadrelor didactice de la Facultatea de Filologie, în mare parte tinere, studiază aspecte de istoria culturii locale, istoria limbii, personalități și reviste de cultură. Centrul de științe sociale din Târgu-Mureș își direcționează planurile de cercetare și el spre istoria și istoria culturii locale. Cele două volume de *Profiluri mureșene*²¹ îndreptătesc atributul de „bază de cercetări a Academiei”. Lucrarea prezintă, după aproape patruzeci de ani, „aspecte importante sau semnificative și opera unor personalități”, studii serioase, documentate și bine scrise, un ciclu de „micromonografii” ale unor personalități, în ideea evidențierii modalităților prin care preocupările și tendințele majore aspiră spre o concretizare înaltă a culturii. Cu mare impact la public, sistarea publicării și a celui de al treilea volum, gata de tipar, era de așteptat.

Grație aceluși dezgheț ideologic, de scurtă durată de altfel, a fost posibilă diversificarea cercetării prin cuprinderea și a unor monumente istorice, carte veche românească și monumente de limbă, toponimie și antroponimie. Pentru istoria culturii mureșene, începutul îl realizează Eugenia Greceanu prin lucrarea *Tipologia bisericilor de lemn din zona centrală a Transilvaniei*, publicată, în 1968, în urma unei cercetări pe teren în anii 1962-1965, împreună cu profesorul Ion Radu Mircea, care a cules „inscripțiile și însemnările de pe cărți”, și Ioana Cristache-Panait, preocupată de inventarul cărților aflătoare în biserici.²² Lucrarea Eugeniei Greceanu impresionează prin descrierile și analizele privind datarea, arhitectura, pictura și decorațiile interioare, pictori și școli de pictură bisericească. Ulterior, în 1986 se știe de ce, Ioana Cristache-Panait și-a publicat și ea rodul cercetărilor efectuate prin aceste locuri în monumentală lucrare *Biserici de lemn, monumente istorice din Episcopia Alba Iuliei, mărturii de continuitate și creație românească*²³. Precedată de

²⁰ Vol. I. (Târgu-Mureș), 1969; vol. II, 1970.

²¹ Vol I, Târgu-Mureș, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al județului Mureș și Centrul de Științe Sociale Târgu-Mureș, 1971; vol. II, 1973.

²² În vol. *Monumente istorice, studii și lucrări de restaurare*, (București), (Ed.Tehnică), (1969).

²³ Cu un Cuvânt înainte al Prea Sfințitului Emilian, Episcop al Alba Iuliei și un Studiu introductiv al prof. dr. Vasile Drăguț. Indice: Pr. Ștefan Urda, Alba Iulia, Ed. Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, (1986).

două studii, oferind informații relevante despre bisericile de lemn în context istoric, semnate de P.S Emilian și profesorul Vasile Drăguț, care insistă îndeosebi asupra mesajului istoric și artistic al monumentelor, lucrarea descrie și analizează, pe localități, 70 de lăcașe de cult din cele 154 și nu mai puțin de 25 de schituri și mănăstiri dispărute. Autoarea urmărește tehnica de construcție, repertoriul ornamental, valorificarea plastică a îmbinării bârnelor, frumusețea compozițională și decorativă a portalelor, meșteri-constructori, zugravi și iconari, picturile murale, iconostase și piese de mobilier, manuscrise și cărți, cu multe reproduceri, un material documentar puțin sau chiar deloc cunoscut.

Multe dintre lucrările cu apariție după anul 1990 au fost scrise încă în perioada anterioară umplând sertarele cercetătorilor ori plimbându-se pe la edituri care refuzau, sub variate motive, publicarea lor. De aceea, în demersul nostru istoriografic, le vom grupa tematic ori pe instituții și colecții, acolo unde acest lucru e posibil. Așa este lucrarea profesorului clujean I. I. Russu *Românii și secuii*²⁴, lecturată în variantă dactilografiată, prin anii '85. Ne-am oprit asupra ei deoarece pe lângă multele mărturii privind prezența, ponderea, locul și rosturile populației românești din fostele scaune secuiești, deci și județul Mureș, folosește ca argument și antroponimia. Utilizând diferite surse, de la colecțiile de documente, conscripții și recensăminte, fonduri arhivistice administrative și bisericești și materiale rezultate din cercetări directe pe teren, I. I. Russu ne oferă un repertoriu cronologic și alfabetic de antroponime românești la secui și alți maghiarofoni, îndeosebi din stânga Mureșului. Lucrarea, de o covârșitoare informație, cuprinde și capitolul *Alte mărturii ale originii etnice românești a așezărilor din Sud-Estul Transilvaniei* de Ioana Cristache-Panait, continuare a cercetărilor din lucrarea anterioară. Izvoarele sunt acum mai diversificate, pe lângă lucrări scrise sau biserici de lemn, clopotnițe și cimitire, autoarea culege mărturii din tradiții și obiceiuri. În anul 1998, Ioana Cristache-Panait publică o nouă carte, *Circulația cărții vechi bucureștene în Transilvania*, scrisă pe baza cercetărilor proprii pe teren dar și folosind ca surse și lucrările mureșenilor Nicolae Sulică, Dimitrie Poptămaș, Elena Mișu și Aurel Holircă, despre drumul cărților prin multe localități mureșene.²⁵ Continuând acest gen de investigație, la sugestia expresă a profesorului I. I. Russu, târgumureșeanul Ioan Ranca vine, în 1995, cu lucrarea *Românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții*, vol.1, Scaunul Mureș. Cartea, după cum consideră acad. Ștefan Pascu în Prefață, „se distinge în primul rând prin ineditul subiectului”. Cercetând timp de trei decenii „exclusiv material scriptic, lustre, conscrieri și conscripții, tabele de impuneri”,

²⁴ Ediție îngrijită de Ioan Oprea, București, Ed. Științifică, 1990.

²⁵ București, Biblioteca Bucureștilor, 1998.

Ioan Ranca a strâns mărturii despre 128 de localități, datele fiind orânduite cronologic, cu un minim de legătură între ele, începând cu prima sursă statistică. Avem astfel „o lucrare model în domeniu” – spune același Ștefan Pascu – urmărind „fără greș răspândirea și dinamica purtătorilor de antroponime românești înscrisi în conscripțiile anilor 1699-1820”.²⁶

O altă lucrare, dintre cele mai valoroase de istorie culturală locală, o constituie seria de șase volume, *Reghinul cultural*²⁷, studii și articole, coordonatori Grigore Ploșteanu și Marin Șara. Editorial, lucrarea a debutat în anul 1982 și continuată sub altă formă și conținut abia după 1990, diferența de calitate dintre primul și următoarele volume fiind evidentă. Început ca un proiect amplu, de durată, mai mulți specialiști, „cu atașament și competență”, reconstituie evenimente, evoluția învățământului, activitatea ASTREI, circulația vechilor cărți românești, societăți și reuniuni culturale, presa, bibliotecile, reperi muzeistice, muzicale, de artă și folclor. S-au publicat documente, scrisori, memorii, iar începând cu volumul al doilea, o secțiune a cărții este rezervată prezentării personalităților reghinene. Lucrarea surprinde o incontestabilă continuitate a vieții spirituale reghinene, orașul având „o bună, o foarte bună memorie care se întinde din trecut pe sute de ani de tradiție, de cultură și civilizație, o memorie prin excelență culturală” – cum observă criticul Cornel Moraru.²⁸

Constituită în anul 1992, Fundația Culturală „Vasile Netea” și-a propus, în program, editarea unei însemnate colecții, *Caiete mureșene*, dedicată unor personalități marcante ale culturii locale, îndeosebi interbelice. Preconizată să cuprindă trei secțiuni, „oameni, fapte, locuri”, Fundația a tipărit, până în prezent, 13 volume, din care majoritatea privesc istoria culturii, antologii sau cărți de autor, altele așteptându-și rândul, în funcție de posibilitățile financiare. Astfel, au apărut *Un om pentru Târgu-Mureș, Emil A. Dandea* (1995), *Ion Chinezu – relief în posteritate* (1999), *Elie Câmpeanu – omul și faptele sale* (1999), *Alexandru Ceușianu* (1999), *Aurel Filimon – consacrare și destin* (2001) și două cărți ale lui Melinte Șerban, *Mărturii prin vreme*.

²⁶ Cluj-Napoca, Ed. Ciubăncan, 1995.

²⁷ *Reghinul cultural*. Studii și articole. Coordonatori: Dr. Grigore Ploșteanu și Marin Șara [Târgu-Mureș], Comitetul Orașenesc pentru Cultură și Educație Socialistă Reghin și Biblioteca Orașenească, 1982; II, Coordonatori: Dr. Grigore Ploșteanu și Marin Șara, [Târgu-Mureș], Inspectoratul pentru Cultură al Județului Mureș și Biblioteca Orașenească Reghin, 1990; III, Reghin, Primăria Municipiului Reghin și Biblioteca Municipală „Petru Maior”, 1994; IV, Reghin, 1999; V, Reghin, 2001; VI, Reghin, 2002.

²⁸ *Memoria culturii*, în *Reghinul cultural*, III, p. 19.

Douăzeci de ani de viață culturală pe Mureșul de Sus (1920-1940)(1999) și *Evocări istorice și literare* (2001). Antologiile au fost îngrijite de Dimitrie Poptămaș, Grigore Ploșteanu, Mihail Art. Mircea și Melinte Șerban.

Ca și *Reghinul cultural, Caietele mureșene* se constituie într-un corpus de studii serioase, documentate, despre aceste personalități, care privesc și le analizează din multe unghiuri de vedere viața și opera. Studiile și articolele aparțin unor cercetători mureșeni, dar acolo unde s-a impus, cum a fost cazul lui Ion Chinezu, sunt prezenți și istorici literari ca Doina Graur, nepoata criticului, și Nicolae Tatu, din București, Vasile Fanache, prof. univ. și autorul cărții „*Gând românesc*” și *epoca sa* (1973), sau prolificul istoric literar Ion Buzași, din Blaj. Scrise pe baza unor cercetări aprofundate, studiile pun la dispoziția cititorului o imagine cât de cât completă a acestor inițiatori și creatori de instituții culturale, fiind primele abordări monografice de acest gen, chiar și în cazul vieții și operei lui Ion Chinezu. Ceea ce mai trebuie spus e că unele volume conțin și o selecție din principalele studii, toate publicând bibliografia operei și referințele despre ea, ca și o bogată iconografie.

Fundația are în pregătire și un volum dedicat patronului ei, dar neputând fi încă publicat, l-a ajutat pe preotul Florin Bengean să se documenteze în scrierea lucrării *Vasile Netea – cărturarul din Deda Mureșului*, prima monografie închinată istoricului. Cu unele neîmpliniri datorate începutului și mai ales documentării limitate, lucrarea preotului Bengean, după ce prezintă localitatea de naștere, Deda, și viața cărturarului, se oprește asupra câtorva repere importante din activitatea istoricului: legăturile lui cu biserica, preocupări privind învățământul, evocarea unor evenimente importante din istoria noastră și a unor mari personalități, încheindu-se cu o selecție a principalelor sale cărți și studii.

Celelalte două lucrări din seria *Caiete mureșene, Mărturii prin vreme* și *Evocări istorice și literare* sunt „*un ghid și un instrument de lucru de neocolit de-acum pentru toți cei preocupați de viața culturală interbelică pe aceste meleaguri mureșene*”.²⁹

Multe informații de istorie și cultură ne furnizează și anuarele unor instituții culturale: *Anuarul Institutului de cercetări socio-umane „Gheorghe Șincai”*, 1-4, *Anuarul Arhivelor Naționale Mureșene*, I, *Libraria* I, *Anuarul Bibliotecii Județene și Marisia*, *Anuarul Muzeului Județean*. Nu ne încumetăm să analizăm fiecare volum în parte mai ales din cauza spațiului. Oricum, importanța lor este deosebită. Fiecare, structurat pe un profil aparte, a strâns studii referitoare la documente de arhivă de istoria culturii, bibliotecii și cărții sau, cum e *Marisia*, cu peste 35 de ani de apariție,

²⁹ Cornel Moraru, *Cuvânt înainte*, în *Mărturii prin vreme*, p. 5.

într-o vreme singura publicație care adăpostea, uneori cu îndrăzneală, materiale de istoria culturii mureșene, nu puține, devenite capitolele unor cărți publicate ulterior.³⁰

Alte preocupări și, în consecință, alte cărți completează peisajul publicistic mureșean: *Mureșenii și Marea Unire*³¹ de Traian Bosoancă, un adevărat dicționar analitic și explicativ de personalități legate de marele eveniment printre care scriitori, jurnaliști, învățători, preoți, cu intensă activitate culturală; *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania în epoca modernă*³², în care autorul, Cornel Sigmirean, ne descoperă mulți studenți și chiar o studentă din orașele și satele mureșene, aproape 100, printre care multe personalități, cu prezentarea înaltelor școli urmate. E un bagaj de informații vehiculat în carte care poate ajuta orice cercetător care dorește o documentare în vreun domeniu al culturii și științei; și lucrarea lui Traian Dușa, apărută, nu demult, în 3 volume, *Pagini de istorie, artă și cultură*³³, o pledoarie pentru valorizarea corectă a unor momente din învățământul muzical și artistic târgumureșean, dar, în același timp, printr-o suită de amintiri și o refacere, nu o dată ironică și polemică, a unor întâmplări din viața de profesor și activist cultural, cu referiri îndeosebi la instituțiile noastre cultural-artistice.

Și cartea, patrimoniul bibliotecilor, a stat în atenția cercetării. Iată, Biblioteca Județeană a fost, în ultima vreme, destul de prolifică, obișnuindu-ne cu editarea și prezentarea mai multor cărți într-un an, cuprinse în seria *Bibliografii mureșene: Bibliografia publicațiilor periodice 23 dec. 1989-31 dec. 1994* (1995); *Bibliografia publicațiilor periodice 1995-2000* (2001), ambele întocmite de Fülöp Mária, care revine în 2002, cu importanta carte bibliografică, *Județul Mureș în cărți 1990-1999*, apoi, *Bibliografia cărților, albumelor, hărților editate în județul Mureș 1990-1995* (1997); continuată, în 2003, cu un nou volum referitor la perioada 1996-2000; și o foarte însemnată lucrare de Dimitrie Poptămaș și Mózes Julia, *Publicații periodice mureșene*

³⁰ S. Fuchs, sub redacția, *Studii și cercetări*, București, Ed. Academiei R.S.R., 1968; *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-umane „Gheorghe Șincai”*, II, Târgu-Mureș, Academia Română, 1999; III-IV, 2000-2001; *Anuarul Arhivelor Naționale Mureșene*, I, Târgu-Mureș, Tipomur, 2002; Biblioteca Județeană Mureș, *Libraria*, Anuar, I, Târgu-Mureș, 2002; Muzeul Județean Mureș, *Studii și materiale*, Târgu-Mureș, I, 1965; Idem, II, 1967; III-IV, 1972; *Marisia, Studii și materiale*, V, 1975; VI, 1976; VII, 1977; VIII, 1978; IX, 1979; X, 1980; XI-XII, 1981-1982; XIII-XIV, 1983-1984; XV-XXII, 1985-1992; XXIII-XXIV, 1994; XXV, 1996.

³¹ [Târgu-Mureș], Ed. „Ardealul”, 2000.

³² [Cluj-Napoca], Presa Universitară Clujeană, 2000.

³³ Târgu-Mureș, Ed. “Ansid”, vol. 1-2, 2002; vol. 3, 2003.

1795-1972 (2000), carte, retrasă din tipografie în urmă cu trei decenii, care cuprinde aproape 180 de ani de presă mureșeană. Toate aceste bibliografii sunt rodul unor cercetări asidue, unele cu aportul multor bibliotecari. Atât bibliografiile cărților cât și ale periodicelor au presupus o muncă de identificare, înregistrare și sistematizare a unui mare număr de ziare, jurnale, reviste, anuare și cărți, anale, almanahuri, calendare, foi ocazionale, albume. Acestea sunt prezentate după regulile bibliografiei moderne, însoțite de indici orientativi, pe materii, cronologic și geografic, lucrări, toate, adevărate instrumente de lucru, necesare și utile, care răspund activității de orientare, informare și cercetare. Cartea **Publicații periodice mureșene 1795-1972** beneficiază și de o valoroasă „Introducere”, semnată de regretatul istoric Vasile Netea, o privire monografică despre nașterea și creșterea presei românești mureșene.

Tot sub egida Bibliotecii Județene a apărut o altă carte deosebită, **Scriitori români mureșeni** (2000), autoare Ana Cosma, un dicționar bibliografic, cuprinzând 221 de articole – medalioane, lucrare de pionierat în județul nostru, după mai multe proiecte pierdute în timp. Fără a face analize și aprecieri, dicționarul pune în valoare scriitorii mureșeni începând cu Școala Ardeleană până la contemporani, care, mulți, „își află aici prima încercare de portretizare și de consemnare bibliografică a operei și a referințelor despre ei” – cum scrie în „Argument” Dimitrie Poptâmaș, coordonatorul tuturor acestor lucrări.

Și biblioteca municipală din Reghin a editat, pe lângă **Reghinul cultural**, unele cărți: **Pagini din istoria bibliotecilor reghinene** (1995); **ASTRA Reghin - 125 de ani de la înființare** (1999); Liviu Boar, **Despărțământul Reghin al ASTREI, documente 1874-1940** (2001), primele două, culegeri de studii care refac în plan istoric principalele momente ale unei activități culturale remarcabile și importante personalități tutelare. Cea de a treia cuprinde un corpus de 118 documente dintre cele mai semnificative, din arhivele mureșene și sibiene, multe necunoscute până acum cercetătorilor.

Un alt capitol, interesant și cu cărți meritorii, este cel format din lucrări monografice despre diferite localități ale județului, municipii, orașe și comune. Una dintre ele este chiar monografia județului Mureș, apărută în colecția **Județele patriei**, în 1980. Lucrarea răspundea unor comandamente politice ale vremii, dar are și multe pagini de istorie și istoria culturii, cel mai obiectiv și bine scris fiind capitolul de istorie. Două dintre lucrări se referă la municipiile Sighișoara și Târnăveni, ultima, **Târnăveni – repere culturale și istorice**, de poetul și publicistul Răzvan Ducan, ieșită nu demult de sub tipar, în contextul marcării a 725 de ani de la prima atestare documentară a localității. Monografia **Sighișoara**, apărută în 1982, autor Emil Giurgiu, se ghidează în linii generale după **Monografia județului Târnava-Mare** din 1943, îndeosebi în partea de

istorie, dar valorifică, în partea de istorie a culturii, și multe rezultate ale cercetărilor ulterioare, cum ar fi *Cetatea Sighișoarei*, din 1969, de profesorul Vasile Drăguț, și *Sighișoara oraș medieval*, 1957, de E. Dubowy, ca și studii despre Biserica din Deal și activitatea unor personalități sighișorene, societăți culturale și biblioteci.³⁴

Inedite și importante, în același timp, ni se par studiile monografice realizate de profesori ai locului despre comunele natale. Importante deoarece aceste cercetări parțiale și locale își validează valoarea prin sporul de informație pus în circulație. În acest sens ar fi de preferat să avem asemenea studii pentru fiecare din localitățile mai importante. Deocamdată avem destul de puține: *Sângeorgiu de Mureș* câteva volume dedicate revoluției de la 1848, bisericii ortodoxe și vieții religioase, învățământului și activității culturale, prin osârdia lui Ilarie și Emilia Opriș; *Săcalu de Pădure: Un cuib de istorie și viață românească*, de părintele Romulus Sever Todea; *Gurghiul*, care a beneficiat de contribuția cercetătorilor Teodor Chindea, autor al mai multor lucrări de acest gen, și Nicolae Lateș; *Sâmpetru de Câmpie*, acum apărută; *Lunca Bradului. Repere în timp*, de Simion Ilie Frandăș; *Băița. Repere istorice (1315-2001)*, de Toma Ceteraș, *Poarta* și *Bernadea*, toate cu multe informații despre învățământ, particularități de limbă, folclor și obiceiuri, scrise cu interes și dragoste, unele adevărate monografii ce respectă tehnica și metodologia de specialitate.³⁵

³⁴ Răzvan Ducan, *Târnăveni – repere culturale și istorice*, [Târgu-Mureș], Tipomur, [2003]; Răzvan Ducan, *Târnăveni – 725 de ani de istorie și devenire*. Carte-album, [Târgu-Mureș], Tipomur, [2003]; Emil Giurgiu, *Sighișoara*, București, Ed. Sport-Turism, 1982; V. Drăguț, *Cetatea Sighișoarei*, București, Ed. „Meridiane”, 1969; E. Dubowy, *Sighișoara – oraș medieval*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1957.

³⁵ Emilia Opriș, *Cronică ilustrată monografia localității Sângeorgiu de Mureș*, Târgu-Mureș, Casa de Editură Mureș, 1995; Ilarie Gh.Opriș, *Sângeorgiu de Mureș. Însemnări monografice*, Târgu-Mureș, Casa de Editură Mureș, 1996; Idem, *Sângeorgiu de Mureș. 150 de ani de la revoluția din 1848-1849*, f.l., Ed. Pax-Historica, 1999; Idem, *Sângeorgiu de Mureș. Biserica ortodoxă-consemnări*, f.l., Casa de Editură „Mureș”, 2001; Idem, *Sângeorgiu de Mureș. Activitatea culturală 1911-2001*, f.l., Casa de Editură „Mureș”, 2001; Toma Ceteraș, *Băița (1315-2001) Repere istorice*, f.l., Ed. „Tipomur”, [2001]; Simion Ilie Frandăș, *Lunca Bradului. Repere în timp*, f.l., Ed. „Tipomur”, [2002]; Teodor Chindea și Nicolae Lateș, *Contribuții la monografia județului Mureș „Gurghiul”*, Târgu-Mureș, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă Mureș, 1971; Romulus Sever Todea, *Săcalul de Pădure: Un cuib de istorie și viață românească*. Lucrare monografică îngrijită,

Lucrările unor istorici și critici literari, din țară și din Târgu-Mureș, formează un capitol aparte, complex și amplu, necesitând o abordare separată de mai mare întindere. E vorba de dicționare analitice, istorii literare, studii critice; cărți de interviuri literare, unele ale mureșenilor Iulian Boldea, Cornel Moraru, Anton Cosma, Nicolae Băciuț, Eugeniu Nistor, Valentin Borda. Chiar dacă multe au în obiectiv operele unor scriitori mureșeni contemporani sau idei și opinii ale acestora consemnate în interviuri, ele constituie pagini de istorie literară marcând o etapă importantă a demersului scriitoricesc. Lucrările fixează astfel valoarea unor opere, dar și însemnătatea autorului în epocă, raportate la o generație și un context cultural. Dintre acestea cel mai mult analizați sunt Ion Vlasiu, Ion Horea, Romulus Guga, căruia Cornel Munteanu îi închină un studiu monografic³⁶, Dan Culcer, Mihai Sin, Zeno Ghițulescu, Andrei Zanca, Radu Țuculescu, Aurel Pantea, Eugeniu Nistor sau criticii și eseștiți Mircea Muthu, Cornel Moraru, Anton Cosma și Al.Cistelean.³⁷

Am lăsat pentru încheiere o lucrare a lui Vasile Netea, *Folclorul și folcloriștii mureșeni*³⁸ pentru valoarea ei documentară și pentru că este întâia sinteză privind preocupările de folclor ale mureșenilor. Vasile Netea ne prezintă o reconstituire a folcloristicii mureșene de la primele preocupări de

prefațată și completată de Ilie Șandru, București, Ed. A.P.P., 2001; Ioan T.Radu, *Sâmpetru de Câmpie – străveche vatră de civilizație din Câmpia Transilvaniei*. Studiu monografic, [Casa de Editură Mureș, 2003].

La cererea unor primării, Biblioteca Județeană Mureș a întocmit Caiete documentare pentru alte localități, adevărate fișe monografice, cu repere istorico-culturale: *Deda, străveche așezare din vatra românească*, 1993; *Sârmașu 670*, 1999; *Crăiești – 450*, 1999; *Ungbeni – 735*, 1999; *Nadeș – 700*, 2000; *Șăușa*, 2000. În aceste „repere” se prezintă date istorice, ctitorii de biserici, școli, circulația vechilor cărți românești, principalele personalități ale locului, unele de interes național.

³⁶ *Romulus Guga – polifonia unei voci*, f.l., Ed. Tipomur, (1998)

³⁷ Rămânând doar la mureșeni, amintim: Nicolae Băciuț, *Oglinzi paralele – interviuri*, f.l., Ed. Ambasador, (1998); Idem, *Aproape departe – interviuri*, f.l., Ed. Tipomur, (2001); Idem, *Zonă liberă – interviuri*, publicistică, f.l., Ed. Tipomur, (2002); Eugeniu Nistor, *Nostalgia golfului*, f.l., Casa de editură „Mureș”, 1993; Anton Cosma, *Romanul românesc contemporan 1945-1985*, vol. I *Realismul*, București, Ed. Eminescu, 1988, vol. II *Materialismul*. Cu o *Bibliografie orientativă a romanului românesc apărut în țară între 1945-1989* întocmită de Ana Cosma și Dimitrie Poptâmaș. Cuvânt înainte de Ela Cosma, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1998; Iulian Boldea, *Metamorfozele textului* (Orientări în literatura română de azi), Târgu-Mureș, Ed. „Ardealul”, 1996; Idem, *Scriitori români contemporani*, f.l., Ed. „Ardealul”, 2002.

³⁸ Târgu-Mureș, 1983.

culegere și analiză în domeniu, începând cu dr. Vasile Popp (1817) până în anul de tristă amintire 1940, structurată pe perioade, pe modalități de publicare, în periodice ori colecții, broșuri și volume. Lucrarea este un amplu „dicționar” analitic în desfășurare istorică, cu o bogată bibliografie, cu un scris care te cucerește la lectură.

Și doar un cuvânt de încheiere. Sperăm că „repedea ochire” asupra acestor lucrări de istorie a culturii mureșene sau cu abordare parțială a tematicii să vă fi creat o impresie cât de cât adevărată despre multitudinea lucrărilor dintr-un domeniu atât de vast, chiar dacă, în documentarea noastră, am scăpat unele dintre ele.

The Historiography of Romanian Culture from Mureș County

Abstract

A short survey over the historiography of Romanian culture from Mureș County is always necessary and seasonable because of the information it might offer. This time, we are taking into consideration only the books published on this matter and we leave the short articles from different newspapers for some other time.

It is obvious that such a history of cultural historiography began at the age of Școala Ardeleană and we have to mention from this period the valuable works of Petru Maior, Alexandru Papiu Ilarian and George Barițiu.

The period that followed the great Union is characterized by a powerful cultural raising and it marks the publishing of a large number of works, dedicated to the cultural history of Mureș County. In fact, the whole county brings its contribution to the cultural atmosphere that dominates the age. Everywhere in the county, a lot of cultural activities were organized and a lot of books were published on this matter. Their purpose is to emphasize the life and activity of the most important cultural personalities, but in the same time, the contribution of the most representative institutions, schools or places.

Cultural concerns were interrupted in the summer 1940, after the territorial casualties; the majority of Transilvanian intellectuals moved to some other territories, a large part even at Bucharest. Only after 1968 the history and cultural history books began to be published again. They are referring especially to historical monuments from Târgu-Mureș, such as: Cetatea medievală, Palatul Culturii etc. And the writers are among the most important history scholars: Grigore Ploeșteanu, Traian Dușa, Ioan Chiorean etc.

The development of university education, the setting-up of a socio-humanistic research institute, the publication of *Vatra* magazine represent the most important arguments in raising the interest in culture. Thus, we may say

that the 70's were very productive: a lot of books have been published, a lot of improvements can be observed concerning the themes, methods and historical conception.

The post-revolutionary age put into light a lot of works that have been written before 1990, but have not been published yet; the reasons are quite simple. We can also mention the publication of some series, such as: *Reghinul cultural*, *Caiete mureșene*, etc. or the annuals of different cultural institutions: *Libraria*, *Marisia*, *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane "Gheorghe Șincai" Tg. Mureș* etc.

We also have to mention *Bibliografii mureșene*, edited by Biblioteca Județeană Mureș that includes everything that has been published in Mureș area and about Mureș area, up to our days.

A very special place is occupied by monographies not only about personalities, but concerning different towns or villages from Mureș County: Târnăveni, Sighișoara, Sângeorgiu de Mureș, Săcalu de Pădure etc.

BIBLIOGRAFICA

O bibliografie a eseului românesc contemporan 1944 – 1976

DIMITRIE POPTĂMAȘ
Biblioteca Județeană Mureș

În anul 1974 se aniversau 30 de ani de la Eliberarea României. Trei decenii de la „istoricul” eveniment, trebuiau să reflecte dinamica dezvoltării țării în toate planurile vieții materiale și spirituale. Literatura era apreciată ca un domeniu prioritar și cu rezultate semnificative. Bilanțul urma să fie pe măsura importanței și implicațiilor formative, atât în mediile generației tinere, cât și a celei vârstnice. Ideea, modalitatea de transpunere în faptă și selecția și le-a asumat Editura Eminescu, prin masivele volume antologice alcătuite pe genuri literare, nuvela și povestirea, romanul, reportajul și dramaturgia.¹ Pentru realizarea acestora au fost solicitați critici literari de primă mărime cu credibilitate din rândurile creatorilor de literatură atunci când se punea problema unei selectări, în persoana lui Cornel Regman, Ion Vlad, George Munteanu ș.a. Este de remarcat aparatul bibliografic al acestor volume, care trebuia să dea extindere domeniului. Seria s-a numit *Panorama*; primele trei volume au apărut în anul 1974 în preajma evenimentului, iar dramaturgia puțin mai târziu. Editura a mai plănuit o antologie a eseului românesc contemporan, pentru a cărei alcătuire a fost desemnat criticul, istoricul literar și eseistul Dan Culcer, redactor la revista *Vatra* (Iârgu-Mureș).

Eseul, ca gen literar este mai greu de conturat. Definiția dată de *Dicționarul explicativ al limbii române*, ca fiind „studiu de proporții restrânse asupra unor teme filosofice, literare sau științifice, compus cu mijloace originale, fără pretenția de a epuiza problema” ni se pare la fel de sumară ca definiția lapidară

¹ *Nuvela și povestirea românească contemporană 1944-1974*. Studiu introductiv, antologie și bibliografie de Cornel Regman. București, Ed. Eminescu, 1974, 610 p. (Panorama); *Romanul românesc contemporan. 1944-1974*. Studiu introductiv, note, alegerea textelor de Ion Vlad. Fișe bibliografice, secvențe pentru autoportrete de Cornel Robu. București, Ed. Eminescu, 1974, 578 p. (Panorama); *Reportajul românesc contemporan. 1944-1974*. Antologie alcătuită de Nicolae Nacu, George Munteanu și Vasile Teodorescu. Coordonare, prefață și bibliografie de George Munteanu. București, Ed. Eminescu, 1974, 341 p. (Panorama).

a celor care îl creează: „*autor de eseuri*”.² Noi știm că eseurile pot să fie inspirate din mult mai multe discipline, că cel mai sensibil poate fi politicul, de unde practicarea lui în anumite conjuncturi, mai ales în anii îngrădirii liberei exprimări. Apoi, eseul poate fi extins cantitativ, iar creatorii genului apar în cazul nostru din toate domeniile activității intelectuale. Poate și acesta este motivul pentru care delimitarea sau clasarea unui text ca eseu necesită mult discernământ. Am fost solicitat să alcătuiesc o bibliografie de referință care să fie atașată acestei antologii, care mi-a dat multă bătaie de cap, atât în privința selectării eseștilor pe criteriu valoric, cât și a lucrărilor, mai ales ale criticilor literari. Un alt impediment a fost acela al plecării multora dintre autori în diaspora, motiv pentru care au căzut în dizgrația autorităților române. Astfel, seri întregi cu Dan Culcer, am cântărit părerile noastre și domnia sa i-a cuprins în antologie, iar eu în bibliografie pe cei pe care i-am considerat de cuviință. Recomandările din partea editurii nu au întârziat să apară, lucrarea fiind mereu supusă eliminării unor autori și introducerii altora. După multe tergiversări, *Eseul românesc contemporan* a depășit termenul aniversar cu doi ani (1976), informațiile fiind aduse la zi. Rămâneau de fapt, tot trei decenii, deoarece nici celelalte antologii nu prea au cuprins textele din primii doi ani de la Eliberare, fiind tributare vechiului regim. De fapt, Cornel Regman afirmă că „*succesele nuvelei rezidă în tradiția anterioară datei*”, iar Ion Vlad scrie în prefața volumului acestuia că este „*o etapă incertă, câteodată confuză se consumă în istoria contemporană a romanului românesc.*”

Am folosit ca laborator de elaborare colecțiile Bibliotecii Județene Mureș și mijloacele de informare pe care la are. Cu toate acestea, mărturisesc că sunt lucrări care lipsesc, puține la număr, care aproape nu modifică cercetarea bibliografică sub aspect valoric. Mi se par de mare importanță referințele din periodice, care ar putea ușura orientarea celor interesați (cercetători, profesori, studenți etc.), în aprofundarea și elaborarea unor studii. *Eseul românesc contemporan*, acest proiect de antologie nu a mai apărut, autorul ei luând drumul exilului ca atâția alți intelectuali români. Dau publicității bibliografia volumului în forma în care a fost concepută, la stadiul de realizare de atunci, considerând că aducerea ei până în anul 1989, anul Revoluției Române, sau până în zilele noastre în mod unilateral ar fi o impietate.

² *Dicționarul explicativ al limbii române*. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România. București, 1975, p. 306.

BACONSKI, A. E.
(1925 – 1977)

Colocviu critic. București, ESPLA, 1957, 216 p.

- Ioan Roman, *Gazeta lit.*, 4, nr. 21, 23 mai 1957, p. 2;
- Al. Piru, (Despre critică și critici), *Tânărul scriitor*, 6, nr. 11, nov. 1957, p. 91- 93.

Călătorii în Europa și Asia. București, ESPLA, 1960, 328 p.

- Adriana Iliescu, *Gazeta lit.*, 7, nr. 46, 10 nov. 1960, p. 2;
- Victor Felea, *Steaua*, 12, nr. 1, ian. 1961, p. 63-65.

Poeți și poezie. București, EPL, 1963, 318 p.

- Ion Ianoși, *Steaua*, 14, nr. 12, dec. 1963, p. 112-116.

Meridiane. Pagini de literatură universală contemporană. București, EPL, 1965, 483 p.

- Victor Felea, *Steaua*, 17, nr. 1, ian. 1966, p. 98-101;
- Felicia Giurgiu, *Orizont*, 17, nr. 3, mart. 1966, p. 86-87;
- Paul Georgescu, *Viața românească*, 19, nr. 7, iul. 1966, p. 84-97.

Remember [Vol. 1-2]. București, EPL, 1968 / Vol. 1, *Jurnal de călătorie*, 343 p.
și vol. 2, *Fals jurnal de călătorie*, 312 p.

- G. Dimisianu, *Gazeta lit.*, 15, nr. 14, 4 apr. 1968, p. 2;
- Marian Papahagi, *Amfiteatru*, 3, nr. 29, mai 1968, p. 479;
- Al. Andriescu, *Cronica*, 3, nr. 24, 15 iun. 1968, p. 8;
- Valeriu Cristea, *Flacăra*, 17, nr. 27, apr.-iun. 1968, p. 21;
- Victor Felea, *Steaua*, 19, nr. 7, iul. 1968, p. 72-74;
- Mihail Petroveanu, *Scînteia*, 37, nr. 7791, 11 aug. 1968, p. 4;
- Dana Dumitriu, (Caligrafia unui jurnal de călătorie), *România lit.*, 2, nr. 13, 29 mart. 1969, p. 9;
- Henri Zalis, (Avatarurile călătoriei), *Cronica*, 4, nr. 21, 24 mai 1969, p. 7.

Meridiane. Ediție completă. București, EPL, 1969, 600 p.

- Boris Buzilă, (Meridiane literare în viziune autohtonă), *România lit.*, 28, nr. 7888, 1 mart. 1970, p. 2;
- Dan Laurențiu, *Luceafărul*, 13, nr. 12, 21 mart. 1970, p. 2;
- Constantin Dimitrache, *Ramuri*, 7, nr. 4, 15 apr. 1970, p. 13;
- Ion Pop, *Tribuna*, 14, nr. 17, 23 apr. 1970, p. 3;
- Victor Felea, *Steaua*, 21, nr. 4, apr. 1970, p. 6-7;

- **Ov. S. Crohmălniceanu**, *România lit.*, 3, nr. 20, 14 mai 1970, p. 11;
- **Petru Poantă**, *Amfiteatru*, 5, nr. 7, iul. 1970, p. 6.

BALOTĂ, NICOLAE
(1925 –)

Euphorion. Eseuri. București, EPL, 1969, 636 p.

- **Ov. Ghidirmic**, *Ramuri*, 6, nr. 5, 15 mai 1969, p. 10 ;
- **M. Nițescu**, *Viața românească*, 22, nr. 4, apr. 1969, 136-138;
- **M. Ungheanu**, *Luceafărul*, 12, nr. 23, 7 iun. 1969, p. 2;
- **Nicolae Manolescu**, *Contemporanul*, nr. 26, 27 iun. 1969, p. 8;
- **Voicu Bugariu**, *Astra*, 4, nr. 6, iun. 1969, p. 8;
- **Gheorghe Grigurcu**, *Familia*, 5, nr. 6, iun. 1969, p. 2-3;
- *Ramuri*, 6, nr. 7, 15 iul. 1969, p. 13;
- **Zaharia Sângerzan**, *Cronica*, 4, nr. 31, 2 aug. 1969, p. 8;
- **G. Gheorghită**, *Ateneu*, 6, nr. 9, sept. 1969, p. 6-7;
- **Edgar Papu**, *Viața românească*, 22, nr. 9, sept. 1969, p. 68-70;
- **Simion Bărbulescu** (Un hermeneut - ~), *Argeș*, 4, nr. 10, oct. 1969, p. 16;
- **Al. Căprariu**, *Tribuna*, 13, nr. 45, 6 nov. 1969, p. 3;
- **T. Tihan**, *Steaua*, 20, nr. 12, dec. 1969, p. 148-150;
- **Eugen Todoran**, (Resurecția eseului), *Orizont*, 11, nr. 4, apr. 1970, p. 6-7;
- **I. Negoïtescu**, (Euphorion sau critica trans-estetică), *Argeș*, 5, nr. 7, iul. 1970, p. 6;
- **I. Negoïtescu**, (Euphorion sau critica trans-estetică), *Argeș*, 5, nr. 8, aug. 1970, p. 13;
- **Ov. S. Crohmălniceanu**, *Romanian Review*, 24, nr. 3, iul.-sept. 1970, p. 115.

Labirint. Eseuri critice. București, „Eminescu”, 1970, 432 p.

- **M. Ungheanu**, *România lit.*, 3, nr. 50, 10 dec. 1970, p. 9;
- **Ion Vlad**, *Tribuna*, 15, nr. 7, 18 febr. 1971, p. 2-3;
- **Zaharia Sângerzan**, *Cronica*, 6, nr. 8, 20 febr. 1971, p. 8;
- **Petru Poantă**, *Steaua*, 22, nr. 2, febr. 1971, p. 73-76;
- **C. Ungureanu**, *Orizont*, 22, nr. 3, mart. 1971, p. 74-80;
- **Edgar Papu**, *Scînteia*, 40, nr. 8827, 25 iun. 1971, p. 4;
- **Mircea Popa**, *Tribuna*, 15, nr. 32, 12 aug. 1971, p. 2;
- **M. Nițescu**, *Viața românească*, 23, nr. 8, aug. 1971, p. 70-72.

Urmuz. Cluj, „Dacia”, 1970, 168 p.

- **Ion Vlad**, *Tribuna*, 14, nr. 37, 10 sept. 1970, p. 2;

- Radu Enescu, *Familia*, 6, nr. 9, sept. 1970, p. 2;
- M. Ungheanu, *România lit.*, 3, nr. 40, 1 oct. 1970, p. 14;
- Nicolae Manolescu, *Contemporanul*, nr. 40, 2 oct. 1970, p. 3;
- Al. Piru, (Exegeză urmuziană), *România lit.*, 3, nr. 42, 15 oct. 1970, p. 13;
- Voicu Bugariu, *Astra*, 5, nr. 11, nov. 1970, p. 8;
- M. Nițescu, (Din nou despre Urmuz), *România lit.*, 4, nr. 2, 7 ian. 1971, p. 13;
- Petru Poantă, *Steaua*, 22, nr. 2, febr. 1971, p. 73-76;
- Marcel Duță, *Rev. ist. teorie lit.*, 1971, p. 179-180.

Despre pasiuni. București, „Albatros”, 1971, 184 p.

- Șerban Cioculescu, (Elogiul pasiunilor), *România lit.*, 5, nr. 2, 6 ian. 1972, p. 7;
- Mihai Cernat, *Munca*, 28, nr. 7521, 21 ian. 1972, p. 2;
- Sanda Radian, *Viața românească*, 25, nr. 4, apr. 1972, p. 142-143;
- Mircea Iorgulescu, *Argeș*, 7, nr. 7, iul. 1972, p. 8.

Lupta cu absurdul. București, „Univers”, 1971, 564 p.

- Dana Dumitriu, *România lit.*, 4, nr. 47, 18 nov. 1971, p. 9;
- Zaharia Sângeorzan, *Cronica*, 6, nr. 50, 11 dec. 1971, p. 9;
- Liviu Petrescu, *România lit.*, 4, nr. 51, 16 dec. 1971, p. 5;
- Ilie Constantin, *Luceafărul*, 14, nr. 52, 25 dec. 1971, p. 2;
- Aura Matei-Savul, *Amfiteatru*, 7, nr. 1, ian. 1972, p. 6;
- Mircea Tomuș, *Steaua*, 23, nr. 2, ian. 1972, p. 19;
- Ioana Crețulescu, *Viața românească*, 25, nr. 1, ian. 1972, p. 99-102 ;
- Paul Georgescu, (Rațiunea crează valori), *Contemporanul*, nr. 6, 4 febr. 1972, p. 3;
- Virgil Mihai, *Ramuri*, 9, nr. 3, mart. 1972, p. 14;
- Voicu Bugariu, (Eseistica lui ~), *Astra*, 6, nr. 3, mart. 1972, *Supliment*, p. 2.

Umanități. Eseuri. București, „Eminescu”, 1973, 487 p.

- Zaharia Sângeorzan, *Cronica*, 8, nr. 16, 20 apr. 1973, p. 2;
- Emil Manu, *Săptămîna*, nr. 127, 11 mai 1973, p. 4;
- Mircea Iorgulescu, *Luceafărul*, 16, nr. 27, 7 iul. 1973, p. 2;
- Ov. Ghidirmic, (Ethos și creație), *Ramuri*, 10, nr. 7, 15 iul. 1973, p. 9;
- Emil Vasilescu, *Scînteia*, 42, nr. 9576, 21 iul. 1973, p. 4;
- C. Ungureanu, *Orizont*, 24, nr. 31, 2 aug. 1973, p. 2;
- Petru Poantă, *Steaua*, 24, 15 aug. 1973, p. 18;
- Cristian Livescu, (Umanități contemporane), *Ateneu*, 10, nr. 8, aug. 1973, p. 8;
- Titu Popescu, *Transilvania*, 2, nr. 2, 8 aug. 1973, p. 36-37;
- G. Dimisianu, (O vocație universalistă), *România lit.*, 6, nr. 36, 6 sept. 1973, p. 12;
- Ana Bogdan (Cărțile pot să moară. Cartea, ca o comunicare a spiritelor, trăiește), *Amfiteatru*, 3, nr. 10, oct. 1973, p. 6;

- Ion Vlad, (Lecturi erudite), *Tribuna*, 17, nr. 44, 1 nov. 1973, p. 3;
- George Munteanu, *Contemporanul*, nr. 51, 14 dec. 1973, p. 3;
- M. Nițescu, *Viața românească*, 27, nr. 2, febr. 1974, p. 110-114.

De la Ion la Ioanide. Prozatori români ai secolului XX. București, „Eminescu”, 1974, 540 p. (Sinteză)

- Ion Dodu Bălan, *România lib.*, 33, nr. 9404, 20 ian. 1975, p. 2;
- Emil Manu, *Săptămîna*, nr. 219, 14 febr. 1975, p. 2;
- Nicolae Manolescu, *România lit.*, 8, nr. 9, 27 febr. 1975, p. 9;
- C. Ungureanu, *Orizont*, 26, nr. 11, 14 mart. 1975, p. 2;
- Dan Cristea, (Modernitatea mijloacelor critice), *Lucaefărul*, 18, nr. 14, 5 apr. 1975, p. 2;
- Mircea Iorgulescu, (Erudiția activă), *România lit.*, 8, nr. 15, 10 apr. 1975, p. 11;
- Dumitru Micu, (Critica erudită), *Contemporanul*, nr. 15, 11 apr. 1975, p. 10;
- Liviu Leonte, (Critica doctă), *Cronica*, 10, nr. 16, 18 apr. 1972, p. 2;
- Ion Vlad, *Tribuna*, 19, nr. 17, 24 apr. 1975, p. 2;
- Dumitru Radu Popa, *Tribuna României*, 4, nr. 61, 15 mai 1975, p. 12;
- Gh. Grigurcu, (Transparența eseului), *Lucaefărul*, 19, nr. 33, 14 aug. 1976, p. 6.

Introducere în opera lui Philippi. București, „Minerva”, 1974, 336 p.

- M. Ungheanu, *Lucaefărul*, 17, nr. 50, 14 dec. 1974, p. 2;
- Nicolae Manolescu, (Istorie literară și erudiție), *România lit.*, 8, nr. 9, 27 febr. 1975, p. 9;
- Paul Dugneanu, *Contemporanul*, nr. 9, 28 febr. 1975, p. 10;
- Ilie Guțan, (~ poetul), *Transilvania*, 4, nr. 2, febr. 1975, p. 22-23;
- *Viața românească*, 28, nr. 2, febr. 1975, p. 57-58;
- Petru Poantă, *Steaua*, 26, nr. 5, mai 1975, p. 56.

Universul prozei. București, „Eminescu”, 1976, 600 p.

- Mircea Iorgulescu, *România lit.*, 9, nr. 13, 25 mart. 1976, p. 11;
- Constantin Ciopraga, *Cronica*, 11, nr. 14, 2 apr. 1976, p. 2;
- Doina Uricaru, (Un univers deschis), *Lucaefărul*, 19, nr. 14, 3 apr. 1976, p. 1;
- Emil Manu, *Săptămîna*, nr. 279, 9 apr. 1976, p. 2 ;
- Cornel Moraru, (Eseul critic), *Flacăra*, 25, nr. 14, 10 apr. 1976, p. 11;
- Tia Șerbănescu, *România lib.*, 34, nr. 9797, 24 apr. 1976, p. 2 ;
- Nicolae Manolescu, *România lit.*, 9, nr. 20, 13 mai 1976, p. 9;
- Dumitru Micu, *Contemporanul*, nr. 20, 14 mai 1976, p. 10;
- Titu Popescu, *Transilvania*, 5, nr. 5, mai 1976, p. 35-36;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, nr. 6, iun. 1976, p. 7;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 12, nr. 7, iul. 1976, p. 2;

- Emil Vasilescu, *Scînteia*, 46, nr. 10572, 17 aug. 1976, p. 4;
- Cornel Regman, (~ în „universul prozei românești”), *Viața românească*, nr. 9, sept. 1976, p. 37-41.

BARBU, ION
(1895 – 1964)

Pagini de proză. Ediție, studiu introductiv și note de Dinu Pillat. București, EPL, 1968, 256 p.

- Gheorghe Tomozei, (Disputa literară), *Luceafărul*, 12, nr. 3, 18 ian. 1969, p. 2;
- Alexandru Piru, (~ critic și eseist), *România lit.*, 2, nr. 6, 6 febr. 1969, p. 12;
- Nicolae Manolescu, *Contemporanul*, nr. 8, 21 febr. 1969, p. 3;
- Geo Șerban, (Celălalt ~), *Luceafărul*, 12, nr. 8, 22 febr. 1969, p. 3;
- Nicolae Baltag, *Scînteia tin.*, 25, nr. 6151, 27 febr. 1969, p. 4;
- Adrian Marino, (Disociațiunile modernismului), *Cronica*, 4, nr. 11, 15 mart. 1969, p. 9;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 5, nr. 3, mart. 1969, p. 2;
- N. Baltag, (Metamorfozele geniului), *România lit.*, 2, nr. 14, 3 apr. 1969, p. 15;
- Valeriu Cristea, *Flacăra*, 18, nr. 15, 5 apr. 1969, p. 19;
- Zaharia Sîngeorzan, *Cronica*, 4, nr. 17, 26 apr. 1969, p. 8;
- M. Nițescu, *Viața românească*, 22, nr. 4, apr. 1969, p. 136-138;
- Ovidiu Ghidirmic, *Ramuri*, 6, nr. 5, 15 mai 1969, p. 10;
- Eugen Simion, (Proza lui ~), *România lit.*, 2, nr. 23, 5 iun. 1969, p. 4-5.

BĂLAN, GEORGE
(1929 –)

George Enescu. Mesajul. Estetica. București, Ed. Muzicală, 1962, 320 p.

- George Sbîrcea, (O amplă monografie închinată geniului enescian), *Scînteia tin.*, 28, nr. 4158, 27 sept. 1962, p. 3;
- George Sbîrcea, *Tribuna*, 6, nr. 39, 27 sept. 1962, p. 11.

Muzica, artă greu de înțeles? Colocvii și solicolocvii despre educația muzicală. Ed. a 2-a, București, Ed. Muzicală, 1963, 260 p.

- Corneliu Cerchez, *Steaua*, 14, nr. 10, oct. 1963, p. 93-94;
- Silvian Georgescu, *Clubul*, nr. 3, 1965, p. 80-83.

Gustav Mahler sau cum exprimă muzica idei. București, Ed. Muzicală, 1964, 196 p.

- Doru Popovici, *Tribuna*, 8, nr. 31, 30 iul. 1964, p. 11;
- Corneliu Cerchez, *Steaua*, 15, nr. 10, oct. 1964, p. 111-112;
- Teodor Drăgulescu, *Contemporanul*, nr. 10, mart. 1965, p. 6.

Sensurile muzicii. Compozitor, interpret, ascultător. O introducere în estetica fenomenului muzical. București, Ed. Tineretului, 1965, 312 p.

- Costin Miercanu, *Romanian Review*, 19, nr. 4, 1965, p. 170-171.

Înnoirile muzicii. București, Ed. Muzicală, 1966, 230 p.

- Gheorghe Ardeleanu, *Familia*, 2, nr. 6, iun. 1966, p. 2;
- Eugen Procopie, *Ateneu*, 3, nr. 7, iul. 1966, p. 5;
- Ovidiu Ștefănescu, *Argeș*, 1, nr. 2, iul. 1966, p. 2;
- Smaranda Georgescu, *Scînteia*, 36, nr. 7905, 8 sept. 1966, p. 7.

Dincolo de muzică... București, EPL, 1967, 327 p.

- Eugen Sima, (Un umanist ardent), *Cronica*, 2, nr. 36, 9 sept. 1967, p. 5;
- Lucian Bureriu, *Orizont*, 18, nr. 10, oct. 1967, p. 91-92;
- Doru Popovici, *Tribuna*, 11, nr. 44, 2 nov. 1967, p. 7;
- Dumitru Buzoianu, *Gazeta lit.*, 15, nr. 19, 9 mai 1968, p. 6.

Noii și clasicii sau de la muzică spre „antimuzică”? (O istorie mai neobișnuită a muzicii). București, Ed. Tineretului, 1968, 360 p.

- H. Veber, *Tomis*, 3, nr. 8, aug. 1968, p. 16-17;
- Ștefan Blănaru, (Eseistica muzicală), *Muzica*, 18, nr. 9, sept. 1968, p. 37-39.

Meditații bethoveniene. Lupta cu singurătatea. București, „Albatros”, 1971, 192 p.

- Doru Popovici, *Astra*, 7, nr. 1, ian. 1972, p. 6.

Muzica și lumea ideilor. București, Ed. Muzicală, 1973, 383 p.

- Gheorghe Firca, *România lit.*, 8, nr. 2, 9 ian. 1975, p. 18.

O istorie a muzicii europene. Epoci și curente. Personalități și capodopere. București, „Albatros”, 1975, 456 p.

- Dumitru Avakian, *Contemporanul*, nr. 26, 27 iun. 1975, p. 10.

BĂLAN, ION DODU
(1929 –)

Valori literare. București, EPL, 1966, 272 p.

- **Constantin Ciopraga**, *Scînteia*, 36, nr. 7173, 25 nov. 1966, p. 4;
- **Gh. Achiței**, *Luceafărul*, 9, nr. 49, 3 dec. 1966, p. 7;
- **Ovidiu Papadima**, *Scînteia tin.*, 22, nr. 5465, 14 dec. 1966, p. 2;
- **Gh. Grigurcu**, *Familia*, 2, nr. 12, dec. 1966, p. 6;
- **Boris Buzilă**, (Valori și permanente), *România lib.*, 25, nr. 6912, 7 ian. 1967, p. 2;
- **Ion Biberi**, *Astra*, 2, nr. 1, ian. 1967, p. 14;
- **T. D.**, *Argeș*, 2, nr. 3, mart. 1967, p. 14;
- **T. Tihan**, *Steaua*, 18, nr. 4, apr. 1967, p. 113-114;
- **N. Barbu**, *Cronica*, 2, nr. 24, 17 iun. 1967, p. 8;
- **Emil Manu**, *Viața românească*, 20, nr. 7, iul. 1967, p. 178-179;
- **Alexandru Căprariu**, *Tribuna*, 11, nr. 33, 17 aug. 1967, p. 3;
- **Zaharia Sîngeorzan**, *Iașul lit.*, 18, nr. 8, aug. 1967, p. 82-83;
- **Lucian Raicu**, *Romanian Review*, 21, nr. 4, oct.-dec. 1967, p. 127-128.

Cuvintele au cuvîntul. Iași, „Junimea”, 1971, 216 p.

- **Boris Buzilă**, *România lib.*, 29, nr. 8262, 18 mai 1971, p. 2;
- **Dan Zamfirescu**, *Contemporanul*, nr. 32, 6 aug. 1971, p. 3;
- **Emil Rădulescu**, *Astra*, 6, nr. 8, aug. 1971, *Supliment*, p. 2;
- **Constantin Cubleşan**, (Vocația publicului), *Tribuna*, 15, nr. 35, 2 sept. 1971, p. 3;
- **Alexandru Piru**, *România lit.*, 4, nr. 40, 30 sept. 1971, p. 4;
- **Constantin Coroiu**, *Cronica*, 6, nr. 41, 9 oct. 1971, p. 7;
- *Familia*, 7, nr. 10, oct. 1971, p. 4;
- **Fănuș Băileșteanu**, *Scînteia tin.*, 27, nr. 7000, 18 nov. 1971, p. 4.

Ethos și cultură sau vocația tinereții. București, „Albatros”, 1972, 432 p.

- **Lucian Hann**, *Scînteia tin.*, 28, nr. 7230, 15 aug. 1972, p. 4;
- **Valeriu Rîpeanu**, *România lit.*, 5, nr. 38, 14 sept. 1972, p. 8;
- **Nicolae Balotă**, *Luceafărul*, 15, nr. 39, 23 sept. 1972, p. 7;
- **Aurel Martin**, *Scînteia*, 42, nr. 9281, 26 sept. 1972, p. 4;
- **Ovidiu Papadima**, (Îndrumător literar nu numai pentru tineri), *România lib.*, 30, nr. 8688, 29 sept. 1972, p. 2;
- **Mircea Zaci**, (Vocația tinereții), *Tribuna școlii*, 2, nr. 63, 30 sept. 1972, p. 5;
- **Hristu Cândroveanu**, *Contemporanul*, nr. 42, 13 oct. 1972, p. 3;
- **Constantin Ciopraga**, *Cronica*, 7, nr. 41, 13 oct. 1972, p. 2;
- **Serafim Duicu**, *Vatra*, 2, nr. 10, 20 oct. 1972, p. 5;

- Grigore Arbore, *Amfiteatru*, 7, nr. 10, oct. 1972, p. 7;
- Aurel Sasu, *Tribuna*, 16, nr. 46, 16 nov. 1972, p. 6;
- Titu Popescu, *Transilvania*, 1, nr. 7, nov. 1972, p. 38-39;
- Traian Liviu Birăescu, (Vocația culturii militante), *Orizont*, 23, nr. 33, 14 dec. 1972, p. 8;
- Mihai Grădinaru, *Convorbiri lit.*, 3, nr. 23, 15 dec. 1972, p. 11;
- Octavian Georgescu, *Tomis*, 7, nr. 20, 25 dec. 1972, p. 13;
- *Rev. ist. și teorie lit.*, 22, nr. 1, ian.-mart. 1973, p. 150-151;
- D. Mielcescu, *Viața românească*, 26, nr. 4, apr. 1973, p. 153-154;
- Voicu Bugariu, *Astra*, 8, nr. 9, sept. 1973, p. 7.

Artă și ideal. București, „Eminescu”, 1975, 328 p.

- Ion Lotreanu, *Săptămîna*, nr. 232, 16 mai 1975, p. 3;
- Lucian Hann, *Lucașfărul*, 18, nr. 22, 31 mart. 1975, p. 2;
- Șerban Cioculescu, *România lit.*, 8, nr. 23, 5 iun. 1975, p. 7;
- Lucian Alexiu, *Orizont*, 26, nr. 24, 13 iun. 1975, p. 2;
- Victor Bibicioiu, *Ramuri*, 12, nr. 6, 15 iun. 1975, p. 13;
- Dumitru Micu, *Contemporanul*, nr. 26, 27 iun. 1975, p. 10;
- Nicolae Balotă, (Elogiul cărții necesare), *Lucașfărul*, 18, nr. 30, 26 iul. 1975, p. 1, 2;
- Zigu Ornea, *Era socialistă*, 55, nr. 13, iul. 1975, p. 59-60;
- Alexandru Căprariu, *România lib.*, 33, nr. 9573, 5 aug. 1975, p. 2;
- Mircea Zăciu, *Scînteia*, 44, nr. 10253, 8 aug. 1975, p. 4;
- Liviu Leonte, *Cronica*, 10, nr. 34, 22 aug. 1975, p. 2;
- C. Constantin, *Convorbiri lit.*, nr. 8, aug. 1975, p. 8;
- Ion Itu, *Astra*, 3, nr. 100, iul.-sept. 1975;
- Mircea Tomuș, *Transilvania*, 4, nr. 9, sept. 1975, p. 28-29;
- Cornel Moraru, *Flacăra*, 24, nr. 40, 11 oct. 1975, p. 14;
- George Eliade, *Vatra*, 5, nr. 10, 20 oct. 1975, p. 12;
- Fl. Dimoftache, *Ateneu*, 12, nr. 123, oct. 1975, p. 10;
- Ioan Adam, *Scînteia tin.*, 31, nr. 8248, 27 nov. 1975, p. 2.

BENTOIU, PASCAL

(1927 –)

Imagine și sens. Eseu asupra fenomenului muzical. București, Ed. Muzicală, 1971, 216 p. Ed. a 2-a, 1973, 216 p.

- Vasile Tomescu, *Scînteia*, 41, nr. 9025, 12 ian. 1972, p. 4;
- M. Caranica Fulea, *Tribuna*, 16, nr. 3, 20 ian. 1972, p. 10;

- Doru Popovici, *Contemporanul*, nr. 4, 21 ian. 1972, p. 7;
- Balla Zsofia (Kép és jelentés), *A Hét*, 3, nr. 4, 28 ian. 1972, p. 8;
- Vasile Tomescu, („Image et sens” par ~), *Muzica*, 22, nr. 2, febr. 1972, p. 42-43;
- Ilie Dumitrașcu, *Viața stud.*, 17, nr. 9, 1 mart. 1972, p. 7;
- Radu Ghenciu, *Ateneu*, 9, nr. 4, apr. 1972, p. 16;
- Ovidiu Manole, (~ și estetica muzicală), *Orizont*, 23, nr. 7, 15 iun. 1972, p. 4;
- Anca Jalobeanu, *Stud. și cerc. ist. art. Teatru, muz., cinematogr.*, 19, nr. 2, iul.-aug. 1972, p. 231-232.

Descideri spre lumea muzicii. București, „Eminescu”, 1973, 279 p.

- Ronai István, (Betekintés a zene világába), *A Hét*, 4, nr. 46, 16 nov. 1973, p. 8;
- Olga Grigorescu, *Scînteia*, 43, nr. 9729, 22 dec. 1973, p. 5;
- Clemansa-Liliana Firca, *Stud. și cerc. ist. art. Teatru, muz., cinematogr.*, 21, nr. 1, ian.-iun. 1974, p. 112-116.

Gîndirea muzicală. București, Ed. muzicală, 1975, 224 p.

- Radu Ghenciu, *Scînteia*, 45, nr. 10444, 20 mart. 1976, p. 2;
- Gheorghe Firca, *Muzica*, 26, nr. 5, mai 1976, p. 47-48.

BERINDEI, MIRCEA

Nicomahos. Dialog despre fericire și înțelepciune. Cuvânt înainte de Al. Philipide. București, „Albatros”, 1970, 224 p.

- Dana Dumitriu, *România lit.*, 3, nr. 25, 18 iun. 1970, p. 14;
- Constantin Călin, *Cronica*, 5, nr. 39, 26 sept. 1970, p. 8;
- Marian Vasile, *Rev. de ist. și teorie lit.*, nr. 1, ian.-mart. 1971, p. 183-185.

Marcel Proust. București, „Albatros”, 1971, 224 p.

- Mihai Ungureanu, (Proust în alb și negru), *Cronica*, 6, nr. 39, 25 sept. 1971, p. 13;
- Nicolae Balotă, *România lit.*, 4, nr. 42, 14 oct. 1971, p. 8-9;
- Petru Poantă, *Steaua*, 22, nr. 11, oct. 1971, p. 19;
- Valentin Tașcu, *Tribuna*, 16, nr. 2, 13 ian. 1972, p. 2-3;
- Corneliu Nistor, *Orizont*, 23, nr. 1, ian. 1972, p. 89-90;
- George Munteanu, *Contemporanul*, nr. 11, 10 mart. 1972, p. 3;
- Barbu Solacolu, *Viața românească*, 25, nr. 6, iun. 1972, p. 147-150.

Fabian. Dialog despre vocație și desăvârșire. București, „Albatros”, 1972, 160 p. (Colocviile adolescenței)

- **D. N. Zaharia**, (Lampa lui Diogene), *Viața stud.*, 17, nr. 40, 22 nov. 1972, p. 11;
- **George Munteanu**, *România lit.*, 6, nr. 3, 18 ian. 1973, p. 11;
- **George Pruteanu**, *Convorbiri lit.*, nr. 2, 30 ian. 1973, p. 8.

BIBERI, ION
(1904 – 1990)

Tudor Vianu. București, EPL, 1966, 272 p.

- **Nicolae Manolescu**, *Contemporanul*, nr. 44, 4 nov. 1966, p. 3;
- **Ioana Lipovanu**, *Scînteia*, 36, nr. 7167, 19 nov. 1966, p. 4;
- **Alexandru Căprariu**, *Tribuna*, 10, nr. 47, 24 nov. 1966, p. 3;
- **Edgar Papu**, *Astra*, 1, nr. 6, nov. 1966, p. 16;
- **Edgar Papu**, *Gazeta lit.*, 13, nr. 50, 15 dec. 1966, p. 2;
- **V. Fanache**, *Steaua*, 17, nr. 12, dec. 1966, p. 64-67;
- **Ion Panait**, *Viața românească*, 20, nr. 1, ian. 1967, p. 190-191;
- **N. Nicolescu**, *Ateneu*, 4, nr. 2, febr. 1967, p. 12;
- **Perpessicius**, *Gazeta lit.*, 14, nr. 12, 23 mart. 1967, p. 1-3;
- **Geo Șerban**, *Romanian Review*, 20, nr. 2, 1967, p. 108-109.

Orizonturi spirituale. București, Ed. Tineretului, 1968, 218 p.

- **Mircea Muthu**, *Steaua*, 20, nr. 3, mart. 1969, p. 100-101.

Poezia mod de existență. București, EPL, 1968, 344 p.

- **Ion B. Victor**, *Scînteia tin.*, 24, nr. 5946, 4 iul. 1968, p. 2;
- **Șerban Cioculescu**, (Probleme ale poeziei), *Gazeta lit.*, 15, nr. 31, 1 aug. 1968, p. 1;
- **Lucian Raicu**, *Flacăra*, 17, nr. 35, 24 aug. 1968, p. 19;
- **Șerban Cioculescu**, (Alte probleme ale poeziei), *Gazeta lit.*, 15, nr. 35, 29 aug. 1968, p. 1;
- **Aurel Martin**, *România lib.*, 26, nr. 7439, 20 sept. 1968, p. 3;
- **Adrian Marius**, *Cronica*, 3, nr. 44, 2 nov. 1968, p. 7;
- **Crișu Dascălu**, (Poezia în perspectivă antropologică), *Orizont*, 19, nr. 12, dec. 1968, p. 70-73;
- **Titu Popescu**, *Familia*, 5, nr. 1, ian. 1969, p. 2;
- **Ion B. Victor**, *Romanian Review*, 23, nr. 1, ian.-mart., 1969, p. 129;
- **G. Gheorghiuță**, *Ateneu*, 6, nr. 7, iul. 1969, p. 6;
- **Emil Manu**, *Rev. ist. teorie lit.*, 18, iul.-sept. 1969, p. 135-137.

Argonauții viitorului. București, „Albatros”, 1971, 104 p. (Colocviile adolescenței)

- Dan Rebreanu, *Tribuna*, 16, nr. 35, aug. 1972, p. 4.

Viața și moartea în evoluția universului. București, EER, 1971, 248 p. (Sinteze)

- D.I. Calmuski, *Cronica*, 6, nr. 18, 1 mai 1971, p. 10.

Essai sur la condition humaine. București, „Litera”, 1973, 215 p.

- Liviu Petrescu, (Un eseu asupra condiției umane), *Tribuna*, 18, nr. 7, 14 febr. 1974, p. 4.

BLAGA, LUCIAN (1895 – 1961)

Zări și etape. București, EPL, 1968, 342 p.

- Zaharia Sângeorzan, *Cronica*, 3, nr. 43, 26 oct. 1968, p. 8;
- Lucian Raicu, *Flacăra*, 17, nr. 44, 26 oct. 1968, p. 15;
- Valeriu Streinu, (Recunoașterea lui ~), *Argeș*, 3, nr. 11, 1 nov. 1968, p. 2;
- Adrian Marino, (Fenomenul originar), *Cronica*, 3, nr. 48, 30 nov. 1968, p. 9;
- P. Lucaciu, *Munca*, 25, nr. 6569, 26 dec. 1968, p. 2;
- Ov. S. Crohmălniceanu, *România lit.*, 1, nr. 12, 26 dec. 1968, p. 11;
- Magda Ursache, *Ateneu*, 5, nr. 12, dec. 1968, p. 9;
- Ion Vlad, (Ipostaza reflexivă...) *Steaua*, 19, nr. 12, dec. 1968, p. 13-14;
- Domițian Cesereanu, *Tribuna*, 12, nr. 9, 27 febr. 1969, p. 3;
- Virgil V. Mircescu, *Viața românească*, 22, nr. 2, febr. 1969, p. 90-94;
- Mihai Ungheanu, (Myth and the absolute), *Romanian Review*, 23, nr. 2, apr.-iun. 1969, p. 115-117.

Experimentul și spiritul matematic. București, Ed. Științifică, 1969, 234 p.

- Ovidiu Gherman, *Ramuri*, 6, nr. 8, 15 aug. 1969, p. 19;
- G. Vlăduțescu, *Tomis*, 4, nr. 9, sept. 1969, p. 17-18;
- V. Gheorghită, *Tribuna*, 13, nr. 41, 9 oct. 1969, p. 6;
- Mircea Muthu, *Steaua*, 21, nr. 5, mai 1970, p. 103-105;
- Adina G. Apostol, *Progresul științei*, 7, nr. 11, nov. 1971, p. 552-553.

Isvoade. București, „Minerva”, 1972, 248 p.

- C. Ungureanu, *Orizont*, 23, nr. 11, 13 iul. 1972, p. 2;
- Al. Andriescu, *Cronica*, 7, nr. 32, 11 aug. 1972, p. 2;

- Al. Piru, *România lit.*, 5, nr. 34, 17 aug. 1972, p. 11;
- M. Vaida, (Spiritul poetic al isvoadelor), *Luceafărul*, 15, nr. 43, 21 oct. 1972, p. 7;
- N. Manolescu, (Ultima carte a lui ~), *România lit.*, 5, nr. 44, 26 oct. 1972, p. 9;
- Ion Marcoș, *Tribuna*, 16, nr. 47, 21 nov. 1972, p. 3;
- Alexandru George, *Viața românească*, 25, nr. 11, nov. 1972, p. 91-94.

Ceasornicul de nisip. Ediție îngrijită, prefață și bibliografie de Mircea Popa. Cluj, „Dacia”, 1973, 332 p.

- Nicolae Manolescu, *România lib.*, 6, nr. 14, 5 apr. 1973, p. 19;
- Aurel Sasu, *Tribuna*, 17, nr. 22, 31 mai 1973, p. 3;
- Gh. Bulgăr, *Săptămîna*, nr. 136, 13 iul. 1973, p. 5;
- Aurel Dragoș Munteanu, *Flacăra*, 22, nr. 32, 4 aug. 1973, p. 24;
- Mircea Anghelescu, *Rev. ist. teorie lit.*, 22, nr. 3, iul.-sept. 1973, p. 514;
- George Tudor, *Amfiteatru*, 8, nr. 9, sept. 1973, p. 2;
- Anton Ilica, *Viața românească*, 26, nr. 8, aug. 1973, p. 116-118;
- Mihai Drăgan, (O ediție de restituire), *Ateneu*, 11, nr. 1, ian. 1974, p. 5;
- George Pruteanu, *Convorbiri lit.*, nr. 1, ian. 1974, p. 11;
- M. N. Rusu, (Definițiile lui ~), *Amfiteatru*, 10, nr. 5, mai 1975, p. 148.

Despre conștiința filosofică. Timișoara, „Facla”, 1974, 180 p.

- Paul Anghel, *Scînteia tin.*, 31, nr. 8006, 18 febr. 1975, p. 2;
- Mircea Muthu, (~ despre conceptul-imagine), *Tribuna*, 19, nr. 20, mai 1975, p. 4.

Aspecte antropologice. Ediție îngrijită și prefațată de Ion Maxim. Postfață de A. Tănase. Timișoara, „Facla”, 1976.

- Emil Manu, (Antropologia lui ~), *Săptămîna*, nr. 301, 10 sept. 1976, p. 2;
- Eugen Todoran, (antropologia filozofică a lui ~), *Orizont*, 27, nr. 39, 30 sept. 1976, p. 3;
- Domițian Cesereanu, (O antropogeneză filozofică), *Steaua*, 27, nr. 10, oct. 1976, p. 48-49.

BLANDIANA, ANA
(1942 –)

Calitatea de martor. București, „Cartea românească”, 1970, 175 p. Ed. a 2-a, 1972, 232 p.

- Veronica Porumbacu, *Munca*, 27, nr. 7196, 7 ian. 1971, p. 2;
- Nicolae Manolescu, *Contemporanul*, nr. 2, 8 ian. 1971, p. 3;

- Zaharia Sîngeorzan, *Cronica*, 6, nr. 2, 9 ian. 1971, p. 3;
- M. Ungheanu, *România lit.*, 4, nr. 3, 14 ian. 1971, p. 14-15;
- Sergiu Drincu, *Orizont*, 12, nr. 1, ian. 1971, p. 108-109;
- D. V., *Revista bibliotecilor*, 24, nr. 1, ian. 1971, p. 63-64;
- Dumitru Radu Popa, *Amfiteatru*, 6, nr. 2, febr. 1971, p. 6;
- Vlad Sorianu, *Ateneu*, 8, nr. 2, febr. 1971, p. 8;
- Mircea Tomuș, *Steaua*, 22, nr. 2, mai 1971, p. 19-20;
- Mihai Cernat, *Munca*, 29, nr. 7894, 5 apr. 1973, p. 2.

Eu scriu, tu scrii, el ea scrie. București, „Cartea românească”, 1976, 147 p.

- Victor Felea, *Tribuna*, 20, nr. 46, 11 nov. 1976, p. 2;
- Ion Pop, (Poetul – o voce și o conștiință), *Steaua*, 27, nr. 11, nov. 1976, p. 20;
- Sorin Titel, (Confesie și aspirație), *România lit.*, 9, nr. 49, 2 dec. 1976, p. 11;
- Dumitru Radu Popa, (~ „Despre conștiința poeziei”), *Tribuna României*, 5, nr. 99, 15 dec. 1976, p. 10 ;
- Cornel Moraru, *Flacăra*, 25, nr. 50, 16 dec. 1976, p. 9;
- M. Ungheanu, *Luceafărul*, 19, nr. 51, 18 dec. 1976, p. 6.

BOGZA, GEO (1908 – 1993)

Ciu Yuan. Henry Fielding. / Cu un / cuvînt înainte. București, ESPLA, / 1955 /, 107 p. *Pagini contemporane 1944-1956*. București, Ed. Tineretului, 1957, 751 p.

- Eugen Luca, *Scînteia*, 27, nr. 4091, 19 dec. 1957, p. 3;
- Mihail Petroveanu, *Gazeta lit.*, 5, nr. 5, 30 ian. 1958, p. 2;
- Paul Georgescu, *România lib.*, 16, nr. 4141, 1 febr. 1958, p. 2;
- Alexandru Căprariu, (Contemporaneitatea – autentică permanentă), *Tribuna*, 2, nr. 8, 22 febr. 1958, p. 2;
- Vasile Bîrlădeanu, (Dimensiunile prezentului și porțile viitorului), *Presa noastră*, 3, nr. 2, febr. 1958, p. 12-13.

Priveliști și sentimente. București, „Minerva”, 1972, 128 p.

- Nicolae Dragoș, *Scînteia*, 41, nr. 9082, 9 mart. 1972, p. 4;
- Nicolae Manolescu, *Contemporanul*, nr. 11, 10 mart. 1972, p. 3;
- Radu Popescu, (Inima lui între...), *Luceafărul*, 15, nr. 11, 11 mart. 1972, p. 6;
- Alexandru George, (~ și virtuțile stilului liric), *Luceafărul*, 15, nr. 13, 25 mart. 1972, p. 2;

- **Ion Vlad**, (Lauda locurilor și aventura cunoașterii), *Tribuna*, 16, nr. 13, 30 mart. 1972, p. 2;
- **Mihai Cernat**, *Munca*, 28, nr. 7586, 6 mart. 1972, p. 2;
- **George Pruteanu**, (Poetul spațiului în timp și suflet), *Convorbiri lit.*, 3, nr. 7, 15 apr. 1972, p. 8-9;
- **I. Sîrbu**, *Cronica*, 7, nr. 16, 21 apr. 1972, p. 2;
- *Revista bibliotecilor*, 25, nr. 5, mai 1972, p. 313;
- **Eugenia Tudor Anton**, *Viața românească*, 25, nr. 6, iun. 1972, p. 60-63;
- **S. Damian**, *Romanian Review*, 26, nr. 3, iul.-sept. 1972, p. 80-82;
- **Anca Roșu**, *Amfiteatru*, 7, nr. 9, sept. 1972, p. 6;
- **V. Bîrlădeanu**, (Mistuitoarea flacăra), *Presa noastră*, 17, nr. 9, sept. 1972, p. 38-39.

Paznic de far. București, „Minerva”, 1974, 576 p.

- **C. Ungureanu**, (O confesiune patetică), *Orizont*, nr. 51, 20 aug. 1974, p. 2;
- **Valentin Tașcu**, *Steaua*, 25, nr. 12, dec. 1974, p. 35;
- **Titu Popescu**, *Transilvania*, 3, nr. 11, nov. 1974, p. 42-43;
- **Constantin Corvin**, *Cronica*, 10, nr. 1, 3 ian. 1975, p. 2;
- **Aurel Dragoș Munteanu**, *Flacăra*, 24, nr. 2, 18 ian. 1975, p. 15;
- **Silvia Udrea**, *Vatra*, 5, nr. 2, 20 febr. 1975, p. 4;
- **Val Condurache**, (Partea și întregul), *Convorbiri lit.*, nr. 3, mart. 1975, p. 4, 5;
- **Gheorghe Grigurcu**, *Familia*, 10, nr. 6, iun. 1975, p. 3;
- **Cornel Moraru**, (Sentimentul moral și fiorul cosmic), *Astra*, nr. 99, 1975, p. 7.

CARAION, ION (1923 – 1986)

Duelul cu crinii. București, „Cartea românească”, 1972, 574 p.

- **G. Dimisianu**, *Flacăra*, 22, nr. 3, 13 ian. 1973, p. 21;
- **Lucian Raicu**, *România lit.*, 6, nr. 3, 18 ian. 1973, p. 11;
- **C. Ungureanu**, *Orizont*, 24, nr. 7, 15 febr. 1973, p. 2;
- **Emil Manu**, *Săptămîna*, nr. 124, 20 apr. 1973, p. 4;
- **Dan Culcer**, *Vatra*, 3, nr. 4, 20 apr. 1973, p. 6;
- **Andrei Roman**, *Viața românească*, 26, nr. 4, apr. 1973, p. 152-153;
- **Gheorghe Grigurcu**, *Familia*, 9, nr. 7, iul. 1973, p. 3.

Enigmatica noblețe. București, „Eminescu”, 1974, 264 p.

- **Ov. S. Crohmălniceanu**, (În căutarea enigmaticei noblețe), *România lit.*, 8, nr. 24, 23 ian. 1975, p. 5;

- Aurel Dragoș-Munteanu, *Flacăra*, 24, nr. 5, 8 febr. 1975, p. 16;
- Dan Cristea, *Luceafărul*, 18, nr. 7, 15 febr. 1975, p. 2;
- C. Ungureanu, (Despre ~ cu stimă și considerație), *Orizont*, 26, nr. 8, 21 febr. 1975, p. 2;
- Dumitru Micu, (Noblețea poeziei), *Contemporanul*, nr. 12, 21 mart. 1975, p. 10;
- George Pruteanu, (Critică la modul „ciupitativ”), *Convorbiri lit.*, nr. 4, apr. 1975, p. 12, 13;
- Roxana Sorescu, (Dreptul la personalitate), *Viața românească*, 28, nr. 4, apr. 1975, p. 49-51;
- Mircea Iorgulescu, (Critica de artist), *România lit.*, 8, nr. 20, 15 mai 1975, p. 10;
- Valeriu Cristea, (Condiția poeziei), *Revista de filozofie*, 22, nr. 4, iul.-aug. 1975, p. 527-529;
- Serafim Duicu, (Critică și teorie), *Vatra*, 5, nr. 10, 20 oct. 1975, p. 11;
- A. I. Brumaru, (E lipsit de noblețe, dar e rău), *Astra*, nr. 99, 1975, p. 14.

Pălărierul silabelor. București, „Cartea românească”, 1976, 408 p.

- Lucian Raicu, (Tensiune critică), *România lit.*, 9, nr. 41, 7 oct. 1976, p. 11;
- M. Ungheanu, *Luceafărul*, 19, nr. 43, 23 oct. 1976, p. 2;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 12, nr. 10, oct. 1976, p. 2, 11;
- Emil Manu, (Eseurile lui ~), *Steaua*, 27, nr. 10, oct. 1976, p. 20;
- George Alboiu, *Scînteia*, 32, nr. 8548, 15 nov. 1976, p. 4;
- Nae Antonescu, *Transilvania*, 5, nr. 11, nov. 1976, p. 28-29.

CĂLINESCU, GEORGE (1899 – 1965)

Studii și conferințe. Horațiu, Tasso, Cervantes, Tolstoi, Cehov. București, ESPLA, 1956, 236 p.

- Vera Călin, *Viața românească*, 10, nr. 1, ian. 1957, p. 209-214;
- L. Tomescu, *Tribuna*, 1, nr. 2, 17 febr. 1967, p. 7;
- P., *Caiete critice*, 1, 1957, p. 157-159.

Cronicile optimistului. Cu un cuvânt înainte al autorului. București, EPL, 1964, 448 p.

- M. Ungureanu, *Scînteia tin.*, 20, nr. 4754, 29 aug. 1964, p. 2;
- Valeriu Rîpeanu, (Prezența umanismului), *Scînteia*, 34, nr. 6368, 3 sept. 1964, p. 2;
- George Ivașcu, *Contemporanul*, nr. 37, 11 sept. 1964, p. 3;
- Paul Georgescu, *România lib.*, 22, nr. 6985, 16 sept. 1964, p. 2;
- I. D. Bălan, (Elogiul publicisticii), *Luceafărul*, 7, nr. 20, 26 sept. 1964, p. 2;

- Vladimir Streinu, *Gazeta lit.*, 11, nr. 41, 8 oct. 1964, p. 1-7;
- Mircea Zaci, *Tribuna*, 8, nr. 44, 29 oct. 1974, p. 3;
- Cristina Petrescu, *Călăuza bibliotecilor*, 17, nr. 10, oct. 1964, p. 636;
- Victor Felea, *Steaua*, 15, nr. 10, oct. 1964, p. 72-74;
- Al. Săndulescu, *Orizont*, 16, nr. 1, ian. 1965, p. 57-60;
- Eugen Luca, *Albina*, 67, nr. 893, 4 febr. 1965, p. 2;
- Vasile Nicolescu, *Romanian Review*, 19, nr. 1, ian.-mart. 1964, p. 94-96.

Scriitori străini. Antologie și text îngrijit de Vasile Nicolescu și Adrian Marino. Prefață de Adrian Marino. București, ELU, 1967, 831 p.

- L. Călin, (~despre literatura universală), *Scînteia*, 37, nr. 7436, 18 aug. 1967, p. 4;
- Edgar Papu, *Scînteia tin.*, 23, nr. 5683, 30 aug. 1967, p. 2;
- N. Barbu, *Cronica*, 2, nr. 35, 2 sept. 1967, p. 8, 11;
- N. N. Rusu, *Lucefărul*, 10, nr. 3, 23 sept. 1967, p. 2;
- Mircea Martin, *Amfiteatru*, 2, nr. 21, sept. 1967, p. 339;
- Eugen Simion, *Gazeta lit.*, 14, nr. 44, 2 nov. 1967, p. 2;
- Lucian Raicu, *Flacăra*, 17, nr. 3, 13 ian. 1968, p. 8;
- Ovidiu Ghidirmic, *Ramuri*, 5, nr. 1, 15 ian. 1968, p. 6-8.

Ulysse. București, EPL, 1967, 520 p.

- Teodor Vîrgolici, (Pelerin spre Itaca...), *România lib.*, 26, nr. 7265, 28 febr. 1968, p. 3;
- Al. Andriescu, *Cronica*, 3, nr. 10, 9 mart. 1968, p. 8;
- Adrian Marino, (Substanța gustului, cultura), *Gazeta lit.*, 15, nr. 12, 21 mart. 1968, p. 3;
- Dumitru Micu, (Pasiunea ideilor), *Scînteia*, 37, nr. 7658, 30 mart. 1968, p. 4;
- Lucian Raicu, *Gazeta lit.*, 15, nr. 6, 18 apr. 1968, p. 3;
- Nicolae Manolescu, (Pașii și nisip a lui ~), *Amfiteatru*, 3, nr. 28, apr. 1968, p. 466;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 4, nr. 5, mai 1968, p. 2;
- Victor Felea, (Aspecte ale criticii), *Steaua*, 19, nr. 5, iun. 1968, p. 76-81;
- G. Munteanu, (The critic' s Odyssey), *Romanian Review*, 22, nr. 3, 1968, p. 112-113.

Texte social-politice. 1944-1945. / Studiu introductiv, antologia și bibliografia selectivă de Gh. Țugui și Gh. Matei. / București, Ed. Politică, 1971, 255 p. (Biblioteca de istorie)

- M. N. Rusu, (~și „comandamentele patriei”), *Viața stud.*, 16, nr. 40, 24 nov. 1971, p. 7;
- S. Damian, *România lit.*, 5, nr. 1, 1 ian. 1972, p. 9;
- Gavril Istrate, (Publicistica politică a lui ~), *Cronica*, 7, nr. 3, 21 ian. 1972, p. 4;

- Șerban Cinoff, (Vocația publicistului), *Luceafărul*, 15, nr. 4, 22 ian. 1972, p. 4;
- Victor Bîrlădeanu, (Un docher al ideilor), *Presa noastră*, 17, nr. 1, ian. 1972, p. 30;
- George Ivașcu, (~ și simțul istoriei), *Magazin istoric*, 6, nr. 3, mart. 1972, p. 31-32.

Universul poeziei. București, „Minerva”, 1971, 320 p.

- M. Ungheanu, *România lit.*, 4, nr. 23, 3 iun. 1971, p. 14;
- Magda Ursache, *Cronica*, 6, nr. 26, iun. 1971, p. 8.

Literatura nouă. Ediție îngrijită și prefață de Al. Piru. Craiova, „Scrisul românesc”, 1972, 239 p.

- Dorin Teodorescu, *Ramuri*, 10, nr. 3, 15 mart. 1973, p. 13;
- Șerban Cioculescu, (~ și „literatura nouă”), *România lit.*, 6, nr. 14, 5 apr. 1973, p. 7;
- C. Ungureanu, *Orizont*, 24, nr. 19, 10 mai 1973, p. 2;
- Adrian Iacobescu, *Amfiteatru*, 8, nr. 5, mai 1973, p. 18;
- Florin Mihăilescu, *Viața românească*, 26, nr. 6, iun. 1973, p. 102-105.

Gîlceava înțeleptului cu lumea. Pseudojurnal de moralist. Vol. 2. 1943-1949. București, „Minerva”, 1973, 884 p.

- Mircea Iorgulescu, (Sensul jurnalisticii militante), *România lit.*, 7, nr. 25, 20 iun. 1974, p. 11;
- Ion Vlad, (Dialogul scriitorului cu lumea), *Tribuna*, 18, nr. 26, 27 iun. 1974, p. 2;
- M. Ungheanu, *Luceafărul*, 17, nr. 30, 27 iun. 1974, p. 2;
- Veronica Porumbacu, *România lib.*, 32, nr. 9246, 17 iul. 1974, p. 2;
- C. Ungureanu, *Orizont*, 25, nr. 29, 19 iul. 1974, p. 2;
- Dumitru Micu, (Cărturarul-slujitor al Cetății), *Contemporanul*, nr. 40, 27 sept. 1974, p. 10;
- Cezar Baltag, (Efemerul și sublimul), *Viața românească*, 27, nr. 9, sept. 1974, p. 50-51.

CIOBANU, MIRCEA (1940 –)

Epistole. București, EPL, 1969, 152 p.

- S. Damian, *România lit.*, 2, nr. 31, 18 dec. 1969, p. 9;
- Zaharia Sîngeorzan, *Cronica*, 5, nr. 5, 31 ian. 1970, p. 8;
- I. Negoïtescu, (O nouă literatură), *Tomis*, 5, nr. 1, ian. 1970, p. 5;
- G. Dimisianu, *Flacăra*, 19, nr. 12, 21 mart. 1970, p. 20;

- Alexandru Sever, *Viața românească*, 23, nr. 3, mart. 1970, p. 144-146;
- Șerban Foarță, (Peozia esecului), *Orizont*, 21, nr. 4, apr. 1970, p. 7-9;
- Voicu Bugariu, (Elevarea prin cuvânt), *România lit.*, 3, nr. 22, 28 mai 1970, p. 9;
- Constantin Pricop, *Convorbiri lit.*, 3, nr. 22, 28 mai 1970, p. 9;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 6, nr. 7, iul. 1970, p. 2;
- Dana Dimitriu, *Romanian Review*, 24, nr. 3, iul.-sept. 1970, p. 121.

Armura lui Thomas și alte epistole. București, „Eminescu”, 1971, 200 p.

- George Pruteanu, *Convorbiri lit.*, 4, nr. 6, 30 mart. 1972, p. 8, 9;
- Al. Andriescu, *Cronica*, 7, nr. 15, 14 apr. 1972, p. 2;
- Nicolae Ciobanu, *Luceafărul*, 15, nr. 16, 15 apr. 1972, p. 3;
- Maria-Luiza Cristescu, (Proza și principiul poetic), *România lit.*, 5, nr. 24, 8 iun. 1972, p. 5;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 8, nr. 6, iun. 1972, p. 2-3;
- Anca Midia, *Viața românească*, 25, nr. 6, iun. 1972, p. 85-87;
- Dan Culcer, *Vatra*, 2, nr. 7, 20 iul. 1972, p. 4;
- Marcel Pop-Corniș, (Sub cerul Clepsidrei), *Orizont*, 23, nr. 23, 27 iul. 1972, p. 2.

COMARNESCU, PETRU (1905 – 1970)

Brîncuși. Mit și metaforă contemporană. București, „Meridiane”, 1972, 296 p.

- Valeriu Râpeanu, (O carte a dăruirii și a pasiunii), *România lib.*, 30, nr. 8649, 13 aug. 1972, p. 2;
- Virgil Mocanu, (Mit și metamorfoză), *România lit.*, 5, nr. 35, 24 aug. 1972, p. 23;
- S. Urziceanu, (Brîncuși în spațiu și timp), *Ramuri*, 9, nr. 9, 15 sept. 1972, p. 20;
- Edgar Papu, (De două ori Brîncuși), *Luceafărul*, 15, nr. 44, 26 oct. 1972, p. 7;
- Ștefan I. Nenițescu, *Arta*, 19, nr. 12, dec. 1972, p. 38-39.

Confluente ale artei universale. București, „Meridiane”, 1972, 215 p. (Biblioteca de artă, 65. Biografii. Memorii. Eseuri)

- Virgil Mocanu, (Cu fața spre public), *România lit.*, 5, nr. 18, 27 apr. 1972, p. 24;
- Doina Modola, *Steaua*, 23, nr. 11, iun. 1972, p. 33;
- Titus Moraru, *Tribuna*, 16, nr. 27, 6 iul. 1972, p. 5;
- Mircea Simu, *Scînteia*, 42, nr. 9241, 16 aug. 1972, p. 4.

DOINAȘ, ȘTEFAN AUGUSTIN
(1922 – 2002)

Lampa lui Diogene. București, „Eminescu”, 1970, 367 p.

- Dan Laurențiu, *Lucefărul*, 13, nr. 14, 4 apr. 1970, p. 2;
- Ov. S. Crohmălniceanu, *România lit.*, 3, nr. 17, 23 apr. 1970, p. 11;
- Ion Vlad, *Tribuna*, 14, nr. 18, 30 apr. 1970, p. 2;
- G. Gheorghîța, *Ramuri*, 7, nr. 5, mai 1970, p. 12;
- Adrian Anghelescu, *Scînteia*, 30, nr. 8455, 14 iun. 1970, p. 4;
- Alexandru Odobescu, (Poeta exemplaris), *Cronica*, 5, nr. 27, 4 iul. 1970, p. 7;
- C. Stănescu, (Lampa lui Diogene printre tinerii poeți), *Scînteia tin.*, 26, nr. 6575, 9 iul. 1970, p. 4;
- Dana Dumitriu, (Paradoxul metodei deductive), *Argeș*, 5, nr. 7, iul. 1970, p. 7;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 6, nr. 7, iul. 1970, p. 2;
- Aurelia Batali, *Viața românească*, 23, nr. 7, iul. 1970, p. 139-140;
- Constantin Crișan, *România lib.*, 28, nr. 8025, 11 aug. 1970, p. 2;
- Voicu Bugariu, (~ și paradoxul desăvârșirii), *Astra*, 5, nr. 8, 8 aug. 1970, p. 8;
- Ion Maxim, *Orizont*, 21, nr. 8, aug. 1970, p. 53-57;
- Geo Șerban, (Retortele poetului), *Contemporanul*, nr. 39, 25 sept. 1970, p. 3;
- Constantin Călin, *Ateneu*, 7, nr. 9, sept. 1970, p. 8;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, nr. 7, nov. 1970, p. 86-87.

Poezie și modă poetică. București, „Eminescu”, 1972, 316 p.

- G. Gheorghîța, *Ramuri*, 9, nr. 5, 15 mai 1972, p. 22-23;
- Al. Andriescu, *Cronica*, 7, nr. 21, 26 mai 1972, p. 2;
- C. Ungureanu, (Sensul clasicismului), *Orizont*, 23, nr. 6, 1 iun. 1972, p. 2;
- Elena Tacciu, *Scînteia tin.*, 28, nr. 7166, 1 iun. 1972, p. 4;
- Adrian Anghelescu, *Scînteia*, 41, nr. 9167, 3 iun. 1972, p. 5;
- Nicolae Ciobanu, *Lucefărul* 15, nr. 23, 3 iun. 1972, p. 2;
- Mihai Cernat, *Munca*, 28, nr. 7645, 15 iun. 1972, p. 2;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, 3, nr. 11, 15 iun. 1972, p. 9;
- Laurențiu Ulici, *Contemporanul*, nr. 27, 30 iun. 1972, p. 3;
- Nicolae Manolescu, *România lit.*, 5, nr. 28, 6 iul. 1972, p. 9;
- V. Fanache, *Steaua*, 23, nr. 13, iul. 1973, p. 6;
- Alex. Ștefănescu, *Tomis*, 7, nr. 10, 25 iul. 1972, p. 3;
- Titu Popescu, *Transilvania*, 1, nr. 3, iul. 1972, p. 50-51;
- Petru Poantă, *Ateneu*, 9, nr. 8, aug. 1972, p. 12;
- Alexandru George, *Viața românească*, 25, nr. 8, aug. 1972, p. 82-89;
- Serafim Duicu, *Vatra*, 2, nr. 11, 20 nov. 1972, p. 5.

Orfeu și tentația realului. București, „Eminescu”, 1974, 288 p. (Sinteze)

- **G. Gheorghiuță**, (O inițiere în poetică), *Săptămîna*, nr. 198, 20 sept. 1974, p. 3;
- **George Alboiu**, (Critica unui poet), *Lucașfărul*, 17, nr. 45, 19 nov. 1974, p. 6;
- **Aurel Martin**, (Meditație despre condiția liricii), *România lit.*, 8, nr. 2, 9 ian. 1975, p. 5;
- **Florin Mihăilescu**, (Poezia și tentația lucidității), *Viața românească*, 28, nr. 2, febr. 1975, p. 58-59;
- **V. Fanache**, (Un interpret al poeziei moderne), *Steaua*, 26, nr. 6, iun. 1975, p. 18;
- **Al. Andriescu**, *Cronica*, 11, nr. 3, 16 ian. 1976, p. 2.

DUMITRU, ANTON
(1905 – 1992)

Philosophia miserabilis. București, EER, 1974, 200 p. (Enciclopedia de buzunar)

- **Ion Maxim**, *Viața românească*, 28, nr. 3, mart. 1975, p. 47-49;
- **Aurel Codoban**, (O încercare „de arheologie a spiritualității” eline), *Transilvania*, 4, nr. 4, apr. 1975, p. 81.

GEORGE, ALEXANDRU
(1930 –)

Marele Alpha. București, „Cartea românească”, 1970, 199 p.

- **Nicolae Manolescu**, *Contemporanul*, nr. 43, 23 oct. 1970, p. 3;
- **Lucian Raicu**, *Lucașfărul*, 13, nr. 43, 24 oct. 1970, p. 2;
- **Lucian Raicu**, *România lit.*, 3, nr. 44, 29 oct. 1970, p. 9;
- **C. Stănescu**, *Scînteia tin.*, 24, nr. 6676, 5 nov. 1970, p. 4;
- **Dan Cristea**, *Argeș*, 5, nr. 12, dec. 1970, p. 5;
- **C. Ungureanu**, *Orizont*, 21, nr. 12, dec. 1970, p. 62-69;
- **Mircea Tomuș**, *Tribuna*, 15, nr. 2, 14 ian. 1971, p. 2, 3;
- **Gheorghe Grigurcu**, *Familia*, 7, nr. 2, febr. 1971, p. 2;
- **George Gibescu**, *Ramuri*, 8, nr. 3, 15 mart. 1971, p. 12;
- **Petru Poantă**, *Steaua*, 22, nr. 2, mai 1971, p. 2;
- **Paul Georgescu**, *Viața românească*, 24, nr. 5, mai 1971, p. 104-108;
- *Romanian Review*, 25, nr. 3, iul.-sept. 1971, p. 96.

Semne și repere. București, „Cartea românească”, 1971, 335 p. (Critică)

- Mircea Iorgulescu, *România lit.*, 5, nr. 3, ian. 1972, p. 9, 10;
- G. Gheorghită, *Ramuri*, 9, nr. 1, 15 ian. 1972, p. 14;
- Ilie Constantin, (Adecvare), *Luceafărul*, 5, nr. 5, 29 ian. 1972, p. 3;
- C. Stănescu, *Scînteia tin.*, 28, nr. 7071, 10 febr. 1972, p. 5;
- Alexandru Odobescu, *Convorbiri lit.*, 3, nr. 3, 15 febr. 1972, p. 8;
- C. Ungureanu, *Orizont*, 23, nr. 2, febr. 1972, p. 68-69;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 8, nr. 3, mart. 1972, p. 3;
- Florin Mihăilescu, *Viața românească*, 25, nr. 4, apr. 1972, p. 105-109;
- Virgil Ardeleanu, *Steaua*, 25, nr. 10, mai 1972, p. 19;
- Virgil Ardeleanu, *Steaua*, 25, nr. 11, iun. 1972, p. 9;
- Dan Culcer, *Vatra*, 2, nr. 6, iun. 1972, p. 4;
- Hristu Cândroveanu, *Contemporanul*, nr. 17, 20 apr. 1973, p. 3.

La sfârșitul lecturii. București, „Cartea românească”, 1973, 383 p.

- N. Manolescu, (Unde începe lectura), *România lit.*, 6, nr. 31, 2 aug. 1972, p. 2;
- G. Gheorghită, *Ramuri*, 10, nr. 9, 15 sept. 1973, p. 10;
- Paul Georgescu, *Luceafărul*, 16, nr. 38, 22 sept. 1973, p. 2;
- Florin Mihăilescu, *Viața românească*, 26, nr. 10, oct. 1973, p. 123-127;
- Maria Papahagi, *Steaua*, 24, nr. 22, nov. 1973, p. 32;
- Serafim Duicu, *Vatra*, 4, nr. 10, oct. 1974, p. 10.

În jurul lui E. Lovinescu. Eseu. București, „Cartea românească”, 1975, 304 p. (Eseuri)

- Nicolae Manolescu, (Actualitatea lui E. Lovinescu), *România lit.*, 8, nr. 33, 14 aug. 1975, p. 9;
- Ion Vlad, (Eseu), *Tribuna*, 19, nr. 43, 23 oct. 1975, p. 2;
- Ion Vlad, *Tribuna*, 19, nr. 45, 6 nov. 1975, p. 2;
- Eugen Barbu, (Posteritatea lui E. Lovinescu și profitorii ei), *Luceafărul*, 18, nr. 49, 6 dec. 1975, p. 6;
- Eugen Barbu, *Luceafărul*, 18, nr. 50, 13 dec. 1975, p. 6;
- Dumitru Micu, *Contemporanul*, nr. 52, 26 dec. 1975, p. 10;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, nr. 12, dec. 1975, p. 5;
- Dan Culcer, (Actualitatea lovinescianismului), *Vatra*, 6, nr. 1, 20 ian. 1976, p. 9;
- Dan Culcer, *Vatra*, 6, nr. 2, 20 febr. 1976, p. 9;
- Mihai Drăgan, (Despre esența “revizuirilor”), *Cronica*, 11, nr. 5, 30 ian. 1976, p. 1, 4. (I);
- Mihai Drăgan, (Despre esența “revizuirilor”), *Cronica*, 11, nr. 6, 6 febr. 1976, p. 1, 3. (II);
- Mihai Drăgan, (Despre esența “revizuirilor”), *Cronica*, 11, nr. 8, 20 febr. 1976, p. 1, 3. (III);
- Virgil Ardeleanu, *Steaua*, 27, nr. 1, ian. 1976, p. 28-30;

- **Roxana Sorescu**, (E. Lovinescu și statutul criticului), *Viața românească*, febr. 1976, p. 57-59.

Incidente critice. București, „Eminescu”, 1976.

- **N. N. Rusu**, *Săptămîna*, nr. 284, 14 mai 1976, p. 3.

GEORGESCU, PAUL (1923 – 1989)

Încercări critice. [Vol. 1-2]. Vol. 1. București, ESPLA, 1957, 204 p. Vol. 2. ESPLA, 306 p.

- **Ion Oarcășu**, (Permanența eseului), *Tribuna*, 1, nr. 37, 19 oct. 1957, p. 2;
- **Ion Vlad**, *Steaua*, nr. 12, dec. 1957, p. 84-86;
- **Geo Șerban**, *Viața românească*, 11, nr. 12, dec. 1958, p. 187-189;
- **Eugen Luca**, *Contemporanul*, nr. 11, 20 mart. 1959, p. 3;
- **Boris Buzilă**, *România lib.*, 17, nr. 4509, 11 apr. 1959, p. 2;
- **Nicolae Ciobanu**, *Scrisul bănățean*, 10, nr. 4, apr. 1959, p. 52-55;
- **D. Costea**, *Iașul lit.*, 10, nr. 4, apr. 1959, p. 89-97;
- **Ion Oarcășu**, *Steaua*, 10, nr. 5, mai 1959, p. 68-70;
- **I. D. Bălan**, *Luceafărul*, 2, nr. 6, iun. 1959, p. 7.

Părerii literare. București, EPL, 1964, 400 p.

- **George Munteanu**, *Contemporanul*, nr. 5, 29 ian. 1965, p. 3;
- **Victor Felea**, *Steaua*, 16, nr. 1, ian. 1965, p. 85-88;
- **Mihail Petroveanu**, *România lib.*, nr. 6315, 5 febr. 1965, p. 2;
- **Lucian Raicu**, *Gazeta lit.*, 12, nr. 8, 18 febr. 1965, p. 2;
- **Șerban Foarță**, *Orizont*, 16, nr. 2, febr. 1965, p. 61-65;
- **Horațiu Cimpoș**, (Emoție și judecată...), *Ateneu*, 2, nr. 3, mart. 1965, p. 6-7;
- **Toma Pavel**, *Luceafărul*, 8, nr. 10, 8 mai 1965, p. 2.

Polivalența necesară. Asociații și disociații. București, EPL, 1967, 384 p.

- **Emil Vasilescu**, (Virtuțile eseului), *Luceafărul*, 10, nr. 33, 19 aug. 1967, p. 7;
- **Voicu Bugariu**, (Autocritica), *Astra*, 2, nr. 8, aug. 1967, p. 8;
- **Gheorghe Grigurcu**, *Familia*, 3, nr. 9, sept. 1967, p. 3;
- **Valeriu Cristea**, *Gazeta lit.*, 14, nr. 41, 12 oct. 1967, p. 2;
- **Mihai Ungheanu**, *Ramuri*, 4, nr. 10, 15 oct. 1967, p. 6-7;
- **G. Drăgoi**, *Iașul lit.*, 18, nr. 11, nov. 1967, p. 89-90;
- **Domițian Cesereanu**, *Tribuna*, 11, nr. 51, 21 dec. 1967, p. 3;

- Dan Zamfirescu, *Viața românească*, 20, nr. 12, dec. 1967, p. 96-101;
- Șerban Foarță, *Orizont*, 18, nr. 12, dec. 1967, p. 70-71;
- Ion Bălu, *Romanian Review*, 22, nr. 1, ian.-mart. 1968, p. 137-138.

Printre cărți. București, „Eminescu”, 1973, 351 p.

- Mircea Iorgulescu, *România lit.*, 7, nr. 5, 31 ian. 1974, p. 12;
- G. Gheorghiuță, *Ramuri*, 11, nr. 2, 15 febr. 1974, p. 10;
- Dumitru Micu, *Contemporanul*, nr. 9, 22 febr. 1974, p. 3;
- Al. Dobrescu, (Între pasiune și dialectică), *Convorbiri lit.*, nr. 3, mart. 1974, p. 7;
- Adrian Isac, (Sensul militant...), *Era socialistă*, 54, nr. 7, apr. 1974, p. 52-53;
- Nicolae Manolescu, *România lit.*, 7, nr. 45, 7 nov. 1974, p. 9.

GHEORGHIU, MIHNEA (1919 –)

Walt Whitman. București, ESPLA, 1955, 98 p. (Mica bibliotecă publică).

- *Iașul lit.*, nr. 8, aug. 1955, p. 108-110;
- *Tânărul scriitor*, nr. 10, oct. 1955, p. 82-84.

Orientări în literatura străină. Bryan – Cervantes – Cooper – Dickens – Dreiser-Fielding – Lorca – Miller - O'Neill – Poe – Sagan – Shaw – Shakespeare – Swift – Twain – Whitman. București, ESPLA, 1958, 404 p.

- Radu Enescu, *Tribuna*, 3, nr. 1, 3 ian. 1959, p. 2;
- Camil Baltazar, *Viața românească*, 12, nr. 4, mart. 21959, p. 193.

Dionisos. Eseuri lirice. București, 1969, 312 p.

- Titus Bălașa, *Ramuri*, 6, nr. 7, 15 iul. 1969, p. 12;
- Valeriu Râpeanu, *Scînteia*, 39, nr. 8178, 6 sept. 1969, p. 4;
- T. Tihan, *Steaua*, 20, nr. 10, oct. 1969, p. 96-97;
- Eugen Luca, (Despre echilibrul necesar), *Teatrul*, 14, nr. 10, oct. 1969, p. 117-118;
- Mircea Alexandru, *Contemporanul*, nr. 52, 26 dec. 1969, p. 4;
- Ov. S. Crohmălniceanu, *România lit.*, 3, nr. 3, 15 ian. 1970, p. 11;
- Mircea Vaida, *Tribuna*, 14, nr. 10, 5 mart. 1970, p. 2;
- Mihai Botez, *Romanian Review*, 25, nr. 1, ian.-mart. 1971, p. 128.

Scrisori din imediata apropiere. București, „Albatros”, 1971, 280 p.

- I. Indrei, *Tînărul leninist*, nr. 6, iun. 1971, p. 7;
- C. Stănescu, *Scînteia tin.*, 27, nr. 6916, 12 aug. 1971, p. 5;

- M. N. Rusu, *Viața studentească*, 16, nr. 34, 13 oct. 1971, p. 7;
- Z. Ornea, (Actualitatea unor idei), *Cronica*, 6, nr. 42, 16 oct. 1971, p. 11;
- Sanda Ghițescu, *Amfiteatru*, 6, nr. 10, oct. 1971, p. 2;
- Traian Stoica, *Flacăra*, 20, nr. 45, 6 nov. 1971, p. 7;
- Dan Rebreanu, *Tribuna*, 15, nr. 47, 25 nov. 1971, p. 4;
- George Munteanu, *România lit.*, 4, nr. 51, 16 dec. 1971, p. 10;
- Nicolae Dragoș, *Scînteia*, 41, nr. 9005, 21 dec. 1971, p. 4;
- Constantin Crișan, (O lucrare...), *România lib.*, 30, nr. 8464, 11 ian. 1972, p. 2;
- Dan Zamfirescu, (Jurnal de lector), *Contemporanul*, nr. 3; 14 ian. 1972, p. 3;
- Constantin Stănescu, *Romanian Review*, 6, nr. 1, ian.-mart. 1972, p. 65;
- M. P., *Ramuri*, 9, nr. 5, 15 mai 1972, p. 9;
- Alexandru Ștefănescu, *Tomis*, 7, nr. 6, 25 mai 1972, p. 3.

Scene din viața publică. Craiova, „Scrisul românesc”, 1972, 268 p.

- Emil Manu, *Săptămîna*, nr. 111, 19 ian. 1973, p. 4;
- Marin Mincu, (A trăi cultura), *Tomis*, 8, nr. 3, 10 febr. 1973, p. 7;
- G. Octavian, (Resurecția genului publicistic), *Ramuri*, 10, nr. 2, 15 febr. 1973, p. 4;
- Ion Dodu Bălan, *România lib.*, 31, nr. 8812, 22 febr. 1973, p. 2;
- Alexandru Piru, *Scînteia*, 42, nr. 9461, 27 mart. 1973, p. 4;
- Grigore Arbore, *Amfiteatru*, 8, nr. 3, mart. 1973, p. 6;
- D. N. Zaharia, *Ateneu*, 10, nr. 3, mart. 1973, p. 6;
- Dumitru Lazăr-Sărăianu, *Presa noastră*, 18, nr. 5, mai 1973, p. 40;
- Constantin Crișan, *Contemporanul*, nr. 23, 1 iun. 1973, p. 3;
- George Munteanu, *România lit.*, 6, nr. 26, 28 iun. 1973, p. 8;
- Alexandru Tănase, *Revista de filozofie*, 20, nr. 10, oct. 1973, p. 1155-1161;
- B. Solcolu, (O carte și un om de cultură), *Ramuri*, 10, nr. 11, 15 nov. 1973, p. 3;
- Tisa Rădulescu, *Romanian Review*, 28, nr. 1, ian.-mart. 1974, p. 137-138.

GHEREA, IOAN D.
(1895 – 1978)

Despre câteva absurdități folositoare. București, „Cartea românească”, 1971, 103 p.

- Emil Nicolae, *Cronica*, 7, nr. 8, 25 febr. 1972, p. 4;
- Dinu Flămând, *România lit.*, 5, nr. 11, 9 mart. 1972, p. 9.

Eseuri. București, „Minerva”, 1971, 264 p.

- M. Ungheanu, *România lit.*, 4, nr. 17, 22 apr. 1971, p. 14;

- **Grozav Maria**, *Orizont*, 22, nr. 8, aug. 1971, p. 90-91;
- **Alexandru George**, (Farmecul și limitele unui gen), *Contemporanul*, nr. 37, 10 sept. 1971, p. 3.

GHIȘE, DUMITRU
(1930 – 1991)

Existențialismul francez și problemele eticii. (Privire critică). București, Ed. Științifică, 1967, 159 p. Ediția a I-a. Cluj, "Dacia", 1970, 180 p.

- **Ileana Mărculescu**, (Existențialismul – între intenții și realizări), *Contemporanul*, nr. 22, 2 iun. 1967, p. 8;
- **Radu Enescu**, *Tribuna*, 11, nr. 23, 8 iun. 1967, p. 2;
- **Vasile Muscă**, *Familia*, 3, nr. 7, iul. 1967, p. 2;
- **Constantin Crișan**, *Steaua*, 18, nr. 7, iul. 1967, p. 118-119;
- **Adrian Anghelescu**, *Scînteia*, 37, nr. 7457, 9 sept. 1967, p. 4;
- **Gavril Hădăreanu**, *Ateneu*, 4, nr. 9, 20 sept. 1967, p. 17;
- **Victor Isac**, *Progresele științei*, 3, nr. 11, nov. 1967, p. 430-431;
- **Ion Ivanciu**, *Cronica*, 2, nr. 48, 2 dec. 1967, p. 9;
- **Gh. Achiței**, *Luceafărul*, 11, nr. 11, mart. 1968, p. 2;
- **Sztrányczki Gábor** (Egzistencializmus és erkölcs), *Korunk*, 27, nr. 4, apr. 1968, p. 594-598;
- **D. Isac**, (~ despre etica existențialistă), *Tribuna*, 15, nr. 6, 11 febr. 1971, p. 12;
- **Mihai Ungheanu**, *România lit.*, 4, nr. 10, 4 mart. 1971, p. 14-15;
- **Ion Ianoși**, (Un studiu exemplar), *Amfiteatru*, 6, nr. 3, mart. 1971, p. 6;
- **C. Bejan**, *Familia*, 7, nr. 3, mart. 1971, p. 10;
- **Vasile Constantinescu**, *Cronica*, 6, nr. 14, 3 apr. 1971, p. 10;
- **N. Bagdasar**, (Un eseu despre existențialismul francez), *Revista de filozofie*, 18, nr. 5, mai 1971, p. 643-648;
- **Tudor Cățineanu**, *Steaua*, 22, nr. 3, iun. 1971, p. 27;
- **Traian Podgoreanu**, *Viața românească*, 24, nr. 9, sept. 1971, p. 59-62.

Contrapunct. București, „Minerva”, 1972, 324 p.

- **Alexandru Dobrescu**, *Convorbiri lit.*, 3, nr. 19, 15 oct. 1972, p. 8-9;
- **Șerban Cinoff**, (Dialectica gândului), *Tînărul leninist*, 48, nr. 11, nov. 1972, p. 34;
- **Octavian Georgescu**, (Eseurile lui ~), *Tomis*, 7, nr. 9, 10 dec. 1972, p. 13;
- **Grigore Zmeu**, (Atitudinea filosofiei și filosofia ca atitudine), *România lit.*, 5, nr. 51, 14 dec. 1972, p. 8;
- **Ion Vlad**, (Dialogurile filozofiei), *Transilvania*, 1, nr. 8, dec. 1972, p. 9-11;
- **Ion Ianoși**, (Pledoarie pentru raționalism), *Era socialistă*, 53, ian. 1973, p. 55-57;

- **Alexandru Ivasiuc**, (O carte necesară), *Luceafărul*, 16, nr. 2, 13 ian. 1973, p. 3;
- **Al. Tănase**, (Filozoful om al muncii), *Contemporanul*, nr. 6, 2 febr. 1973, p. 8;
- **Crăciun Bejan**, *Familia*, 9, nr. 8, febr. 1973, p. 10;
- **Tudor Cățineanu**, (Pasiunea lucidității), *Steaua*, 24, nr. 3, febr. 1973, p. 4-5;
- **Huszár Vilmos**, (Az éllásfoglalás dialektiája), *A Hét*, 4, nr. 11, 16 mart. 1973, p. 4;
- **Florin Mihăilescu**, *Viața românească*, 26, nr. 3, mart. 1973, p. 99-102;
- **Grigore Popa**, *Tribuna școlii*, 3, nr. 90, 7 apr. 1973, p. 8;
- **Constantin Rusu**, *Ateneu*, 10, nr. 4, apr. 1973, p. 14;
- **Vasile Constantinescu**, *Cronica*, 8, nr. 27, 6 iul. 1973, p. 11;
- **Ion Pascadi**, (Viața muzicală a filozofiei), *Revista de filozofie*, 20, nr. 12, dec. 1973, p. 1439-1443;
- **A. I. Brumaru, Nadin Mihai**, (Dialog asupra lucrării „Contrapunct” de ~), *Astra*, 7, nr. 12, dec. 1973, p. 4 / În colaborare cu Pompiliu Teodor.

Fragmentarium iluminist. Cluj, „Dacia”, 1972, 247 p.

- **Vasile Muscă**, *Orizont*, 23, nr. 21, 21 sept. 1972, p. 8;
- **Mircea Vaida**, (Condiția iluministă în critică), *Luceafărul*, 15, nr. 38, 16 sept. 1972, p. 6;
- **Viorel Faur**, *Familia*, 8, nr. 9, sept. 1972, p. 15;
- **Serafim Duicu**, (Despre istoria literară), *Vatra*, 2, nr. 10, 20 oct. 1972, p. 5;
- **Alexandru Piru**, *România lit.*, 5, nr. 47, 16 nov. 1972, p. 11;
- **Gh. Vlăduțescu**, *Tomis*, 8, nr. 3, 20 febr. 1973, p. 13;
- **Alexandru Piru**, *Cahiers roumains d' études litteraires*, nr. 1, ian.-mart. 1973, p. 89-91;
- *Rev. de ist. și teorie lit.*, 22, nr. 1, ian.-mart. 1973, p. 155;
- **Iacob Mîrza**, *Rev. roum. d' hist.*, nr. 3, mai-iun. 1973, p. 590-591;
- **Alexandru Zub**, *Anuar. Inst. Arheol. Iași*, 10, 1973, p. 612-613.

HĂULICĂ, DAN (1932 –)

Critică și cultură. București, EPL, 1967, 384 p.

- **Vladimir Streinu**, *Scînteia*, 37, nr. 7555, 16 dec. 1967, p. 4;
- **F. Manolescu**, *Amfiteatru*, 3, nr. 25, ian. 1968, p. 411;
- **Aurel Martin**, *Luceafărul*, 11, nr. 5, 3 febr. 1968, p. 2;
- **Gheorghe Grigurcu**, *Familia*, 4, nr. 2, febr. 1968, p. 3;
- **Al. Andrițoiu**, (O carte frumoasă despre frumos), *România lib.*, 26, nr. 7270, 5 mart. 1968, p. 2;
- **Radu Zamfirescu**, *Iașul lit.*, 19, nr. 3, mart. 1968, p. 84-85;

- Valeriu Râpeanu, *Tribuna*, 12, nr. 14, 4 apr. 1968, p. 3;
- Emil Rădulescu, *Astra*, 3, nr. 5, mai 1968, p. 18.

Calder. Variațiuni pe tema „homo faber”. / Album / București, „Meridiane”, 1971, XXXVII p.

- Constantin Prut, (Rigoare și fantezie), *Contemporanul*, nr. 24, 11 iun. 1971, p. 7;
- Grigore Arbore, *Scînteia*, 40, nr. 8820, 18 iun. 1971, p. 4;
- C. R. Constantinescu, *Scînteia tin.*, 27, nr. 6867, 17 iun. 1971, p. 4;
- G. V., *Studii și cercet. de ist. artei. Arta plastică*, 19, nr. 1, ian.-iun. 1972, p. 160;
- Gheorghe Vida, *Rev. rom. hist. art. Beaux-Arts*, 9, nr. 1, 1972, p. 132.

Geografii spirituale. București, „Univers”, 1973, 273 p.

- Dinu Săraru, *România lib.*, 31, nr. 8982, 9 sept. 1973, p. 4;
- I. Vlad, (Lectura și convergența artelor), *Tribuna*, 17, nr. 46, 15 nov. 1973, p. 3, 6;
- M. N. Rusu, *Viața stud.*, 18, nr. 40, 21 nov. 1973, p. 7;
- Mircea Țoca, *Steaua*, 24, nr. 22, nov. 1973, p. 18;
- Dumitru Radu Popa, *Amfiteatru*, 8, nr. 12, dec. 1973, p. 7;
- George Munteanu, (Gustul și erudiția criticului), *România lit.*, 7, nr. 1, 3 ian. 1974, p. 5;
- Anca Bărbulescu, *Săptămîna*, nr. 161, 4 ian. 1974, p. 5;
- Valeriu Râpeanu, *Contemporanul*, nr. 4, 18 ian. 1974, p. 3;
- Constantin Otobîcu, (Stil și concepție artistică), *Săptămîna*, nr. 164, 25 ian. 1974, p. 6;
- George Banu, *Arta*, 21, nr. 1, ian. 1974, p. 22;
- Camelia Dumitru, *Argeș*, 9, nr. 4, apr. 1974, p. 11.

HERSENI, TRAIAN (1907 – 1980)

Sociologie și etică. București, Ed. Științifică, 1968, 192 p. (Mica bibliotecă etică)

- Mihai Golescu, *Argeș*, 3, nr. 6, iun. 1968, p. 14;
- Stelian Stoica, *Revista de filozofie*, 16, nr. 2, febr. 1969, p. 273-276;
- Victor Isac, *Progresele științei*, 5, nr. 5, mai 1969, p. 222-224.

Sociologia literaturii. Câteva puncte de reper. București, „Univers”, 1973, 311 p.

- Dumitru Radu Popa, *Amfiteatru*, 8, nr. 9, sept. 1973, p. 7;
- Crăciun Bejan, *Familia*, 9, nr. 9, sept. 1973, p. 10;
- N. P., *Transilvania*, 2, nr. 10, oct. 1973, p. 51;

- **Cornel Mureșan**, (O sociologie a literaturii - în redactarea românească), *Vatra*, 3, nr. 12, 20 dec. 1973, p. 20;
- **N. Mărgineanu**, *Steaua*, 24, nr. 24, dec. 1973, p. 23;
- **Gheorghe Cordoș**, *Stud. Univ. Babeș-Bolyai. Sociologia*, 19, 1974, p. 140-142.

Sociologia limbii. București, Ed. Științifică, 1975, 176 p.

- **N. Mărgineanu**, *Tribuna*, 19, nr. 48, 27 nov. 1975, p. 2.

IANOȘI, ION (1928 –)

Dostoievski, „tragedia subteranei”. București, ELU, 1968, p. 431 p.

- **Ov. S. Crohmălniceanu**, *România lit.*, 2, nr. 7, 13 febr. 1969, p. 11;
- **Valeriu Cristea**, *România lit.*, 2, nr. 12, 20 mart. 1969, p. 9;
- **N. Bellu**, (Recitindu-l pe Dostoievski), *Contemporanul*, nr. 15, 11 apr. 1969, p. 8;
- **Traian Liviu Birăescu**, (Dostoievski și Kafka în exegeza românească), *Orizont*, 20, nr. 4, apr. 1969, p. 66-69;
- **Dumitru Gligor**, *Amfiteatru*, 4, nr. 5, mai 1969, p. 2;
- **Ion Bălu**, (Scriitori străini în viziunea criticilor români), *Viața românească*, 22, nr. 5, mai 1969, p. 90-95;
- **Csehi Gyula**, (A huszadik századi Desztoievszkijról), *Utunk*, 24, nr. 25, 20 iun. 1969, p. 2;
- **Corneliu Popel**, *Iașul lit.*, 20, nr. 8, aug. 1969, p. 90-91.

Romanul unui oraș. Petersburg-Petrograd-Leningrad. București, „Univers”, 1972, 228 p.

- **Lucian Raicu**, *România lit.*, 5, nr. 5, 1 febr. 1973, p. 10;
- **Dana Dumitriu**, *România lit.*, 6, nr. 5, 1 febr. 1973, p. 10;
- **Ilie Constantin**, *Lucaefărul*, 16, nr. 6, 10 febr. 1973, p. 2;
- **Ioana Crețulescu**, *Viața românească*, 26, nr. 6, iun. 1973, p. 168-170;
- **Zaharia Sîngeorzan**, (Paradisul nordic), *Cronica*, 8, nr. 30, 27 iul. 1973, p. 13;
- **N. Nicolae**, *Argeș*, 8, nr. 11, nov. 1973, p. 16;
- **Arthur Silvestri**, (Poezia orașelor), *Lucaefărul*, 17, nr. 5, 2 febr. 1974, p. 9.

Alegerea lui Iona. București, „Cartea românească”, 1974, 155 p. (Seria eseuri).

- **Ion Vlad**, (Două eseuri), *Tribuna*, 18, nr. 32, 8 aug. 1974, p. 2;
- **Dan Cristea**, *Lucaefărul*, 17, nr. 35, 31 aug. 1974, p. 2;
- **Andrei Corbea**, *Amfiteatru*, 9, nr. 9, sept. 1974, p. 52;
- **Maria Banuș**, (Iona un contemporan), *Tribuna*, 18, nr. 44, 31 oct. 1974, p. 5;

- **Mihai Petroveanu**, (Un eseu despre om), *Viața românească*, 27, nr. 11, nov. 1974, p. 52-54;
- **Valentin Tașcu**, *Steaua*, 25, nr. 12, dec. 1974, p. 70;
- **Láng Gusztáv**, (A félreértés jóga és igaza), *Utunk*, 30, nr. 8, 21 febr. 1975, p. 1, 2.

IONESCU, CORNEL MIHAI
(1941 –)

Generația lui Neptun. Grupul 63. Idei și opere. București, ELU, 1967, 208 p.

- **Marin Mincu**, *Viața românească*, 21, nr. 2, febr. 1968, p. 153-155;
- **Adrian Marino**, (Cronica ideilor literare), *Gazeta lit.*, 15, nr. 14, 4 apr. 1968, p. 8;
- **Victor Ivanovici**, *Ramuri*, 5, nr. 6, 15 iun. 1968, p. 9.

IVASIUC, ALEXANDRU
(1933 – 1977)

Pro domo. Radicalitate și valoare. București, „Eminescu”, 1972, 256 p.

- **Nicolae Manolescu**, (Spiritul radical în literatură), *România lit.*, 5, nr. 23, 1 iun. 1972, p. 9;
- **C. Stănescu**, *Scînteia tin.*, 28, nr. 7172, 8 iun. 1972, p. 4;
- **Adrian Anghelescu**, *Scînteia*, 41, nr. 5193, 29 iun. 1972, p. 4;
- **C. Ungureanu**, (Coloana sonoră), *Orizont*, 23, nr. 10, 6 iul. 1972, p. 2;
- **Lucian Raicu**, *Flacăra*, 21, nr. 28, 8 iul. 1972, p. 7;
- **Rodica Locusteanu**, (Atitudinea radicală), *Luceafărul*, 15, nr. 28, 8 iul. 1972, p. 6;
- **Alexandru Odobescu**, *Convorbiri lit.*, 3, nr. 14, 30 iul. 1972, p. 8;
- **Dana Dimitriu**, *Argeș*, 7, nr. 7, iul. 1972, p. 8;
- **Șerban Cinoff**, *Tânărul leninist*, 48, nr. 47, iul. 1972, p. 40-41;
- **G. M.**, *Revista bibliotecilor*, 25, nr. 7, iul. 1972, p. 446-447;
- **Dan Culcer**, *Vatra*, 2, nr. 8, 20 aug. 1972, p. 4;
- **Traian Podgoreanu**, (A fi radical), *Luceafărul*, 15, nr. 37, 9 sept. 1972, p. 144-146;
- **Paul Georgescu**, (Eseistică și literatură), *Viața românească*, 25, nr. 9, sept. 1972, p. 71-75;
- **Vasile Constantinescu**, (Cultură – radicalitate și valoare), *Orizont*, 23, nr. 2916, nov. 1972, p. 8;
- **Florin Mihăilescu**, *Romanian Review*, 27, nr. 1, ian.-mart. 1973, p. 61-65.

Pro domo. / Jurnal / București, „Eminescu”, 1974, 152 p.

- Victor Atanasiu, *Scînteia tin.*, 30, nr. 7944, 5 dec. 1974, p. 4;
- Silvia Udrea, *Vatra*, 5, nr. 2, 20 febr. 1975, p. 4.

JOJA, ATANASE (1904 – 1972)

Logos și ethos. București, Ed. Politică, 1967, 303 p. (Biblioteca de filozofie și sociologie)

- Constantin Noica, (Un gânditor înfruntă universalul), *Steaua*, 19, nr. 2, 2 febr. 1968, p. 77-81.
- Dumitru Ghișe, *Scînteia*, 37, nr. 7626, 27 febr. 1968, p. 4;
- Emanoil Ancuța, *Tribuna*, 12, nr. 9, 29 febr. 1968, p. 6;
- Septimiu Chelcea, *Colocvii*, 3, nr. 2, febr. 1968, p. 20;
- I. Didescu, *Contemporanul*, nr. 12, 22 mart. 1968, p. 8;
- Grigore Traian Pop, (Pornind de la Logos), *Scînteia tin.*, 24, nr. 5856, 19 mart. 1968, p. 2;
- G. N. Offenberger, *Ateneu*, 5, nr. 3, mart. 1968, p. 17;
- Anton Dumitru, *Progresele științei*, 4, nr. 5, mai 1968, p. 216-220;
- Dan Bădărău, *Revista de filozofie*, 15, nr. 6, iun. 1968, p. 745-761;
- Petre Bieltz, (Ordinea rîndurilor și împlinirea felurilor umanului), *Revista de filozofie*, 15, nr. 6, iun. 1968, p. 757-761;
- Valeriu Streinu, *Korunk*, 27, nr. 7, iul. 1968, p. 1073-1076;
- Vasile Săvinescu, *Familia*, 4, nr. 12, dec. 1968, p. 2.

Logos architekton. Cluj, „Dacia”, 1971, 156 p.

- Dumitru Isac, *Tribuna*, 16, nr. 8, 24 febr. 1972, p. 13;
- G. Vlăduțescu, *Tomis*, 7, nr. 3, mart. 1972, p. 17;
- Aurora M. Nasta, *Revista de filozofie*, 20, nr. 1, ian. 1973, p. 83-91.

LIICEANU, GABRIEL
(1942 –)

Tragicul, o fenomenologie a limitei și depășirii. București, „Univers”, 1975, 264 p.

- **Henri Wald**, (Tragicul și creștia), *Familia*, 12, nr. 1, ian. 1976, p. 6;
- **Liviu Ciocîrlie**, (O carte despre tragic), *Orizont*, 27, nr. 5, 6 febr. 1976, p. 2;
- **Aurel Codoban**, (Esszé a tragikumról), *Korunk*, 35, nr. 7, iul. 1976, p. 545-547;
- **Aurel Codoban**, (Un eseu asupra conceptului de tragic), *Amfiteatru*, 11, nr. 8, aug. 1976, p. 342-343.

MALIȚA, MIRCEA
(1927 –)

Repere. Însemnări de călătorie. București, EPL, 1967, 127 p.

- **Constantin Crișan**, *Familia*, 3, nr. 12, dec. 1967, p. 24;
- **Veronica Porumbacu**, (În tradiția însemnărilor de călătorie), *România lib.*, 25, nr. 7211, 26 dec. 1967, p. 2;
- **Alexandrina Grădinaru**, *Tomis*, 3, nr. 1, 15 ian. 1968, p. 4;
- **Petre Ghiăță**, (Pe urmele unui călător inspirat și receptiv), *Munca*, 24, nr. 6286, 28 ian. 1968, p. 2;
- **Aurelia Batali**, *Gazeta lit.*, 15, nr. 9, 29 febr. 1968, p. 2;
- **Ion Călinescu**, (Reflecții de călătorii), *Lumea*, nr. 9, 22 febr. 1968, p. 21;
- **Boris Buzilă**, (12 repere culturale), *Presa noastră*, 13, nr. 1, ian. 1968, p. 15-16;
- **Alexandru Andrișoiu**, (Repere pe două continente), *Luceafărul*, 11, nr. 13, 30 mart. 1968, p. 6;
- **George Chirilă**, *Scînteia*, 37, nr. 7671, 12 apr. 1968, p. 4;
- **Ion Isaiu**, *Cronica*, 3, nr. 18, 4 mai 1968, p. 7;
- **Ion Isaiu**, *Argeș*, 4, nr. 6, iun. 1968, p. 15;
- **N. Udrescu**, *Viața stud.*, nr. 27-28, 24 iul. 1968, p. 12;
- **Marin Sorescu**, *Astra*, 3, nr. 9, sept. 1968, p. 9;
- **Gheorghe Grigurcu**, *Romanian Review*, 22, nr. 3, 1968, p. 121-122.

Sfinxul. Însemnări de călătorie. București, EPL, 1969, 136 p.

- **Paul Alexandru Georgescu**, *România lib.*, 27, nr. 7609, 6 apr. 1969, p. 3;
- **Nicolae Manolescu**, *Contemporanul*, nr. 17, 25 apr. 1969, p. 3;
- **Gheorghe Grigurcu**, *Familia*, 5, nr. 4, apr. 1969, p. 2;

- Mihai Negulescu, *Scînteia*, 38, nr. 8073, 23 mai 1969, p. 4;
- Liviu Leonte, *Cronica*, 4, nr. 23, 7 iun. 1969, p. 8;
- Al. Andrișoiu, (Cartea unui erudit), *România lit.*, 2, nr. 23, 5 iun. 1969, p. 14;
- Demostene Botez, *Viața românească*, 22, nr. 5, mai 1969, p. 149-150;
- *Magazin istoric*, 3, nr. 9, sept. 1969, p. 93-94.

Aurul cenușiu. Eseuri rostite / Vol. 1 / Cluj, „Dacia”, 1971, 172 p.

- Alexandru Căprariu, *Tribuna*, 15, nr. 16, 22 apr. 1971, p. 12;
- Eugen Iacob, (Eseuri despre gândirea modernă), *Contemporanul*, nr. 22, 28 mai 1971, p. 8;
- Octavian Neamțu, *Revista de pedagog.*, 20, nr. 5, mai 1971, p. 125-127;
- Dumitru Isac, (Pledoarie pentru inteligența creatoare), *Tribuna*, 15, nr. 24, 17 iun. 1971, p. 12-13;
- Stanciu Stoian, *Familia*, 7, nr. 6, iun. 1971, p. 3;
- Mihai Cernat, *Munca*, 27, nr. 7353, 9 iul. 1971, p. 4;
- Aurel Dragoș Munteanu, (Elogiul creației colective), *Scînteia tin.*, 27, nr. 6883, 6 iul. 1971, p. 1, 4;
- Mircea Constantinescu, *Amfiteatru*, 6, nr. 7, iul. 1971, p. 6;
- Șerban Cioculescu, (Semnele timpului nostru), *România lit.*, 4, nr. 27, 1 iul. 1971, p. 5;
- Constantin Coroiu, (Elogiul creativității), *Cronica*, 6, nr. 36, 4 sept. 1971, p. 11;
- George Mareș, *Revista bibl.*, 24, nr. 8, aug. 1971, p. 505-506;
- Simion Dănilă, *Orizont*, 21, nr. 8, aug. 1971, p. 71-73;
- A., (Gândirea românească, de multe ori irosită în atâtea speculații gratuite, devine practică), *Lucefărul*, 14, nr. 38, 18 sept. 1971, p. 7;
- Gheorghe Anca, (Aussagen der Idee), *Neuer Weg*, 23, nr. 6963, 25 sept. 1971, p. 3;
- Nicolae Manolescu, (Libertate și rigoare sau fenomenul eseului), *Argeș*, 6, nr. 9, sept. 1971, p. 17;
- Tudor Cățineanu, *Steaua*, 22, nr. 10, sept. 1971, p. 30;
- Constantin Călin, *Ateneu*, 8, nr. 10, oct. 1971, p. 9;
- Vasile Vetișanu, *Viața românească*, 24, nr. 10, oct. 1971, p. 63-64;
- Alexandru Andrișoiu, *Scînteia*, 41, nr. 9093, 20 ian. 1972, p. 4;
- Paul Alexandru Georgescu, *Romanian Review*, 6, nr. 1, ian. 1972, p. 81-82.

Aurul cenușiu. Eseuri rostite / Vol. 2 / Cluj, „Dacia”, 1972, 150 p.

- Alexandru Căprariu, *Tribuna*, 16, nr. 40, 5 oct. 1972, p. 12;
- Șerban Cinoș, (O carte a viitorului posibil), *Lucefărul*, 15, nr. 41, 7 oct. 1972, p. 2;
- Simion Dănilă, *Orizont*, 23, nr. 26, 26 oct. 1972, p. 2;
- George Pruteanu, *Convorbiri lit.*, 3, nr. 20, 30 oct. 1972, p. 8, 9;
- Dumitru Micu, *Amfiteatru*, 7, nr. 10, oct. 1972, p. 5;
- Virgil Nemoianu, (Iluminism și spirit modern), *Familia*, 8, nr. 10, oct. 1972, p. 9;

- **Achim Mihu**, *Steaua*, 23, nr. 20, oct. 1972, p. 27;
- **Octavian Georgescu**, *Tomis*, 7, nr. 17, 10 nov. 1972, p. 14;
- **Mircea Tomuș**, *Transilvania*, 1, nr. 7, nov. 1972, p. 36-37;
- **Mihail Grădinaru**, (Tribulațiile spiritului sintetic), *Convorbiri lit.*, 3, nr. 24, 30 dec. 1972, p. 11;
- **Ion Goliat**, (Inteligența umană și problematica viitorului), *Probleme economice*, 26, nr. 2, febr. 1973, p. 151-152.

Aurul cenușiu. Eseuri rostite / Vol. 3 /. Cluj, „Dacia”, 1973, 159 p.

- **Aurel Dragoș Munteanu**, *Flacăra*, 22, nr. 39, 22 sept. 1973, p. 25;
- **M. C. Demetrescu**, (Aurul cenușiu sau fascinația informației prospective), *Viitorul social*, nr. 2, 1973, p. 498-500;
- **Constantin Coroiu**, (Elogiul civilizației), *Cronica*, 8, nr. 41, 21 oct. 1973, p. 10;
- **Nicolae Balotă**, *Luceafărul*, 16, nr. 42, 20 oct. 1973, p. 7;
- **Sorin Stati**, (Importanța de a nu fi singur), *Contemporanul*, nr. 44, 26 oct. 1973, p. 8;
- **Tudor Cățineanu**, *Tribuna*, 17, nr. 44, 1 nov. 1973, p. 13;
- **Mircea Grigorescu**, *România lit.*, 6, nr. 47, 22 nov. 1973, p. 27;
- **Aurel D. Munteanu**, (Știința de a gândi), *Săptămîna*, nr. 156, 30 nov. 1973, p. 3;
- **Ion Isaiu**, (Pledoarie pentru gândirea politică modernă), *Steaua*, 24, nr. 23, dec. 1973, p. 16;
- **Constantin Radu-Maria**, *Astra*, 8, nr. 12, dec. 1973, p. 7;
- **D. N. Zaharia**, (Meditații prospective), *Ateneu*, 10, nr. 12, dec. 1973, p. 14;
- **Dumitru Ghișe**, (La o masă rotundă...), *Familia*, 9, nr. 12, dec. 1973, p. 7, 14;
- **Victor Constantin**, (Marginalii la „Aurul cenușiu”), *Tomis*, 9, nr. 1, ian. 1974, p. 12;
- **Zina Sîrbu**, (Zona aurului cenușiu), *Luceafărul*, 17, nr. 7, 16 febr. 1974, p. 2.

/Vol. 1-2 /

- **Paul Alexandru Georgescu**, *Viața românească*, 25, nr. 12, dec. 1972, p. 148-150.

/Vol. 1-3 /

- **Săhleanu Victor**, (O trilogie despre tehnologia „aurului cenușiu”), *Revista de filozofie*, 20, nr. 11, nov. 1973, p. 1329-1337.

/Vol. 2-3 /

- **Octavian Neamțu**, (Drumul ascensional al omului), *Albina*, 77, nr. 7, 14 febr. 1974, p. 2;
- **Octavian Neamțu**, (Proiectele omului), *Revista de Pedagog.*, 23, nr. 2, febr. 1974, p. 120-122.

Pietre vii. București, „Eminescu”, 1973, 175 p.

- Aurel Dragoș Munteanu, *Flacăra*, 23, nr. 9, 23 febr. 1973, p. 18;
- Edgar Papu, *Tribuna României*, 3, nr. 39, 15 iun. 1974, p. 1, 9.

Idei în mers. București, „Albatros”, 1975, 336 p.

- Victor Săhleanu, (Neobositul mers al ideilor), *Contemporanul*, nr. 13, 28 mart. 1975, p. 10;
- Ion Biberi, *Scînteia*, 44, nr. 10149, 8 apr. 1975, p. 4;
- Adrian Mihu, *Tribuna*, 19, nr. 17, 24 apr. 1975, p. 6;
- Emil Manu, *Săptămîna*, nr. 231, 9 mai 1975, p. 2;
- Nicolae Belli, (Cu fața spre viitor), *Revista economică*, nr. 22, 30 mai 1975, p. 7;
- Alexandru Balaci, *Albina*, 78, nr. 5, mai 1975, p. 7;
- Crăciun Bejan, *Familia*, 10, nr. 6, iun. 1975, p. 4;
- Liviu Zăpârțan, (Certitudinea umanismului în modelarea viitorului), *Steaua*, 26, nr. 6, iun. 1975, p. 12;
- Petru Berar, *Era socialistă*, 55, nr. 13, iul. 1975, p. 56-58;
- Vasile Gogonea, (Idei care evoluează în sensul istoriei), *Amfiteatru*, 10, nr. 9, sept. 1975, p. 202;
- George Pruteanu, (Prezentul la timpul viitor), *Convorbiri lit.*, nr. 9, sept. 1975, p. 6;
- Dan Culcer, *Vatra*, nr. 6, iun. 1976, p. 9;
- I. Maxim, (Mersul ideilor și ideile în mers), *Tribuna*, 20, nr. 35, 26 aug. 1976, p. 2;
- Alexandru Tănase, (Paradigmele viitorului), *Revista de filosofie*, 22, nr. 5, sept.-oct. 1975, p. 627-630.

Fire și noduri. București, „Eminescu”, 1975, 168 p.

- George Arion, (Călătoriile unui cărturar), *Flacăra*, 24, nr. 46, 22 nov. 1975, p. 7;
- Constantin Țoiu, *România lit.*, 8, nr. 51, 18 dec. 1975, p. 5;
- N. Prepeliceanu, (Călătoria ca stare de spirit), *Tribuna*, 20, nr. 4, 22 ian. 1976, p. 7;
- Alexandru I. Friduș, *Cronica*, 11, nr. 8, 20 febr. 1976, p. 2;
- Voicu Bugariu, *Lucașfărul*, 19, nr. 9, 26 febr. 1976, p. 2;
- I. Lotreanu, (Călătorie, anticălătorie, cultură), *Orizont*, 27, nr. 8, 27 febr. 1976, p. 3;
- Ion Buduca, *România pitorească*, 5, nr. 42, febr. 1976, p. 8;
- Cornel Regman, („Regula de cinci simplă” a călătorului politolog), *Viața românească*, 29, nr. 5, mai 1976, p. 44-47;
- Alexandru Andrițoiu, *Scînteia tin.*, 32, nr. 8415, 11 iun. 1976, p. 2;
- Dan Culcer, *Vatra*, 6, nr. 6, 20 iun. 1976, p. 9;
- Paul Alexandru Georgescu, *Steaua*, 27, nr. 9, sept. 1976, p. 28;
- Voicu Bugariu, *Romanian Review*, 30, nr. 4, oct.-dec. 1976, p. 123-124.

MANOLESCU, NICOLAE
(1939 –)

Lecturi infidele. București, EPL, 1966, 191 p.

- Gh. Achiței, *Lucașfârul*, 9, nr. 31, 30 iul. 1966, p. 3;
- Cornel Regman, *Tomis*, nr. 1, iul. 1966, p. 12;
- C. Stănescu, *Scînteia tin.*, 22, nr. 3558, 10 aug. 1966, p. 2;
- Aurel Martin, *Gazeta lit.*, 13, nr. 32, 11 aug. 1966, p. 2;
- Gh. Grigurcu, *Familia*, 2, nr. 8, aug. 1966, p. 3;
- Mircea Martin, (Critică și „infidelitate”), *Contemporanul*, nr. 35, 2 sept. 1966, p. 3;
- Domițian Cereșeanu, *Tribuna*, 10, nr. 36, 8 sept. 1966, p. 3;
- Alexandru Andriescu, *Cronica*, 1, nr. 33, 24 sept. 1966, p. 8, 11;
- Cornel Regman, *Scînteia*, 36, nr. 7111, 24 sept. 1966, p. 4;
- Victor B. Ion, *Amfiteatru*, 1, nr. 9, sept. 1966, p. 131;
- S. Vlad, *Ateneu*, 3, nr. 9, sept. 1966, p. 14;
- Alexandru Indrieș, *Orizont*, 17, nr. 9, sept. 1966, p. 85-86;
- Alexandru Piru, (Tentația originalității), *Ramuri*, 3, nr. 11, oct. 1966, p. 10;
- Victor Felea, *Steaua*, 17, nr. 10, oct. 1966, p. 85-89;
- Paul Georgescu, *Viața românească*, 19, nr. 10, oct. 1966, p. 89-92;
- Dumitru Micu, (Ingenuitate și... altceva), *Tribuna*, 10, nr. 45, 10 nov. 1966, p. 3;
- Zaharia Sîngeorzan, *Iașul lit.*, 17, nr. 11, nov. 1966, p. 70-73;
- Ion Bălu, *Romanian Review*, 20, nr. 2, 1967, p. 110.

Metamorfozele poeziei. București, EPL, 1968, 143 p.

- M. Ungheanu, *Lucașfârul*, 11, nr. 42, 19 oct. 1968, p. 2;
- Lucian Raicu, *România lit.*, 1, nr. 3, 24 oct. 1968, p. 9;
- C. Stănescu, *Scînteia tin.*, 24, nr. 6055, 7 nov. 1968, p. 2;
- C. Stănescu, *Cronica*, 3, nr. 45, 9 nov. 1968, p. 8;
- M. N. Rusu, (Întâlnire cu teoria), *Viața stud.*, nr. 40, 20 nov. 1968, p. 11;
- Voicu Bugariu, *Astra*, 2, nr. 12, dec. 1968, p. 4;
- Alexandru Călinescu, *Iașul lit.*, 20, nr. 1, ian. 1969, p. 53-55;
- Alexandru Piru, (Critica artistică), *România lit.*, 2, nr. 9, 27 febr. 1969, p. 12;
- Vlad Sorianu, *Ateneu*, 6, nr. 3, mart. 1969, p. 6.

Contradicția lui Maiorescu. București, „Cartea românească”, 1970, 327 p.

- Lucian Raicu, *România lit.*, 3, nr. 34, 20 aug. 1970, p. 9;
- Zaharia Sîngeorzan, *Cronica*, 5, nr. 34, 22 aug. 1970, p. 8;
- Adrian Marino, *România lit.*, 3, nr. 35, 27 aug. 1970, p. 4;
- Alexandru Ivasiuc, (Recepția unei cărți), *Contemporanul*, nr. 36, 4 sept. 1970;

- Eugen Simion, *Lucefărul*, 13, nr. 41, 10 sept. 1970, p. 2;
- Victor Felea, *Tribuna*, 14, nr. 38, 17 sept. 1970, p. 1;
- L. Dimov, (O „Contradicție” necesară), *România lit.*, 3, nr. 39, 24 sept. 1970, p. 10;
- Mihai Drăganu, (Contradicțiile criticii și „contradicția lui Maiorescu”), *Cronica*, 5, nr. 43, 24 oct. 1970 p. 7, 8;
- Ion Maxim, (Ultimul Maiorescu sau contradicția lui Manolescu), *Orizont*, 21, nr. 10, oct. 1970, p. 55-59;
- Petru Poantă, *Steaua*, 21, nr. 10, oct. 1970, p. 104-107;
- M. Nițescu, *Viața românească*, 23, nr. 11, nov. 1970, p. 71-74;
- G. M., *Revista bibl.*, 23, nr. 11-12, nov.-dec. 1970, p. 751;
- Gheorghe Grigurcu, (Contradicția lui Maiorescu și alte contradicții) *Ramuri*, 8, nr. 1, 15 ian. 1971, p. 14;
- Alexandru Piru, (Elogiul polemicii), *România lit.*, 4, nr. 5, 28 ian. 1971, p. 13;
- M. Ciurdariu, (Contradicția lui Maiorescu, sau de la adevăr la creație), *Revista de filosofie*, 18, nr. 1, ian. 1971, p. 89-97;
- Hristu Cîndroveanu, *Tomis*, 6, nr. 3, mart. 1971, p. 4;
- Fănuș Băileșteanu, (O sinteză maioreșciană), *Tomis*, 6, nr. 9, sept. 1971, p. 8;
- Fănuș Băileșteanu, (Contradicția – o sinteză maioreșciană), *Vatra*, 1, nr. 6, sept. 1971, p. 7.

Contradicția lui Maiorescu. Ed. 2-a revăzută. București, „Eminescu”, 1973, 316 p.

- Aurel Goci, (Necesitatea contradicției), *Ramuri*, 10, nr. 3, 15 mart. 1973, p. 12;
- Liviu Rusu, *Familia*, 9, nr. 3, mart. 1973, p. 18-19;
- Liviu Rusu, *Familia*, 9, nr. 4, apr. 1973, p. 12-13;
- G. Gheorghită, *Ramuri*, 10, nr. 8, 15 aug. 1973, p. 12;
- George Pruteanu, *Convorbiri lit.*, nr. 20, 30 oct. 1973, p. 3;
- Domițian Cesereanu, *Steaua*, 24, nr. 24, dec. 1973, p. 6, 7;
- Ion Vlad, (Titu Maiorescu în lectura criticului de azi), *Tribuna*, 18, nr. 5, 31 ian. 1974, p. 5;
- George Gibescu, (Fascinația eseului), *Ramuri*, 11, nr. 6, 15 iun. 1974, p. 11.

Teme. București, „Cartea românească”, 1971, 200 p.

- Victor Felea, *Tribuna*, 15, nr. 44, 4 nov. 1971, p. 2;
- Liviu Leonte, *Cronica*, 6, nr. 48, 27 nov. 1971, p. 8;
- Mircea Tomuș, *Steaua*, 22, nr. 14, nov. 1971, p. 8;
- Fănuș Băileșteanu, *Scînteia tin.*, 7, nr. 7018, 9 dec. 1971, p. 5;
- Liviu Petrescu, (Miturile criticii), *Cronica*, 6, nr. 50, 11 dec. 1971, p. 6;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, 2, nr. 12, dec. 1971, p. 63-66;
- C. Ungureanu, *Orizont*, 22, nr. 12, dec. 1971, p. 62-64;
- Nicolae Balotă, (Un critic privilegiat), *Lucefărul*, 15, nr. 2, 8 ian. 1972, p. 2, 3;

- Ilie Constantin, *Luceafărul*, 15, nr. 2, 8 ian. 1972, p. 2, 3;
- Alexandru Protopopescu, *Ateneu*, 9, nr. 1, ian. 1972, p. 8, 9;
- M. Nițescu, *Viața românească*, 25, nr. 2, febr. 1972, p. 72-75;
- Mircea Iorgulescu, *Argeș*, 7, nr. 10, oct. 1972, p. 8.

Teme 2. București, „Cartea românească”, 1975, 160 p.

- G. Dimisianu, (Eseu și creație), *România lit.*, 9, nr. 3, 15 ian. 1976, p. 11;
- Victor Felea, *Tribuna*, 20, nr. 7, 12 febr. 1976, p. 2;
- Traian Filip, (Ispita speculației critice), *Săptămîna*, nr. 271, 13 febr. 1976, p. 3;
- Alexandru Andriescu, *Cronica*, 11, nr. 8, 20 febr. 1976, p. 2;
- Alexandru D., *Convorbiri lit.*, nr. 2, febr. 1976, p. 5;
- Alexandru Ivasiuc, *România lit.*, 9, nr. 10, 4 mart. 1976, p. 7;
- Tia Șerbănescu, *România lib.*, 34, nr. 9753, 4 mart. 1976, p. 2;
- Alexandru Ivasiuc, (Portretul criticului ca artist), *România lit.*, 9, nr. 10, 14 mart. 1976, p. 7;
- Cornel Moraru, (Legătură și creație), *Flacăra*, 25, nr. 9, 6 mart. 1976, p. 8;
- Dan Culcer, *Vatra*, 6, nr. 3, 20 mart. 1976, p. 9;
- Fănuș Băileșteanu, *Steaua*, nr. 3, mart. 1976, p. 16;
- Dumitru Micu, *Contemporanul*, nr. 16, 16 apr. 1976, p. 10;
- Marin Mincu, (O interpretare confuză), *Săptămîna*, nr. 281, 23 apr. 1976, p. 3;
- Marin Mincu, *Săptămîna*, nr. 282, 30 apr. 1976, p. 3;
- Vlad Sorianu, *Ateneu*, 13, nr. 2, iun. 1976, p. 6;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 12, nr. 4, apr. 1976, p. 3, 7;
- Titu Popescu, *Transilvania*, 5, nr. 5, mai 1976, p. 36;
- C. Ungureanu, *Orizont*, 27, nr. 35, 2 sept. 1976, p. 2.

Sadoveanu sau utopia cărții. București, „Eminescu”, 1976, 260 p.

- Liviu Leonte, (Tineretea marilor opere), *Cronica*, 11, nr. 19, 7 mai 1976, p. 2;
- M. Iorgulescu, (Utopia și realul criticii), *România lit.*, 9, nr. 20, 13 mai 1976, p. 11;
- M. Ungheanu, *Luceafărul*, 19, nr. 20, 15 mai 1976, p. 2;
- Ion Vlad, *Tribuna*, 20, nr. 21, 20 mai 1976, p. 2;
- Cornel Moraru, (Critica și utopia operei), *Flacăra*, 25, nr. 23, 10 iun. 1976, p. 11;
- Liviu Leonte, (Sadoveniana), *Cronica*, 11, nr. 26, 25 iun. 1976, p. 2;
- Paul Georgescu, (O viziune totalizatoare), *România lit.*, 9, nr. 28, 8 iul. 1976, p. 5;
- Ilie Guțan, *Transilvania*, 5, nr. 6, iun. 1976, p. 22-23;
- Dumitru Micu, *Contemporanul*, nr. 27, 2 iul. 1976, p. 10;
- M. Petroveanu, *România lib.*, 34, nr. 9886, 6 aug. 1976, p. 2;
- L. Petrescu, (M. Sadoveanu – scriitor...), *Steaua*, 27, nr. 7, iul. 1976, p. 5;
- Gheorghe Grigurcu, (O carte despre Sadoveanu), *Viața românească*, 29, nr. 8, aug. 1976, p. 47-48;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, nr. 11, nov. 1976, p. 7.

MARCUS, SOLOMON
(1925 –)

Poetica matematică. București, Ed. Academiei R. S. România, 1970, 401 p.

- *România lit.*, 3, nr. 35, 27 aug. 1970, p. 5;
- **Ov. S. Crohmălniceanu**, *România lit.*, 3, nr. 42, 15 oct. 1970, p. 14-15;
- **Ion Vlad**, *Tribuna*, 14, nr. 42, 15 oct. 1970, p. 2;
- **Sorin Stati**, (Un record dublu: poetica matematică), *România lib.*, 28, nr. 8086, 22 oct. 1970, p. 2;
- **Lucian Raicu**, *Flacăra*, 19, nr. 43, 24 oct. 1970, p. 12;
- **Victor Mașek**, *Scînteia*, 40, nr. 8586, 24 oct. 1970, p. 5;
- **Mihai Nadin**, (Forța și limita meta- limbajului), *Astra*, 5, nr. 10, oct. 1970, p. 8;
- **George Botez**, (Pledoarie pentru o poetică matematică), *Cronica*, 5, nr. 47, 21 nov. 1970, p. 10;
- **Alexandra Indrieș**, (Rigurosul inefabil), *Orizont*, 21, nr. 11, nov. 1970, p. 76-80;
- **D. Irimia**, *Convorbiri lit.*, 1, nr. 8, dce. 1970, p. 83-85 ;
- **Cezar Radu**, *Progresele științei*, 7, nr. 1, ian. 1971, p. 31-32 ;
- **Kis Emese**, *Nyelv-Irod.-tud. Közl.*, 15, nr. 1, 1971, p. 182-184;
- **Luiza Seche**, *Stud. și cerc. lingv.*, 22, nr. 2, iul.-aug. 1971, p. 437-439;
- **Cezar Radu**, *Cahiers roumains d'études littéraires*, nr. 2, apr.-iun. 1975, p. 124-126.

Din gândirea matematică românească. București, Ed. Științifică și enciclopedică, 1975, 224 p.

- **Paul Anghel**, (Argumente pentru o teorie a valorilor care devin mulțimi, I-III), *Luceafărul*, 19, nr. 9, 28 febr. 1976, p. 13;
- **Paul Anghel**, *Luceafărul*, 19, nr. 10, 6 mart. 1976, p. 6;
- **Paul Anghel**, *Luceafărul*, 19, nr. 11, 13 mart. 1976, p. 3;
- **Gabriel Orman**, *Astra*, nr. 103, apr.-iun. 1976, p. 15;
- **Vasile Sporici**, *Ateneu*, 13, nr. 2, iun. 1976, p. 13;
- **I. M. Ștefan**, *Familia*, 12, nr. 6, iun. 1976, p. 5;
- **C. Codreanu**, *Cronica*, 11, nr. 45, 5 nov. 1976, p. 3.

MAȘEK , VICTOR ERNEST
(1937 –)

Artă și matematică. Introducere în estetica informațională. București, Ed. politică, 1972, 335 p.

- Șerban Cinoff, *România lit.*, 5, nr. 36, 31 aug. 1972, p. 9;
- Ion Ianoși, (Estetica informațională și estetica filozofică), *Revista de filozofie*, 20, nr. 3, mart. 1973, p. 325-329.

Mărturia artei. (Eseu despre cunoașterea prin artă). București, Ed. Academiei R. S. România. 1972, 133 p.

- Crăciun Bejan, *Familia*, 9, nr. 1, ian. 1973, p. 6, 17;
- A. Restian, (Despre cunoașterea prin artă), *Astra*, 8, nr. 3, mart. 1973, p. 8;
- Grigore Popa, (Funcția epistemologică a artei), *Tribuna școlii*, 3, nr. 93, 29 apr. 1973, p. 9.

MAZILU, TEODOR
(1930 – 1980)

Ipocrizia disperării. București, „Cartea românească”, 1972, 268 p.

- Alexandru George, (Cel ce refuză iluziile minții), *Luceafărul*, 15, nr. 41, 7 oct. 1972, p. 9;
- Lucian Raicu, *România lit.*, 5, nr. 42, 12 oct. 1972, p. 9-10;
- Ov. Ghidirmic, (Reflecțiile unui moralist), *România lit.*, 5, nr. 46, 9 nov. 1972, p. 4;
- Nicolae Ciobanu, *Luceafărul*, 15, nr. 45, 4 nov. 1972, p. 2;
- Al. Paleologu, (Fantezie și imaginație), *Luceafărul*, 15, nr. 46, 11 nov. 1972, p. 7;
- George Pruteanu, *Convorbiri lit.*, 3, nr. 21, 15 nov. 1972, p. 8;
- Matei Cernat, *Munca*, 28, nr. 7776, 16 nov. 1972, p. 2;
- Georgeta Horodincă, (Obsesia vieții), *Contemporanul*, nr. 51, 15 dec. 1972, p. 3;
- Gabriel Gafița, *Viața românească*, 26, nr. 3, mart. 1973, p. 128-129.

NEGOIȚESCU, I.
(1921 – 1993)

Scriitori moderni. București, EPL, 1966, 544 p.

- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 2, nr. 12, dec. 1966, p. 3;
- M. Ungheanu, (Un critic „modern” și scriitorii lui), *Scînteia tin.*, 23, 5500, 25 ian. 1967, p. 2;
- Alexandru Căprariu, *Tribuna*, 11, nr. 5, 2 febr. 1967, p. 3;
- Valeriu Cristea, *Gazeta lit.*, 14, nr. 6, 9 febr. 1967, p. 2;
- Nicolae Manolescu, *Contemporanul*, nr. 12, 24 mart. 1967, p. 3;
- Eugen Patriche, *Amfiteatru*, 2, nr. 16, apr. 1967, p. 259;
- Victor Crăciun, *Orizont*, 18, nr. 5, mai 1967, , p. 87-88;
- Zaharia Sîngeorzan, *Iașul lit.*, 8, nr. 7, iul. 1967, p. 91-92;
- N. Rusu, *Luceafărul*, 10, nr. 32, 12 aug. 1967, p. 2;
- Edgar Papu, *Tomis*, 2, nr. 8, aug. 1967, p. 6;
- N. Crețu, *Cronica*, 2, nr. 36, 9 sept. 1967, p. 8;
- Victor Felea, *Steaua*, 18, nr. 9, sept. 1967, p. 88-91;
- Paul Georgescu, *Viața românească*, 20, nr. 9, sept. 1967, p. 102-107;
- Edgar Papu, *Romanian Review*, 21, nr. 4, oct.-dec. 1967, p. 121-122.

Poezia lui Eminescu. București, EPL, 1967, 224 p.

- Marin Tarangul, *Familia*, 3, nr. 11, nov. 1967, p. 9;
- M. Ungheanu, *Ramuri*, 4, nr. 12, 15 dec. 1967, p. 8-9;
- Mircea Martin, *Amfiteatru*, 2, nr. 24, dec. 1967, p. 390;
- Ion Rotaru, *Gazeta lit.*, 15, nr. 2, 11 ian. 1968, p. 2;
- Toma Pavel, *Tomis*, 3, nr. 1, 15 ian. 1968, p. 4, 19;
- Laurențiu Ciobanu, *Cronica*, 4, nr. 3, 20 ian. 1968, p. 8;
- Ion Oarcășu, (Eminescu și masca plutonică), *Tribuna*, 12, nr. 3, 18 ian. 1968, p. 3;
- Virgil Nemoianu, *Viața românească*, 21, nr. 1, ian. 1968, p. 91-94;
- Mircea Tomuș, *Steaua*, 19, nr. 1, ian. 1968, p. 77-79;
- Domițian Cesereanu, *Tribuna*, 12, nr. 7, 15 febr. 1968, p. 3;
- Alexandru Piru, (Un nou Eminescu?), *Luceafărul*, 11, nr. 3, febr. 1968, p. 2;
- M. N. Rusu, *Luceafărul*, 11, nr. 9, 2 mart. 1968, p. 2;
- Valeriu Streinu, (Noi valențe ale poesis-ului eminescian), *Argeș*, 3, nr. 3, mart. 1968, p. 14;
- George Mareș, *Revista bibl.*, 21, nr. 4, apr. 1968, p. 248-249;
- Iosif Pantea, (Eminescu plutonic), *Orizont*, 19, nr. 5, mai 1968, p. 76-78;
- Toma Pavel, *Romanian Review*, 22, nr. 4, oct.-dec. 1968, p. 121-122;
- Alexandru Teodorescu, *Anuar de lingv. ist. lit.*, 19, 1968, p. 214-218;
- Adriana Miteșcu, *Rev. ist. teorie lit.*, 19, nr. 1, ian.-mart. 1970, p. 147-149.

E. Lovinescu. București, „Albatros”, 1970, 143 p.

- Ov. S. Crohmălniceanu, *România lit.*, 3, nr. 39, 24 sept. 1970, p. 14;
- Alexandru Piru, *România lit.*, 3, nr. 40, 1 oct. 1970, p. 13;

- Nicolae Manolescu, *Contemporanul*, nr. 42, 16 oct. 1970, p. 3;
- Mircea Tomuș, *Tribuna*, 14, nr. 44, 29 oct. 1970, p. 2;
- G. Gheorghiuță, *Ramuri*, 7, nr. 10, 15 oct. 1970, p. 12;
- Lucian Raicu, *România lit.*, 4, nr. 47, 19 nov. 1970, p. 9;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 6, nr. 12, dec. 1970, p. 6;
- C. Ungheanu, *Orizont*, 21, nr. 12, dec. 1970, p. 62-69;
- Ion Bălu, *Viața românească*, 24, nr. 1, ian. 1971, p. 141-142.

Însemnări critice. Cluj, „Dacia”, 1970, 368 p.

- Ion Vlad, *Tribuna*, 14, nr. 24, 11 iun. 1970, p. 2;
- Mihai Ungheanu, *România lit.*, 3, nr. 26, 25 iun. 1970, p. 14;
- Radu Enescu, *Familia*, 6, nr. 6, iun. 1970, p. 2;
- Nicolae Manolescu, *Contemporanul*, nr. 31, 31 iul. 1970, p. 3;
- Lucian Raicu, *România lit.*, 3, nr. 29, 16 iul. 1970, p. 3;
- Dan Cristea, *Argeș*, 5, nr. 7, iul. 1970, p. 5;
- G. Gheorghiuță, *Ramuri*, nr. 8, 15 aug. 1970, p. 8;
- Ion Maxim, *Orizont*, 21, nr. 8, aug. 1970, p. 53-57;
- Virgil Ardeleanu, *Steaua*, 21, nr. 8, aug. 1970, p. 87-90;
- Zaharia Sîngeorzan, *Cronica*, 5, nr. 38, 19 sept. 1970, p. 8;
- Constantin Călin, *Ateneu*, 7, nr. 9, sept. 1970, p. 8-9;
- Hristu Cîndroveanu, *Tomis*, 6, nr. 3, mart. 1971, p. 4.

Poezia lui Eminescu. Ed. a 2-a. București, „Eminescu”, 1970, 247 p.

- M. Robescu, (Capcane ale spiritului), *România lit.*, 3, nr. 46, 12 nov. 1970, p. 9.

Lampa lui Aladin. București, „Eminescu”, 1971, 340 p.

- M. Ungheanu, *România lit.*, 4, nr. 26, 24 iun. 1971, p. 14-15;
- M. Nițescu, *Viața românească*, 24, nr. 9, sept. 1971, p. 69-76.

Engrame. București, „Albatros”, 1975, 292 p.

- Nicolae Manolescu, (Portretul criticului la maturitate), *România lit.*, 8, nr. 43, 23 oct. 1975, p. 9;
- Victor Felea, *Tribuna*, 19, nr. 51, 18 dec. 1975, p. 2;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 11, nr. 12, dec. 1975, p. 3;
- C. Ungureanu, *Orizont*, 27, nr. 3, 23 ian. 1976, p. 2;
- M. Ungheanu, *Lucașfârul*, 19, nr. 6, 7 febr. 1976, p. 2;
- Serafim Duicu, *Vatra*, 6, nr. 3, 20 mart. 1976, p. 10, 14;
- Petru Poantă, *Steaua*, 27, nr. 3, mart. 1976, p. 35;
- Cornel Regman, („Engrame” și „Teme”), *Viața românească*, 29, nr. 3, mart. 1976, p. 65-69;

- **Mircea Tomuș**, *Transilvania*, 5, nr. 4, apr. 1976, p. 28-29;
- **Máté Gábor**, *Korunk*, 35, nr. 8, aug. 1976, p. 630-632.

NEMOIANU, VIRGIL
(1940 –)

Simptome. București, EPL, 1969, 152 p.

- **Ov. S. Crohmălniceanu**, *România lit.*, 2, nr. 32, 7 aug. 1969, p. 11;
- **G. Gheorghită**, *Ramuri*, 6, nr. 8, 15 aug. 1969, p. 11.

Calmul valorilor. Cluj, „Dacia”, 1971, 287 p.

- **Gheorghe Grigurcu**, *Familia*, 7, nr. 5, mai 1971, p. 3;
- **Petru Poantă**, *Tribuna*, 15, nr. 27, 8 iul. 1971, p. 2;
- **T. Tihan**, *Steaua*, 22, nr. 6, iul. 1971, p. 30;
- **Nicolae Balotă**, *România lit.*, 4, nr. 40, 30 sept. 1971, p. 14-15.

Utilul și plăcutul. Comentarii asupra literaturii și culturii. București, „Eminescu”, 1973, 264 p.

- **C. Ungureanu**, *Orizont*, 24, nr. 22, 30 mai. 1973, p. 2;
- **T. Tihan**, *Steaua*, 24, nr. 12, iun. 1973, p. 31;
- **Mircea Iorgulescu**, (Austeritate și dezinvoltură), *România lit.*, 6, nr. 33, 16 aug. 1973, p. 12;
- **Marian Papahagi**, *Steaua*, 24, nr. 22, 1973, p. 32;
- **Andrei Roman**, *Viața românească*, 26, nr. 11, nov. 1973, p. 172-173;
- **Victor Felea**, *Tribuna*, 18, nr. 13, 28 mart. 1974, p. 2.

NICOLESCU, VASILE
(1929 – 1990)

Starea lirică. Eseuri. București, „Eminescu”, 1975, 328 p.

- **G. Dimisianu**, (O viziune integratoare), *România lit.*, 8, nr. 32, 7 aug. 1975, p. 11;
- **Edgar Papu**, (Știința „stării lirice”), *Luceafărul*, 18, nr. 33, 16 aug. 1975, p. 1, 2;
- **Victor Felea**, *Tribuna*, 19, nr. 35, 28 aug. 1975, p. 5;
- **L. Leonte**, (Întemeierea ființei prin cuvânt), *Cronica*, 10, nr. 38, 19 sept. 1975, p. 2;
- **G. Arion**, (Echilibru și rafinament artistic), *Flacăra*, 24, nr. 38, 27 sept. 1975, p. 8;
- **Mircea Ivănescu**, *Transilvania*, 4, nr. 9, sept. 1975, p. 33-34;

- Alexandru Dobrescu, („Starea critică”), *Transilvania*, nr. 9, sept. 1975, p. 5;
- Victor Bibicioiu, *Ramuri*, 12, nr. 10, 15 oct. 1975, p. 4;
- Dumitru Micu, *Contemporanul*, nr. 44, 31 oct. 1975, p. 10;
- Ion Lotreanu, *Orizont*, 26, nr. 47, 21 nov. 1975, p. 3;
- Marin Sorescu, *Familia*, 11, nr. 11, nov. 1975, p. 2;
- George Eliade, *Vatra*, 5, nr. 11, 20 nov. 1975, p. 2;
- Mircea Martin, *Steaua*, 26, nr. 11, nov. 1975, p. 23-24;
- Lucian Alexiu, (Un eseu despre poezie), *Viața stud.*, 20, nr. 39, 3 dec. 1975, p. 8;
- Gh. Grigurcu, (Fascinația umanului), *Secolul 20*, nr. 3, mart. 1976, p. 126-129;
- Mircea Martin, *Cahiers roumains d'études littéraires*, nr. 1, 1976, p. 118-119.

NOICA, CONSTANTIN (1907 – 1987)

Douăzeci și șapte de trepte ale realului. București, Ed. Științifică, 1969, 120 p.

- G. Vlăduțescu, *Tomis*, 4, nr. 7, iul. 1969, p. 3;
- Mircea Muthu, (O dialectică a conceptelor), *Steaua*, 20, nr. 9, sept. 1969, p. 41-43.

Rostirea filozofică românească. București, Ed. Științifică, 1970, 280 p.

- M. Bîrliba, (Povestea filozofică...), *Viața stud.*, 15, nr. 25, 21 iun. 1970, p. 11;
- Șerban Cinoff, *Amfiteatru*, 5, nr. 6, iun. 1970, p. 19;
- Eugen Iacob, (Vocea și rostirea), *Contemporanul*, nr. 31, 31 iul. 1970, p. 9;
- *Forum*, 12, nr. 7, iul. 1970, p. 93;
- C. Vasile, *Cronica*, 5, nr. 32, 8 aug. 1970, p. 10;
- Paul Anghel, (Rostirea românească), *Contemporanul*, nr. 33, 14 aug. 1970;
- Marin Bucur, (Dincolo de cuvânt), *Familia*, 6, nr. 8, aug. 1970, p. 21;
- M. Ungheanu, *România lit.*, 3, nr. 36, 3 sept. 1970, p. 14-15;
- Dumitru Isac, *Tribuna*, 14, nr. 36, 3 sept. 1970, p. 4;
- A. Gheorghe, *Colocvii*, 5, nr. 9-10, sept.-oct. 1970, p. 25;
- Grigore Traian Pop, *Ramuri*, 7, nr. 10, oct. 1970, p. 13;
- G. Vlăduțescu, (Coborâre în „uitarea românească”), *Tomis*, 5, nr. 10, oct. 1970, p. 17, 19;
- Tudor Cățineanu, *Steaua*, 21, nr. 10, oct. 1970, p. 113-116;
- Virgil V. Mirescu, *Ateneu*, 7, nr. 12, dec. 1970, p. 15.

creație și frumos în rostirea românească. București, „Eminescu”, 1973, 183 p.

- Dan Mutașcu, (O filozofie a cuvintelor), *Săptămîna*, nr. 165, 1 febr. 1974, p. 6;

- **D. N. Zaharia**, (Iscusirile cuvântului românesc), *Cronica*, 9, nr. 11, 15 mart. 1974, p. 10;
- **Eugen Simion**, *Tribuna României*, 3, nr. 33, 15 mart. 1974, p. 12;
- **Daniel Lascu**, (Paranteze la un eseu exemplar despre rostirea românească), *Orizont*, 25, nr. 12, 21 mart. 1974, p. 7;
- **Radu Enescu**, *Familia*, 9, nr. 3, mart. 1974, p. 2;
- **N. Balotă**, (Rostirea filozofică românească), *Steaua*, 25, nr. 4, apr. 1974, p. 10;
- **Eugen Simion**, *Ramuri*, 11, nr. 12, 15 nov. 1974, p. 10;
- **D. Macrea**, *România lit.*, 8, nr. 36, 4 sept. 1975, p. 8;
- **Aurel Sasu**, *Cahiers roumains d'études littéraires*, nr. 2, apr.-iun. 1975, p. 128-129.

Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești. București, „Eminescu”, 1975, 172 p.

- **Nicolae Manolescu**, *România lit.*, 8, nr. 28, iul. 1975, p. 9;
- **Zaharia Sîngeorzan**, (Un nou Eminescu ...), *Cronica*, 10, nr. 31, aug. 1975, p. 5;
- **Dan Cristea**, *Lucefărul*, 18, nr. 31, 2 aug. 1975, p. 1, 2;
- **Dan Zamfirescu** (Eminescu și vasalitatea opiniei creatice), *Lucefărul*, nr. 32, 9 aug. 1975, p. 1, 7;
- **Crăciun Bejan**, *Familia*, 11, nr. 8, aug. 1975, p. 4;
- **George Arion**, *Îndrumătorul cultural*, 28, nr. 9, sept. 1975, *Supl. Biblioteca*, nr. 3, p. 30;
- **George Munteanu**, *Tribuna României*, 4, nr. 69, 15 sept. 1975, p. 12;
- **N. Mărgineanu**, *Tribuna*, 19, nr. 30, 25 sept. 1975, p. 6;
- **Alexandru George**, *Convorbiri lit.*, nr. 11, nov. 1975, p. 2;
- **D. Micu**, (Un eseu despre Lovinescu), *Contemporanul*, nr. 52, 26 dec. 1975, p. 10.
- **Cristian Livescu**, (Alte studii eminesciene), *Ateneu*, 13, nr. 1, mart. 1976, p. 4;
- **Dan Mutașcu**, (Uomo universale), *Viața românească*, 29, nr. 6, iun. 1976, p. 45-46;
- *Săptămîna*, nr. 293, 16 iul. 1976, p. 3;
- *Săptămîna*, nr. 294, 23 iul. 1976, p. 3;
- *Săptămîna*, nr. 295, 30 iul. 1976, p. 3;
- **Grigore Popa**, (Laudă poetului – om de cultură), *Viața românească*, 29, nr. 10, oct. 1976, p. 52-53.

PALEOLOGU, ALEXANDRU (1919 –)

Spiritul și litera. Încercări de pseudocritică. București, „Eminescu”, 1970, 268 p.

- **Nicolae Manolescu**, *Contemporanul*, nr. 36, 4 sept. 1970, p. 3;
- **M. Ungheanu**, *România lit.*, 3, nr. 37, 10 sept. 1970, p. 14-15;

- Ion Vlad, *Tribuna*, 14, nr. 44, 29 oct. 1970, p. 2;
- Dan Cristea, *Argeș*, 5, nr. 10, oct. 1970, p. 5;
- Lucian Raicu, *România lit.*, 3, nr. 45, 5 nov. 1970, p. 9;
- Geo Șerban, (Rigoarea reabilitată), *Luceafărul*, 13, nr. 46, 14 nov. 1970, p. 3;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 6, nr. 11, nov. 1970, p. 2;
- Petru Poantă, *Steaua*, 21, nr. 11, nov. 1970, p. 95-97;
- M. Nițescu, *Viața românească*, 23, nr. 11, nov. 1970, p. 70-71;
- M. Petroveanu, (Critica și gustul absolutului), *România lit.*, 3, nr. 50, 10 dec. 1970, p. 4;
- G. Gherghiță, *Ramuri*, 7, nr. 12, 15 dec. 1970, p. 12;
- Al. George, (Eros și luciditate), *România lit.*, 3, nr. 51, 17 dec. 1970, p. 13, 28;
- Zaharia Sîngeorzan, *Cronica*, 5, nr. 52, 26 dec. 1970, p. 8;
- Jana Morărescu, *Ateneu*, 8, nr. 3, mart. 1971, p. 9;
- Șerban Foartă, *Orizont*, 22, nr. 4, apr. 1971, p. 67-69;
- *Romanian Review*, 25, nr. 3, iul.-sept. 1971, p. 97.

Bunul simț ca paradox. București, „Cartea românească”, 1972, 216 p.

- Lucian Raicu, *Luceafărul*, 15, nr. 31, 29 iul. 1972, p. 2;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, 3, nr. 16, 30 aug. 1972, p. 8, 9;
- Valentin Tașcu, *Familia*, 8, nr. 8, aug. 1972, p. 2;
- Victor Felea, *Tribuna*, 16, nr. 36, 7 sept. 1972, p. 2;
- Nicolae Ciobanu, *Luceafărul*, 15, nr. 37, 9 sept. 1972, p. 2;
- C. Ungureanu, (Arbore genialogic), *Orizont*, 23, nr. 20, 14 sept. 1972, p. 2;
- M. Ungureanu, *Convorbiri lit.*, 3, nr. 18, 30 sept. 1972, p. 3;
- Ion Cristoiu, (Sub semnul lui Socrate), *Viața stud.*, 17, nr. 35, 18 oct. 1972, p. 11;
- Alexandru Ștefănescu, *Tomis*, 7, nr. 16, 25 oct. 1972, p. 4;
- Dorin Tudoran, (Despre ce se mai scriu azi paradoxice?), *România lib.*, 30, nr. 8711, 26 oct. 1972, p. 2;
- Mircea Iorgulescu, *Argeș*, 7, nr. 10, oct. 1972, p. 8;
- A. I. Brumaru, *Astra*, 7, nr. 10, oct. 1972, p. 6;
- Florin Mihăilescu, (Paradoxul și demnitatea lui), *Viața românească*, 25, nr. 11, nov. 1972, p. 106-109;
- M. Braga, (Despre recurența moralismului), *Tribuna*, 17, nr. 8, 12 febr. 1973, p. 4;
- Florin Mihăilescu, *Romanian Review*, 27, nr. 1, ian.-mart. 1973, p. 61-65.

Simțul practic. București, „Cartea românească”, 1974, 196 p.

- Dan Cristea, (Literatura estetică), *Luceafărul*, 17, nr. 4, 25 ian. 1975, p. 2;
- G. Dimisianu, (Cultură, umanism,...), *România lit.*, 8, nr. 5, 30 ian. 1975, p. 11;
- G. Gheorghită, (Paradox și platitudine), *Săptămîna*, nr. 217, 31 ian. 1975, p. 3;
- Mircea Zăciu, (Lecturi și zile), *Tribuna*, 19, nr. 12, 20 mart. 1975, p. 4;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, nr. 4, apr. 1975, p. 5;

- Mariana Zavati, *Cronica*, 10, nr. 21, 23 mai 1975, p. 2;
- M. Ungheanu, *Luceafărul*, 18, nr. 21, 24 mai 1975, p. 2;
- Virgil Ardeleanu, *Steaua*, 26, nr. 5, mai 1975, p. 30-31;
- F. Mihăilescu, (Realitatea eseului), *Viața românească*, 28, nr. 6, iun. 1975, p. 58-60;
- Gh. Grigurcu, *Familia*, 11, nr. 7, iul. 1975, p. 3.

PALER, OCTAVIAN
(1926 –)

Drumuri prin memorie. Egipt. Grecia. Cuvânt înainte / de / Eugen Barbu. București, „Albatros”, 1972, 239 p.

- Aurel Baranga, *Flacăra*, 21, nr. 21, 20 mai 1972, p. 13;
- Dorin Tudoran, *Scînteia tin.*, 28, nr. 7161, 26 mai 1972, p. 2;
- Nicolae Balotă, (Călătoria unui eseist), *Luceafărul*, 15, nr. 24, 10 iun. 1972, p. 5;
- Radu Mareș, *Tribuna*, 16, nr. 23, 8 iun. 1972, p. 2;
- Pop Simion, (Per pedes), *Astra*, 7, nr. 6, iun. 1972, p. 1;
- Constantin Vișan, *Familia*, 8, nr. 6, iun. 1972, p. 3;
- Mihai Cernat, *Munca*, 28, nr. 7657, 29 iun. 1972, p. 2;
- Nicolae Dragoș, *Scînteia*, 41, nr. 9189, 25 iun. 1972, p. 4;
- Ion Cristoiu, *Viața stud.*, 17, nr. 25, 21 iun. 1972, p. 7;
- Florin Mugur, (Agora pustie), *Argeș*, 7, nr. 7, iul. 1972, p. 16;
- George Pruteanu, *Convorbiri lit.*, 3, nr. 17, 15 sept. 1972, p. 8, 9;
- George Mareș, *Revista bibl.*, 25, nr. 8, aug. 1972, p. 507-508;
- Titu Popescu, *Transilvania*, 1, nr. 4, aug. 1972, p. 48-49;
- Traian Stoica, *Viața românească*, 25, nr. 8, aug. 1972, p. 143-144;
- Radu Cîrneai, *Ateneu*, 9, nr. 10, oct. 1972, p. 8;
- Aurel Martin, *România pitorească*, 2, nr. 9, sept. 1973, p. 23.

Drumuri prin memorie. Italia. București, „Albatros”, 1974, 288 p.

- Dan Mutașcu, (Călătorie și cultură), *Săptămîna*, nr. 181, 24 mai 1974, p. 2;
- N. Manolescu, (Călătorie și semnificație), *România lit.*, 7, nr. 22, 30 mai 1974, p. 9;
- V. Bîrlădeanu, (Pasionate drumuri prin memorie), *Presa noastră*, 19, nr. 5, mai 1974, p. 24;
- E. Vasilescu, *Scînteia*, 43, nr. 9883, 1 iun. 1974, p. 4;
- Radu Mareș, *Tribuna*, 18, nr. 24, 13 iun. 1974, p. 2;
- I. D. Bălan, (Pașii de bronz ai călătorului), *Luceafărul*, 17, nr. 24, 15 iun. 1974, p. 6;
- C. Stănescu, (Lirismul ideilor), *Scînteia tin.*, 30, nr. 7800, 20 iun. 1974, p. 4;
- Emil Manu, *Săptămîna*, nr. 185, 21 iun. 1974, p. 2;

- C. Ungureanu, *Tribuna*, 25, nr. 26, 28 iun. 1974, p. 2;
- Ioan Oarcășu, *Tribuna*, 18, nr. 29, 18 iul. 1974, p. 8;
- Zaharia Sîngeorzan, (Călătorind, călătorind), *Cronica*, 9, nr. 29, 19 iul. 1974, p. 4;
- Dan Zamfirescu, (Italia într-o viziune românească), *Tribuna României*, 3, nr. 42, 1 aug. 1974, p. 12;
- V. Porumbacu, (Un itinerar italian), *Viața românească*, nr. 8, aug. 1974, p. 54-55;
- Liviu Leonte, (Acest viciu nepedepsit), *Cronica*, 9, nr. 38, 20 sept. 1974, p. 2;
- Titu Popescu, *Transilvania*, 3, nr. 9, sept. 1974, p. 40-41;
- Dragoș Vrînceanu, (O carte românească despre Italia), *Steaua*, 25, nr. 9, sept. 1974, p. 41;
- Dan Culcer, (Călătorii intelectuale), *Vatra*, 4, nr. 10, 20 oct. 1974, p. 11;
- Mircea Bradu, *Familia*, 10, nr. 12, dec. 1974, p. 2;
- Maria Banuș, (Frumoasele călătorii), *Tribuna*, 19, nr. 8, 20 febr. 1975, p. 2.

Mitologii subiective. București, „Eminescu”, 1975, 286 p.

- Emil Manu, *Săptămîna*, nr. 266, 9 ian. 1976, p. 9;
- Nicolae Manolescu, (Idee și stil), *România lit.*, 9, nr. 3, 15 ian. 1976, p. 9;
- Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Flacăra*, 25, nr. 3, 24 ian. 1976, p. 11;
- Ion Tugui, *Scînteia*, 45, nr. 10396, 24 ian. 1976, p. 4;
- C. Stănescu, (Miturile memoriei), *Scînteia tin.*, 32, nr. 8301, 30 ian. 1976, p. 2;
- Nicolae Ciobanu, (Actualitatea mitului), *Luceafărul*, 19, nr. 5, 31 ian. 1976, p. 1, 2;
- Crăciun Bejan, *Familia*, 12, nr. 1, ian. 1976, p. 3;
- Radu Mareș, *Tribuna*, 20, nr. 7, 12 febr. 1976, p. 2;
- Ion Lotreanu, *Orizont*, 27, nr. 8, 27 febr. 1976, p. 3;
- Mircea Tomuș, *Transilvania*, 5, nr. 2, febr. 1976, p. 34-35;
- *Albina*, 79, nr. 2, febr. 1976, p. 7;
- V. Rîpeanu, (Mesaj de trăinicie spirituală), *Presa noastră*, 21, nr. 2, febr. 1976, p. 37;
- Dumitru Micu, *Contemporanul*, nr. 10, 5 mart. 1976, p. 10;
- Constantin Coroiu, (Vocația eseului), *Convorbiri lit.*, nr. 3, mart. 1976, p. 13;
- Emil Manu, *Îndrumătorul cultural*, 29, nr. 3, mart. 1976, *Supl. Biblioteca*, nr. 1, p. 18;
- Emil Manu, *România pitorească*, 5, nr. 3, mart. 1976, p. 8;
- Ion Oarcășu, (Literatura surselor savante), *Tribuna*, 20, nr. 15, 8 apr. 1976, p. 3;
- Liviu Leonte, *Cronica*, 11, nr. 15, 9 apr. 1976, p. 2;
- Nicolae Balotă, (Un itinerar spiritual), *Luceafărul*, 19, nr. 15, 10 apr. 1976, p. 1, 7;
- Dan Culcer, *Vatra*, 6, nr. 4, apr. 1976, p. 11;
- Veronica Porumbacu, *Viața românească*, 29, nr. 5, mai 1976, p. 57-58;
- Virgil Ardeleanu, *Steaua*, 27, nr. 6, iun. 1976, p. 38;
- Mircea Muthu, (Lirismul unor mitologii), *Steaua*, 27, nr. 8, aug. 1976, p. 28;
- C. Ungureanu, *Orizont*, 27, nr. 42, 21 oct. 1976, p. 2.

PANDREA, PETRE
(1904 – 1968)

Brîncuși. Amintiri și exegeze. București, „Meridiane”, 1967, 263 p.

- Adrian Rădulescu, *Contemporanul*, nr. 49, 8 dec. 1967, p. 6;
- Neagu Rădulescu, *Tribuna*, 12, nr. 4, ian. 1968, p. 7;
- M. N. Rusu, *Lucașfărul*, 11, nr. 21, 25 mart. 1968, p. 2;
- George Timcu, *Viața românească*, 21, nr. 8, aug. 1968, p. 152.

Eseuri. (Portrete și controverse. Germania hitleristă. Pomul vieții). Antologie de Gh. Stroia. București, „Minerva”, 1971, 556 p.

- M. Ungheanu, *România lit.*, 4, nr. 34, 19 aug. 1971, p. 14;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 8, nr. 1, ian. 1972, p. 2;
- Vasile Velișanu, *Revista de filozofie*, 19, nr. 3, mart. 1972, p. 411-413;
- Al. George, (~ și demonul controversei), *Lucașfărul*, 15, nr. 27, 1 iul. 1972, p. 6.

Amintiri și exegeze. București, „Meridiane”, 1976, 276 p. (Biografii. Memorii. Eseuri).

PAPU, EDGAR
(1908 – 1993)

Călătoriile Renașterii și noi structuri literare. București, ELU, 1967, 208 p.

- Marian Vasile, *Ramuri*, 4, nr. 8, 15 aug. 1967, p. 6, 7;
- Alexandru Indrieș, *Orizont*, 18, nr. 8, aug. 1967, p. 86-87;
- Mircea Martin, (Personalitatea erudiției), *Contemporanul*, nr. 39, 29 sept. 1967, p. 3;
- Vasile Musca, *Familia*, 3, nr. 9, sept. 1967, p. 2;
- V. Streinu, (Erudiție și modestie), *Lucașfărul*, 10, nr. 41, 14 oct. 1967, p. 1, 7;
- Ilina Grigorovici, *Ramuri*, 4, nr. 10, 15 oct. 1967, p. 17;
- Cornel Mihai Ionescu, *Viața românească*, 20, nr. 12, dec. 1967, p. 93-95;
- Mircea Martin, *Romanian Review*, 22, nr. 1, ian. 1968, p. 122-125;
- Maniu Leonida, *Iașul lit.*, 19, nr. 4, apr. 1968, p. 88-89.

Din luminile veacului. București, EPL, 1967, 200 p.

- Lucian Raicu, *Gazeta lit.*, 14, nr. 33, 17 aug. 1967, p. 2;
- Adrian Angheliescu, (Farmecul culturii), *Lucașfărul*, 10, nr. 37, 16 sept. 1967, p. 7;

- Vasile Savinescu, *Astra*, 2, nr. 11, nov. 1967, p. 15;
- Zaharia Sîngeorzan, *Cronica*, 3, nr. 2, 13 ian. 1968, p. 7.

Evoluția și formele genului liric. București, Ed. Tineretului, 1968, 336 p.; Ed. a 2-a, București, Albatros, 1972, 352 p.

- Magdalena Popescu, *România lit.*, 2, nr. 10, 6 mart. 1969, p. 9;
- Nicolae Manolescu, *Contemporanul*, nr. 12, 21 mart. 1969, p. 3;
- Lucian Raicu, *Flacăra*, 18, nr. 14, 29 mart. 1969, p. 10;
- M. Ungheanu, *Luceafărul*, nr. 13, 29 mart. 1969, p. 2;
- Pompiliu Marcea, *Amfiteatru*, 4, nr. 3, mart. 1969, p. 6;
- Zaharia Sîngeorzan, *Cronica*, 4, nr. 15, 12 apr. 1969, p. 8;
- Alexandru Indrieș, *Orizont*, 20, nr. 4, apr. 1969, p. 83-85;
- Adrian Angheliescu, *Scînteia*, 38, nr. 8058, 8 mai 1969, p. 4;
- Domițian Cesereanu, *Tribuna*, 13, nr. 22, 29 mai 1969, p. 3;
- Voicu Bugariu, *Astra*, 4, nr. 5, mai 1969, p. 4;
- Nicolae Balotă, *Familia*, 5, nr. 6, iun. 1969, p. 4;
- Leonida Maniu, (O valoroasă contribuție a comparatismului românesc), *Iașul lit.*, 20, nr. 7, iul. 1969, p. 69-75;
- Vlad Sorianu, *Ateneu*, 6, nr. 9, sept. 1969, p. 6;
- V. Krasnaseschi, *Viața românească*, 22, nr. 10, oct. 1969, p. 96-97;
- Magdalena Popescu, *Romanian Review*, oct.-dec. 1969, p. 108-109.

Fețele lui Ianus. București, „Univers”, 1970, 280 p. (Studii)

- Ov. S. Crohmălniceanu, *România lit.*, 3, nr. 48, 26 nov. 1970, p. 5, 14;
- Lucian Raicu, *România lit.*, 3, nr. 51, 17 dec. 1970, p. 9;
- Zaharia Sîngeorzan, *Cronica*, 6, nr. 2, 9 ian. 1971, p. 9;
- Petru Poantă, *Steaua*, 22, nr. 2, mai 1971, p. 31;
- Alexandru George, (Umanități), *România lit.*, 4, nr. 36, 2 sept. 1971, p. 5, 8.

Poezia lui Eminescu. Elemente structurale. București, „Minerva”, 1971, 223 p.

- Dana Dumitriu, *România lit.*, 4, nr. 41, 7 oct. 1971, p. 7;
- Paul Anghel, (Eminesciana), *Contemporanul*, nr. 46, 12 noc. 1971, p. 3;
- I. Vlad, (Comentarii de poezie eminesciană), *Tribuna*, 15, nr. 47, 25 nov. 1971, p. 2;
- C. Stănescu, *Tribuna școlii*, 1, nr. 25, 27 nov. 1971, p. 5;
- I. Constantin, (În plinul astralei...), *Luceafărul*, 14, nr. 48, 27 nov. 1971, p. 2;
- Lucian Raicu, *Flacăra*, 20, nr. 49, 4 dec. 1971, p. 25;
- G. Munteanu, (Ipostază și adecvare), *România lit.*, 4, nr. 51, 16 dec. 1971, p. 4;
- Adrian Angheliescu, *Scînteia*, 41, nr. 9007, 23 dec. 1971, p. 4;
- Alexandru Ștefănescu, *Tomis*, 6, nr. 12, dec. 1971, p. 5;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, 3, nr. 1, 15 ian. 1972, p. 8, 9;

- Mircea Tomuș, *Steaua*, 23, nr. 1, ian. 1972, p. 22;
- Petru Poantă, *Ateneu*, 9, nr. 1, ian. 1972, p. 6;
- Doru Mielcescu, *Viața stud.*, 17, nr. 5, febr. 1972, p. 7;
- Valeriu Cristea, *Argeș*, 7, nr. 2, febr. 1972, p. 5;
- Alexandru George, *Viața românească*, 25, nr. 4, apr. 1972, p. 94-97;
- Zaharia Sîngeorzan, *Cronica*, 7, nr. 24, 16 iun. 1972, p. 5;
- Emil C. Iliescu, *Limbă și literatură*, nr. 3, 1972, p. 534-536;
- Sara Iercoșan, *Stud. Univ. Babeș-Bolyai. Philologia*, 17, nr. 2, 1972, p. 145-147.

Între Alpi și Marea Nordului. Eseuri asupra artei germane. București, „Meridiane”, 1973, 252 p. (Biografii. Memorii. Eseuri)

- Adrian Beldeanu, *Săptămîna*, nr. 123, 13 apr. 1973, p. 5;
- Sorin Titel, *România lit.*, 6, nr. 18, 3 mai 1973, p. 9;
- Marcel Petrișor, *Tribuna României*, 2, nr. 15, 15 iun. 1973, p. 11;
- D. Kalmuski, (Eseurile lui ~), *Cronica*, 8, nr. 34, 23 aug. 1973, p. 6;
- Adrian Anghelescu, *Tomis*, 8, nr. 16, 25 aug. 1973, p. 7;
- Aurora Bădilă, *Revista bibl.*, 26, nr. 11, nov. 1973, p. 669-700;
- Mircea Iorgulescu, *România lit.*, 7, nr. 1, 3 ian. 1974, p. 12.

Arta și umanul. București, „Meridiane”, 1974, 200 p. (Biografii. Memorii. Eseuri)

- Paul Anghel, *Secolul 20*, nr. 7, iul. 1974, p. 36-43;
- C. Stănescu, *Scînteia tin.*, 30, nr. 7848, 13 aug. 1974, p. 1.

PHILIPPIDE, ALEXANDRU (1900 – 1979)

Studii și portrete literare. București, EPL, 1963, 280 p.

- Teodor Virgolici, *Gazeta lit.*, 10, nr. 37, 12 sept. 1962, p. 2;
- Dan Zamfirescu, *Luceafărul*, 6, nr. 19, 14 sept. 1963, p. 2;
- Mircea Mancaș, *Viața românească*, 16, nr. 11, nov. 1963, p. 189-191;
- Alexandru Căprariu, (Estetica majoră), *Tribuna*, 7, nr. 50, 12 dec. 1963, p. 3;
- Georgeta Horodincă, *Romanian Review*, 13, nr. 1, 1964, p. 95-96.

Studii de literatură universală. București, Ed. Tineretului, 1966, 240 p.
Biblioteca școlară.

- Edgar Papu, *Gazeta lit.*, 13, nr. 44, 3 nov. 1963, p. 2;
- Virgiliu Ene, *Cronica*, 2, nr. 1, 7 ian. 1967, p. 8.

Scriitorul și arta lui. București, EPL, 1968, 380 p.

- Magdalena Popescu, *România lit.*, 1, nr. 12, 26 dec. 1968, p. 9;
- Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Scînteia*, 38, nr. 7948, 17 ian. 1969, p. 4;
- Zaharia Sîngeorzan, *Cronica*, 4, nr. 5, 1 febr. 1969, p. 8;
- *Viața românească*, 22, nr. 2, febr. 1969, p. 133;
- Ion Biberi, *Viața românească*, 22, nr. 4, apr. 1969, p. 72-74.

Considerații confortabile. Fapte și păreri literare. București, „Eminescu”, 1970, 352 p.

- Eugen Simion, *Lucașfărul*, 13, nr. 45, 7 nov. 1970, p. 2;
- Lucian Raicu, *România lit.*, 3, nr. 46, 12 nov. 1970, p. 9;
- Mircea Tomuș, *Tribuna*, 14, nr. 52, 24 dec. 1970, p. 2-3;
- George Ivașcu, *Contemporanul*, nr. 52, 25 dec. 1970, p. 1, 3;
- Adrian Anghelescu, *Scînteia*, 40, nr. 8683, 31 ian. 1971, p. 6;
- V. Fanache, (Spiritul critic al poetului), *Steaua*, 22, nr. 2, febr. 1971, p. 64-67;
- Alexandru Sever, *Viața românească*, 24, nr. 2, febr. 1971, p. 77-78;
- Marin Zamfir, (Receptivitate critică), *Ramuri*, 8, nr. 3, 15 mart. 1971, p. 16;
- Nicolae Manolescu, *Contemporanul*, nr. 31, 30 iul. 1971, p. 3;
- Nicolae Țirioi, *Orizont*, 22, nr. 7, iul. 1971, p. 59-60;
- *Romanian Review*, 25, nr. 3, iul.-sept. 1971, p. 97.

Considerații confortabile. / Fapte și păreri literare vol 2. / București, „Eminescu”, 1972, 319 p.

- Nicolae Ciobanu, *Lucașfărul*, 15, nr. 25, 7 iun. 1972, p. 2;
- Șerban Cioculescu, (Poetul ~ - teoreticianul literar), *România lit.*, 5, nr. 26, 22 iun. 1972, p. 7;
- N. Balotă, (Confort și efort în literatură), *Lucașfărul*, 15, nr. 31, 29 iul. 1972, p. 9;
- Eugen Luca, (Marginaliile – o suită de considerații nu tocmai confortabile), *Contemporanul*, nr. 33, 11 aug. 1972, p. 3;
- Nicolae Balotă, *Scînteia*, 42, nr. 9255, 31 aug. 1972, p. 4;
- V. Fanache, (Considerațiile unui poet erudit), *Steaua*, 23, nr. 16, aug. 1972, p. 12;
- Marcel Pop-Corniș, (Critică și simptomatologie), *Orizont*, 23, nr. 22, 28 sept. 1972, p. 2;
- Nicolae Balotă, (Simptomul „Confortului în literatură”), *Lucașfărul*, 16, nr. 14, 7 apr. 1973, p. 6;
- Alexandru Piru, *România lit.*, 7, nr. 13, 28 mart. 1974, p. 13.

Puncte cardinale europene. Orizont romantic. București, „Eminescu”, 1973, 327 p.

- Șerban Cioculescu, (~ și orizontul romantic), *România lit.*, 6, nr. 24, 14 iun. 1973, p. 7;
- Ilie Constantin, *Luceafărul*, 16, nr. 24, 16 iun. 1973, p. 2;
- I. Cheie-Pantea, *Orizont*, 24, nr. 36, 6 sept. 1973, p. 3;
- Alexandru Piru, (Orizont romantic), *România lit.*, 6, nr. 37, 13 sept. 1973, p. 13;
- Emil Vasilescu, *Scînteia*, 43, nr. 9644, 28 sept. 1973, p. 4;
- Maria Papahagi, *Steaua*, 24, nr. 19, oct. 1973, p. 33;
- Octavian Lohon, (~ și literatura romantică universală), *Ramuri*, 10, nr. 11, 15 nov. 1973, p. 14, 15;
- Alexandru Piru, (~ critic și eseist), *România lit.*, 7, nr. 12, 21 mart. 1974, p. 31;
- Șerban Cioculescu, (Les pionts cardinaux de l' Europe), *Cahiers roumains d' Etudes litteraires*, nr. 1, ian.-mart. 1974, p. 100-102.

POPA, MARIAN (1938 –)

Home fictus. Structuri și ipostaze. București, EPL, 1968, 336 p.

- Ov. S. Crohmălniceanu, *România lit.*, 1, nr. 5, 7 nov. 1968, p. 11;
- Voicu Bugariu, *Iașul lit.*, 20, nr. 4, apr. 1969, p. 87-88;
- G. Gheorghită, *Ateneu*, 6, nr. 6, iun. 1969, p. 4.

Modele și exemple. Eseuri necritice. București, „Eminescu”, 1971, 284 p.

- Mircea Braga, (De la model de bază la exemplu excedentar), *Tribuna*, 15, nr. 49, 9 dec. 1971, p. 4;
- Liviu Leonte, *Cronica*, 7, nr. 1, 7 ian. 1972, p. 2;
- G. Gheorghită, *Ramuri*, 9, nr. 1, 15 ian. 1972, p. 14;
- Dan Culcer, *Vatra*, 2, nr. 1, 20 ian. 1972, p. 4, 5;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 8, nr. 1, ian. 1972, p. 3;
- Mircea Tomuș, *Steaua*, 23, nr. 3, febr. 1972, p. 8;
- Petre Georgescu, (Pălării și mosorele), *Convorbiri lit.*, 3, nr. 5, 15 mart. 1972, p. 5.

Camil Petrescu. București, „Albatros”, 1972, 247 p.

- Nicolae Manolescu, *România lit.*, 5, nr. 33, 10 aug. 1972, p. 9;
- G. Gheorghită, *Ramuri*, 9, nr. 8, 15 aug. 1972, p. 14;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, 3, nr. 16, 30 aug. 1972, p. 9;
- Adriana Simlovici, *Orizont*, 23, nr. 22, 28 sept. 1972, p. 2;
- Mircea Iorgulescu, *Argeș*, 7, nr. 9, sept. 1972, p. 8;
- Valentin Tașcu, *Familia*, 16, nr. 50, 14 dec. 1972, p. 3;

- Dumitru Radu Popa, *Amfiteatru*, 7, nr. 12, dec. 1972, p. 6;
- Corina Popescu, *Revista ist. teorie lit.*, 22, nr. 1, ian.-mart. 1973, p. 130-133.

Călătoriile epocii romantice. București, „Univers”, 1972, 488 p. (Studii)

- Constantin Crișan, *Săptămîna*, nr. 116, 23 febr. 1973, p. 4;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, nr. 6, 30 mart. 1973, p. 8, 9;
- Domițian Cereșeanu, *Steaua*, 24, nr. 6, mart. 1973, p. 27;
- Ion Marcoș, *Tribuna*, 17, nr. 16, 19 apr. 1973, p. 3;
- Grigore Arbore, *Amfiteatru*, 8, nr. 4, apr. 1973, p. 6;
- Mircea Roznoveanu, *Tomis*, 8, nr. 10, 25 mai 1973, p. 4;
- Mircea Iorgulescu, *Lucașfărul*, 16, nr. 27, 7 iul. 1973, p. 2;
- Eugen Todoran, *Viața stud.*, 18, nr. 29-30, 22 aug. 1973, p. 23;
- Serafim Duicu, *Vatra*, 3, nr. 9, sept. 1973, p. 8.

Forma ca deformare. București, „Eminescu”, 1975, 212 p.

- Ion Lotreanu, (Gustul paradoxului), *Săptămîna*, nr. 219, 14 febr. 1975, p. 3;
- Nicolae Manolescu, (Deformarea ca formă), *România lit.*, 8, nr. 8, 20 febr. 1975;
- Cristina Strat, *Cronica*, 10, nr. 15, 11 apr. 1975, p. 2;
- Ion Marcoș, *Tribuna*, 19, nr. 17, 24 apr. 1975, p. 4;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, nr. 4, apr. 1975, p. 5;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 11, nr. 7, iul. 1975, p. 3;
- Lucian Alexiu, *Orizont*, 26, nr. 31, aug. 1975, p. 2;
- A. I. Friduș, *Cronica*, 10, nr. 30, 5 sept. 1975, p. 5.

Comicologia. București, „Univers”, 1975, 480 p.

- Liviu Leonte, (Un studiu despre comic), *Cronica*, 10, nr. 18, 2 mai 1975, p. 2;
- Mircea Iorgulescu, *România lit.*, 8, nr. 31, 31 iul. 1975, p. 11;
- Lucian Alexiu, *Orizont*, 26, nr. 31, 1 aug. 1975, p. 2;
- Gheorghe Grigurcu, *Viața românească*, 28, nr. 9, sept. 1975, p. 52-54;
- VAlexandru Panaitescu, (Premize ale unei științe a comicului), *Convorbiri lit.*, nr. 10, oct. 1975, p. 11, 15.

POPESCU, DUMITRU
(1928 –)

Biletul la control. Eseuri, București, Ed. Tineretului, 1968, 324 p.

- Gh. Achiței, *Lucașfărul*, 11, nr. 14, 6 apr. 1968, p. 2;
- Nicolae Dragoș, *Scînteia tin.*, 25, nr. 5886, 23 apr. 1968, p. 2;

- **Alexandru Căprariu**, *Tribuna*, 12, nr. 18, 2 mai 1968, p. 23;
- **Ion Biberi**, *Contemporanul*, nr. 18, 3 mai 1968, p. 8;
- **Ion B. Victor**, *Munca*, 24, nr. 6368, 5 mai 1968, p. 4;
- **Aurel Martin**, *Gazeta lit.*, 15, nr. 22, 30 mai 1968, p. 2;
- **Voicu Bugariu**, *Astra*, 3, nr. 5, mai 1968, p. 8;
- **Nicolae Sorin**, *Colocvii*, 3, nr. 5, mai 1968, p. 22;
- **Alexandru Protopopescu**, *Tomis*, 3, nr. 5, mai 1968, p. 4;
- **Ioan Grigorescu**, (Musculatura eseului), *Presa noastră*, 13, nr. 5, mai 1968, p. 4-5;
- **I. D. Bălan**, (Un barometru al conștiinței noastre etice. Eseu critic), *Viața stud.*, nr. 27-28, 24 iul. 1968, p. 22;
- **I. Friduș**, *Iașul lit.*, 19, nr. 7, iul. 1968, p. 96;
- **Ion Pascadi**, (Luciditatea principiilor), *Revista de folozofie*, 16, nr. 3, mart. 1969, p. 387-388.

ieșirea din labirint. Eseuri. București, „Eminescu”, 1973, 280 p.

- **T. Podgoreanu**, (Libertatea lucidității), *România lit.*, 6, nr. 47, 2 nov. 1973, p. 5;
- **Ion Ianoși**, (Sentimentul întregului), *Contemporanul*, nr. 47, 16 nov. 1973, p. 3;
- **Nicolae Balotă**, (Firul Ariadnei), *Luceafărul*, 16, nr. 47, 24 nov. 1973, p. 5;
- **Aurel Baranga**, *Era socialistă*, 53, nr. 22, nov. 1973, p. 56;
- **Victor Felea**, *Tribuna*, 17, nr. 49, 6 dec. 1973, p. 3;
- **Titus Popovici**, (Eseu despre eseuri), *Scînteia*, 43, nr. 9714, 7 dec. 1973, p. 4;
- **Traian Liviu Birăescu**, *Orizont*, 24, nr. 50, 13 dec. 1973, p. 4;
- **T. Georgescu**, (O carte a timpului nostru), *Ramuri*, 10, nr. 12, 15 dec. 1973, p. 3;
- **Constantin Ciopraga**, (Autoritatea eseului), *Cronica*, 8, nr. 51, 21 dec. 1973, p. 2;
- **Mirela Roznoveanu**, *Tomis*, 8, nr. 24, 25 dec. 1973, p. 4;
- **Constantin Coroiu**, *Convorbiri lit.*, nr. 24, 30 dec. 1973, p. 5;
- **Vlad Sorianu**, (Lumini pentru labirint), *Ateneu*, 10, nr. 12, dec. 1973, p. 4;
- **Marin Panait**, (Un om, o carte,...), *Transilvania*, 2, nr. 12, dec. 1973, p. 17-19;
- **Voicu Bugariu**, *Astra*, 9, nr. 1, ian. 1974, p. 7;
- **Ion Cristoiu**, (Convingerea ca eseu), *Viața stud.*, 19, nr. 6, 6 febr. 1974, p. 7;
- **Aurel Dragoș Munteanu**, *Flacăra*, 23, nr. 8, 16 febr. 1974, p. 5;
- **Vl. Krasnaseschi**, *Viața românească*, 27, nr. 2, febr. 1974, p. 130-134;
- **Mircea Herivan**, *Albina*, 27, nr. 11, 14 mart. 1974, p. 7;
- **Alexandru Căprariu**, *Steaua*, 25, nr. 3, mart. 1974, p. 6;
- **Ion Lotreanu**, (Societate nouă, om nou), *Săptămîna*, nr. 175, 12 apr. 1974, p. 3.

PREDA, MARIN
(1922 – 1980)

Imposibila întoarcere. București, „Cartea românească”, 1971, 215 p. Ed. a 2-a revăzută și adăugită, 1972, 255 p.

- G. Dimisianu, *România lit.*, 4, nr. 35, 26 aug. 1971, p. 5;
- Ilie Constantin, Marin Sorescu, Adrian Păunescu, Al. Piru, Fănuș Neagu, C. Toiu, *Lucefărul*, 15, nr. 35, 28 aug. 1971, p. 3-4;
- Mircea Iorgulescu, *România lit.*, 4, nr. 37, 9 sept. 1971, p. 9;
- Zaharia Sîngeorzan, *Cronica*, 6, nr. 37, 11 sept. 1971, p. 8;
- C. Stănescu, *Scînteia tin.*, 27, nr. 6946, 16 sept. 1971, p. 5;
- Aurel-Dragoș Munteanu, *Lucefărul*, 14, nr. 39, 25 sept. 1971, p. 3;
- N. Mircescu, *Viața stud.*, 16, nr. 31-32, 29 sept. 1971, p. 30;
- M. Ungheanu, *România lit.*, 4, nr. 40, 30 sept. 1971, p. 10;
- Virgil Ardeleanu, *Steaua*, 22, nr. 11, 1-5 oct. 1971, p. 23;
- Emil Manu, *Săptămîna*, nr. 44, 8 oct. 1971, p. 5;
- Serafim Duicu, *Steaua roșie*, 23, nr. 240, 8 oct. 1971, p. 2;
- Ov. S. Crohmălniceanu, *Contemporanul*, nr. 41, 8 oct. 1971, p. 3;
- M. Roznoveanu, *Tomis*, 6, nr. 10, oct. 1971, p. 5;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 7, nr. 10, oct. 1971, p. 2-3;
- Vlad Sorianu, *Ateneu*, nr. 10, oct. 1971, p. 8;
- C. Ungureanu, *Orizont*, 22, nr. 10, oct. 1971, p. 72-75;
- Dan Culcer, Mihai Sin, („Imposibila întoarcere” sau despre etica scriitorului), *Vatra*, 1, nr. 8, nov. 1971, p. 8;
- Eugenia Tudor, *Viața românească*, 24, nr. 11, nov. 1971, p. 71-74;
- Ovidiu Ghidirmic, *Ramuri*, 8, nr. 12, 15 dec. 1971, p. 17;
- Valentin Cristea, *Argeș*, 6, nr. 12, dec. 1971, p. 5;
- Voicu Bugariu, *Convorbiri lit.*, 2, nr. 15, dec. 1971, p. 81-82;
- Alexandru Andriescu, *Convorbiri lit.*, nr. 1, 15 ian. 1972, p. 8-9;
- *Amfiteatru*, 7, nr. 1, ian. 1972, p. 2;
- Lucian Raicu, *România lit.*, 5, nr. 6, 3 febr. 1972, p. 8;
- Tia Șerbănescu, *România lib.*, 30, nr. 8609, 29 iun. 1972, p. 2;
- Traian Podgoreanu, *Viața românească*, 25, nr. 6, iun. 1972, p. 88-96;
- Nicolae Ciobanu, *Lucefărul*, 15, nr. 33, 5 aug. 1972, p. 2;
- Victor Felea, *Tribuna*, 16, nr. 41, 12 oct. 1972, p. 2;
- M. Iorgulescu, (A new dimension in Marin Preda's literary craftsmanship), *Romanian Review*, 26, nr. 4, oct.-dec. 1972, p. 76-78.

RAICU, LUCIAN
(1934 –)

Liviu Rebreanu. București, EPL, 1967, 372 p.

- Mihai Ungheanu, *Ramuri*, 4, nr. 9, 15 sept. 1967, p. 6-7;
- Nicolae Manolescu, *Contemporanul*, nr. 37, 1967, p. 3;
- Eugen Simion, *Gazeta lit.*, 14, nr. 46, 16 nov. 1967, p. 2;
- C. Stănescu, *Scînteia tin.*, 23, nr. 5752, 18 nov. 1967, p. 2;
- Valeriu Cristea, (Călătorie fantastică), *Viața românească*, 20, nr. 11, nov. 1967, p. 127-132;
- Mihai Drăgan, *Cronica*, 2, nr. 51, 23 dec. 1967, p. 8;
- Gheorghe Grigurcu, *Familia*, 3, nr. 12, dec. 1967, p. 3;
- Cornel Regman, (O interpretare nouă a operei lui Rebreanu. Cît de nouă?), *Tomis*, 3, nr. 1, 15 ian. 1968, p. 5, 19;
- Paul Georgescu, *Viața românească*, 21, nr. 2, febr. 1968, p. 146-148;
- Zaharia Sîngeorzan, *Tribuna*, 12, nr. 13, 28 mart. 1968, p. 3.

Structuri literare. București, „Eminescu”, 1973, 383 p.

- Olimpia Șerban, *Orizont*, 24, nr. 50, 13 dec. 1973, p. 2;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, nr. 24, 30 dec. 1973, p. 8, 9;
- Marcel Pop Corniș, *Orizont*, 25, nr. 2, 10 ian. 1974, p. 2;
- Valeriu Cristea, (Perspicacitatea criticii), *România lit.*, 7, nr. 4, 24 ian. 1974, p. 4;
- Mircea Anghelescu, *Convorbiri lit.*, nr. 1, ian. 1974, p. 4;
- Victor Felea, *Tribuna*, 18, nr. 6, 7 febr. 1974, p. 3;
- Mihai Cernat, *Munca*, 30, nr. 8172, 28 febr. 1974, p. 7;
- Aurel Dragoș Munteanu, *Flacăra*, 23, nr. 10, 2 mart. 1974, p. 23.

Gogol sau fantasticul banalității. București, „Cartea românească”, 1974, 432 p. (Eseuri).

- Mircea Iorgulescu, (Intensitatea analizei și realismul gogolian), *România lit.*, 7, nr. 23, 6 iun. 1974, p. 11;
- Dan Cristea, *Lucefărul*, 17, nr. 25, 22 iun. 1974, p. 2;
- Liviu Leonte, (Critica-pasiune), *Cronica*, 9, nr. 30, 26 iul. 1974, p. 2;
- Alexandru Dobrescu, *Convorbiri lit.*, nr. 7, iul. 1974, p. 5;
- Victor Atanasiu, (Un studiu despre Gogol), *Viața românească*, 27, nr. 8, aug. 1974, p. 57-58;
- Cristian Livescu, *Ateneu*, 11, nr. 7, nov. 1974, p. 5;
- Valeriu Cristea, *Lucefărul*, 18, nr. 7, 15 febr. 1975, p. 6.

Critica – formă de viață. București, „Cartea românească”, 1976, 480 p. (Seria critică).

- **Cornel Moraru**, *Flacăra*, 25, nr. 19, 13 mai 1976, p. 10;
- **Mircea Iorgulescu**, *România lit.*, 9, nr. 21, 20 mai 1976, p. 11;
- **Victor Felea**, *Tribuna*, 20, nr. 29, 15 iul. 1976, p. 2;
- **Al. Dobrescu**, (Nivele de comunicare), *Convorbiri lit.*, nr. 8, aug. 1976, p. 6-7;
- **Cristian Livescu**, (Virtuozitate eseistică), *Ateneu*, 13, nr. 3, sept. 1976, p. 6;
- **Gheorghe Grigurcu**, *Familia*, 12, nr. 9, sept. 1976, p. 2.

RALEA, MIHAI
(1896 – 1964)

Anatol France. București, ESPLA, 1955, 32 p. (SRSC); **În Extremul Occident.** Note de drum în Antile, California, Canada. București, ESPLA, 1955, 151 p.

- **Radu Popescu**, *Contemporanul*, nr. 49, 9 dec. 1955, p. 6;
- **Fil. Lipășcu**, *Iașul lit.*, nr. 12, dec. 1955, p. 113-115;
- **Henri Zalis**, (Călătorind dincolo...), *Scînteia*, 12, nr. 2111, 14 febr. 1956, p. 2;
- **Geo Șerban**, (Itinerar occidental), *Viața românească*, 9, nr. 3, mart. 1956, p. 248-250;
- **Leon Baconski**, (Memorial occidental), *Steaua*, 7, nr. 5, mai 1956, p. 81-84.

Cele două Franțe. București, ESPLA, 1956, 407 p.

- **Eugen Luca**, (Fenomenul francez), *Contemporanul*, nr. 33, 17 aug. 1956, p. 5;
- **Valeriu Tulnic**, *Tînărul scriitor*, 5, nr. 11, nov. 1956, p. 77-79;
- **Savin Bratu**, *Gazeta lit.*, 3, nr. 49, 6 dec. 1956, p. 2;
- **E. Dionisie**, *Iașul lit.*, nr. 2, febr. 1957, p. 80;
- **George Ivașcu**, *Lupta de clasă*, 44, nr. 6, iun. 1957, p. 91-100;
- **C. Silviu**, *Cercetări filozofice*, 4, nr. 3, 1957, p. 169-173;
- **S. Bratu**, *Revue Roumaine*, nr. 2, 1957, p. 146-147;
- **Valentin Lipati**, *Gazeta lit.*, 6, nr. 32, 6 aug. 1959, p. 8.

Scrieri din trecut. În literatură. București, ESPLA, 1957, 359 p.

- **Ion Vitner**, (Un trecut extrem de actual), *Gazeta lit.*, 4, nr. 23, 6 iun. 1957, p. 1, 4;
- **Radu Popescu**, *Contemporanul*, nr. 24, 14 ian. 1957, p. 3;
- **Radu Enescu**, (Un umanist militant), *Tribuna*, 1, nr. 28, 18 aug. 1957, p. 2;
- **N. Tertulian**, *Scînteia*, 24, nr. 3998, 1 sept. 1957, p. 2;
- **Leon Baconsky**, (Semnificația unei retrospective literare), *Steaua*, 8, nr. 9, sept. 1957, p. 85-88.

Scrieri din trecut. În filozofie. București, ESPLA, 1957, 311 p.

- Radu Popescu, *Contemporanul*, nr. 24, 14 iun. 1957, p. 3;
- Apostol Pavel, (Etosul lucidității), *Contemporanul*, nr. 27, 5 iul. 1957, p. 7;
- Mircea Mancaș, (Umanismul gânditorului), *Gazeta lit.*, 4, nr. 32, 8 aug. 1957, p. 1;
- N. Tertulian, *Scînteia*, 24, nr. 3997, 31 aug. 1957, p. 3;
- G. Oancea, *Scrisul bănățean*, 8, nr. 11, nov. 1957, p. 62-64.

Scrieri din trecut. În literatură și filozofie. București, ESPLA, 1958, 308 p.

- Gh. Poalelungi, *Luceafărul*, 1, nr. 6, iun. 1958, p. 2.

Scrieri din trecut. În literatură. București, EPL, 1963, 366 p.

- Boris Buzilă, *România lit.*, 21, nr. 6744, 3 apr. 1963, p. 2.

În Extremul Occident. București, EPL, 1963, 150 p.

- Mircea Mancaș, *Gazeta lit.*, 10, nr. 20, 16 mai 1963, p. 2.

Portrete, cărți, idei. Studii de literatură universală. București, ELU, 1966, 280 p.

- Demostene Botez, *Viața românească*, 19, nr. 11, nov. 1966, p. 161-162;
- Traian N. Gheorghiu, *Cronica*, 2, nr. 20, 20 mai 1967, p. 7.

Scrieri. Vol. 1. *Explicarea omului.* Ediție îngrijită și prefațată de N. Tertulian. București, „Minerva”, 1972, XXXVI+307 p.

- Z. Ornea, *Scînteia*, 41, nr. 9234, 9 aug. 1972, p. 4;
- D. N. Zaharia, *Cronica*, 7, nr. 38, 22 sept. 1972, p. 11;
- G. Vlăduțescu, *Tomis*, 7, nr. 14, 25 sept. 1972, p. 13;
- G. Vlăduțescu, *Tomis*, 7, nr. 15, 10 oct. 1972, p. 14;
- Traian Podgoreanu, *Viața românească*, 25, nr. 11, nov. 1972, p. 127-132;
- Domițian Cesereanu, (Arta etalon de aur al hominității), *România lit.*, 6, nr. 21, 24 mai 1973, p. 8;

Alte referințe:

- Tudor Vianu, *Viața românească*, 9, nr. 8, aug. 1956, p. 144-152;
- Horia Bratu, (~ și explicarea omului), *Viața românească*, 10, nr. 7, iul. 1957, p. 144-156;
- T. Herseni, (~ și eseistica filozofică), *Contemporanul*, nr. 39, 25 sept. 1964, p. 7;
- George Ivașcu, (~ și literatura), *Contemporanul*, nr. 35, 28 aug. 1964, p. 3;
- Alexandru Philippide, (~ eseist), *Viața românească*, 17, nr. 2, febr. 1965, p. 71-73;
- Petre Anghel, (~ sau vocația eseului), *Vatra*, 2, nr. 12, 20 dec. 1972, p. 7.

ROȘCA, D. D.
(1895 – 1980)

Studii și eseuri filozofice. București, Ed. Științifică, 1970, 212 p.

- Ion Lungu, *Tribuna*, 14, nr. 22, 28 mai 1970, p. 7;
- Elena Puha, *Cronica*, 5, nr. 24, 13 iun. 1970, p. 11;
- Eugen Iacob, *Contemporanul*, nr. 25, 19 iun. 1970, p. 8;
- N. Trandafoiu, (Idea națională la ~), *Steaua*, 22, nr. 1, ian. 1971, p. 90-95.

Oameni și climate. Cluj, „Dacia”, 1971, 259 p.

- Lucia Dumitrescu-Codreanu, *Munca*, 27, nr. 7409, 11 sept. 1971, p. 2;
- Dumitru Isac, *Tribuna*, 15, nr. 39, 30 sept. 1971, p. 12;
- Tudor Cățineanu, *Steaua*, 22, nr. 11, nov. 1971, p. 27;
- G. Vlăduțescu, *Tomis*, 6, nr. 10, oct. 1971, p. 11;
- Popa Marian, *Săptămîna*, nr. 49, 12 nov. 1971, p. 4;
- Ion Cristoiu, *Amfiteatru*, 7, nr. 9, sept. 1972, p. 6;
- Florica Neagoe, *Revista de filozofie*, 19, nr. 10, oct. 1972, p. 1261-1266.

SĂHLEANU, VICTOR
(1924 – 1997)

Chimia, fizica și matematica vieții. București, Ed. Științifică, 1965, 440 p.

- Ileana Mărculescu, (Enciclopedia sau spirit de sinteză), *Contemporanul*, nr. 32, 6 aug. 1965, p. 9;
- Edmond Nicolau și C. Bălăceanu, *Tribuna*, 9, nr. 32, 12 aug. 1965, p. 9;
- E. A Pora, *Rev. Roum. Biologie-Zoologie*, 10, nr. 5, sept.-oct. 1965, p. 370-371.

Nobila aventură a științei. București, „Albatros”, 1971, 191 p.

- A. Restian, *Astra*, 8, nr. 1, ian. 1973, p. 16.

Arta rece și știința fierbinte. București, „Cartea românească”, 1972, 343 p. (Eseuri).

- A. Restian, *Astra*, 8, nr. 1, ian. 1973, p. 16;
- Victor Ernest Mașek, *Transilvania*, 2, nr. 2, febr. 1973, p. 32-33;
- Traian Podgoreanu, *Viața românească*, 26, nr. 5, mai 1973, p. 172-178.

Știința și filozofia informației. București, Ed. Politică, 1972, 375 p.

- Victor Ernest Mașek, *Scînteia*, 4, nr. 9084, 11 mart. 1972, p. 5;
- R. Adrian, *Astra*, 7, nr. 5, mai 1972, p. 15;
- Valentin Nicolae, (Opțiune pentru știința universului informațional), *Forum*, 14, nr. 6, iun. 1972, p. 57-59;
- B. Stugren, (Informatica în optica filozofiei științelor), *Lupta de clasă*, 52, nr. 7, iul. 1972, p. 135-136;
- B. Stugren, (Universul informațional), *Tribuna*, 16, nr. 489, 7 dec. 1972, p. 13.

Eseu de biologie informațională. București, Ed. Științifică, 1973, 203 p.

- Lia Hodoroștea, *Natura*, 25, nr. 6, nov.-dec. 1973, p. 99;
- Ioan Horotan, (Neîmplinirea unui eseu), *Revista de filozofie*, 21, nr. 4, apr. 1974, p. 545-549.

STANCA, RADU (1920 – 1962)

Acvariu. Prefață, text ales și îngrijit de Mircea Tomuș. Cluj, „Dacia”, 1971, 285 p.

- Ion Vlad, *Tribuna*, 16, nr. 5, 3 febr. 1972, p. 2;
- Zaharia Sîngeorzan, *România lit.*, 5, nr. 15, 6 apr. 1972, p. 9, 10;
- Titu Popescu, *Transilvania*, 1, nr. 1, mai 1972, p. 56-57;
- *Revista ist. teorie lit.*, 22, nr. 1, ian.-mart. 1973, p. 157.

STATI, SORIN (1932 –)

Cuvinte românești. O poveste a vorbelor. București, Ed. Științifică, 1964, 208 p.

- M. Ungheanu, *Scînteia tin.*, 21, nr. 4871, 15 ian. 1965, p. 2;
- Anca Balaci, *România lib.*, 23, nr. 6308, 28 ian. 1965, p. 2;
- D. Crașoveanu, *Orizont*, 16, nr. 3, mart. 1965, p. 86-88;
- Nae Antonescu, *Steaua*, 16, nr. 3, mart. 1965, p. 108;
- Valeria Guțiu-Romalo, *Limba română*, 14, nr. 5, sept.-oct. 1965, p. 619-620;
- Alexandru Graur, *Studii și cercetări ling.*, 17, nr. 1, ian.- febr. 1966, p. 117-118.

Călătorie lingvistică în țara muzelor. București, Ed. Științifică, 1967, 160 p.

- I. Mării, *Steaua*, 19, nr. 2, febr. 1968, p. 95-96.

Interferențe lingvistice. Din istoria relațiilor lingvistice cu alte științe. București, Ed. Științifică, 1971, 288 p.

- **Henri Wald**, (Lingvistica și explicarea omului), *Familia*, 7, nr. 12, dec. 1971, p. 16;
- **D. Macrea**, *România lit.*, 5, nr. 10, 2 mart. 1972, p. 11;
- **Kelemen Béla**, *Nylev. Irod. Tud. Köz.*, 16, nr. 1, 1972, p. 157-159;
- **Nadia Anghelescu**, *Studii și cercet. lingv.*, 23, nr. 2, mai.-iun., 1972, p. 313-315.

Douăzeci de scrisori despre limbaj. București, Ed. Științifică, 1973, 232 p.

- **Henri Wald**, (Uimiri în fața limbajului), *Luceafărul*, 26, nr. 43, 27 oct. 1973, p. 1, 9;
- **George Muntean**, *România lit.*, 7, nr. 12, 21 mart. 1974, p. 10;
- **Ion Roșianu**, *Limba română*, 24, nr. 1, ian.-febr. 1975, p. 82-83.

STEINHARDT, NICOLAE (1912 – 1989)

Între viață și cărți. București, „Cartea românească”, 1976, 360 p.

- **Mircea Iorgulescu**, *România lit.*, 9, nr. 26, 24 iun. 1976, p. 11;
- **Voicu Bugariu**, (Psihologia colecționarului), *Luceafărul*, 9, nr. 30, 24 iul. 1976, p. 2;
- **Ion Vlad**, (În spațiul lecturii), *Tribuna*, 20, nr. 33, 12 aug. 1976, p. 2;
- **Mircea Popa**, *Steaua*, 27, nr. 8, aug. 1976, p. 36;
- **Alexandru George**, *Viața românească*, 29, nr. 8, aug. 1976, p. 48-49;
- **Mircea Ivănescu**, *Transilvania*, 5, nr. 8, aug. 1976, p. 23-24;
- **Dan Culcer**, (Despre intelectualul meditator), *Vatra*, 6, nr. 10, 20 oct. 1976, p. 9.

STREINU, VLADIMIR (1902 – 1971)

Pagini de critică literară. [Vol. 1-2.] Marginalia, eseuri. București, EPL, 1958, Vol. 1, 384 p. și Vol. 2. 440 p.

- **I. Negoiteșcu**, *Viața românească*, 21, nr. 3, mart. 1968, p. 88-90;
- **M. Ungheanu**, *Gazeta lit.*, 15, nr. 20, 16 mai 1968, p. 2;
- **M. Ungheanu**, *Ramuri*, 5, nr. 5, 15 mai 1968, p. 7, 8;
- **Nicolae Manolescu**, *Contemporanul*, nr. 22, 31 mai 1968, p. 2;
- **Gh. Achiței**, *Luceafărul*, 11, nr. 22, 1 iun. 1968, p. 2;
- **Gheorghe Grigurcu**, *Familia*, 4, nr. 6, iun. 1968, p. 11;
- **Alexandru Protopopescu**, *Tomis*, nr. 3, 7 iul. 1968, p. 5;

- **Domițian Cereșeanu**, *Tribuna*, 12, nr. 30, 25 iul. 1968, p. 3;
- **Lucian Raicu**, *Gazeta lit.*, 15, nr. 31, 1 aug. 1968, p. 3;
- **Petre Ghiță**, *Munca*, 24, nr. 6451, 10 aug. 1968, p. 2;
- **Constantin Călin**, *Ateneu*, 5, nr. 11, nov. 1963, p. 5;
- **Ion Bălu**, *Romanian Review*, 22, nr. 4, oct.-dec. 1968, p. 122-123.

Clasicii noștri. Al. I. Odobescu, Titu Maiorescu, Ion Creangă, George Coșbuc. București, Ed. Tineretului, 1969, 332 p.

- **Mihai Drăgan**, *Cronica*, 4, nr. 29, 19 iul. 1969, p. 8;
- **Valeriu Cristea**, *România lit.*, 2, nr. 30, 24 iul. 1969, p. 9;
- **Lucian Raicu**, *Flacăra*, 18, nr. 32, 2 aug. 1969, p. 14;
- **C. Stănescu**, *Scînteia tin.*, 25, nr. 5286, 2 aug. 1969, p. 4;
- **M. Beșteliu**, *Ramuri*, 6, nr. 8, 15 aug. 1969, p. 13;
- **Valeriu Râpeanu**, *Scînteia*, 39, nr. 8168, 27 aug. 1969, p. 4;
- **Valeriu Râpeanu**, *Amfiteatru*, 4, nr. 8, aug. 1969, p. 8;
- **Pavel Florea**, *Iașul lit.*, 21, nr. 1, ian. 1970, p. 81;
- **Mircea Tomuș**, *Tribuna*, 14, nr. 38, 17 sept. 1970, p. 2-3.

Studii de literatură universală. Ediție întocmită și prefăcută de George Muntean. București, „Univers”, 1973, 464 p.

- **Șerban Cioculescu**, (Un spirit ...), *România lit.*, 6, nr. 20, 17 mai 1973, p. 7;
- **Dinu Pillat**, *Revista ist. teorie. lit.*, 22, nr. 3, iul.-sept. 1973, p. 497-499;
- **Serafim Duicu**, (O vocație universală), *Tribuna*, 17, nr. 32, 9 aug. 1973, p. 7;
- **Octavian Lohon**, (~ exeget al literaturii universale), *Ramuri*, 10, nr. 12, 15 dec. 1973, p. 15;
- **G. Dimisianu**, (Tensiunea ideilor), *România lit.*, 7, nr. 12, 21 mart. 1974, p. 12;
- **Val. Condurache**, *Cronica*, 9, nr. 13, 29 mart. 1974, p. 11;
- **Alexandru Piru**, *Cahiers roumains d' études litteraires*, nr. 3, iul.-sept. 1974, p. 106-108;
- **George Munteanu**, *Synthesis*, 1, 1975, p. 201.

Pagini de critică literară. Vol. 3. Marginalia, eseuri. Ediție alcătuită de George Muntean. București, „Minerva”, 1974, 488 p.

- **Nicolae Manolescu**, *România lit.*, 7, nr. 35, 29 aug. 1974, p. 9;
- **Dan Cristea**, *Lucefărul*, 17, nr. 41, 12 oct. 1974, p. 2;
- **Liviu Leonte**, (Raționalismul critic), *Cronica*, 9, nr. 44, 1 nov. 1974, p. 2;
- **C. Regman**, (~ și actualitatea literară), *Viața românească*, 27, nr. 11, nov. 1974, p. 3;
- **Marcel Duță**, *Rev. de ist. și teorie lit.*, 24, ian.-mart. 1975, p. 4.

Pagini de critică literară. Marginalia, eseuri. Vol. 4. Ediție alcătuită de George Munteanu. București, „Minerva”, 1976, 475 p.

- **Lucian Raicu**, (Prezența lui ~), *România lit.*, 9, nr. 53, 30 dec. 1976, p. 11.

VIANU, ION (1934 –)

Stil și persoană. București, „Cartea românească”, 1975, 156 p.

- **Gelu Ionescu**, *România lit.*, 8, nr. 51, 18 dec. 1975, p. 8;
- **Doru Melcescu**, (Reveria între atitudine și sistem), *Viața stud.*, 20, nr. 1, 7 ian. 1976, p. 8;
- **Nicolae Manolescu**, *România lit.*, 9, nr. 7, 12 febr. 1976, p. 9;
- **Dan Culcer**, (Maturitatea eseului), *Vatra*, 6, nr. 3, 20 mart. 1976, p. 9;
- **Titu Popescu**, *Transilvania*, 5, nr. 5, mai 1976, p. 36-37;
- **Artur Silvestri**, *Luceafărul*, 19, nr. 24, 12 iun. 1976, p. 2;
- **Mihai Dinu-Gheorghiu**, (Critică și eseu), *Convorbiri lit.*, nr. 7, iul. 1976, p. 11.

VIANU, TUDOR (1897 – 1964)

Opere. / Vol. 1-3 /. București, „Minerva”, / 1971-1973 / Vol. 1. **Scrieri literare.** Antologie, notă și prefață de Gelu Ionescu, 1971, 592 p., Vol. 2. **Scriitori români.** 1972, 824 p., Vol. 3. **Scriitori români** (Partea a 2-a) 1973, 560 p.

- **Nicolae Manolescu**, *Contemporanul*, nr. 32, 6 aug. 1971, p. 3;
- **Mircea Iorgulescu**, *România lit.*, 4, nr. 34, 19 aug. 1971, p. 9;
- **Grigore Scarlat**, *Familia*, 7, nr. 8, aug. 1971, p. 5;
- **Geo Șerban**, *Steaua*, 22, nr. 8, aug. 1971, p. 12-13;
- **Lucian Raicu**, *România lit.*, 4, nr. 44, 28 oct. 1971, p. 9;
- **Mircea Zăciu**, (El hombre secreto), *Steaua*, 22, nr. 12, oct. 1971, p. 7, 8;
- **Alexandru Andriescu**, *Cronica*, 6, nr. 47, 20 nov. 1971, p. 8;
- **Traian Podgoreanu**, *Viața românească*, 24, nr. 11, nov. 1971, p. 75-77;
- **Henri Zalis**, (Preliminarii ...) *Tribuna*, 16, nr. 17, 27 apr. 1972, p. 15;
- **Marius Robu**, *Revista bibliotecilor*, 25, nr. 4, apr. 1972, p. 249-250;
- **Algeria Simola**, *Anuar lingv. ist. lit. Iași*, 23, 1972, p. 193-194;
- **Alexandru Dima**, (Operele lui ~), *Cronica*, 8, nr. 19, 11 mai 1973, p. 5;
- **Nicolae Manolescu**, (~, critic literar), *România lit.*, 6, nr. 21, 24 mai 1973, p. 9;

- Paul Georgescu, *Luceafărul*, 16, nr. 41, 13 oct. 1973, p. 2;
- G. Dimisianu, *Viața românească*, 26, nr. 10, oct. 1973, p. 155-156;
- G. Dimisianu, *Cahiers roumains d'études littéraires*, nr. 2, apr.-iun. 1974, p. 125-126.

Ideile lui Stendhal. București, ESPLA, 1959.

- Titus Priboi, *Viața românească*, 12, nr. 9, sept. 1959, p. 210-211.

Alexandru Odobescu. București, ESPLA, 1960, 148 p.

- Mihai Drăgan, *Tribuna*, 4, nr. 22, 2 iun. 1960, p. 2;
- Octavian B., *Viața românească*, 13, nr. 9, sept. 1960, p. 163-164.

Jurnal. București, EPL, 1961, 328 p.

- D. Păcurariu, *Gazeta lit.*, 8, nr. 48, 23 nov. 1961, p. 6;
- Valeriu Rîpeanu, *Luceafărul*, 5, nr. 2, 15 ian. 1962, p. 2;
- S. Vlad Popa, *Scînteia tin.*, 18, nr. 3931, 5 ian. 1962, p. 5;
- Eugen Simion, (Jurnalul unui moralist), *Contemporanul*, nr. 12, 23 mart. 1962, p. 3;
- Șerban Cioculescu, *Viața românească*, 15, nr. 1, ian. 1962, p. 157, 160.

Postume. Istoria ideii de geniu. – Simbolismul artistic. Tezele unei filozofii a operei. București, ELU, 1966, 224 p.

- Lucian Raicu, *Gazeta lit.*, 13, nr. 24, 16 iun. 1966, p. 2;
- Dimitrie Costea, *Cronica*, 1, nr. 20, 9 iul. 1966, p. 8, 11;
- Ion Pascadi, *Scînteia*, 35, nr. 7054, 28 iul. 1966, p. 4;
- Nicolae Manolescu, (Tristețea erudiției), *Contemporanul*, nr. 34, 26 aug. 1966, p. 3;
- Andrei A. Lilliu, (Un testament științific), *Orizont*, 17, nr. 8, aug. 1966, p. 18-23;
- Ion Pascadi, (Farmecul rațiunii), *Contemporanul*, nr. 36, 9 sept. 1966, p. 3;
- Marin Vasile, *Ramuri*, 3, nr. 11, 15 nov. 1966, p. 9;
- Edgar Papu, *Astra*, 1, nr. 6, nov. 1966, p. 16;
- Lucian Raicu, *Romanian Review*, 21, nr. 1, 1967, p. 95-97.

Jurnal. Ed. a 2-a. București, „Eminescu”, 1970, 368 p.

- Nicolae Manolescu, *Luceafărul*, 14, nr. 5, 30 ian. 1971, p. 1;
- Ion Dodu Bălan, *România lib.*, 29, nr. 8198, 4 mart. 1971, p. 2;
- Ion Moldoveanu, *Scînteia tin.*, 27, nr. 6789, 18 mart. 1971, p. 7;
- George Mares, *Revista bibl.*, 24, nr. 5, mai 1971, p. 314-315.

Ion Barbu. București, „Minerva”, 1970, 99 p.

- **Ov. S. Crohmălniceanu**, *România lit.*, 3, nr. 44, 29 oct. 1970, p. 14-15;
- **Mihai Milica**, *Tribuna*, 14, nr. 50, 10 dec. 1970, p. 14;
- **Zaharia Sîngeorzan**, *Cronica*, 6, nr. 5, 30 ian. 1971, p. 3;
- **Ion Potopin**, *Magazin*, 15, nr. 701, 13 mart. 1971, p. 4.

Filozofie și poezie. Studiu introductiv de Mircea Martin. București, Ed. Enciclopedică română, 1971, 115 p.

- **Mircea Martin**, *România lit.*, 4, nr. 24, 10 iun. 1971, p. 4;
- **Ion Pop**, (Ce înseamnă echilibru spiritual?), *Amfiteatru*, 7, nr. 1, ian. 1972, p. 7;
- **Alexandru Piru**, *România lit.*, 5, nr. 7, 10 febr. 1972, p. 11;
- **Nicolae Manolescu**, *Contemporanul*, nr. 8, 18 febr. 1972, p. 3;
- **Aurel Diaconu**, *Ramuri*, 9, nr. 5, 15 mai 1972, p. 15.

Fragmente moderne. Prefață și antologie de Octavian Barboșă. București, „Meridiane”, 1972, 271 p.

- **Florin Mihăilescu**, (Vocația sintezei), *Lucașfârul*, 15, nr. 41, 14 oct. 1972, p. 7;
- **Ov. Ghidirmic**, (Între estetician și critic), *Ramuri*, 9, nr. 11, 15 nov. 1972, p. 14;
- **Ion Marcoș**, *Tribuna*, 16, nr. 47, 21 nov. 1972, p. 3;
- **Marin Mincu**, *Tomis*, 7, nr. 19, 10 dec. 1972, p. 5.

Idealul clasic al omului. Studiu introductiv de Mircea Martin. București, Ed. Enciclopedică română, 1975, XXX+138 p. (Enciclopedia de buzunar).

WALD, HENRI (1920 –)

Filozofia deznădejdiei. București, Ed. Științifică, 1957, 105 p.

- **M. Ignat**, *Cercetări filozofice*, 5, nr. 2, mart.-apr. 1958, p. 168-172.

Realitate și limbaj. București, Ed. Academiei R. S. România, 1968, 183 p.

- **Fred Mahler**, (Realitatea limbajului și limbajul realității), *România lib.*, 26, nr. 7514, 17 dec. 1968, p. 3;
- **Alexandru Graur**, *Stud. și cerc. ling.*, 20, nr. 1, ian.-febr. 1969, p. 113-115;
- **Vasile Florescu**, *Viața românească*, 22, nr. 4, apr. 1969, p. 80-84.

Homo significans. București, Ed. Enciclopedică română, 1970, 176 p.

- **Alexandru Singer**, *Familia*, 7, nr. 2, febr. 1971, p. 14;
- **George Pruteanu**, *Cronica*, 6, nr. 10, 6 mart. 1971, p. 11;

- Sorin Stati, (Mirabila oglindă), *Contemporanul*, nr. 11, 12 mart. 1971, p. 9;
- Alexandru Tănase, *Astra*, 6, nr. 3, mart. 1971, p. 10;
- Traian Podgoreanu, *Viața românească*, 23, nr. 7, iul. 1971, p. 88-90.

Limbaș și valoare. București, Ed. Enciclopedică română, 1973, 232 p.

- Alexandru Graur, (Un filozof despre limbă), *România lit.*, 6, nr. 22, 31 mai 1973, p. 2;
- Vasile Dem. Zamfirescu, *Luceafărul*, 16, nr. 24, 16 iun. 1973, p. 9;
- Ioana Crețulescu, *Viața românească*, 26, nr. 8, aug. 1973, p. 175-176;
- Crăciun Bejan, *Familia*, 9, nr. 10, oct. 1973, p. 9;
- Bodó Barna, *A Hét*, 5, nr. 10, 8 mart. 1974, p. 16-17.

A Bibliography of Romanian Contemporary Essay (1944 – 1976)

Abstract

In 1974 „Eminescu” Publishing House had the special initiative of creating one of the most completed anthology of literary genres: novel, story, drama etc. Dan Culcer – editor at *Vatra* magazine from Târgu-Mureș – received the mission of dealing with the anthology of Romanian essay; his work was going to be completed with a selected bibliography of contemporary essay.

The selection of the material was quite difficult because of several impediments: the necessity of a valorical selection, both of writers and critical works; many writers have left the country, so they were no longer accepted by Romanian authorities; the publishing house’s recommendations concerning some of the writers (to include or to renounce to some of them).

The *Romanian Contemporary Essay* has been finished in 1976, two years after its time limit. It has never been published, because its author has left the country, as many of the writers he wrote about.

This is the *Reference Bibliography*, completed up to 1976; its form corresponds to the requirements of the moment it was made and I consider that it would be not fair to continue it up to our days.

Criteria folosite în elaborarea dicționarului bio-bibliografic *Oameni de știință mureșeni*

ANA TODEA
Biblioteca Județeană Mureș

Sperăm că este binevenit ca la începutul acestui mileniu județul nostru să se prezinte în mozaicul spiritualității cu partea sa de valoare inestimabilă. Multe dintre națiunile cu o civilizație mai puțin valoroasă, datorită faptului că au înțeles înaintea noastră importanța punerii în valoare, în plan universal, a propriilor realizări, sunt astăzi, evident, mai cunoscute și apreciate în toate planurile: politic, social, economic, cultural și științific. În acest context, considerăm necesară realizarea unei restituiri istorice a valorilor creatoare ale acestor locuri.

Prin această lucrare dorim să realizăm un **instrument de informare** care să faciliteze o cunoaștere și o mai bună valorificare a potențialului creației științifice și tehnice, reflectate prin specialiștii și personalitățile care au activat sau activează în diferite domenii de pe raza județului Mureș.

Bibliografiile locale au avantajul unui spațiu restrâns de investigare, astfel că pot sonda în adâncime aspecte greu surprinse de o cercetare națională. Poate că până la urmă atât de dorita bibliografie națională se va înfăptui ca o însumare a bibliografiilor locale. Un **Dicționar bio-bibliografic al oamenilor de știință mureșeni** va fi o parte care, împreună cu **Scritori români mureșeni** și încă alte părți care pot urma: arta, științele socio-umane etc., vor completa întregul.

Ne vine foarte greu să facem distincția între personalitate și specialist, fapt pentru care folosim drept **criteriu de selecție** publicarea cel puțin a unei cărți (lucrări) din domeniile: **economie, ecologie, matematică, astronomie, fizică, chimie, geologie, biologie, botanică, zoologie, medicină, farmacie, științe aplicate și agricultură.**

Oricum selecția nu este ușoară și nu ne amăgim că ar fi perfectă. Considerăm personalități și specialiști mureșeni pe toți cei născuți în perimetrul județului Mureș, cei care și-au încheiat aici viața și activitatea, pe cei care o perioadă a vieții lor au învățat sau activat aici, considerând trecerea lor prin viața mureșeană onorantă și demnă de a fi menționată. Pentru perioada medievală și modernă cuprindem și personalități din alte domenii (preoți,

jurisți, istorici), care prin funcțiile și atribuțiile lor au contribuții importante în domeniul științei și tehnicii, publicând lucrări în acea vreme, astfel încât își au locul binemeritat în această bio-bibliografie.

Dicționarul bio-bibliografic nu va face deosebire de naționalitate, religie, sex, vârstă, incluzând, alături de personalități și de specialiști, persoane mai puțin cunoscute, iar viitorul va decide valoarea lor. Pentru personalitățile maghiare, germane și de alte naționalități partea biografică se face în limba română, descrierile bibliografice fiind incluse în limba în care a apărut lucrarea respectivă.

Perioada de cuprindere este din cele mai vechi timpuri și până în zilele noastre. Colectarea informațiilor se va încheia la 31 decembrie 2003.

Pentru adunarea informațiilor, s-a apelat la **fișe bibliografice tip chestionar**, adresate direct personalităților și specialiștilor în viață sau pentru o parte din cei trecuți în neființă, familiilor lor, tuturor le mulțumim pentru răspunsurile date. Din păcate, nu reușim să obținem informațiile solicitate, revenind de nenumărate ori cu alte adrese însoțite de chestionare. Printre cei chestionați sunt unii care nu doresc să figureze în bio-bibliografie, iar de la alții nu am reușit să obținem informațiile necesare. Apelăm la colaboratori, cunoscători ai domeniilor în care și-au desfășurat activitatea pentru a obține documente, informații care să ne ajute în reconstituirea vieții și activității celor vizați. Intenția noastră este să-i includem pe toți, absența unora va fi regretabilă.

Inițial, s-a întocmit un fișier, având drept punct de plecare fișierul **Personalia** existent în cadrul serviciului bibliografic al Bibliotecii Județene Mureș. În acest fel, am reușit să punem în lumină și personalitățile de mult dispărute. Pentru informații despre viața și activitatea lor am consultat lucrări de referință, enciclopedii, dicționare, monografii, tratate, studii, bibliografii ascunse, cataloage de bibliotecă și alte surse bibliografice.

Recunoaștem că lucrările de referință se elaborează cu dicționarele pe masă (și nu doar cu ele), nu prin compilarea datelor acestor surse, ci prin topirea informațiilor într-o nouă viziune, potrivit proiectului amănunțit pe care ni l-am propus.

În redactarea **fișelor de autori** se respectă în general ordinea întrebărilor conținute în chestionar; acestea vor cuprinde două părți: una **biografică** și cealaltă **bibliografică**, cu două secțiuni care includ cărțile publicate și referințele bibliografice.

Fiind vorba de o bio-bibliografie, considerăm drept cea mai bună *forma succintă*. În **descrierea biografică** nu se rețin detalii privind familia, se menționează: numele și prenumele, profesia, data, locul nașterii și al morții (nu menționăm județul Mureș, doar numele localității), studiile, titlurile științifice și

academice; activitatea profesională: ocupații principale: instituție, oraș, funcții deținute, perioadă; activitate științifică: domenii de cercetare sau interes; specializări: țară, an; distincții obținute; societăți și asociații științifice din care a făcut sau face parte; hobby-uri. Acolo unde ne-au parvenit titlurile tezelor de doctorat le menționăm, întrucât constituie un punct de reper în opera celui descris.

Din motive obiective (necesitatea unui spațiu tipografic mult mai mare), renunțăm la citarea titlurilor de articole publicate, menționând titlurile revistelor, numărul de articole (când există informația).

Prezentarea subiecților va fi inegală, întrucât perioadele în care au trăit sunt diferite, iar informațiile și datele sunt și ele diferite. Ne aflăm în fața unei dileme între a da cât mai multe referințe și între a ne restrânge la cele esențiale; este adevărat că selecția îngustează circulația informațiilor. Bibliograful neputând abdica de la menirea sa de mediator de informații utile, nu poate totuși realiza o selecție decât atunci când cunoaște domeniul respectiv. Am optat, din aceste motive, pentru o soluție de compromis: să oferim o cât mai bogată informație atunci când există din abundență. Vom renunța uneori la principiul unității de redactare pentru a furniza cititorilor, de câte ori este la îndemână, o informație semnificativă, absentă în cazul altor autori, incluși în dicționar.

Vom prezenta date pe care le considerăm esențiale fără a emite judecăți de valoare. Ne rezervăm dreptul de a selecta și de a interveni pe materialele primite, în ideea încadrării, sistematizării și prezentării datelor, conform obiectivelor lucrării și a spațiului disponibil de publicare. Nu folosim fraze elogioase de apreciere impersonală, nepersonalizată, marcate de subiectivitate și de o prea largă valabilitate; optăm pentru *tonul concis, informativ*, lăsând opera să vorbească de la sine prin simpla și directă înșiruire.

Fișa de autor va avea mărimea datelor la care am avut acces, dimensiunile sale nu exprimă nicidecum o judecată de valoare. Acolo unde dispunem de fotografii, vom însoți articolul biografic al autorului cu imagini.

Problemele ce țin de redactarea articolului biografic ridică în primul rând greutatea de informare. Utilizarea a cât mai multe surse ne dă posibilitatea de a corecta anumite erori (de exemplu: trei date de naștere diferite, neconcordanță între anii de studii, apariția unor cărți). Există posibilitatea ca odată cu creșterea volumului de informații să sporească și frecvența erorilor, tocmai de aceea partea cea mai grea a lucrării, cronofagă și destul de monotona, o reprezintă verificarea informațiilor, confruntând cât mai multe surse. Neputând consulta tot ce au scris și tot ce s-a scris despre fiecare autor, inevitabil se vor strecura unele erori și omisiuni, sperăm cât mai puține.

Secțiunea a doua a fișei de autor o consacram **bibliografiei**, ce cuprinde următoarele părți: bibliografia *cărților publicate și referințe despre*. Bibliografia

cărților va cuprinde *toate volumele publicate*, toate edițiile ca singur autor sau în colaborare (cărți, monografii, tratate, cursuri, volume în care au publicat lucrări științifice, lucrările simpozioanelor, conferințelor, congreselor), toate prin *numerotare continuă*. Operele scrise ca singur autor se separă de cele în colaborare, ambele părți respectând *ordinea cronologică* a aparițiilor. Până la trei autori, se face descrierea bibliografică completă la numele autorilor. La peste trei autori, având intenția de a nu omite nici un autor mureșean, indiferent de gradul său de implicare în elaborarea lucrării (menționați în descriere la locurile patru-cinci etc.) descrierea bibliografică va fi prescurtată (titlul, anul), iar descrierea completă o dăm în cadrul **Bibliografiei** de la sfârșitul lucrării. În **Bibliografia** de la sfârșitul lucrării, descrierile au intrare la titlul lucrărilor / autori, deci descriere bibliografică completă. Menționăm și numărul de pagini, cu excepția cazurilor unde nu am putut ajunge la informație.

Referințele pot fi variate: monografii, părți ale unor lucrări, articole, dicționare, lexicoane, bibliografii, așezate în ordine cronologică.

Dacă autorul are preocupări multiple, optăm pentru o marcă complexă a acestora (de exemplu dacă este medic și are preocupări filologice).

O **bibliografie generală** indică sursele la care am apelat pentru redactare.

Lucrarea va fi completată cu un **aparat auxiliar**, alcătuit din **Index de nume** și **Index de localități**.

Vom anexa o **listă cu abrevieri**, folosind ca sursă lexicală, cât și pentru forma cuvintelor *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ed. a 2-a. – București : Editura Univers enciclopedic, 1996. Abrevierile numelor se fac cu punct după inițiale; abrevierea denumirilor de partide, societăți, asociații, întreprinderi, ministere, se va face fără punct; titlurile lucrărilor și numele autorilor se vor scrie cu caractere diferite. Se optează pentru exprimarea „membru în...” în locul celei uzuale de „membru al...” din rațiuni impuse de spațiu, acuzativul permițând prescurtarea cuvintelor.

Până la urmă, orice selecție implică atât omisiuni, cât și opțiuni, în fața noastră stând și o serie de bariere: necunoașterea (informația e doar presupusă), accesibilitatea (informația există, dar nu putem ajunge cu mijloacele noastre la ea), lingvistică (este publicată în limbi pe care nu le cunoaștem).

Suntem conștienți că o asemenea lucrare încearcă doar să fie exhaustivă, că selecția și tratarea subiecților este perfectibilă. Această bio-bibliografie a oamenilor de știință mureșeni vine să eternizeze pe cei cuprinși în ea, „*căci o viață care poate fi trăită oricât, nu merită să fie trăită oricum*”, spunea undeva Montaigne.

BIBLIOGRAFIE

❖ Cosma, Ana, *Scriitori români mureșeni. Dicționar biobibliografic*. Târgu-Mureș: Biblioteca Județeană Mureș, 2000. – 212 p.

❖ *Dicționarul specialiștilor : un „Who's Who” în știința și tehnica românească*. – București: Editura Tehnică. – 2 vol. – Vol. I, 1996. – 484 p.; Vol. II, 1998. – 504 p.

❖ *Dicționarul specialiștilor în știința și tehnica românească*. – București: Editura Tehnică, 2000. – 541 p.

❖ Razba, Maria, *Personalități hunedorene. Oameni de cultură, artă, știință, tehnică și sport (sec. XV-XX). Dicționar*. Deva: Biblioteca Județeană „Ovid Densusșianu” Hunedoara-Deva, 2000. – 567 p. + XXIV p. repr.

❖ *Referate și comunicări de bibliologie : 100 de ani de la înființarea cercului literar „Ovidiu” din Constanța 1897-4997*. Constanța: Biblioteca Județeană Constanța, 1999. – 196 p.

❖ *Who's Who în România*. – Ediție princeps. – București: Pegasus Press, 2002. – 736 p.

Criteria Used in Order to Edit the Bio-Bibliographical Dictionary Scientists from Mureș County

Abstract

The purpose of this work is to realize an information source in order to facilitate a better knowledge and a better revaluation of scientific and technic work of scientists from Mureș County. The bio-bibliographical dictionary will include the scientists that were born or have worked sometimes, during their professional activity, in Mureș County. The period it reffers to is quite large: from medieval times up to our days, more precisely, up to december 31, 2003.

The main criterion is very simple: the people we have chosen must be specialized in different scientific domains: maths, economics, physics, biology, medicine, chemistry etc; concerning the older times, we also introduced priests and historians, who had scientific studies. But all of them have at least one published book.

Every person from dictionary has a personal record that includes two parts: the first part reffers to biographical facts; the second includes bibliographical informations and contains: published works and different written references. We use the informations offered by the persons included in the dictionary or by their families, or data found in different dictionaires, lexicons etc.

Indicele bibliografic al revistei *Igaz Szó*

AGYAGÁSI HAJNAL
Biblioteca Județeană Mureș

Prezentarea bibliografică a revistei *Igaz Szó* contribuie la cunoașterea mai aprofundată a literaturii maghiare din secolul al XX-lea. Această publicație a oferit spațiu pentru afirmarea unor scriitori și poeți importanți ai literaturii maghiare din Transilvania. Pe lângă acesta, *Igaz Szó* oferea din p unct de vedere tematic o gamă largă de materiale: literatură, critică literară, artă, istorie etc. În lipsa unui cuprins amănunțit acest material bogat este inaccesibil; de aceea, scopul principal al unui **indice de revistă** este să adune la un loc conținutul acesteia și să ușureze informarea.

Revista literară *Igaz Szó* a fost înființată la (București) Târgu-Mureș în iunie 1953. De la fondarea revistei funcția de **redactor-șef** a fost îndeplinită de Hajdu Győző. El conduce revista între iunie 1953 și mai 1970.

De-alungul anilor, **redactori-șefi adjuncți** au fost: Gagyı László, Gálfalvi Zsolt, Papp Ferenc, Márki Zoltán, Sütő András; din mai 1970 această funcție va fi îndeplinită de Jánosházy György.

Deák Tamás, Éltető József, Erőss Attila, Izsák József, Kiss Jenő, Majtényi Erik, Nagy Pál, Oláh Tibor, Szemlér Ferenc, Szilágyi Domokos, Gálfalvi György, Markó Béla, Nemess László, Székely János au lucrat, în timp, ca **redactori** la această revistă.

Publicația a avut ca **redactori permanenți** la București pe: Szemlér Ferenc, Gálfalvi György, Majtényi Erik; la Cluj pe Marosi Péter, Deák Tamás, Szilágyi Domokos, Jánosházy György, Kiss Jenő, Panek Zoltán; la Sfântu-Gheorghe pe Farkas Árpád.

Igaz Szó a apărut timp de 36 de ani, mai întâi cu o frecvență bilunară (până în ianuarie 1954), după care prezintă o periodicitate lunară, pînă în anul 1989, când titulatura este schimbată în *Látó*.

Publicația a promovat literatura tinerei generații prin mai multe metode: în anul 1977 publică un **număr special**, iar în anul 1978 operele tinerilor scriitori apar trimestrial în **suplimentele** *Primăvară, Vară, Toamnă, Iarnă*. În 1980 este tipărită antologia închinată scriitorilor și artiștilor plastici tineri, *Ötödik évszak (Al cincelea anotimp)*, iar doi ani mai târziu apare anuarul de divertisment redactat de Panek Zoltán și Farkas Árpád *Legyünk*

humorunknál. În același an este tipărit și suplimentul *Delfin*, de asemenea publicație de divertisment.

Foarte importante și bine primite au fost și edițiile speciale închinată unor personalități de vază ale culturii maghiare: Ady Endre, 1957/11 și 1977/10; Petőfi Sándor, 1969/7; Bartók Béla, 1970/9; Molter Károly, 1971/1; Kányádi Sándor 1971/6; Olosz Lajos, 1971/9, 1981/2; Bolyai Farkas și János, 1972/3; Móricz Zsigmond, 1978/6; Bethlen Gábor, 1980/9; Arany János, 1982/10. De-alungul anilor, revista a adus omagiu anumitor autori români prin ediții speciale, care se referă fie la subiecte majore: *Literatura română contemporană*, 1959/10, fie la activitatea unor personalități precum: Mihail Sadoveanu 1960/10; I.L. Caragiale 1962/5; Mihai Eminescu 1964/5; George Coșbuc 1966/9; Zaharia Stancu 1972/10.

Literatura germană din România a fost prezentată cititorilor tot printr-o ediție specială din 1971/2. Ediția din 1973/7 a prezentat literatura maghiară din România, în vreme ce arta plastică maghiară din România este prezentată în 1972/11.

Indicele bibliografic al revistei *Igaz Szó* adună întreg materialul publicat în cei 36 de ani de activitate. A fost structurată să reliefeze toate domeniile vieții literar-artistice și social-politice cu care s-a confruntat pe parcursul anilor de existență. Lucrarea este împărțită în zece capitole cum urmează: literatură, critică literară, generalități, filosofie, estetică, științe sociale, lingvistică, științele naturii, artă, istorie. Capitolele au fost, la rîndul lor, divizate în subcapitole, în funcție de diverse criterii cu scopul de a da posibilitatea urmăririi și identificării cât mai rapide a tuturor aspectelor cuprinse.

Primul capitol cuprinde **literatura** și se împarte în alte cinci subcapitole: **literatura maghiară din România, literatura română, literatura germană din România, literatura sîrbă și ucraineană din România și literatura universală** (care cuprinde 34 de literaturi naționale în ordine alfabetică.). Aceste subcapitole sunt divizate, la rîndul lor, pe genuri literare: poezie, roman, nuvele, povestiri, dramaturgie. Materialele propriu-zise au fost aranjate cronologic în ordinea apariției în revistă, respectiv, după autor.

Poezia, proza (povestirea, nuvela, romanul) și dramaturgia au avut o pondere mare în această revistă.

În subcapitolul **literatura maghiară, poezia** a fost reprezentată de un număr de 315 poeți (cum ar fi Balla Zsófia, Bartalis János, Horváth Imre, Lászlóffy Aladár, Majtényi Erik, Markó Béla, Szemlér Ferenc, Székely János, Szilágyi Domokos, Szócs Kálmán, Tóth István.). În ceea ce privește **proza**, au colaborat 226 autori, din care 162 au scris nuvele (Bölöni Domokos, Deák Tamás, Gúzs Imre, Káli István, Kozma Mária, Mátyás B. Ferenc, Nemess László, Székely János.) și 64 romane (de exemplu: Bálint Tibor: *Zokogó*

majom; Nemess László: *A nyár utolsó éjszakája*; Sütő András: *Anyám könnyű álmot ígér, Engedjétek hozzám jönni a szavakat*; Szabó Gyula: *Gondos atyafiság*). Revista a publicat fragmente din aceste romane. **Dramaturgia** maghiară este reprezentată de 43 de autori. În paginile revistei au publicat Sütő András (*Egy lócsiszár virágvasárnapja* - 1974.3.366-407; *Csillag a máglyán* - 1975.6.495-524; 1975.7.33-51; *Káin és Ábel* - 1977.11.498-542); Székely János (*Caligula helytartója* - 1972.6.805-845; *Hugenották* - 1978.11.413-457; *Vak Béla király* - 1981.9.225-262.); Tamási Áron (*Ördögölő Józsiás* - 1956.9-10).

În ceea ce privește **literatura română**, de menționat faptul că, încă de la înființare, revista *Igaz Szó* s-a străduit să atragă atenția asupra unor creații importante din literatura română. Alături de nume consacrate, revista a oferit spațiu unor autori tineri cum ar fi poeziile Anei Blandiana sau cele ale lui Ioan Alexandru, traduse de Kányádi Sándor.

Proza românească a fost prezentată de asemenea de fragmente din romanele lui Eugen Barbu: *Principele*; George Călinescu: *Enigma Otiliei*; Marin Preda: *Risipitorii, Moromeții*; Zaharia Stancu: *Descult* etc. Povestiri și nuvele de Geo Bogza, Pop Simion, Alexandru Sahia, Zaharia Stancu.

Printre traducători putem aminti numele lui: Franyó Zoltán, Fodor Sándor, Jánosházy György, Kiss Jenő, Székely János, Szilágyi Domokos etc.

Kakassy Endre, Kántor Lajos, Kerekes György, Kovács János, Kozma Dezső, Oláh Tibor au redactat de-alungul timpului rubrica *Hónapról hónapra (Lună de lună)* despre revistele și ziarele vremii, aniversări de reviste sau curente literare, aniversarea oamenilor de litere sau recenzii, traduceri și date biografice.

Literatura germană din România este prezentă în această revistă printr-o ediție specială închinată acesteia. Majtényi Erik, Franyó Zoltán, Fodor Sándor au încercat să prezinte literatura sașilor din Transilvania traducând operele lui: Werner Bossert, Anemone Latzina, Alfred Spelber, Schuster Paul, Breitenhofer Anton etc.

Literatura sîrbă și ucraineană din România este reprezentată doar de câțiva autori.

Subcapitolul dedicat **literaturii universale** are o pondere remarcabilă în spațiul general al revistei. Cantitativ vorbind, literatura universală (poezie, proză, dramaturgie) reunește foarte multe poziții bibliografice, acoperind un număr de 34 de literaturi naționale, 16 literaturi reprezentate numai prin poezie, 9 prin poezie și nuvele, altele 9 prin poezie, dramaturgie, romane și nuvele. Cea mai amplu reprezentată este literatura rusă, urmată de literatura maghiară din Ungaria.

Capitolul doi cuprinde **critica literară**, împărțită în teoria literaturii, istoria literaturii maghiare, istoria literaturii române, istoria literaturii germane din România și istoria literaturii universale. Istoria literaturii maghiare are cele mai multe subcapitole, având în vedere ponderea pe care o are. De exemplu: s-au parcurs regulat revistele mai importante din România (*Utunk, Orvosi szemle, Korunk, Művelődés, Konyvtári szemle, Zord idő*) și apreciau sau criticau activitatea acestora, felicitau sau salutau anumite aniversări. Corespondența literară adună lucrări ale unor literați de vază cum ar fi: corespondența din Cluj al lui Móricz Zsigmond, Dsida Jenő, Tamási Áron, Jancsó Béla cu Kacsó Sándor, sau scrisoarea lui Kodály Zoltán către Szabó T. Attila etc. Recenzii și biografii ale scriitorilor, personalităților epocii și-au găsit, de asemenea, locul în revistă. Restul capitolelor (istoria literaturii române, istoria literaturii germane din România și istoria literaturii universale) sunt divizate în: partea generală și unii scriitori (aici sunt adunate articole care se referă la un autor anume. În cadrul unei literaturi sunt așezați în ordine alfabetică autorii despre care se scrie). Ultimul subcapitol, cel dedicat istoriei literaturii universale, este așezat la fel ca și literatura universală, în ordinea alfabetică a națiunilor.

Capitolul trei cuprinde **scrieri cu caracter general** și adună următoarele subcapitole: Lucrări științifice. Cultură. Muze. Bibliografie. Lexicologie. Capitolul are o rubrică intitulată **Galeria de portrete**, care este o biobibliografie a 165 de artiști plastici din Transilvania.

Subcapitolul **Istoria scrisului și a cărții. Biblioteconomie. Biblioteci. Lectură.** – prezintă biblioteci (Biblioteca Teleki sau Biblioteca din Aiud.), probleme de bibliotecă, informații despre lectură și carte. **Îndrumarea lecturii. Editare de cărți, popularizare, distribuire** este un alt subcapitol care cuprinde articole despre diferite colecții de cărți, cum ar fi *Téka, Tanulók könyvtára, Horizont, Kriterion, Kritikai kiskönyvtár*, care au devenit celebre și iubite, sau activitatea unor edituri: Dacia, Meridiane sau Ifjúsági könyvkiadó. **Presa** prezintă activitatea anumitor reviste sau ziare cum ar fi: *Hargita, Megyei Tükör, Falvak Népe, Ifjúmunkás, Fáklya, Forrás, Igazság* – sau scot în evidență anumite articole de literatură sau artă.

Capitolul patru se referă la scrieri de **filosofie și estetică**, semnate de Szabó György, Roger Martin du Gard, Köteles Sámuel, Bretter György, Kallós Miklós, Roth Endre.

Capitolul cinci, **științele sociale**, enumeră următoarele domenii: sociologie, politică, economie, drept, pedagogie, etnografie. Ca pondere nu ocupă prea mult spațiu din revistă, dar articolele sunt interesant prezentate de Gáll Endre, Kallós Miklós, Kovács György, Szemlér Ferenc, Bözödi György, Csehi Gyula, Oláh Tibor, Balázs András.

Capitolul șase este **lingvistica**. Balogh Dezső, Gálffy Mózes, Bartha János, Nagy Pál, Veégh Sándor sunt câțiva care au colaborat la această temă.

Capitolul șapte adună **științele naturale**.

După literatură, capitolul opt – **arta** – are ponderea cea mai mare. Este împărțită în două mari subcapitole: **arta românească și universală și arta maghiară din România**, ambele având aceleași subcapitole: 1. **Arhitectură, arte plastice, artă decorativă și populară**; 2. **Muzică**; 3. **Teatru**; 4. **Film**.

Primul subcapitol cuprinde la rândul său trei subcapitole:

A. studii cu caracter general și personal, articole, amintiri, recenzii. Sunt prezentați artiști din cultura română precum: Ștefan Luchian, Schweitzer Cumpănaș, Cornel Medrea, Ion Gheorghiu. Rubrica **Galeria de portrete** prezintă personalități ca: Florica Codrescu, Alexandru Ciucurencu, Aurel Ciupe, Eugen Popa. Tot în acest capitol sunt prezentate pictura chineză, japoneză, sculpturile lui Étienne Martine, pictura lui Bernard Buffet, impresii și cronici despre vernisaje din toată țara.

B. reproduceri, ilustrații – xilogravură, linogravură, litografie, lucrări în creion, în cărbune și în tuș reprezentând portrete de scriitori, sculptori, pictori, poeți, artiști precum și alte lucrări realizate de Plugor Sándor, Porzsolt Borbála, Szabó Béla, Szervátiusz Jenő și Tibor, Tóth László, Baba Corneliu, Constantin Brâncuși, Codrescu Florica, Leger Fernand, Pablo Picasso, Sebersztova N. etc.

C. fotografii - copertele sau ultimele pagini ale revistei au o fotografie sau un grup de fotografii reprezentând scriitori, poeți, critici literari, actori, muzicieni: Vasile Alecsandri, Babits Mihály, Arany János, Bartók Béla, Ion Luca Caragiale, Nina Cassian, Ion Creangă, George Coșbuc, George Enescu, Mihai Eminescu, Mihai Sadoveanu, Illyés Gyula. Publicația a surprins viața și activitatea teatrelor în fotografii:

- Teatrul și Opera Română de Stat din Cluj-Napoca;
- Teatrul și Opera Maghiară de Stat din Cluj-Napoca – Teatrul de păpuși din Cluj;
- Teatrul de Stat din Târgu-Mureș, secția română;
- Institutul de Artă Teatrală “Szentgyörgyi István” din Târgu-Mureș - Teatrul de păpuși din Târgu-Mureș, secția maghiară;
- Teatrul de Stat din Oradea, secția română;
- Teatrul Maghiar de Stat din Oradea;
- Teatrul de Stat din Pitești;
- Teatrul Maghiar de Stat din Sfântu-Gheorghe;
- Teatrul de Stat din Sibiu;
- Teatrul Maghiar de Stat din Timișoara;
- Teatrul de Nord din Satu-Mare.

În subcapitolele 2. **muzică**, și 3. **teatru**, găsim scrieri, portrete de muzicieni, actori, articole despre predarea muzicii, istoria teatrelor, critică de

teatru, diverse concursuri muzicale etc., semnate de Geo Bogza, George Enescu, László Ferenc, Lázár Judit, Szegő Júlia, Culcer Dan, Farkas István, Gergely Géza, Halász Anna, Sugár Erzsébet, Oláh Tibor.

Capitolul 4. **film** este reprezentat de Török László, Sándor István, Lászlóffy Aladár, Halász Anna; sunt câțiva care au contribuit în acest domeniu prezentând filmul românesc și european (italian, prin Federico Fellini, finlandez, german, vietnamez, sovietic).

Ultimele două capitole adună articole despre **istorie** (câteva lucrări accentuând unele momente din istoria României: Unirea Principatelor, Unirea din 1918, domnia lui Mircea cel Bătrîn) și **generalități**: erate, știri scurte de ultimă oră și rectificări.

Un indice de revistă are și un **aparat critic** care este foarte important, deoarece este în măsură să completeze descrierile bibliografice, ușurează regăsirea, facilitează informarea. Aceste elemente informative apar sub un **indice cumulat** alcătuit din: **indice de nume** (care cuprinde numele autorilor și al traducătorilor în ordine alfabetică); **indici de subiecte**; **indice de ilustrații**. Aceste indexuri apar într-un singur indicator, delimitat prin semne tipografice diferențiate (ex. numele autorilor cu litere mari, traducătorii cu litere mici etc.) **Cuprinsul** lucrării prezintă structura repertoriului și permite regăsirea materialelor din punct de vedere al genurilor literare și tematic. Sperăm ca acest aparat critic să ajute la regăsirea multilaterală a materialelor aflate în acest repertoriu, care poate fi un instrument indispensabil în studierea istoriei literaturii maghiare.

Scopul acestui **indice de revistă** este să ofere mai repede și mai ușor informațiile adunate în revista **Igaz Szó**, fiind o sursă de informație literară, culturală foarte importantă care poate sta la baza multor lucrări cu caracter literar. Am putea identifica două categorii de utilizatori: oamenii de literatură sau amatori (elevi, studenți). Uneori, anumite TEME interesante pot atrage cititorul mai aproape de literatură, artă, teatru și pot determina o cercetare mai profundă. Și chiar dacă alcătuitoarea acestui repertoriu, Mészáros József reușește să ofere doar informații, poate că anii închinați întocmirii acestui repertoriu nu au fost în zadar.

Bibliographical Index of the Review *Igaz Szó*

Abstract

The bibliographical index of the review *Igaz Szó* includes all the articles published during 36 years of existence and activity. The work is structured in 10 chapters – literature, literary critic, general problems, philosophy, esthetics, social sciences, linguistics, natural sciences, arts, history. All these large categories are also divided into smaller chapters, according to various criteria. The purpose of such a structure is to offer to the readers the possibility of a faster identification of all the aspects revealed by this review.

Using this review index, we are able to find informations, literary materials and studies published in this review. And all these works that have been published during decades in *Igaz Szó* can and must be considered as bases, as starting points for many literary studies.

NOTE DE LECTURĂ

Fülöp Mária, *Județul Mureș în cărți – Maros Megye a Könyvekben 1990-1999*, Târgu-Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 2002, 400 p.

O preocupare distinctă în domeniul bibliografiei locale a avut-o colega noastră d-na Fülöp Mária, desfășurându-și ultimii ani ai carierei în cadrul serviciului bibliografic, unde continuă să activeze și după pensionare, cu mult zel și competență, pentru desăvârșirea preocupărilor sale, executând în prezent defrișarea informațiilor cu referire locală din fondul vechi de carte al bibliotecii noastre. A fost inițiatoarea seriei de publicații *Bibliografii mureșene*, elaborând *Bibliografia publicațiilor mureșene – Időszaki kiadványok bibliográfiája 23 dec. 1989 – 31 dec. 1994*, apărută în 1995 (1), *Bibliografia cărților, albumelor, hărților editate în județul Mureș – A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképék bibliográfiája, 1990-1995*, editată în 1997 (2), urmate *de Județul Mureș în cărți – Maros Megye a Könyvekben 1990-1999* (5), apărută în 2002, ca un model de bibliografie locală și un instrument indispensabil în munca noastră.

Bibliografia Județul Mureș în cărți 1990-1999 înseamnă zece ani de apariții editoriale și tot atâtea referințe privitoare la județul Mureș, despre personalitățile, instituțiile, localitățile, despre evenimentele petrecute aici în prezent sau în trecut, indiferent de locul apariției publicațiilor, de limba în care au fost scrise și de originea autorului, dacă el trăiește sau nu în județul nostru sau în alt colț al lumii.

Limitarea cronologică 1990-1999 se referă doar la momentul apariției lucrărilor incluse în bibliografie, căci în ceea ce privește conținutul lucrărilor, nu există limite cronologice.

Conținutul cărților oglindește caracterul multietnic al județului nostru, cititorii români, maghiari, sași, romi, evrei, putând găsi informații despre trecutul și prezentul etniei lor. Sunt inserate 1618 lucrări monografice, antologii, culegeri, lexicoane, dicționare, albume, câteva anuare, hărți, publicații de tip broșură, care cuprind peste 2500 de autori, apărute în țară și în străinătate. Prin adnotări succinte și descrieri analitice sunt scoase în evidență referirile la județul Mureș.

Descrierile bibliografice sunt aranjate pe clase și subclase CZU, în ordine alfabetică; în cazul lucrărilor cu conținut complex, încadrarea s-a făcut la subiectul principal procedându-se la trimeri prin descrieri prescurtate și indicarea numărului de ordine.

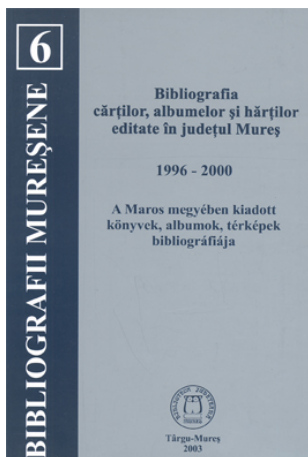
Facilitarea informării este realizată prin indexuri alfabetice: de autori, de titluri și de subiecte, ultimul conținând pe lângă subiectul propriu-zis, numele personalităților locale, numele localităților mureșene care reprezintă subiectul lucrării sau despre care s-au făcut referiri în cadrul lucrării.

Prescurtările folosite sunt indicate într-o listă separată.

Cartea este rod al unei munci neobosite, dovedind multă pasiune și profesionalism, o bibliografie unică în țara noastră prin concepție și prezentare, îmbogățindu-ne pe toți prin amploarea informațiilor ce ne sunt oferite cu generozitate.

Ana Todea,
Biblioteca Județeană Mureș

Bibliografia cărților, albumelor și hărților editate în județul Mureș – A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképék bibliográfiája, 1996-2000, Târgu-Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 2003, 252 p.

Ultima apariție din seria *Bibliografii mureșene* (6) este *Bibliografia cărților, albumelor și hărților editate în județul Mureș – A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképék bibliográfiája, 1996-2000*, alcătuită cu multă stăruință și profesionalism de colega noastră Anna Vintilă.

Această bibliografie este una de identificare, cu tendință exhaustivă, chiar dacă nu este posibil, în condițiile în care, deși există o lege a depozitului legal, nu prea este respectată de unele edituri și tipografii.

În pofida acestui neajuns de care nu realizatorii sunt răspunzători, prin strădaniile sporite, lucrarea cuprinde un volum mare de informații colectate, prelucrate și organizate.

Bibliografia prezintă cărțile editate și tipărite în Județul Mureș între anii 1996-2000, indiferent dacă în conținutul lor există sau nu referiri locale, dacă autorii trăiesc sau nu în județul Mureș. Sunt descrise un număr de 1036 de titluri, conform normelor ISBD (M), prezentate într-o ordine dată de CZU, unele având adnotări care conferă îndeosebi informații cu privire la județul Mureș.

La sfârșitul capitolelor sunt folosite trimiteri de tipul „vezi și”, indicând numărul de ordine al lucrărilor care, din punct de vedere tematic, pot fi clasificate în domenii diferite.

Pentru a ușura regăsirea informațiilor, bibliografia este completată cu indexuri de titluri, edituri, tipografii, cronologic, de persoane și de subiecte. Atragem în mod deosebit atenția asupra indexului de subiecte, care facilitează nu numai găsirea a informației, dar ne crează, prin consultarea sa, o imagine asupra diversității și abundenței informației inserate în bibliografie.

Consultând indicele cronologic putem avea o imagine a dezvoltării editoriale, comparativ pe ani.

Aflăm din cuvântul înainte al d-lui director Dimitrie Poptămaș, că indexul de nume al autorilor, prefațatorilor, coautorilor, colaboratorilor, coordonatorilor, ilustratorilor evidențiază aproape 1600 de persoane. Unii colaboratori, deși nu apar în descrierea bibliografică generală, sunt menționați în index. Cărțile apărute reprezintă bilanțul celor 44 de edituri și 26 de tipografii mureșene cu o tematică variată în limbile română, maghiară și câteva în limbi de mare circulație, prin care se pune în valoare produsul spiritual local, parte integrantă a memoriei culturale și științifice naționale și universale.

Se remarcă faptul că în acest interval de timp numărul publicațiilor editate în județul Mureș se dublează față de perioada precedentă, ajungând la o medie anuală de 200 de titluri.

Bibliografiile locale nu trebuie privite ca instrumente de propagandă, ci de strictă informare, fiind nu numai o oglindă a producției editoriale locale, dar și instrumente foarte utile pentru noi, contemporanii, dar și pentru generațiile viitoare.

Ana Todea,
Biblioteca Județeană Mureș

Corina Teodor, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, 515 p.

Și-a desăvârșit pregătirea universitară la Cluj-Napoca, la Universitatea „Babeș-Bolyai”; a activat apoi pentru o scurtă perioadă de timp în învățământul liceal. Dar și-a început cu adevărat cariera de istoric odată cu cooptarea sa în rândul cercetătorilor de la Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai” din Târgu-Mureș. Totodată, și-a demonstrat vasta cultură și calitățile de dascăl pregătind, deja, mai multe generații de studenți, viitori istorici, în decursul activității sale în cadrul Universității „Petru Maior”, Târgu-Mureș.

Corina Teodor s-a impus pe scena științifică târgumureșeană destul de timpuriu și a atras atenția nu doar prin vastitatea preocupărilor sale, ci și prin bogăția temelor abordate: istorie, istorie culturală, istorie bisericească, istoriografie etc. Interesul deosebit pentru restabilirea adevărului istoric, dorința de „*a da Cezarului ce este al Cezarului*”, precum și seriozitatea de care a dat dovadă, i-au adus recunoașterea ca om de știință.

Deși este prima carte care poartă semnătura domniei sale, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920* i-a adus Corinei Teodor consacrarea ca istoriograf și este rezultatul unei munci titanice care a fost răsplătită cu titlul de „doctor în știința istoriei” (Cluj-Napoca, 11 iulie 2002).

De ce un astfel de subiect de cercetare? Autoarea ne oferă trei motive suficient de puternice pentru a ne convinge de necesitatea lui: lipsa unei lucrări de sinteză în acest domeniu; valoarea practică a unei comparații între istoriografia ortodoxă și cea greco-catolică din Transilvania; nu în ultimul rând, domnia sa subliniază valoarea pragmatică a unui astfel de studiu, ca bază pentru înțelegerea realităților contemporane.

În debutul acestei cărți, autoarea ne propune o interesantă incursiune în istoriografia europeană, trecându-i în revistă pe cei mai reprezentativi și prolifici istorici ai școlilor germană, franceză și engleză, în dorința de a surprinde cadrul mai larg al istoriografiei românești, precum și curente care au influențat și la care s-a raliat scrisul românesc. Odată familiarizați cu atmosfera sfârșitului de secol XIX și cu problemele cu care se confruntau cele două

confesiuni transilvănene – ortodoxia și greco-catolicismul – suntem introduși în bogata activitate scriitoricească a tuturor celor care, indiferent de credință și de formația profesională – istorici, teologi, filologi etc. – sau ocupația lor – preoți, profesori, gazetari etc. – au încercat să justifice acțiunile ierarhilor propriei biserici. Din dorința de a evita o împărțire confesională sau din punct de vedere al curentului de care aparțin, autoarea găsește soluția cea mai potrivită în vederea divizării intervalului cronologic ales în trei etape: istoriografia legitimatoare (1850-1870); triumful istoriografiei confesionalizante (1870-1910); etapa reconcilierii (1910-1920).

Prima etapă este marcată de prezența unor personalități de seamă, la amintirea cărora istoricii începutului de secol XX vor face mereu trimitere: Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Simion Bărnuțiu și Alexandru Papiu Ilarian. De o atenție specială se bucură însă Andrei Șaguna – a cărui activitate de istoric ne era, înainte, mai puțin cunoscută – și Alexandru Sterca Șuluțiu, într-un capitol sugestiv intitulat *Când ierarhii fac istorie* (p. 134-177).

Cea de a doua etapă marchează momentul intrării istoriografiei românești în consonanță cu cea europeană; tematica abordată este mult mai vastă, iar cei care scriu sunt în mare majoritate prelați. Se declanșează totodată o acidă polemică în ceea ce privește existența unei ierarhii bisericesti în Transilvania medievală și care determină o serie de scrieri, răspunsuri și replici din partea lui Nicolae Densușianu, Augustin Bunea, pe de o parte, și Teodor V. Păcățianu, pe de altă parte. De asemenea, este și momentul în care intervine și Vasile Mangra, care, prin imaginea creată lui Șaguna, consolidează genul monografic în istoriografia românească.

În ultima etapă de detașează clar spiritul de împăcare din lucrările scrise, astfel încât e evidentă tendința de reconciliere spirituală înaintea celei politice. Istoricii ardeleni devin interesați nu numai de propria biserică ci și de credința „celuilalt” și încep să utilizeze și lucrările colegilor din Regat. Confesionalismul în exces deranjează și, în plus, stagiile pregătitoare din străinătate îi „obligă” să aplice regulile istoriografice ale obiectivității.

De remarcat atenția deosebită cu care autoarea a încercat să adune și să pună în evidență tot ceea ce s-a scris în domeniul istoriografiei ecleziastice în intervalul de timp ales. De asemenea, a tratat cu grijă și considerație fiecare istoriograf sau intelectual preocupat de istorie, oferindu-ne atât date biografice – perioada în care a trăit, anii de studiu și școlile urmate, titlurile și diplomele obținute etc. – precum și informații privind metoda de lucru și concepția istorică. Acele personalități ale culturii și bisericii românești la care s-au raportat ulterior generații întregi de istorici, s-au bucurat însă de o prezentare deosebită, și îi putem aminti în acest sens pe Alexandru Grama, Augustin Bunea, Vasile Mangra, Ioan Lupăș etc.

Se perindă deci prin fața ochilor imaginea celor mai reprezentative figuri ecleziastice românești. Nu numai că a făcut eforturi de a-i cuprinde pe toți într-o vastă și documentată sinteză; nu numai că s-a străduit să nu împartă scrisul românesc în două tabere pe criteriul religiei; adevăratul profesionalism al Corinei Teodor și adevărata valoare a acestei cărți constă în detașarea și spiritul critic, nepărtinitor cu care a fost scrisă.

„... *prima sinteză de istoria istoriografiei ecleziastice românești din Transilvania*” cum o caracteriza profesorul clujean Nicolae Bocșan, unul dintre conducătorii tezei de doctorat, trebuie privită ca un punct de plecare în studiul istoriei bisericii românești.

Monica Avram,
Biblioteca Județeană Mureș

Pompiliu Teodor, Introducere în istoria istoriografiei din România, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2002, 298 p.

De mai bine de două decenii istoria istoriografiei și-a rezervat un loc de prestigiu în știința istorică din România. Istorici precum Alexandru Zub, Lucian Boia, Nicolae Bocșan, Vasile Cristian ș.a. au inclus cu insistență între preocupările lor reflecțiile istoriografice.

Printre cei care au învățat meseria de istoric la Universitatea „Babeș-Bolyai”, numele profesorului Pompiliu Teodor va rămâne pentru totdeauna asociat cu disciplina căreia, la Cluj, i-a conturat pentru prima oară dimensiunile: istoria istoriografiei. Oricând, privind-ne nostalgic trecutul studentesc realizăm că la cursurile de istoriografie universală am auzit pentru prima dată pronunțându-se numele unor celebri istorici, ce au imprimat direcții originale de cercetare în scrisul istoric al veacului al XX-lea: Marc Bloch, Lucien Febvre, Jacques Le Goff, Phillippe Ariès, Fernand Braudel, Georges Duby etc. Și ne-am simțit ca niște învățăcei aparținând unei categorii privilegiate ori de câte ori intram în librăria Universității și descopeream cărți ale autorilor amintiți, traduse de editura Meridiane. Cursurile de istoriografie universală și românească au fost pentru

noi o uimitoare „apologie pentru istorie”, pentru a parafraza în parte titlul unei celebre cărți ce poartă semnătura lui Marc Bloch.

Povestea cărții *Introducere în istoria istoriografiei din România* a început probabil în momentul în care profesorul Pompiliu Teodor și-a văzut publicată *Evoluția gândirii istorice românești* (Cluj, 1976), o primă sinteză asupra istoriei istoriografiei românești. Cu exigența ce-l caracteriza, profesorul a avut încă de atunci în vedere o reluare a subiectului. Au urmat între timp numeroase conferințe și articole despre o serie de istorici care au marcat discursul istoric românesc (Nicolaus Olahus, Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, Gheorghe I. Brătianu etc), ediții critice și în fine, după 1990 două culegeri ale celor mai reprezentative studii ale magistrului despre istoria istoriografiei românești (*Istorici români și probleme istorice*, Oradea, 1993; *Incursiuni în istoriografia română a secolului XX*, Oradea, 1995). Dar capodopera rămâne *Sub semnul luminilor. Samuil Micu* (Cluj, 2000), cartea care îngemănează trei din preocupările majore de cercetare ale profesorului: istoria secolului al XVIII-lea, istoria bisericii și istoria istoriografiei.

Cum destinul se joacă uneori inexplicabil cu noi, a făcut ca ultima carte aflată pe masa de lucru a profesorului Pompiliu Teodor să fie tocmai o nouă sinteză de istoria istoriografiei din România, domeniu pe care l-a cultivat decenii în șir, cu insistență. La origine un generos curs universitar, cartea a devenit prin adăugiri semnificative, o panoramică viziune asupra slujitorilor istoriei cei mai talentați, din trecut și din prezent. O galerie de portrete se răsfire, dinspre Evul mediu până la cei din secolul al XX-lea, începând cu Macarie, Nicolaus Olahus, Grigore Ureche, Simion Dascălul și încheind cu David Prodan, Alexandru Duțu, Virgil Cândea, Radu Popa, Lucian Boia. Fiecărui, după metodologia deja cunoscută a profesorului nostru, i s-a conturat profilul biografic, tabloul operei, concepția și metoda istorică, și nu în ultimul rând, locul în istoria istoriografiei noastre și în cea europeană.

Selecția istoricilor prezentați are, desigur, o valoare obiectivă: ea este rezultatul unor decenii de lectură și exprimă opțiunile profesorului nostru pentru acei istorici care au făcut o adevărată carieră, care au imprimat noi orientări, care au dialogat și s-au integrat în istoriografia universală. Totodată, de ce n-am recunoaște, selecția are și o valoare subiectivă: ea demonstrează atașamentul profesorului Teodor pentru istoriografia ardeleană, pentru foștii săi formatori, pentru discursul Junimii și al școlii critice. Mai ales pentru ultimul grupaj de autori (*Scena istoriografică română postbelică*), profesorul nostru a selectat, cu destulă dificultate, nume de istorici care prin opera lor au deschis și vor deschide noi terenuri de cercetare.

Cartea este însă deopotrivă valoroasă și prin teoretizările făcute, prin caracterizarea curentelor istoriografice, într-o ordonare cronologică, de la

analistica medievală la cronistica secolului al XVI-lea, istoriografia umanistă a secolelor XVI-XVII, istoriografia iluministă, cea romantică, critică, interbelică și postbelică. Cred că aceste pagini de sinteză oferă chiar și pentru neinițiați un profil concludent al istoriografiei românești. Paginile amintite au o mare valoare metodologică, oferindu-ne șansa de a percepe convergențele dintre lucrările unor istorici, colegi de generație, de a înțelege sensul și valoarea unei opere istorice prin prisma curentului la care se revendică.

În mod simbolic, conținutul acestei cărți este încadrat de o prefață și de o postfață care se transformă implicit în ecouri ale gândurilor primilor ei cititori. Care sunt totodată două personalități din cercul celor „de-ai casei”: prietenul dintotdeauna al profesorului Teodor, istoricul american Keith Hitchins și unul dintre foștii studenți, în care investise totala sa încredere, profesorul clujean Doru Radosav. Ei au judecat această carte din prisma valorii ei pentru istoria istoriografiei românești (K. Hitchins) și al locului pe care îl ocupă în ansamblul unei strălucite cariere de profesor și istoric (D. Radosav).

Studenți și profesori, cercetători sau oameni de cultură, vor reveni cu siguranță adesea la textul acestei cărți. Ea rămâne ultima carte pe care profesorul ne-a dăruit-o tuturor, spre învățătură, și celor care am avut marea șansă de a-l admira la catedră și celor tineri care vor veni în viitor înspre știința istorică.

Mulți s-au revendicat și se vor mai revendica în timp de la „școala” magistrului nostru. Mulți îi vor mai rosti numele, fără să-i fi cunoscut pe de-a-ntregul scipitoarea inteligență, sensibilitatea, bunătatea, generozitatea, ironia fină, umorul, civismul, simțul răspunderii. Dar adevărații săi discipoli ne vom recunoaște tacit întotdeauna, așa cum ar fi vrut, prin inconfundabilele lui expresii pe care nici nu mai știm de când le-am împrumutat, prin codul lui de exigențe, prin scara lui de valori și mai ales prin felul în care vom scrie istoria.

Ina Bogătean,
Târgu-Mureș

Dumitru Bălăeț, *Civilizația de bibliotecă*, Călărași, Editura Agora, 2003, 334 p.

Dumitru Bălăeț este un cunoscut poet din proeminenta generație a anilor '60 – '70, un neoblagian „care-și realizează imaginile mai mult prin combinația ideilor decât a cuvintelor și printr-o zicere delicată a sentimentelor” (Marian Popa)

Carierea profesională și-a desfășurat-o ca dascăl de limbă și literatură română și apoi ca funcționar ministerial în domeniul culturii, cu atribuții concrete în sfera așezămintelor bibliotecare. În această activitate a avansat „*illo tempore*” proiecte ameliorative, bazate nu doar pe tradiția națională, dar și pe realizările novatoare ale instituțiilor similare din Occident. Și-a susținut ideile printr-o publicistică militantă în periodicele culturale ale timpului, cu încrederea neclintită în rolul bibliotecii, ca instituție care, complementară învățământului, are virtuțile modelării individului, cu efecte benefice asupra ansamblului vieții sociale.

După abolirea vechiului sistem totalitar comunist, Dumitru Bălăeț s-a angajat – ca și alți scriitori și oameni de cultură – în activitatea politică, în trei legislaturi succesive primind investitura de membru în Parlamentul României. În această calitate a rămas un susținător constant al funcției culturale a statului, al modernizării României nu numai ca „*stat cu economie de piață funcțională*”, dar și cu un sistem bine articulat, consistent susținut bugetar și judicios administrat al instituțiilor cu vocație educativă și cultural științifică. Demersurile sale parlamentare, direcționate în principal în sfera culturii, a cărții și bibliotecilor, au dovedit, în lunga noastră tranziție, o perseverență pilduitoare, recunoscute și adeseori susținute de reprezentanți ai diferitelor zone ale eșicherului politic românesc.

Rezultat al experienței acumulate în timp, la răspântie de secole, de sisteme politice și opțiuni ideologico-culturale, cărturarul și omul politic D. Bălăeț adaugă acum fișierului său bibliografic un nou titlu: ***Civilizația de bibliotecă***. Avem în față o carte de dezbatere și document memorialistic, de aspecte ideatice și realități ale politicii culturale românești, raportate la lumea în care aspirăm a ne integra, inclusiv cu valorile spiritualității noastre naționale.

În cuprinsul celor 334 pagini, materia cărții este repartizată în trei secțiuni: I. *Din istoria unei legi: Legea bibliotecilor – da capo al fine*; II. *Guvernul și Biblioteca Națională*; III. *Civilizația de bibliotecă*.

Prima parte a cărții se deschide cu preocupările lui Bălăeț din anii '70, în calitate de funcționar în fostul Comitet de Stat pentru Cultură și Artă pentru perfecționarea și consolidarea sistemului național al bibliotecilor publice, având ca model experiența Franței în domeniu, demersuri stopate de „revoluția culturală” inițiată de Ceaușescu după modelul chinezesc.

Ajuns după 1990 în forul legiuitor național, parlamentarul întrevide o nouă perspectivă ideilor de modernizare a bibliotecilor și politicii cărții în România. Astfel el are intervenții pertinente și tenace pentru acordarea locului cuvenit bibliotecilor universitare și școlare în *Legea Învățământului* (1994), contribuie la elaborarea *Legii Depozitului Legal de Tipărituri* (1995) și este inițiatorul, în 1997, a unei *Legi a Bibliotecilor din România*, act normativ elaborat și pus în practică cu mult timp în urmă în marea parte a țărilor civilizate. Avansarea inițiativei deputatului Bălăeț a fost susținută și de alți parlamentari, din diferite grupări politice, între care deputatul de Mureș Lazăr Lădariu. Gestația acestui document a fost îndelungată și cu poticniri, odisee încheiată prin adoptarea Legii nr. 334 / 2002. Este o lege caracterizată de autorul cărții și perseverența ei susținător ca fiind de interes național general, cu caracter preponderent tehnic, fără precedent în România și mult așteptată „cultura reală” a țării. Ca orice act legislativ, ea este perfectibilă, dar se cere a fi urmată de măsuri riguroase de aplicare.

Cea de a doua secțiune a volumului are un caracter preponderent polemic, având drept țintă o neașteptată hotărâre a Guvernului Năstase (H. G. 578 / 13 iunie 2002) de schimbare a destinației edificiului Bibliotecii Naționale, clădire ridicată cu mare investiție de inteligență, muncă și bani din averea țării, ajunsă la stadiul de finisare în 1989, la căderea regimului Ceaușescu.

Se pot urmări în aceste pagini interpretările, declarațiile politice și comunicatul de presă, articolele deputatului Bălăeț legate de această hotărâre guvernamentală calificată drept prima încălcare a legii de-abia promulgate.

De asemenea este prezentată o bibliografie cronologică a 117 articole publicate într-o susținută campanie de presă din vara fierbinte a anului 2002 împotriva abuzului guvernamental (menționăm că pe prima pagină a volumului este inscripția: „*Această carte se dedică ziariștilor români, care au salvat Biblioteca Națională*”)

Văzând această „*perseverentia diabolica*” guvernamentală cetățeanul Dumitru Bălăeț apelează la Justiție pentru anularea H. G. 578. Cauza se află încă în fază de judecare la Curtea de Apel București.

Cea de a treia parte oferă și titlul scrierii – *Civilizația de bibliotecă* – și întregeste justificarea subtitlului: „*unde ne aflăm și unde ar trebui să ajungem*”. Prin text și imagini este ilustrată uriașa discrepanță între realitatea românească și cea din țările avansate (Franța, Germania, Olanda, Suedia, Marea Britanie, USA, Japonia ș.a.) în domeniul bibliotecilor, al posibilităților de studiu și informare ale cetățeanului.

În întregul ei cartea oferă cititorilor ei o lectură interesantă, un excurs documentar incitant străbătut de crezul nestrămutat al autorului în virtuțile culturii, în general, al cărții și bibliotecii, în special.

Încheiem această prezentare a cărții *Civilizația de bibliotecă*, citând una din aserțiunile axiomatice ale autorului ei: „*Dacă vrem să ne integrăm în Occident, nu numai în cultură, ci în toate domeniile, de aici trebuie să pornim, de la biblioteci.*”

Mihail Artimon Mircea,
Biblioteca Județeană Mureș

În îngrijirea Bibliotecii Județene Mureș au apărut:

- ❖ *Catalogus incunabulorum Bibliothecae Teleki-Bolyai*. 1971.
- ❖ Dimitrie Poptămaș și Mészáros Iosif. *Biblioteca Județeană Mureș*. [Ghid].1979.
- ❖ *Bibliotheca Telekiana*. [Ghid ilustrat, limbile: română, maghiară, germană, franceză și engleză]. [1994].
- ❖ *Țara Fagilor*. Vol. 3-10. Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni. Întocmit de Dumitru Covalciuc., Cernăuți, 1994-2002.
- ❖ *Bibliografia publicațiilor periodice 23 dec. 1989 - 31 dec. 1994 - Időszaki kiadványok bibliográfiája*. 1995. (Bibliografii mureșene, 1).
- ❖ *Bibliografia cărților, albumelor, hărților editate în județul Mureș, 1990-1995 - A Maros megyében kiadott könyvek, albumok, térképek bibliográfiája*. 1997. (Bibliografii mureșene, 2).
- ❖ *Biblioteci, Archive & Centre de informare în secolul XXI*. Lucrările conferinței Brașov 18-22 august 1997. Brașov-Târgu-Mureș-Austin, Texas S.U.A., 1997.
- ❖ Tereza Periș Chereji. *Interferențe teatrale româno-maghiare*. 2000.
- ❖ Ana Cosma. *Scriitori români mureșeni*. Dicționar biobibliografic. 2000.
- ❖ Dimitrie Poptămaș și Mózes Júlia. *Publicațiile periodice mureșene. 1795-1972 - Maros megyei időszaki kiadványok bibliográfiája*. 2000. (Bibliografii mureșene, 3).
- ❖ *Aurel Filimon - consacrare și destin*. Târgu-Mureș, 2001.
- ❖ *Bibliografia publicațiilor periodice 1995-2000 - Időszaki kiadványok bibliográfiája*. 2001. (Bibliografii mureșene, 4).

❖ *Catalogul cărților tipărite în secolul al 16-lea din Biblioteca Teleki-Bolyai*, Vol. 1-2, 2001.

❖ *Biblioteca Județeană Mureș*. Caiet documentar elaborat cu prilejul împlinirii a 200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureș. 1802-2002, 2002.

❖ *Libraria*. Anuar. Lucrările simpozionului național „200 de ani de lectură publică la Târgu-Mureș”, 2002.

❖ Fülöp Maria. *Județul Mureș în cărți - Maros megye a könyvekben, 1990-1991.*, Târgu-Mureș, 2002 (Bibliografii mureșene, 5)

❖ *Bibliografia cărților, albumelor și hărților editate în județul Mureș, 1996-2000.* (Bibliografii mureșene, 6), 2003

*

**Publicațiile se pot solicita la sediul
Bibliotecii Județene Mureș, 540052, Târgu-Mureș,
str. G. Enescu, nr. 2, Biblioteca Județeană Mureș
Tel./Fax: 0265-264384; e-mail: bjmures@rdslink.ro**